

חוברת מוגדלת
עם כל עניני
ראש השנה
מחיר החוברת
10 ש"ח

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נצנים - זילך
ראש השנה

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרב"ג מו"ד המקובל
רבי בנימוז ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ד - ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכה ישועה והצלחה

מי שברך אבותינו הקדושים והטהורים

הוא יברך וישמור וינצור את

דנה בת מרים תחי'

הריון בריא וזרע בר קיימא

שהכל ילך כשורה, ולידה קלה

ולהצלחת התורם הנכבד

החפץ בעילום שמו

הקב"ה ימלא כל משאלות ליבו

לטובה ולברכה ויזכה לראות בבנין

בית מקדשינו ותפארתנו בקרוב

ויזכה לישועה ולחיים טובים בריאים

ושמחים, זכות המצוה תעמוד

לו למלאות כל משאלות ליבו

לטובה ולברכה וזיווג הגון במהרה

אמן כ"ר

ברכה ישועה והצלחה

מי שברך אבותינו הקדושים והטהורים

הוא יברך וישמור וינצור את

לירון בת ברוריה תחי'

למציאת זיווג כשר.

מירית בת ברוריה תחי'

נאור בן ברוריה הייז

ויובל בן דורית הייז

בראות והצלחה חזרה בתשובה

ולהצלחת התורם הנכבד

החפץ בעילום שמו

הקב"ה ימלא כל משאלות ליבו

לטובה ולברכה ויזכה לראות בבנין

בית מקדשינו ותפארתנו בקרוב

ויזכה לישועה ולחיים טובים בריאים

ושמחים, זכות המצוה תעמוד

לו למלאות כל משאלות ליבו

לטובה ולברכה וזיווג הגון במהרה

אמן כ"ר

פדיונת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט
 והעושה פדיון זה באופן זה

מובטח לו שישלם שנתו

יערוך ראש ישיבת המקובלים נהר שלום שליט"א מרן הרב ראש הישיבה

רבי **בניהו שמואלי** שליט"א
 בערב ראש השנה ובערב יום כיפור

עם כוונות
 חדש"ש
 זיע"א **פדיון נפש**

יש להעביר את השמות וסך **36 שח**
 שהוא כולל **160 פרוטות לכל שם ולכל פדיון**

השמות תקבלו לפדיון ערב ראש השנה עד כ"ח אלול בערב, ולפדיון ערב יום הכיפורים עד ח' תשרי בערב

מרן הרחם סוכר
 זצוק"ל
 בזמן מלחמת נפוליון, ערך
 מרן הרחם סוכר, פדיון
 נפש ע"פ" הקב"ה, לכל
 איש העיר פרשבורג בזמן
 ההפיצות לא מת אפי"י
 יהודי אחד עלאף שנהרבו
 כל בתי העיר (חברד"י
 בת"ם) ויהי לפלא גדול
 (ספר עם ערך ישכונן,
 מחקר נר"י של החול"ם)

המגיד מחזר יע"ש
 זיע"א
 כעם חלטה אשת"רוב העיר
 חזר"ש, והתמיד אחד שהגיע
 זמה להפטר מהעולם,
 ולאחר תחנוניו של רוב העיר,
 ערך התמיד יע"א פדיון נפש
 ע"פ הקב"ה בכסף שנתנה
 לו הרבנית, והציל את חייה
 תמונתבטוח. (ספר עם ערך
 ישכונן)

חייגו: 02-624-9000
 אובוואטצאפ: 052-33-25-778

כל כספי הפדיון נפש – קודש לחזקת מוסדות נהר שלום מוסדות של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

(שער הכוונות)

"והעושה פדיון זה באופן זה בוודאי משלים שנתו"

100

הפדיון נפש

שמבטיח שנה טובה ומאושרת!

מי סידד את הפדיון לראשונה?

בספר שערי חממים כתב: "פדיון נפש המקובל מאליהו הנביא זכור לטוב". הוא מוזב גם ברמב"ן, ה'שמן ששון' בשם האריז"ל ורבי חיים ויטאל, הרש"ש הקדוש, החיד"א, רבי חיים פאלאג'י ועוד.

ההבטחה המופלאה:

"העורך פדיון נפש באופן זה - בוודאי משלים שנתו!"

(הגהות 'שער הכוונות')

יש לכם בעיה? - זה הפיתרון!

"ופדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא הבוא, וזכורט לחולים שיתרפאו במהרה!"

(פרי עץ חיים)

האם הפדיון עובד גם בזמננו?

בזמן מלחמת נפוליאון, ערך מרן החתם סופר "פדיון נפש" לכל תושבי פרשבורג. בזמן ההפצצות, נחרבו כל בתי העיר אולם אף יהודי לא ניזוק, ויהי לפלא גדול!

(ספר עם לבדד ישכון, מכת"י החת"ס)

האם זה בדוק ומנוסה?

"וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והיתה ניכרת תועלתו ותרופתו לכל אדם!"

(פרי עץ חיים)

איך משפיע הפדיון על האדם?

לבד מהגוף והנשמה, יש לכלול גם 'צלם'. ה'צלם' הוא חלק רוחני השורה על האדם, מחיה אותו ושומר עליו מכל רע. אם ה'צלם' נפגע או מסתלק, נפגעת השמירה על האדם, ואז הוא יכול להיפגע בגופו או בפרנסתו וכיו"ב. עריכת הפדיון כראוי - משיבה את ה'צלם' למקומו, ולהגנה מיטיבה על האדם.

כיצד נערך הפדיון?

הרב הפודה כותב צירופים של שמות הקודש שעולים כמניין 160, ועל כן צריך 160 פרוטות מכסף (ק"ס פרוטות). 160 הוא בגימטריא צלם, והוא משיב את הגנת הצלם על האדם, ועולה גם כמניין עץ - 'כי האדם עץ השדה'. לאחר הפדיון ניתן הכסף כצדקה לעניים תלמידי חכמים.

(עפ"י מהר"ח והחיד"א)

מי צריך לערוך את הפדיון?

"שיהיה עורך הפדיון תלמיד חכם, אשר יאתו קודמת להכמתו ובקי בכוונות האריז"ל והרש"ש"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

מתי צריך לערוך את הפדיון?

"לערוך פדיון נפש בכל ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

ידוע שגם מורנו ורבנו המקובל רבי יצחק כדורי צ"ק"ל היה מעביר מעות הפדיון מידי שנה בערב ר"ה ובערב יו"כ למורינו ורבנו הגה"צ רבי בניהו שמואלי שליט"א בכדי שיערוך בעבורו את הפדיון נפש בכוונות הרש"ש

02-624-9000

כל כספי הפדיון קודש להרזקת מוסדות 'גהר שלום' מיסודו של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

נוכל אברתי מצוינים, שיעורים בתורת הקבלה, כולל חצות, כולל ליל שישי, ישיבת בין הדמנים, שעורי תורה, פעולות להפצת הזוהר הקדוש, הוצאת ספרים ועלוני תורניים תפילות להצלחת עם ישראל, חיקון ופטרים, פדיון נפש, בית תמחוי, תמיכות חן ליתומים ואלמנות, קמחא דפסחא, פעילויות לילדים ונוער, הבית היהודי - יעוץ במגוון נושאים

ספרי החגים עכשיו על המדף

כיפור

ראש השנה

סוכת
רחמים

סוכות

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

ניתן להשיג

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

מפתחות

הלכות ומנהגי ראש השנה

יא	הלכות ומנהגי ערב ראש השנה
כו	הלכות ראש השנה נצבים וילך
כו	תפילת ראש השנה
מב	הלכות ומנהגי שחרית דר"ה ויומו
מז	סדר התשליך
נא	הלכות ומנהגי עשרת ימי תשובה

מאמרי הזוה"ק

סה	יום הדין הגדול והנורא
עא	יום ראש השנה
עד	קטגור נעשה סניגור
פא	מאמרי הפרשה פרשת נצבים
קיה	מאמרי הפרשה פרשת וילך

דרושים לר"ה

קלב	דרוש א - חובת ההכנה לר"ה
קלט	דרוש ב - ענייני ר"ה המלכת ה' ואימת הדין
קסו	דרוש ג - בענין ליל ויום ר"ה
קעה	דרוש ד - עשה למען הרוגים על שם קדשך
קפד	דרוש ה - לעשרת ימי תשובה

ביאור ההפטרה

קצה	נצבים וילך
רט	הפטרת יום א' דר"ה
רבז	הפטרת יום ב' דר"ה

הלכות ומנהגי ראש השנה

הלכות ומנהגי ערב ראש השנה

- א. נוהגים שביום כ"ד אלול קורין בפרשת וישלח "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום" וכו' עד "בת מי זהב" (א).
- ב. ביום כ"ה באלול תזהר בו לקדשו ביותר, וסמוך לבין השמשות של ליל כ"ה תעשה טבילה אחת להעביר רוח רעה, ושניה לתקן עון הכעס, ועוד חמש טבילות לקבל הארת חמשה אור דחסד, כי כ"ה באלול הוא היה יום ראשון דששת ימי בראשית שנברא בו אור החסד. ותזהר כל אותו לילה ויום מכעס, ומדברים בטלים, ולא תתענה בו, אלא תאכל בלילה וביום לחם ובשר ותברך ברכת המזון בכונה, ותאכל בו מיני מתיקה, ותרבה בו צדקה, ותדליק אתה או אשתך באותו הלילה חמשה נרות כנגד חמשה אור דחסד. ואם יזדמן אותו יום שמוציאים ס"ת תעלה לס"ת בציבור, ובליל כ"ה וביום יאמר הבקשות המסודרות בלשון חכמים (ב).

עיונים והארות

הראשון היה בזו"ן דפרצוף הזמנים ולכן התאחר זוגם עד שמיני עצרת. ומה שאמרו רבותינו שבכ"ה באלול נברא העולם פ"ז זו"ן דפרצוף הימים.

ג. לשון חכמים (ח"א בסופו ובח"ב).

ימים אלו רבותינו קבעו שהם ימים של ביקור שהם כמו ארבעה ימים קודם ר"ה, וכתבו רבותינו כי בכל הקורבנות נאמר "והקרבתם עולה" ובר"ה ועשיתם עולה, ללמד שבר"ה יעשה עצמו עולה שמקריב את עצמו שיהיה קרוב לה', והנה יום בריאת העולם הוא ביום כ"ה אלול אבל יום תחילת מעשיך זה ר"ה כי עיקר העולם הוא "האדם", כי הוא שלימות הבריאה, ומבואר בגר"א דמעתה, הרי שהימים הראשונים עד שנברא האדם הם ימי חסד באופן מיוחד ימים שהקב"ה נתן לנו בלי שום ביקוש כמ"ש "עולם חסד יבנה" בלא שום איתערותא דלתתא, והכח הזה מתעורר עתה בכל שנה ושנה. ועתה זה הזמן לקבל ולהיטהר, ולמעשה תמיד עושה עמנו הקב"ה חסד אבל זה ע"י תפילה וזה חסד שאין כמוהו אבל בבריאת העולם היה חסד יוצא מן הכלל שעדין לא נברא אדה"ר שיתפלל וכו' ואפי' שהכפירים שואגים לטרף וגם הם מתפללים אבל כל זמן שאין אדם אינו דומה כי האדם הוא מחזיק את הבריאה כולה.

לבן צריך בימים אלו להכין את עצמו בלימודים במידות בהנהגות במצוות כדי שיבא ליום הדין ויש לו חיילים ופרקליטים וכו' ולא יגיע לר"ה ועדין לא הכין עצמו כמו שידוע כאשר המלך הולך למלחמה שולח חיילים להכין הדרך והולכים לפניו כדי לנצח שאם ילך הוא קודם בלא הכנה יכול להרג, כן בר"ה אנחנו צריכים לילך מוכנים וכמו שאמרו רבותינו מודה בקנס פטור אבל כל זה קודם שבאו עדים לדעת שמואל אבל לאחר שבאו עדים לא שוה ההודאה וכן בר"ה צריך להודות ולהתודות קודם יום הדין ואח"כ יבא לר"ה, ובדרך רמז דעת רב שפטור אף לאחר שבאו עדים, וזה שאומר וסלחת לעווני כי "רב" הוא, והלכה כמותו.

א. פת"ע (ריש כוונות ר"ה), כה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק כא). וטעם הדבר היות ובהם נרמזו בחינת ז' מלכים שהיו קודם ששת ימי בראשית, בסוד מ"ש ז"ל שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן, והתחלתם היתה ב"ז אלול וגמרם ביום כ"ד, וביום כ"ה התחילו ששת ימי בראשית

וכתב הרש"ש בנהר שלום (דף לו ע"ג) בשם מהר"ח פינסו זצ"ל. הנה נודע שביום י"ז באלול נאצלו ג"ר דב"ן והוא היה יום שבת, ואחריו מיום א' עד יום השבת השני, והם י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד, נאצלו השבעה מלכים דב"ן שנשברו. וביום השבת השנית הנז"ל שהוא יום כ"ד, שבו ביום נשבר המלך השביעי ובו ביום נאצלו ויצאו ג"ר דמ"ה החדש, ולמחרתו שהוא יום כ"ה באלול התחילו לצאת השבעה מלכים דמ"ה לתקן השבעה מלכים דב"ן, והם השבעה ימים הכתובים בתורה במעשה בראשית, ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכו' עד ויכולו, נמצא כי שיתא אלפי שני נמנים מכ"ה באלול.

והזמנים נמנים מר"ה ר"ח תשרי לחשבון הלבנה, ולחשבון החמה מיום ד' דששת ימי בראשית, כי הלבנה נתמעטה ולא שמשה עד יום הששי דששת ימי בראשית. וזה לדעת ר' אליעזר שאומר שתחילה נברא החיצוניות בששה חדשי החורף, ואח"כ הפנימיות בששה חדשי הקיץ. ע"כ. (ועיין ע"ז באורך בנה"ש דף יג ע"א). ולמעשה מקור דברים אלו משער מאמרי רשב"י (דף מד ע"ב) ומאדרא רבא (דף קלה).

הנה מבואר בדברי הרש"ש כי אמנם א"ק ואבי"ע דפרצוף הימים התחיל תיקונם מכ"ה באלול, אך א"ק ואבי"ע דפרצוף הזמנים, התחיל תיקונם רק מיום ראש השנה ר"ח תשרי לחשבון הלבנה, כי נתמעטה ביום רביעי וגדלה ביום הששי. ולחשבון החמה, מיום רביעי דששת ימי בראשית, כי הזמנים תלויים בשימושם של המאורות בפועל. ועתה מובנים דברי הרב האריז"ל שכתב בשעה"כ שיום ר"ה הראשון היה ביום שישי ופירוש הדברים שבריאת העולם בר"ה, איירי בפרצוף הזמנים, כי זו"ן דפרצוף הזמנים התחיל להתקן ביום השישי יום ר"ה שבו נברא אדם הראשון וא"כ הפגם דאדם

- ג. מכ"ה באלול מתחילים ללמוד ז' ימי בראשית בסדר הזה: בכ"ה לחודש זה קורין מ"בראשית" עד יום אחד, ביום כ"ו מ"ויהי רקיע" עד יום שני, ביום כ"ז מ"יקוו המים" עד יום שלישי, ביום כ"ח מ"יהי מאורות" עד יום רביעי, ביום כ"ט מ"ישרצו המים" עד יום חמישי, יום ראשון של ר"ה מ"תוצא הארץ" עד יום הששי, יום שני של ר"ה מ"ויכלו" עד לעשות [ג].
- ד. נוהגים להתענות ערב ר"ה הדרו. כדי שיכנס האדם לעשיית בהכנעה ושברון לב, כי התענית מועילה להכנעה בלב האדם, ורוב הציבור נהגו בתענית זה של ערב ר"ה, ואין בזה יוהרא אם יכירו בו אחרים שהוא מתענה, ולכן טוב שכל אדם ינהג בתענית זה חוץ מחלוש הרבה וזקן וקטן והו, ובתענית יפשפש במעשיו [ו].
- ה. צריך לקבל התענית מבעוד יום, דכל תענית יחיד שלא קבלו מבעוד יום לדעת מרן השו"ע אינו רשאי לומר עננו [ז]. ומקבלו בתפילת המנחה ערב התענית אחר שסיים תפילתו קודם שיעקור רגליו [ח].
- ו. הנוהגים להתענות בערב ראש השנה, ואירע בו ביום ברית מילה או פדיון הבן, מותר להם לאכול בסעודת מצוה, ואינם צריכים התרה, כי על דעת כן לא נהגו מעולם להתענות [ט]. ואחר שאכל בסעודת מצוה מותר לו לאכול ולשתות כל היום בביתו [י].

עיונים והארות

לסיבת עונותיו, אבל עונש עוה"ב אינו נמחל בזה, אמנם צריך לתיקונים אחרים כאשר ביארנו בספרנו אלה.

ה. בא"ח (ש"א בהקדמה לפר' נצבים).

ו. מורה באצבע (אות מט).

ז. שו"ע רמ"א (סי' תקסב סעי' ה) ודעת הרמ"א דרשאי לומר עננו עיין שם.

ח. שו"ע (שם סעי' ו). אמנם כתב הבא"ח (ש"ב פר' ראה אות יז) דיאמר בפיו בפירוש שאינו מקבל עליו מנהג זה בנדר ולא בתורת מנהג לעולם, אלא בעת שירצה להתענות יקבל התענית מבעוד יום, ואם לא ירצה להתענות מאיזו סיבה אפילו שאינה הכרחית, רשאי שלא להתענות. ואם נהג בסתם ולא התנה מתחילה בפירוש שאינו מקבלו בתורת נדר ורוצה לבטל מנהגו מחמת חלישות גופו או סיבה אחרת, יעשה התרה בפני ג' ויפתח בחרטה שמתחרט על מה שנהג המנהג הטוב ההוא בסתם ולא פירש שיהיה בלי נדר.

בנוסח קבלת התענית, נהגו לומר כמו שכתב מרן החיד"א (מורה באצבע סי' ג אות כז) הריני לפניך על תנאי בתענית נדבה למחר, מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ואם לא ארצה או לא אוכל, כשאומר מזמור לדוד וגו' אוכל לאכול וכו'.

ט. כ"ב מרן הבית יוסף בשם שו"ת מהרי"ל (סי' מד) ונפסק ברמ"א (סי' תקסח סעי' ב). וכתבו הפמ"ג והמשנ"ב שם, שא"צ להתענות יום אחר תמורתו, ואחר שאכל בסעודת מצוה, מותר לו אח"כ לאכול ולשתות כל היום אף בביתו. והטעם שאינם צריכים התרה על מנהגם להתענות בכל ערב ר"ה, כתב הש"ך ביו"ד (סי' ריד ס"ק ב), דה"ט משום דמיעיקרא לא נהגו להתענות כשאירע ברית מילה או פדיון הבן בערב ר"ה, וכל המתענה אדעתא דהכי קיבל להתענות, שאם תארע סעודת מצוה של מילה יאכל. והובא דבריהם בחזון עובדיה (ימים נוראים דברים הנוהגים בערב ר"ה הלכה ז).

י. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דברים הנוהגים בערב ר"ה הלכה ד).

ג. דב"ש במנהגי בית-אל (אות סה). וכ"כ כה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק כא) וז"ל: בכ"ה אלול נברא העולם וטוב ללמוד פרשת בראשית עד יום אחד, וכן בכל יום עד שביום ראש השנה ילמוד פרשת יום הששי שבו נברא האדם. מהר"ר ישראל לינגו (בכ"י משם ספר מספרים תהלות ה'), ברכי יוסף (אות יט), אלף למטה (אות ב). ע"כ.

וקודם קריאת פרשת כל יום ואחר קריאת פרשת כל יום, יאמר הבקשות המסודרות בלשון חכמים (ח"א בסופו) להרי"ח זלה"ה.

ד. שו"ע (סי' תקפא סעי' ב) והובא בפע"ח (דף קכח ע"ג) בשם האר"י. ובמדרש (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה ל, סימן ז) איתא וז"ל, ולקחתם לכם ביום הראשון זה חמשה עשר, ואתה אומר ביום הראשון? רבי מנא ורבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי משל למדינה שחייבת ליפס [מס] למלך והלך המלך לגבותה, בתוך עשרה מילין, יצאו גדולי המדינה וקלסוהו, התיר להם שליש מדמוסא שלהם, בתוך חמשה מילין, יצאו בינוני המדינה וקלסוהו, התיר להם עוד שליש, כיון שנכנס למדינה יצאו כל בני המדינה אנשים ונשים וטף וקלסוהו והתיר להם הכל, כך בערב ראש השנה, גדולי הדור מתענים והקב"ה מתיר להם שליש מעוונותיהם, ומר"ה עד יוה"כ היחידים מתענים והקב"ה מתיר להם שליש מעוונותיהם, וביוה"כ כולם מתענים אנשים ונשים וטף והקב"ה אומר להם לישראל מה דאזיל אזל, מן הכא ולהלן נחיל חושבנא.

ועי' במרדכי (ר"ה א, סי' תשח) שכתב שנהגו להתענות ארבעה ימים קודם ר"ה במקום שני ימי ר"ה, שבת שובה, וערב יוה"כ שאי אפשר להתענות בהם אעפ"י שהם מעשרת ימי תשובה.

עוד כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף צ ע"ג) ובשער רוה"ק (תיקוני עונות) גם נלע"ד אני חיים כי גם אני שמעתי ממורי (האר"י) ז"ל כי העושים ד' פעמים בכל שנה ג' ימים רצופים הם ולילותיהן, שהם קודם ר"ה, וקודם יוה"כ"פ, וקודם עשרה בטבת, וקודם י"ז בתמוז, אף אם לא עשאה רק פ"א בשנה בכל ימיו, יספיק ואין צריך לעשותה בכל שנה ושנה, אבל אינו מספיק רק לבטל מעליו מה שנגזר עליו לבוא בעוה"ז

ז. נוהגים לעשות התרת נדרים ביום ערב ראש השנה, שהוא יום כ"ט אלול. ודורשי רשומות רמזו על זה, "לא יחל דברו ככל" סופי תיבות אלול. והוא רמז על דרשת חז"ל (חגיגה יא.) לא יחל דברו, הוא אינו מיחל, אבל אחרים מחלין לו ויאו. וטוב לעשות ההתרה לכתחלה על ידי עשרה ששונים הלכות. ע"פ מה שאמרו בנדרים (ח.) נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו. והוא דתנו הלכתא ויב.

ח. קודם ר"ה ילקה ויכוין כוונת המלקות ויג. ורבים נוהגים שלוקים בער"ה מלקות ארבעים. ויש נוהגין בערב יוה"כ, והנכון להקדים בער"ה ה'יד, ובקונטרס היחיאלי כתב, שנהוג בירושלים ת"ו לקבל מלקות הן בער"ה והן בערב יוה"כ פ"טו. ומנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ, לקבל מלקות אחר תפילת שחרית של ערב יום הכפורים. ומ"מ קודם ראש השנה עושים תיקון עוונות הכללי המובא בסידור היר"א ובספר בניהו.

עיונים והארות

יא. שפתי כהן (עה"ת פר' מטות).

יב. מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה א.).

יתום הזה אם אותם המתירין עשרה, הנזיפה יהיו כדאים להתיר דלא אפשר לבקש גדולי הדור וכיוצא שיבואו להתיר, נמצא שהנזיפה ודאי והתרה ספק.

ועוד מטעם שהנזוף מ' יום אין תפלתו עולה לשמים כמ"ש בזוה"ק ולכן בחרו להתיר התרת קללות בלי קבלת נזיפה.

והתרה זו היו עושים אותה אף בשאר ימות השנה בערבי שבתות אך קודם ראש השנה לא יעבור מלעשותה בעשרה וכו' עכ"ל.

וכה"ח (סי' תקפא ס"ק כ) כתב להוסיף בענין ההתרת נדרים וז"ל: מה שיש כתוב בנוסח ההתרה בצירוף וברשות קבה"ו וכו' חסידי בית אל יכב"ץ אין נוהגין לומר נוסח זה לפי שאינו מן הכבוד אלא אומרים רק ברשות קבה"ו ושכינתיה וכו' ולכתחילה משתדלין להיות עשרה המתירין דחיישינן שמא יש אחד שנדר בחלום או שנידוהו בחלום שצריך עשרה וכו' עכ"ל.

יג. פע"ח (דף קכח ע"ג).

יד. כה"ח (סי' תקפא ס"ק ח").

טו. וראה במחזור בית אל (דיני המלקות אות ג) שכתב ומה טוב שילקה האדם ויתבייש בעוה"ז, משילקה ויתבייש בב"ד של מעלה, שאף שאינם מלקות גמורין, מ"מ כפרה במקצת הוא (כ"כ הלבוש הביאו בכה"ח בסי' תרז ס"ק מד), וכבר אמרו (מגילה ז:) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, ובפרט אם יודע בעצמו שעבר על חייבי כריתות ח"ו, או שנתחייב מלקות. ובזוה"ק (פר' וירא דף קד: במדרש נעלם) איתא דגם ע"י בושתי יתכפר לו להצילו מגיהנם, וזה עיקר תועלתם בזה, מצד ונקלה אחיך לעיניך, דדרשו בו (גמ' שם) כיון שנקלה הרי הוא כאחיק. וכתב מהרח"ו הביאו בספר לב דוד למרן החיד"א (פ"ו) וכל מעט צער וסיגוף שמקבלו מדעתו ורצונו מידי עצמו, מיקל מעליו חבילות של יסורים.

ובמועד לכל חי (סי' יב אות יג) כתב דמי שמונע עצמו מן המלקות בסיבת גאוותו שחקים. ולא ניחא ליה להיות בגדר ונקלה אחיך לעיניך, אף אתה אמור לו מה שאמרו בפרקי דר"א גבי אחאב, שע"י שהשפיל עצמו ללקות אע"פ שהיה מלך וכו', נתרצה לו הקב"ה, ומכל שכן הדיוט שבהדיוטות מלא עוונות, איך יאמר שאינו כבוד שיפשוט כותנתו כדי שיקבל מלקות, הס כי לא להזכיר, הכנעתו זהו כבודו, והשפלתו זהו גבהותו.

וכתב הפע"ח (דף קכח ע"ג) בער"ה מתקבצים עדה קדושה של ת"ח להתרת נדרים ושבועות. וסוד החכם שמתיר את הנדר הוא, כי הנדר הוא בבניה כנודע, וחל על דבר מצוה שהוא סוד המלכות, ונדר למעלה וחלה על דבר מצוה, והחכם הוא סוד החכמה בעל הבינה, ומתיר נדרה, כי ברשות בעלה קיימת, והשבועה אינה חלה על דבר מצוה, כי השבועה היא במלכות כנודע, ומצוה ג"כ במלכות. ע"כ. ומנהג ישיבתנו "נהר שלום" תכב"ץ, לעשות התרת נדרים וקללות אחר הסליחות באשמורת בער"ה, וכן נהגו בכל המקומות (עיין כה"ח סי' תקפא ס"ק צט).

כתב בכתר שם טוב גאגין (ח"ו דף 24) מנהג הספרדים בארץ ישראל והאשכנזים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה אחר תפלת שחרית. ויש נוהגים כן ארבעים יום קודם ראש השנה וארבעים יום קודם יום הכיפורים. ובק"ק בית אל חסידים המקובלים בירושלים נוהגים לעשות התרת נדרים בכל ערב שבת במשך כל השנה קודם המנחה.

ומקור הדברים, מהא דאיתא בגמ' נדרים (כג:): הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. ויועיל לו לכל הדברים שלא אמר עליהם "בלי נדר" שלא יהיו נדר ח"ו.

והשל"ה הקדוש במסכת יומא (עמוד התשובה אות ב) כתב וז"ל: וכך הוא המנהג בארץ ישראל מתאספין בערב ראש השנה בבתי מדרשות עדה קדושה מתלמידי חכמים ויראי שמים ואם אין פנאי בערב ראש השנה מתאספין בין כסא לעשור ועושין שני העניינים האלה בזה האופן ובה הנוסח בזה אחר זה עומד בפני העדה הקדושה ואומר בזה הלשון: שמעו נא רבותי דיינים מומחים וכו' והמתירים משיבים לו שלוש פעמים בזה הלשון: מותרים לך מחולים לך שרורים לך וכו' ואח"כ יהיה מוסר מודעה לפניהם וכו' עכ"ל.

וג"ע החיד"א בספרו צפורן שמיר (סי' יב אות רו) הוסיף להעיד על מנהג חסידים בק"ק בית אל וז"ל: מנהג חסידים בעיר הקודש ירושלים ת"ו שראיתי למעלת כמוה"ר שלום שרעבי זלה"ה ויחידי סגולה שלפני ראש השנה אחר התרת נדרים הרגילה בישראל לא רצו לקבל נזיפה ח"ו לא לפני ראש השנה ולא לפני חודש אלול מטעם שאין אנו יודעים בדור

- ט. יהיה הנלקה מוטה לא עומד ולא יושב, פניו לצפון ואחוריו לדרום [טז]. ורצועת המלקות טוב שתהיה מעור עגל אורכה ב' שלישי אמה ורחבה טפח, ויעשו לה בית יד באורך טפח, והרצועה תעבור בו ותהיה כפולה ד"פ, ויעשו ברצועות נקב ויכניסו בו גם רצועה מעור חמור [יז].
- י. בער"ה ישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו, ומכ"ש בעבירות שבין אדם לחבירו, ולא ימתין עד ערב יוה"כ לבקש מחילה לחבירו, אלא יקדים עצמו למצוה, וכל היום יעסוק בתורה ובמצות, ולא יסיח דעתו כל היום מתשובה [יח].
- יא. נוהגין לומר תיקון רחל בליל ער"ה, זולתי אם חל בו המולד שאין אומרים אחר המולד, וכן אם הוא שנת השמיטה שאז אומרים רק תיקון לאה כנודע [יט].
- יב. אין תוקעין בערב ראש השנה, לא ביום ולא בלילה, אפילו בביתו, ואם התוקע של הקהל רוצה להרגיל עצמו, וצריך הוא לכך, יתקע בחדר סגור או בבורבו.
- יג. ירבה בצדקה בערב ראש השנה, וטוב ליתן כסף עבור פדיון נפשו ונפש בניו ובנותיו לחכם שמחזיק ישיבה שיעשה עבורו הפדיון, ויחזור החכם ויעשה עוד פעם הפדיון בערב כיפור, ואח"כ בערב סוכות יחלק החכם את הכסף לת"ח נצרכים. והעושה כסדר הזה כותב מו"ר מהרח"ו מובטח לו שישלים שנתו [כא].
- יד. בערב ר"ה יש ללוש שיעור חלה כדי לקיים מצות חלה, וגם לעשות לחמים כדי לבצוע עליהם ביו"ט [כב].

עיונים והארות

- טז. רמ"א (סי' תרז סעי' ז). וכתבו המ"ב (ס"ק כא) והכה"ח (ס"ק נא) בשם המג"א דה"ה איפכא, והעיקר שלא יהיה אחוריו למזרח או למערב, אולם דעת הט"ז (ס"ק ד) דדוקא יהפוך פניו לצפון דעיקר חטאות האדם מחמת ממון, וכתב הפמ"ג (מש"ז אות ד) דכן נוהגים כדעת הט"ז.
- יז. ע"י גמ' מכות (כב:) ובכה"ח (סי' תרז ס"ק מו, מח, מט).
- יח. חיי אדם (הלכות שבת ומועדים כלל קלח סעי' ה).
- יט. כה"ח (סי' תקפא ס"ק עה).
- כ. שו"ע (סי' תקפא סעי' ג) ומ"ב (ס"ק כד). ובא"ח (ש"א פר' נצבים אות ב).
- ובטעם** הדבר כתב הנה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק עו) וזת"ד: כדי להפסיק בין תקיעות שהם מדרבנן ובין תקיעות דראש השנה שהם דאורייתא. (לבוש סעיף א, ט"ז ס"ק ד, מגן אברהם ס"ק יד). ולפי"ז בלילה שלפניו אין לתקוע, ומכל מקום בביתו מותר לתקוע להתלמד דדי כשמפסיק בבית הכנסת, אבל במנהגים כתוב הטעם לערבב השטן אם כן אין לתקוע כלל אף כדי להתלמד. (מגן אברהם שם, מטא אפרים אות ז, משנה ברורה אות כד). ומי שרוצה לתקוע כדי ללמוד, תוקע במקוה או בחדר סגור. (אליה רבה אות ד בשם ספר אמרכל, אשל אברהם אות יד, כרם שלמה, משנה ברורה שם). ובלאו הכי אסור. ונראה שהוא הדין אם לוקח שופר חדש ורוצה לנסותו אם יכול לתקוע בו בראש השנה מותר בחדר סגור.
- כא. כתב** הש"ש (דף קלג ע"ד) מצאתי בגליון ספר בית מועד, שמהרח"ו ז"ל היה נוהג בכל ער"ה לעשות פדיון באופן זה, בערב ר"ה היה מונה הק"ס פרוטות מנין לבד והיה שומרם, ובעיוה"כ היה עושה הפדיון ושומרם, ובערב סוכות היה מחלקם, וזהו שאמר בספר הכוונות שמהרח"ו ערב סוכות היה מחלק הקופה, והכוונה על הקופה זו של פדיון, ולא שהיה גבאי צדקה, והעושה פדיון באופן זה בוודאי שישלים שנתו.
- עכ"ל.
- ובן** כתב בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן קטז) לעשות פדיון נפש בערב ראש השנה בק"ס פרוטות כסף כמו בערב יום הכפורים ע"כ. וכ"כ הרב אברהם חמווי ז"ל בספרו בית דין (דף ג ע"א, אות ב), מה טוב ומה נעים לעשות הפדיון נפש באשמורת הבוקר סמוך לאשמורת השחר או לכל הפחות אחר התפלה, ויזהר שלא לעשותו בלילה, ע"כ.
- ובישיבתינו** ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ נוהגים לעשות פדיון עבור תומכי הישיבה ובעד כלל ישראל באופן הנזכר.
- מעלתו** העצומה של ה"פדיון נפש"
- בספר** "פרי עץ חיים" (כ"י) כתב על חשיבות הפדיון וזה לשונו: ופדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא תבוא ובפרט לחולים שיתרפאו במהרה, וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והייתה ניכרת תועלתו ותרופתו לכל אדם והיו אומרים מה גדלו מעשיו ה' עכ"ל.
- מין** החתם סופר כתב באיגרותיו שבזמן מלחמת נפוליאון, **ערך פדיון נפש עפ"י הקבלה**, לכל אנשי העיר פרשבורג, ובזמן ההפצצות לא מת אפ"י יהודי אחד על אף שנחרבו כל בתי העיר (מלבד ד' בתים) ויהי לפלא גדול.
- כב. כה"ח** (שם ס"ק ק). וכן כתב במטה אפרים (סי' תקפא, אות נא), וז"ל, בערב ראש השנה יש לו ללוש עיסה שיעור חלה לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם ביום טוב וגם כדי לקיים מצות חלה ע"כ.
- מצות** הפרשת חלה
- כתוב** בתורה (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ונלמד מכאן דמי שעושה עיסה צריך להפריש

טו. מנהג טוב לשלוח מנות חשובות ומשמנים וממתקים בערב ר"ה, כדכתיב (נחמיה פרק ח, י-יב) "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו" וגו', וכתב "וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה" וגו' וכגו'.

טז. צריך כל אדם להקפיד בערב ראש השנה שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה וכו', וגם מי שאין דרכו בכך כל השנה, עכ"פ ביום הנורא הזה, צריך לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל ימות השנה, ואם אמרו חז"ל כי בכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק"ו בר"ה שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייצב לפני אלהיו ית' מן הבא בידו וכוה, ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום וכזו'.

לכן בטבילה הראשונה יכוין להעביר הזוהמה והטומאה מעליו בכח שם אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה העולה גי' מקוה.

ובטבילה השנייה יכוין לתיקון הכעס, ויכוין כי כעס עם הכולל גי' מקו"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה.

והשלישית למותק הדינים והגבורות במים שהם החסדים.

עיונים והארות

חלה.

ניתן לה מצות הפרשת חלה.

ומפני מה ניתן לה מצות הדלקת הנר, מפני שהיא כבתה נרו של עולם וכתוב נר ה' נשמת אדם.

שיעור הפרשת חלה הוא, כמנין חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה, דהנה עיסת המדבר היתה "עומר", והעומר עשירית האיפה, והאיפה היא שלש סאין, והסאה ששה קבין, והקב ארבעה לוגין, והלוג שש ביצים. נמצא, שהאיפה היא ארבע מאות ושלושים ושתים ביצים ועשירית ממנה זה ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה, והיא שיעור המחייב בחלה.

אמר רבי יוסי בן קצרתה כאשר הזאת שמבקשת להפריש חלתה מקשקשת ומרטיבה עיסתה במים ומגבלת את הקמח ומגבתה חלתה, כך עשה הקב"ה גבל את העולם במים ואח"כ הפריש ממנו את אדם הראשון שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה ואח"כ וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וזאת הפרשה באה לתקן האדמה כולה כחלה הבאה לתקן את העיסה.

חיוב החלה הוא, משנתן הקמח במים (מה שנקרא בלשון חז"ל גלגול), ולחלה אין שיעור ידוע מן התורה אפילו הפריש כשעורה מכל העיסה פטר את כל העיסה שבעריסה (זה הכלי שבו לשים) מדין חלה שכתוב "ראשית עריסותכם חלה תרימו" וכל שהוא מרים ממנה הרי הוא פטור, אבל חכמים חייבונו להפריש מן העיסה חלק אחד מעשרים וארבע כדי שיתן אדם לכהן מתנה ראויה. והאופה שעושה עיסה מרובה על מנת למכור, חייבוהו בחלק אחד מארבעים ושמונה. אבל בזמן הזה שהחלה הולכת לשריפה מפרישים דבר מועט. ועל זה כתב הבא"ח (שמיני שנה ב') שכיון שהאריז"ל בטעמי המצוות כתב שגם בזמן הזה ידקדקו להפריש אחד מן הארבעים ושמונה, אע"פ שהחיד"א כתב שלא ראה ולא שמע שום חסיד נוהג בזה, כדי לחוש לדברי האריז"ל טוב יעשה אדם לקיים פעם אחת הפרשת חלה בעצמו וידקדק להפריש אחד מארבעים ושמונה וטוב שיעשה זאת קודם יום הכיפורים כדי להוסיף זכות על זכויותיו.

ובמדרש תנחומא (טהרות יז) איתא אמר הקדוש ברוך הוא היא טימאה חלתו של עולם זה אדם הראשון היא נתחייבה בהפרשת חלה.

איתא במדרש (בר"ר י"ז ח) מפני מה ניתן לאשה מצות נדה, מפני ששפכה את דמו של אדם הראשון, וכתוב בתורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, לכן היא מתחייבת שישפך דמה בעון זה.

וכידוע ע"י מצות הפרשת חלה זוכה האשה לחיי העולם הבא וכן כל אדם המקיים מצוה זו ורמז לזה חל"ה ר"ת חלק לעולם הבא.

ורמזו רבותינו על הפסוק ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, שבתחילת היום כאשר קם האדם ממיטתו דבר ראשון חלה תרימו לה' דבר ראשון צריך לעשות עבודת ה' בלימוד תורה ולהכין עצמו בהתלהבות גדולה לתפילה ולימוד התורה. ורמז בר"ת חל"ה ויהי האדם לנפש חיה, שהתרגום מתרגם לנפש ממללא, שהאדם צריך בתחילת קומו ממיטתו לדבר דברי תורה ותפילה.

נג. כה"ח (שם ס"ק קא) בשם הפרי חדש.

נד. כ"ב הרמ"א (סי' תקפא סעי' ד) וז"ל: ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי. ע"כ. וכתב הכה"ח (ס"ק פב) והמנהג לטבול אפי' אם אינו טמא משום קרי מפני שטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש.

נה. כ"ב בסדר היום הובא כה"ח (שם ס"ק פב).

נו. כה"ח (שם) בשם החיי אדם.

והרביעית לתקן מה שפגם בשם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

והחמישית לתקן מה שפגם בשם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

והשישית לתקן מה שפגם בשם מ"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

והשביעית לתקן מה שפגם בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

ובשמינית לפשוט מעליו בגדי החול. ויכוין עוד שתכלה שנה וקללותיה.

ובתשיעית לקבל עליו הארת קדושת יום הזכרון.

ואם חל ר"ה בליל שבת יכוין בטבילות שבת, אלא כשמכוין אח"כ לקבל הארת שבת, יכוין גם לקבל הארת יום הזכרון. וכ"ז מלבד הכוונות הנזכרים בדברי האר"י והרש"ש זיע"א וכנודע ליודעי ח"ן וכזו.

יז. אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום, ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם כי כל קב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג הוא ק"ח דרהם. ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוח הראשון וכן יעשה בשלישי וכח.

יח. ואם גם זה אינו יכול כגון שהוא חולה או שיש לו אונס אחר יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך יעשה יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן על זה הדרך עד עשרה פעמים ויחזור ויערה עשרה פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשרה אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשרה פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשרה אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים וכטו.

יט. נוהגים לילך בערב ר"ה על הקברות ולו ובפרט לקברי הצדיקים ולומר שם בקשות ולא, ואל ישים מגמתו נגד המתים אלא יתפלל להשי"ת שיתן לו רחמים בזכותם, ויכול להשתטח על קבר הצדיק ויאמר, הריני

עיונים והארות

נז. ע"פ בא"ח (שם אות ג) וכה"ח (שם ס"ק פג).

נח. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג).

נט. בא"ח (שם), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

ומו"ב בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים פעם. ומציין שם המו"ל מספר בא"ח (שם), וכף החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

ל. וכתב במועד לכל חי (סי' יד עעי' ד') שאם הוא בלתי טהור יטבול קודם שילך ואם לא יוכל לעשות כן מוטב שלא ילך ולפחות יעשה טבילת ידים הליכתו וחזרתו היכא דא"א לו לטבול ע"י ש.

לא. והוא כמו שאמרו חז"ל (סוטה לד:) על הפסוק ויבוא עד חברון, מלמד שהלך כלב ונשתטח על קברי אבות, ואמר להם אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. וכן במדרש (בראשית רבה פרשה פב אות י) גבי רחל, שנקברה

בבית לחם כדי שכשיעברו הגלויות שם תבקש עליהם רחמים.

ועי' עוד בעין יעקב סוטה (יד.) מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם, מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתידי ביהמ"ק ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם, שמא יבואו לקבורתו של משה באותה שעה ויעמדו בבכיה ויתחננו למשה ויאמרו לו: משה רבנו עמוד בתפילה בעדנו, ועומד משה ומבטל את הגזירה, מפני שחביבין צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, שכן מצינו בעגל וכו'.

ובספר חסידים כתב (סי' תג) שיש הנאה למתים שבאים אוהביהם על קבריהם ומבקשים על נשמתם, שעיי"ז מטיבין להם בעוה"ב. וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים.

וב"ה בספר קב הישר (פרק עא) שכתב וז"ל: שהקב"ה גזר כן, להיות נפשות הצדיקים מצויין על הקברות לטובת ישראל, שיהיו שומעין לתחינות ותפלות ישראל הבאים להתפלל על הקברות, וכל מי שיש לו איזה צער יבא אל קברי אבותיו או שאר קברות, ויודיע צערו להנפשות, כי בעת שהנשמות ונפשות שומעין תפלתן של החיים המתפללין על צערן, אז עולין לרוחות שבגן עדן, והרוחות עולין אל חדרי ג"ע אשר שם נשמות הקדושות, ומעוררין האבות שבארץ ישראל,

מבקש מנפש הצדיק הקבור פה שתתפלל עלי לפני הקדוש ברוך הוא כך וכך ולבו.

כ. מכבסין ומסתפרין ער"ה [לג] וטוב להזהר להסתפר קודם חצות ולדו, ובעת שמסתפר יכוין להעביר כוחות הדינין ולקיים מצות הפאות ולהו. ומצות לגלח לכבוד יו"ט, וכן לקיים מצות ביומו תתן שכרו, ומחתכין הצפרניים [לו].

כא. נוהגים ללבוש בגדי לבנים בר"ה, להראות אמונתנו ובטחוננו בחסדי השי"ת שיוציא לצדק משפטינו ולזו, ועכ"פ לא ילבש בגדי רקמה ומשי כבשאר יו"ט שיש לו מלבושים נאים יותר, דמ"מ צריך שיהיה מורא הדין עליו ולהו.

עינים והאזרות

בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינו כן אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ואוכלים ושותים ושמחים יודעים שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים, ע"כ. ונפסק בשו"ע (סי' תקפ"א סעי' ד').

לד. כן כתב המטה אפרים (סי' תקפ"א, ז) שיש ליהרר לגלח קודם חצות היום.

לה. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג')

קודם שמסתפר יכוון שמקיים מצות השי"ת שציוונו לא תקיפו פאת ראשכם. ויש בה ב' מצוות בב' פאות הראש דלא תקיפו פאת ראשכם, וה' מצוות בפאות הזקן שלא משחיתם, ואמרו רז"ל שחייב על כל אחת ואחת. ומצוות צריכות כונה גם כמקיים לא תעשה שנמנע מעשיית איסור, וכמ"ש האריז"ל. וכן יכוין שנשמר מן הלאו דובחוקותיהם לא תלכו ומצות לא ילבש גבר וכו', ומ"ע דרבנן לגלח לכבוד שבת או יו"ט. וגם יכוון שמספר שערות ראשו מהם דינין תקיפין, ועל כן צריך להעבירם. (ריש שער המצוות ובפ' קדושים דף כד, ובמורה באצבע אות קמה, ובכה"ח סי' רלב ס"ק טו). ונכון שיאמר נוסח לשם יחוד שהביא רבנו הב"ח זע"א בספר לשון חכמים.

ובן קודם שמשלם לספר עבור עבודתו, יכוון לקיים מצות עשה של ביומו תתן שכרו, ולהשמר מחמשה לאוין, שהם לא תגזול, ולא תעשוק שכר שכיר, ולא תעשוק את רעך, ובל תלין [במסתפר ביום], ולא תבוא עליו השמש [במסתפר בלילה]. (כה"ח שם).

לו. כה"ח (סי' תקפ"א שם ס"ק פ')

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג). ע"פ הירושלמי הנזכר. וכתב הרב נהר מצרים (חלק א הלכות ראש השנה אות ח) בשם הרדב"ז (חדשות סי' תרצג) דהמנהג במצרים ללבוש בר"ה וביוה"כ ובשבועות, בגדים לבנים ומנהג יפה הוא. וכן הוא מנהג ארץ ישראל ורוב המקומות שראיתי בחו"ל, ושורש המנהג הוא מלשון המדרש שהביא רבנו הטור (סי' תקפ"א) ופשוט. וכ"כ בכה"ח סופר (סי' תרסד ס"ק כג).

וכ"כ בסדר היום לרבי משה בן מכיר (עמוד פג: דפוס ויניציה שנת שסה) וילבש לבנים ויתעטף לבנים להראות שיצא בדימוס.

ובן כתב מהר"ח פלאג' (מועד לכל חי) והוסיף שיזהר שלא יהיו בדים דקים שיראו את בשרו, משום צניעות אלא בגדים אטומים שלא יראו את בשרו.

לה. כה"ח (שם ס"ק עט). ובבית יהודה עייאש (ד, קז ע"ב)

ושם משתחוים לפני כסא הכבוד ומתפללין על החיים, ע"ש. **ובנוכר** בזוהר הקדוש (אחרי מות ע:), ובשעתא דאצטריך עלמא רחמי וחייא אזלי ומודעי להו לנפשייהו דצדיקייא ובכאן על קברייהו וכו', כדין מתערין נפשייהו דצדיקייא ומתכנסי ואזלין ושאטין לדמיכי חברון ומודעי להו צערא דעלמא וכולהו עאלין בההוא פתחא דגן עדן ומודעי לרוח וכו' ומודעין לנשמה ונשמה אודעת לקודשא בריך הוא, וכולהו בעאן רחמי על חייך וחס קודשא בריך הוא על עלמא בגייהון עכ"ד.

ומובא בגמ' ברכות (יח:): מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני ערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו, והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה: חברתי בואי ונשייט בעולם ונשמע מאחרי הפרגוד מה פורענות באה לעולם, אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי וכו', אמרה לה שמעתי שכל הזרוע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו, הלך הוא זרוע ברביעה שניה, של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה, ע"כ. וכ"ה באבות דרבי נתן (ג, ח).

והחמרת ימים הביא לזה ראה מהזה"ק (תרומה קמב). שכתב ביום ראש השנה העולם נידון והמלך יושב על כסא דין לזון בני העולם, וכל נפש ונפש של המתים משוטטת והם מבקשים עלינו רחמים, ובלילה של מוצאי יום הדין הולכות ומשוטטות לשמוע ולדעת איזה דין נפסק על העולם, ולפעמים באים ומודיעים בחלום לחיים, ככתוב (איוב לג, טו) בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים וגו' אז יגלה אוזן אנשים ובמוסרם יחתום, מאי מוסרם? אותה נפש העומדת וחותרמת לבני האדם דברי מוסר, בלילה אחרונה של חג הסוכות כשיוציאים הפתקים מלפני המלך ואותו צל מסתלק מעל אותו אדם, אותה הנפש משוטטת ופוגשת את הממונה וכו' ורואה שהצל של אותו אדם הסתלק הולכת ומכריזה ומודיעה לכל הנפטרים כי איש פלוני יבוא אלינו, אם צדיק טוב הוא כולם שמחים ואם לאו כולם אומרים ווי עכ"ד.

לב. בא"ח (שם אות ב').

כתב המהרי"ל (מנהגים, תענית יח), והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל, אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. וכ"כ הבאר היטב (סי' תקפ"א ס"ק יז).

לג. בתלמוד ירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג), רבי חמא בר רבי חנינה ורבי הושעיא חד אמר אי זו אומה כאומה הזאת,

כא. קודם ראש השנה ישב הוא ובניו וילמדו את כל סדר התפלה ופירושה, ומצות תקיעת שופר ומעלתה, וכל סדר תפילת מוסף מלכויות, זכרונות, שופרות, וסדר התקיעות דמוסף ולט.

כב. טוב ונכון לאשה, שקודם שתדליק הנרות, תכין עצמה לקבל קדושת היום, ותתפלל מנחה מקודם ותזהר בה כי הוא תפילה אחרונה של השנה, ותלבש בגדים חשובים לכבוד היום הקדוש ואז תגש להדליק נרות של יו"ט [מ].

כג. האיש יטיב את הנרות ויערכם, והאשה מצווה על הדלקתם [מא], ותברך להדליק נר של יו"ט וברכת שהחיינו ואח"כ תדליק הנרות, ואם אין האשה בבית ידליק הבעל. ומו"ר מופת הדור יצוק"ל כתב שהנכון הוא לצאת ידי חובת שהחיינו בקידוש [מב].

כד. יזהר בתפילותיו בר"ה שיעקר התפילה תהיה להמליך את השי"ת עלינו ועל כל יושבי תבל, ויכוון להתפלל לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מתוך הקליפות. ושיזכה להשלים תיקון נפשו ורוחו שלא יגרום צער להשי"ת בעבורו [מג].

כה. ישתדל לבוא לבית הכנסת בעוד היום גדול, להתפלל מנחה בכונה גדולה ובמיתון, כי היא תפלה אחרונה של השנה ויש בכוחה לתקן ולהעלות כל תפלות השנה. והיא תפלה ראשונה שהתפלל אדם הראשון

עיונים והארות

הקדוש ברוך הוא היא כיבתה נרו של עולם לפיכך מסרו מצות הנר לאשה ותשמור מצות נר" ע"כ.

והיום גרם הוא ראש השנה שבו ביום נבראו אדם וחיה ובו ביום חטאו ואכלו מעץ הדעת ובו עשו תשובה ונמחל להם. ודבר בעתו מה טוב, ותעמוז ותתפלל אחרי הדלקת הנרות על בעלה ובניה וצאצאיהם שיהיו עובדי השם יתברך כל ימיהם. כי עת רצון היום ובפרט כהיום הזה וכמו שכתב רבנו בחיי.

מב. כ"ב בחזו"ע (ימים נוראים הלכות סדר ליל ראש השנה הלכה א) וז"ל: מדליקים נרות לכבוד ראש השנה, וצריך לברך אקב"ו להדליק נר של יום טוב ואחר כך להדליק, ואפילו חל ראש השנה בשבת, יקדימו הברכה ואחר כך ההדלקה, שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, והברכה היא אקב"ו להדליק נר של שבת ויום טוב. ויש נשים שנהגו לברך גם שהחיינו בשעת ההדלקה, אבל הנכון הוא שלא לברך שהחיינו בעת ההדלקה, אלא יכוונו לצאת ידי חובה בברכת שהחיינו כששומעות ברכת שהחיינו בשעת הקידוש. וע"ע מ"ש בזה האול"צ (ח"ד פ"ג תשובה א).

מג. וכמו שכתב רבנו הרש"ש במוסר לפני התקיעות ליום א' וז"ל: לכן נחפשה דרכינו ונחקורה, כי הן בעונותינו שלחה אמנו זה כמה וכמה שנים רבים, והצדיק שאבד, למטרוניתא אבד, ולכן כל מגמתנו בתפלתנו תהיה בכונה שלמה לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מן הגלות, ולתברא בית אסורים דילה, לאמר לאסורים צאו, כמ"ש בתקונים על פסוק ויפן כה וכה וכו', ע"כ.

וידוע מה שכותב הרב יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק א) שכמעט כל נוסח התפילות של ר"ה ויום הכיפורים הוא רק שיתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם, כי זה עיקר התפילות עתה בימים הנוראים, לכן יזהר האדם להצטער בלבו ולבכות בייחוד ביום הדין הגדול והנורא הזה כי כל אדם עתה בגלות יש לו לבכות ולהצטער בתמידות על חילול שמו הגדול ית"ש בין האומות עובדי עץ ואבן מעשה ידי אדם, ושוחקים בנו עם קדוש, ואומרים איה אלוקים יקום ויעזרכם.

כתב שלא ללבוש בגד חדש בר"ה. וברוח חיים ויפה ללב חלקו עליו.

לט. בן כתב השו"ע (או"ח סי' ק סעי' א), תפילות של מועדות ושל ראשי חדשים צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו, עכ"ל. ומקור הדברים בגמרא (ר"ה לה), אמר רבי אלעזר לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל, אמר רבי אבא מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יום הכיפורים ושל פרקים אבל דכל השנה לא. ע"כ.

והט"ז (שם ס"ק א) כתב, שמכל מקום נראה שבתפלה צריך להבין פירוש הדברים ובפרט הפיוטים שפירושם קשה אם לא יתן דעתו עליהם ולא מהני ספר ע"כ.

והגאון החיד"א בברכי יוסף (סי' ק אות ב) כתב, שראה לחכמים גדולים שאין מסדירים כי היו רגילים ובקיאים בתפלה מתוך הסידור, אבל השליח ציבור או הפייטן חייבים להכין עצמם קודם ראש השנה כמו שכתב רבנו נתן ב"ר יהודה ז"ל בספר המחכים (סי' א) שויתי ה' לנגדי תמיד, פירוש כשאדם מתפלל יהיה כאילו שכינה לנגדו ואין מעמידין מלך אלא מי שיודע בתכסיסי מלכות, כי התפלה במקום קרבן ועבודה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזוהי עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, הרי הכהנים היו לומדים הלכות עבודה בטרם החילם לעבוד, כך טוב שילמדו היורדים לפני התיבה הלכות תפלה בטרם החילם להתפלל.

מ. תנא (שבת כג:) הרגיל בנר פי' להשתדל לעשותו יפה הוויין ליה בניס ת"ח שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" וזה בין בנרות שבת, ובין בנרות יו"ט, וכן בנרות חנוכה. על כן ראוי לכל אדם להתאמץ בענין זה שסגולתו לבנים ת"ח, ויעשה הנרות יפים ומהודרים.

מא. וכאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני בראשית רמז לב, ומובא ברש"י שבת לב. בשם בראשית רבה) שהיא כבתה נרו של עולם וכו' לפיכך תשמור מצות נר.

עוד אמרו (ירושלמי שבת פ"ב ה"ו) "אדם נרו של עולם היה, שנאמר נר אלהים נשמת אדם וגרמה לו חוה מיתה אמר

בעולם [מד].

כו. אחר תפילת המנחה קודם השקיעה, יאמר נוסח קבלת יום הזכרון ותוספת יו"ט שסידרו הרי"ח הטוב זצוק"ל, כדי שיקבל עליו קדושת תוספת יום הזכרון [מה].

הלכות ראש השנה

תפילת ראש השנה

- א. בליל הראשון פותחים בפיוט "אחות קטנה" (שחיברו רבי אברהם חזן מספרד בדוק שקודם הרמב"ם) ואין אומרים פיוט זה בליל שני של ראש השנה, משום דכבר כלתה השנה אתמול ולא שייך לומר שוב תכלה שנה וקללותיה [א].
- ב. קודם תפילת ערבית אומרים למנצח על הגתית לאסף כיון שנזכר בו תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגיגנו, ונאמר בו כי חק לישראל הוא, שהוא ענין שנזכה לחיים ולפרנסה טובה, ונאמר בו עדות ביהוסף שמו כי בר"ה יצא יוסף הצדיק מהבור במצרים [ב].
- ג. כשחל ר"ה בשבת, המנהג לומר אחר תפילת מנחה קבלת שבת קודש בכוונות כנהוג אין נגרע דבר [ג].

עיונים והארות

שלא תלמד עליהם מידת זכות ולא תהיה איתם במידת הרחמים.

ובחשיבות זה המזמור לאומרו קודם ערבית כתב החמ"י (חלק ימים נוראים פרק ו דף לא ע"ב) וז"ל: וטעם המזמור הזה הוא להודיע לבני אדם כי זה היום הוא יום הדין כי המשפט לאלהים הוא. יען כי בתורה לא נזכר רמז דין כלל עד שבא דוד במזמור זה תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וגם מפסוק זה למדו גם על הפרנסה שנקצב כהיום הזה. וסמך ליה עדות ביהוסף שמו כי בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים וידוע שיצירתו היתה סיבת הפרנסה בשני רעבון ולכך נסמך כי חק לישראל הוא לאומרו עדות ביהוסף שמו, רוצה לומר שהרי עדות יש שהוכן יום זה למזון כל חי מעניינו של יוסף. עכ"ל.

וכתב בספר ויכלכל יוסף (סי' א תשובה ה) ומנהג בית אל שמקדימים את המזמור של ראש השנה לפיוט אחות קטנה.

אמנם בישיבתנו הקדושה המנהג לומר קודם "אחות קטנה" ואח"כ מזמור למנצח על הגתית לאסף.

וכן כתב החמ"י (שם) וז"ל: ושוב יתחיל להפיל תחינתו על השנה תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה ויכלול בכוונתו גם על החטאים ועל העונות אשר עומד עליהם בארור. ואחר כך יקבל עליו קדושת היום במזמור היום ולא כנדפס בספרים המזמור תחלה דתחלה יש לנו להתפלל על אחרית השנה שעברה בטרם נקבל קדושת היום שהוא תחילת השנה באמירת המזמור של קדושת היום.

ג. **דברי** שלום (במנהגי בית-אל אות סו) וכ"כ היר"א זלה"ה בסידורו פת"ע (דף צב ע"ב).

מד. **כ"ב** במטה אפרים (סי' תקפא, אות נז) שבערב ראש השנה נכנסים להתפלל מנחה בבית הכנסת בעוד היום גדול כדי להתפלל תפלת מנחה בכוונה רבה, ומאריכים בה קצת מאחר שהיא מנחה אחרונה בצאת השנה והקדמת תפלה טרם בא יום הגדול. עכ"ד. וכן הוא בבן איש חי (ש"א פר' נצבים אות ב)

וכתב באור החמה (ח"ב דף רנה ע"ד) שהמלאך סהדי' הוא העד על מעשה בני אדם ותפלות אלה מסורות בידו עד שוב המתפלל מעונו והיא מסורה בידו כשיהיה האיש מוכן לקבל עליו תשובה ויתפלל תפלה זו שברי לו ובטוח שתתקבל מעלה אתה את הפסולות לקבלם עכ"ד. ולפני המנחה אומרים תיכון תפילתי קטורת לפניך וכו' ר"ת תתק"ל שהם מספר השנים שחי אדה"ר והוא אמר תפילה זו.

מה. **לשון** חכמים (ח"א סי' יא).

א. **ובמטה** אפרים (סי' תקפא אות נז) כתב, ולעת ערב קודם תפילת מעריב מתחנן לפני ה' שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, ונהגים לומר פיוט אחות קטנה הנדפס בליקוטי צבי ואף כשחל ראש השנה בשבת אומרים הפיוט הזה כדרך שאומרים שאר פיוטים. ע"כ.

וכתב בסדר היום (סדר ראש השנה), וילך לבית הכנסת מבעוד יום וכו' ומתפלל ומתחנן לפני אלהי תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה. ע"כ.

ב. **רבותינו** דרשו במסכת ר"ה (ח.), בכסה, בחג שבו הלבנה מתכסה בו והוא ר"ה. כי פסח ובסוכות הם בט"ו לחודש שאז הלבנה מאירה, אבל בר"ה לא רואים את הלבנה. ובזוה"ק כתב שהלבנה שהיא המלכות מסתרת מידת רחמיה שבדרך כלל מנהגת את העולם במידת הרחמים, והס"מ וכל פמליתו מכסים אותה בעננים ועושים מחיצה בינה לבין עם ישראל

- ד. בכל עשרת ימי תשובה טוב ונכון מאוד לומר בין ישתבח ליוצר מזמור ממעמקים קראתיך ה' וכו', כי בכל יום מאלו העשרה ימים מתעורר אחד מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה, שהם עומק ראשית, עומק אחרית, וכו' כנודע, כי כולם הם בחינת רי"ו שהם גבורות, כי רי"ו בגימט' גבור"ה וכן עומ"ק בגימט' רי"ו ודו. ויכוין באומרו "ממעמקים" למתק העומק שהוא הגבורה דאותו יום והו'.
- ה. כשאומר "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים" יכווין שאנו מתפללים להשי"ת שימשיך חיים נצחיים לנשמותנו, שהעיקר היא הנשמה שהמזון שלה היא התורה והמצוות. ואח"כ אנו מתפללים להמשיך חיים טובים ובריאים לגופנו, וזהו "כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים". ויכוין זכרנו כתר. לחיים חכמה. מלך בינה. חפץ דעת. בחיים חסד. כתבנו גבורה. בספר ת"ת. חיים נצח. למענך הוד. אלהים יסוד. חיים מלכות וו.
- ו. בברכת אתה גבור תקנו בה נוסח "מי כמוך אב הרחמן", והם ח' תיבות כנגד הארת תקוני הדיקנא של הכהן הגדול, ואלו הם "מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים". אמנם בתפילת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ ושבת שבינתיים וכן במנחה של יום שבת שובה ושל יוהכ"פ יאמר "אב הרחמים" וזו.

עיונים והארות

וכתב השל"ה שיש בתפלת זכרנו לחיים ארבע פעמים חיים, לבקש על ארבע מיני סכנת חיים היכולים להתעורר חלילה במשך השנה. והם, האחת בגלל עבירה. השנית הגיע יומו. השלישית בידי אויב שהוא בעל בחירה. הרביעית נספה בגלל סיבה או כפרה על אחרים. ועתה אפשר להעביר רוע הגזירה ולגזור עליו חיים, וכנגד עולם הזה, עולם הבא, ימי המשיח, תחיית המתים. (הביאו הגאון רבי יעקב יצחקי ז"ל במחזור אהלי יעקב ר"ה דף נב ע"ב)

וכתב רבנו חיים פלאגי ז"ל במועד לכל חי (סי' יג אות ל) עוד טוב לכוין באמרו ארבע פעמים חיים, שהם כנגד ארבעה החשובים כמת. והם: עני, סומא, מצורע ומי שאין לו בני, ושיינצל מאלה ואם יש בו מהם שירפאהו השם יתברך, וכן כנגד ארבע גלויות שבהם נחשבים כמתים ויגאלנו לחיים.

יזהר לומר בדיקדוק זכרנו לחיים אות ל' בניקוד שבא ולא בניקוד פתח, דלא לישתמע לא חיים חס ושלום, כי ברית כרותה לשפתיים ובפרט בימים הנוראים והקדושים. (התשב"ץ סי' קיט בשם הרב מאיר מרוטנבורג ז"ל וכו' באגור ר"ה סי' תתפו).

ז. **כ"ב** בשעה"כ (דף צו ע"ד) אח"כ ברכת אתה גבור, ותקנו בה נוסח מי כמוך אב הרחמן וכו' והן ח' תיבות ואלו הן, מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, אבל יש שינוי בין התפילות, שבתפילת שחרית מנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפילת מוסף תאמר אב הרחמים, וגם זה נוהג בתפילת יוה"כ. עוד שמעתי מפי מגידי אמת מן החברים שלנו שאמר להם מורי ז"ל, שגם במנחה של יום שבת יאמר אב הרחמים, והדבר מבואר כי במנחה דשבת יש עליה דומיא דתפילת המוסף והוא פשוט, והנה הח' תיבות בנוסח של מי כמוך אב הרחמן וכו' הן כנגד הארת ח' תיקוני דיקנא דכהנא רבא, אשר כנגדם הם ח' בגדי כהונה של הכה"ג ביוה"כ, ודע כי בכל עשיית צ"ל אב הרחמן שהוא בז"א, אבל בתפילות המוספין דר"ה ויוה"כ ושבת שבינתיים צ"ל אב הרחמים, לפי שאז עולים עד או"א. ובהגהות שם כתב בשם הרב החסיד אור החיים מוהר"ח דילה רוזה ז"ל, דצ"ל בר"ה ויוה"כ שחל בשבת (במנחה) אב הרחמים (הוב"ד באמת ליעקב דף קב שאלה ט, ובפת"ע דף צו ע"ג, ובבא"ח פר' נצבים אות כא).

ד. **שעה"כ** (דף צ ע"א). דב"ש (אות עט).

וזה הסדר העומקים והספירות:

יום א' דר"ה - עומק ראשית **כתר**.

יום ב' דר"ה - עומק ראשית **חכמה**.

יום ג' - עומק אחרית **בינה**.

יום ד' - עומק טוב רוע **דעת**.

יום ה' - עומק דרום **חסד**.

יום ו' - עומק צפון **גבורה**.

יום ז' - עומק מזרח **ת"ת**.

יום ח' - עומק רום ותחת **נצח הוד**.

יום ט' - עומק מערב **יסוד**.

יום כיפור - עומק מערב **מלכות**.

ה. **כה"ח** (סי' תקפב ס"ק י').

ו. **כ"ב** בשעה"כ (דף פט ע"ד) כוונת זכרנו לחיים היא, כמו שהמלך העליון שהוא ז"א חפץ בחיים, ומושך משם החיים לצורך עצמו, כך ימשיך משם חיים לנשמותינו, ויתגלה חסד ביסוד שמשם נשמתנו, להמשיך לנו משם חיים, וזהו זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכ"ז בסוד הנשמות אשר בנו. ואח"כ אנחנו מתפללים להמשיך משם חיים לגופנו בסוד הכתיבה, שהיא בינה גופא דחכמה עילאה, וזהו ענין הכתיבה, התעבות הדברים כדמיון הכתיבה, להחיות הנפשות בגויתנו, וגם זה יהיה ע"י היסוד הנקרא ספר החיים כנודע, אלא שזה בסוד פנימיות לחיי הנשמות, וזהו בסוד חיצוניותו להחיות הגוף, והנה חיות הנשמה נמשך מהחכמה לבינה ויורד לחסד ומתגלה ביסוד, וחיות הגוף נמשך מהבינה ויורד לחסד ומתגלה ג"כ ביסוד, ומפני שחיות הגוף נמשך מהבינה אנחנו אומרים למענך אלהים חיים, שהיא הבינה כנודע.

ובסידור הרש"ש (כת"י ח"ג דף 296) כתב וז"ל: כשיאמר מלך חפץ בחיים יכוין להתפלל לז"א שמהשפע הנשפע דפנים מחכמה לבינה ומשם לחסד ומשם ליסודו ומשם ימשכו חיים נצחיים לנשמותינו.

ז. כשאומר "מי כמוך אב הרחמן" יכוין כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזה סוד מ"ש "זוכר יצוריו" - שהם הנשמות הנז' שזוכר אותם ברחמיו יתברך, "ברחמים לחיים" - להחזירם לחיים ולחיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול וכו'.

ח. כתב רבנו האר"י ז"ל, בתפילת ר"ה ישנם ארבע פעמים ובכך:

הראשון: ובכן יתקדש שמך - יכוין כנגד אברהם אבינו שקידש שמו יתברך בעולם.

השני: ובכן תן פחדך - כנגד יצחק אבינו שהוא בחינה גבורה.

השלישי: ובכן תן כבוד - כנגד יעקב אבינו שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

הרביעי: ובכן צדיקים - כנגד דוד המלך ע"ה, רגל רביעי של המרכבה, כולל יסוד ומלכות וטו.

ט. ובכן תן כבוד לעמך וכו', צריך לזהר ולומר ותקוה טובה לדורשיך, ולא תקוה סתם. והכוונה היא, כי עתה ביום ר"ה אנחנו דורשיו יתברך מתפללים, שיתן לנו תיק ו"ה מצד הטוב, ר"ל שעל הפחות אם אין בנו מעשים לקבל הנשמה העליונה מכולם שהיא מן הבריאה, לפחות אל יחסר לנו רוח ונפש מן היצירה ועשיה הנקראים תקוה מצד הקדושה שבהם הנקרא טוב וזמ"ש ותקוה טובה וכו'.

י. ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו', המנהג לומר והרשעה כולה, הרשעה בחיריק, שפירושו מעשה הרשעות בעצמה, בעשן תכלה. ואומר בעשן בבי"ת. ובאומרו כי תעביר ממשלת זדון, יכוין על ס"מ ונוק' ויא.

עיונים והארות

דדיקנא דאריך אנפין שהם בגימטריא ע"ה כמנין "מזלא" וכמנין "ובכן" ע"כ.

י. **שעה"ב** (דף צז ע"ב). צריך להגיה ולומר ותקוה טובה לדורשיך וכאמרם ז"ל בס"ה (דף קסט). בפ' וישלח ע"פ הצילני נא מיד אחי מיד עשו כו' כי צריך האדם לפרש ולבאר בלשון שאלתו בתכלית הביאור עד שלא יהא בה גמגום כלל פן ח"ו יתן מקום אל המקטרג לקטרג בלשון שאלתו ולכן צ"ל ותקוה טובה לדורשיך ולא ותקוה סתם.

יא. **כח"ח** (סי' תקפב ס"ק לז). והרשעה, הריש בחיריק, כולה בעשן תכלה. אף על פי שיש נוסחאות כעשן תכלה, באות כ'. כן הוא בזהר הקדוש (תיקונים כרך ב דף פז), וכן כתב הרב ר' דוד אבודרהם (דף עא):. וכן הסכים הפרי חדש, על דרך הכתוב (תהלים לז, כ), "כלו בעשן כלו" ובחיי אדם (חלק ביג הלכות שבת ומועדים כלל קלט סעיף ג) וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א בעשן, וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א לרבי אהרן פיריה ז"ל כתב יד.

והגאון הגדול מהר"ח פלאגי (רוח חיים סי' תקפב סעי' ה אות ד) כתב להביא מקור למנהג זה מתיקוני הזהר עיין עליו שכתב וז"ל: והרשעה כולה בעשן תכלה הגירסא הנכונה היא בעשן בבי"ת ולא בכ"ף. וכנראה מדברי התיקונים תיקון כ"א (דף נה ע"א) וז"ל: בהוא זימנא עשן יתער לגבי שמאלא לאתעברא מתן ס"מ מיד סליק עשן אחרא דאיהו עשן הקטורת יעו"ש. וכתב הגליון וז"ל: ימין זהו והרשעה כולה בעשן תכלה ומדויק הגירסא. שבעשן יעו"ש עכ"ל.

עוד עיין כה"ח סופר (סימן תקפב סוף ס"ק לז ד"ה כעשן) שהביא לכל הני רבואתא והוסיף שכך הוא בסידור הכוונות של הרש"ש זיע"א והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת עכ"ד.

ורב עמרם גאון ובמחזור ויטרי והכל בו ועוד מפרשים גרסו לומר כעשן בכ"ף ולא בעשן ולא הטעימו דבריהם עיין עליו בספרותם. וכן דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע סדר ליל

ה. **כ"ב** בשעה"כ (דף צז ע"א), כוונת מי כמוך היא, כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזהו מ"ש זוכר יצוריו ברחמים לחיים, ולא אמר זוכר אותנו ע"ד מ"ש זכרנו לחיים, כי יצוריו הם הנשמות הנז', שזוכר אותם ברחמיו יתברך להחזירם לחיים ולהחיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול, וזמ"ש בתפילת המוסף בזכרונות "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם" וכו' "מי לא נפקד כיום הזה" וכו'. והנה ע"י גלגול הנשמות האלו שחוזרים לחיות בעוה"ז בסוד הגלגול, מזה ג"כ נתאמת אצלנו כי תהיה תחיית המתים אל הגופים לעת"ל, וזמ"ש אחריו "נאמן אתה להחיות מתים" בגוף ונפש, כי בראותנו אותך זוכר יצוריו ברחמים לחיים שתחזור הנשמה בגלגול, מזה נודע כי נאמן אתה להחיות מתים בגוף ונפש.

ובתב הרוקח בפירוש הסידור (סי' קכו) כי יש בו שמונה תיבות כנגד שמונה תיבות שבפסוק כרחם אב על בנים, וכן פסוק ויזכור כי בשר המה, ופסוק כי הוא ידע יצורו, ויצחק אבינו שנימוול לשמונה ימים

ט. **כ"ב** רבנו האר"י ז"ל בשעה"כ (שם), דע כי ארבע פעמים נזכרו בכאן מלות ובכן שלא כדברי הפוחתים ממנין זה וגורעים ומשנים כפי העולה בדעתם, והנה ובכן הוא בגימטריא ע"ב. ונודע כי שם ע"ב הוא שלש שלש שלש אותיות ג' פעמים ע"ב ואחר כך נכללים בע"ב תיבות אם כן הם ארבע ובכן, ואמנם ענין ארבע ובכן אלו הם ארבע היות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן באופן זה, כי הוי"ה דע"ב הרי היא נודעת [יוד הי ויו הי] כי גם הוא במספר שלש אותיות בכך, גם הוי"ה דס"ג [יוד הי ווא הי] עם עשר אותיותיה הם ע"ג כמנין בכך עם הכולל, גם הוי"ה דמ"ה עם חשבון ארבע אותיותיה הפשוטות [יוד הא ואו הא, יהוה] כמנין ע"א ועם הכולל הרי ע"ב, אמנם הוי"ה דב"ן היא בבחינת ריבוע הוי"ה כזה [י, יה, יהו, יהוה] שהיא בגימטריא ע"ב וכו'. והנה אם תוסיף ו' של ובכן יהיה בגימטריא כמנין מזלא ולכן צריך לכוין להוריד בכל בחינת ע"ב מאלו הארבע הוי"ת תוריד שלש היות עליונות אשר במזל העליון השמיני

יא. באומרו וכתוב לחיים טובים וכו', יכוין שעד עתה בקשנו לחיים סתם. ועתה מוסיפים לבקש שיהיו חיים טובים ויב.

יב. בכל עשיית בסוף העמידה צ"ל עושה השלום במרומיו בה"א יתירה, ויכוין כי השלום הוא בגי' ספריא"ל המלאך, שהוא הסופר הכותב בעשיית את כל בני אדם בספר החיים ויג. ומנהיגו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר עושה השלום רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה אבל בשאר קדישים לא משנים כלל ויד.

יג. אחר תפילת העמידה אומרים אבינו מלכנו, בעשרת ימי תשובה וטו. ובאומרו "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו" תכוין במילת "קרע" אל שם קר"ע שט"ן, ותכוין שע"י זה יקרע רוע גזר הדין וטז. ואף בשבת דר"ה ושבת שובה יאמר אבינו מלכנו, אלא שלא יזכיר דברי מחילה וסליחה ויז.

יד. יש נוהגים בשעת התפילה להביא עצמם לידי בכיה ואף שראש השנה הוא יו"ט. ויש שאומרים שאין טוב להביא עצמו לידי בכיה ורק מי שמתעורר נפשו לבכיה שפיר דמי. ומנהג מו"ר האריז"ל לבכות הרבה בתפילת ראש השנה ויח.

עיונים והארות

בשום מקום שצ"ל השלום בה"א, לא בעשיית ולא בכל זמן, ועל כן אין לשנות, ומיהו בקדיש של אחר החזרה בעשיית נראה די"ל עושה השלום, כיון שהוא במקום העושה שלום של חזרת העמידה.

טו. וכתב הלבוש דמקור תפילה זו מהגמ' תענית (כה): דאיתא שם דר' אליעזר ירד לפני התיבה ואמר כ"ד רנות ולא נענה, ירד אחריו ר"ע, ואמר תפלה זו ומיד נענה. לכן קבעו לאמרה במתן ובכוונה ונתקנה תפלה זו כנגד ברכות אמצעיות של תפילת שמונה עשרה עכת"ד ועי"ש עוד.

טז. שעה"ב (דף צז ע"ג), דב"ש (שם).

יז. שעה"ב, דב"ש (שם). ודע שמו"ר הגר"מ שרעבי זצוק"ל הנהיג בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר תפילת אבינו מלכנו בכל ימות השנה בימים שאומרים בהם תחנון.

יח. שעה"ב (דף צז ע"א) וז"ל: גם היה נוהג מורי ז"ל לבכות הרבה בתפילת ר"ה אפילו שהוא יו"ט, ומכ"ש בתפילת יוה"כ. והיה אומר מורי ז"ל, כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים האלו, הוא הוראה שאין נשמתו הגונה ושלימה. גם היה אומר כי יש בנ"א נידונים ביום ראשון ואז הם דינא קשיא, ויש נידונים ביום שני שהוא דינא רפיא, ורוצה הקב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום השני, ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום ראשון ואם ביום שני, ונתנו רמז בספה"ק לבכיה בר"ה ובימים נוראים, מהפסוק **"בשמך יגילון כל היום"** ר"ת בכיה.

ועין למו"ר מופת הדור (שם הלכה יא ובהערה) שכתב להתפילות צריכות להיות בשמחה ובטוב לבב ובנעימה קדושה כי בטוחים אנחנו בישועת הקב"ה שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום, ולא טוב עושים אותם המביאים עצמם לידי בכיה וכו' שהרי ר"ה יום שמחה הוא וכמו שנאמר ושמחת בחגך. ומ"מ כתב, דאם מתעורר מעצמו לבכות בתפילותיו מחמת התלהבות דקדושה לרוב דביקותו וכוונתו בתפילות הימים הנוראים אין בזה שום מניעה כלל. ועי"ש שהאריך והרחיב בענין זה.

ר"ה הלכה ב בהערה ד"ה והרשעה) די ש לומר כעשן תכלה בכ"ף ועי"ש שהאריך והרחיב בענין.

יב. בן כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף צז ע"ג) נלע"ד ששמעתי ממו"ל כי אנחנו נמשלים אל הכותי הזה היודע לשאול שאלותיו בהדרגה, ולכן בברכת אבות שאלנו זכרנו לחיים סתם, ועתה הוספנו לשאול שיהיו טובים והכוונה כפי הסוד הוא כי הנה עתה בברכה זו היא בהודאה שהיא ספירת ההוד, ונודע כי נצח הוד יסוד דז"א נעשים מוחין לנוק' ואז נקראים טובים. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז).

יג. בן כתב רבנו האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צז ע"א), בכל עשרת ימי תשובה צריך לומר אחר העמידה עושה השלום במרומיו בה"א יתירה, ולכוין כי השלום הוא בגימטריא [ספריא"ל] המלאך שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשרת ימי תשובה מה שאין כן בשאר תפילות השנה שאין אומר אלא עושה שלום במרומיו חסר ה"א. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז). דברי שלום מנהגי בית א-ל (אות עט).

וכתב בספר המנהגים (טירנא, ראש השנה סי' קב), וחותרם עושה השלום כי עושה בגימטריא [ספריא"ל] וכן השלום, והוא המשתק השטן ומלמד זכות לישראל. ע"כ.

ובמטה משה (סי' תשצט) כתב וטעם החתימה עושה השלום גימטריא [ספריא"ל] הוא אחד משבע שמות של [מטטרו"ן] גימטריא "החסד והרחמים" שר החסד והרחמים, השלום גימטריא [צרופ"ה] הממונה על התורה ותלמידי חכמים מרבים שלום, ונראה לי עוד לרמז שהוא מזקק ומצרף זכויותיהם של ישראל ועושה שלום ביניהם לבין אביהם שבשמים גימטריא "עושה", ועוד לפי שהקדוש ברוך הוא עושה צדקה בדין לישראל וכתוב והיה מעשה הצדקה שלום. ע"כ.

יד. וב"פ מו"ר מופת הדור (שם בהערה ז) בשם ספר חמדת ימים (דף לג ע"ג) ופוסקים נוספים. וכ"כ הכה"ח (סי' נו ס"ק לח) שאין אומרים בשום קדיש עושה השלום אלא רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה שכתב וז"ל: ובקדיש לא נזכר

טו. אחר קדיש תתקבל קודם אומרו קדיש בתרא נהגו לומר מזמור לה' להארץ ומלואה, והוא סגולה לפרנסה בנחת ובשמחה [יט].

הנהגת סדר ליל ר"ה וסדר הקידוש

- א. בצאתו מביהכ"ס ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו, ויבטח בהשי"ת שיכתב ויחתם לחיים טובים ולשלום, ויקדש בלב שלם ובנפש חפיצה, וירחיק ממנו כל יגון ואנחה, ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יו"ט, וישים אל ליבו כי השולחן הוא מזבח כפרה [א].**
- ב. יזהר שלא יכעס, דמלבד חומר איסור הכעס שהוא קשה בכל זמן, הנה ביום ר"ה אינו סימן טוב לאדם. והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השולחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבוא בעלה מביהכ"ס, כדי שבבואו ימצא השולחן ערוך והוא לסימן טוב, אך אם נזדמן שבא ולא ראה השולחן ערוך, לא יתקוטט עם אשתו ויכעס, דהכעס הוא סימן רע ביותר, אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלבבו.**
- ג. קודם הקידוש ישב במושבו על מיטה מוצעת, ויאמר פתיחת אליהו הנביא ז"ל עד "קום ר"ש ויתחדשון" וכו', אח"כ יאמר פסוק "ונח מצא חן בעיני ה'" י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "ויזרע יצחק בארץ ההיא" וכו'.**

עיונים והארות

לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בבגדד, חזר מבית הכנסת, וגם היה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, לְמִפּוֹת עִם שֶׁמֶן וּפְתִילִיּוֹת, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחרת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתע, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפיד, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבוקר אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שפכה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי אומר חכם יהודה, מה עשו מן השמים, כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים ושלמים, אמר הרב "אם הייתי כועס אפילו רגע אחד, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה".

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח בערב ר"ה ולא הקפיד

כידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, אחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלוכלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

יט. פע"ח (דף קלח ע"ד). וכתב עוד, בליל ראש השנה ויום הכפורים קודם קדיש בתרא תקרא פעם אחת מזמור לדוד לה' הארץ ומלואה ותכוין באמרך לְיְהוָה נִיְקוּדוֹ ל' בפתח, י' בשבא, ה' בקמץ, ו' בשבא, ה' בקמץ. ולא יחסרו מזונותיו כל השנה, ואם הוא בבית יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ"ל וזה נקרא שם הפרנסה עכ"ל. ובמשנת חסידים (מסכת ליל ראש השנה פרק ח) כתב, יכוין ההויה נקודה היו"ד שבא, הה"י ראשונה סגול, והו"י קמץ, וה"י אחרונה בלי ניקוד לְיְהוָה, או יכוין הלמ"ד והו"י"ד של לה' בניקוד שבא, וה"ה ראשונה סגול, והו"י חולם, וה"ה אחרונה שבא לְיְהוָה, או יכוין היו"ד והוא"ו שבא, וה"א ראשונה סגול, והאחרונה בלי ניקוד לְיְהוָה. וכה יכוין בכל ההויות שבמזמור. עכ"ד. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתין פרק א) כתב דיאמר מזמור זה בכונה עצומה מאד ובמיתון גדול ובנעימה.

א. פע"ח (דף קלח ע"ג). וכתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף לג ע"ד), ובצאתו מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו ויבטח בהשם יתברך ויקדש בלב שלם ובנפש חפיצה וירחיק ממנו יגון ואנחה שלא ליתן פתחון פה למקטרג כי אין לו מקום אלא במקום יגון ואנחה ומריבה וקטטה, וכן כתוב עליהם בדברי קבלה (נחמיה ח, י) קדוש היום לאלהינו ואל תעצבו כי חדות השם היא מעוזכם, אלא צריך לשמוח בלבו ולהראות שמחה לכל כדי לסמאת עינו של שטן ויסדר שלחנו ויאכל וישמח לפי שהוא יום טוב, ולמה לא ישמח כל איש ישראל מאחר שנאמר (יחזקאל לג, יא) חי אני אם אחפוץ במות הרשע, ועל כן אין מתענים שהאכילה והשתיה בהם מצוה רק יזהר מהוללות וסכלות. ע"כ.

ב. בא"ח (שם אות ו).

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתיא שלא כעס ברה"ה

חכם יהודה פתיא, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה לובש גלימה

- י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור" עשר פעמים, ואח"כ "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" י"ז פעמים, ואח"כ "ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום" וכו' עשר פעמים, ויאמר "תחל שנה וברכותיה" ויעמוד לקדש^[ג].
- ד. אם חל ראש השנה בערב שבת יכנס לביתו ויאמר בקול רם שבת שלום ושנה טובה, ואם אמו בחיים ינשק ידיה, ויסתכל בנרות ויכוין א' כנגד זכור וא' כנגד שמור, אח"כ יאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, ויקיף השולחן ב' פעמים, ויריח ההדסים, ויאמרו שלום עליכם, ואשת חיל, ויהא רעוא, ויש נמנעים מלומר פזמון אזמר בשבחין, ואחר כך ישב לומר פתיחת אליהו ושאר הפסוקים, היינו ונח מצא חן י"ב פעמים, ויזרע יצחק בארץ וכו' י"ב פעמים, וכן שאר הפסוקים כנז"ל, ויאמר תחל שנה וברכותיה ויעמוד ויקדש^[ד].
- ה. אחר הקידוש יטול ידיו ויברך ויבצע על ב' ככרות, כי ראש השנה דינו כיום טוב שצריך לחם משנה, ויבצע על הפת שאוחז בימינו, ויאכלו כזית פת ומנה ראשונה, ואחר כך יעשו סדר הסימנים לסימנא טבא^[ה].
- ו. לאחר שהטביל פרוסת המוציא במלח ג' פעמים, יטביל הפרוסה גם בסוכר לסימנא טבא^[ו].
- ז. בלילה השני של ר"ה אפשר לברך ברכת שהחיינו בקידוש, ואין צורך לחפש אחר פרי חדש כלל^[ז], ואם נזדמן לו פרי חדש יניחנו לפניו על השולחן בליל שני כשמברך "שהחיינו" ויכוין עליו, אך א"צ להקפיד לחזור על דבר זה^[ח].
- ח. יהיה רגיל לאכול בר"ה בשתי הלילות על שלחנו כסדר הזה:
- תחלה יקח תמרים** ויברך בורא פרי העץ ויאכל תמרה אחת, ואחר יאמר יה"ר שיתמו אויבינו וכו' ויאכל תמרה השניה, ויכוין בבקשה זו על אויבים התחתונים.
- ואח"כ יקח רובי"א** והוא מה שקורין בלשון ערבי לובי"א ויאמר יה"ר שירבו זכויותינו ותלבבנו.
- ואח"כ יקח כרתי** ויאמר שיכרתו אויבינו ושונאינו, ויכוין בזה על כוחות הרעות שנבראו מהעונות של אדם ומנצוצי הקרי.
- ואח"כ יקח סלקא** ויאמר שיסתלקו אויבינו וכו', ויכוין בזה על המקטרגים וכוחות הדין המשטינים למעלה^[ט].
- ואח"כ קרא** ויאמר שתקרע רוע גזר דינינו (ויכוין בשם קר"ע) ויקראו לפניך זכויותנו.
- ואח"כ רמון מתוק** ויאמר שנהיה מלאים מצות כרמון.
- ואח"כ תפוח מבושל בסוכר** ויאמר יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה^[י].

עיונים והארות

- ג. **בא"ח** (שם אות ז).
- ד. **כה"ח** (סי' תקפג ס"ק ג). ועיין עוד דברי שלום (ח"ח סי' תצד סעי' יא דף קב ע"א).
- ה. **עיין** לקוטי מהרי"ח ושאר פוסקים.
- ו. **כתב** המ"ב (סי' תקפג ס"ק ג) ויש נוהגין לטבל המוציא בדבש. (לבוש סי' תקפג סעיף ג) והכה"ח (שם ס"ק ד) כתב והיינו שמזמינין כלי שיש בו דבש או סוכר על השלחן, ואחר פריסת המוציא מטבל הפרוסה היא של המוציא במלח ג"פ, ואחר כך מטבלם בדבש או בסוכר, וכן יעשה בסעודת שחרית וערבית.
- ז. **שעה"כ** (דף צ ע"א).
- ח. **בא"ח** (שם אות ח).
- ט. **כתב** הבא"ח (שם אות ד) שלשת התפילות שאומרים יסתלקו ויכרתו ויתמו אויבנו, הוא כנגד שלשה מיני אויבים שיש לאדם, האחד, אומות העולם שונאי ישראל הגשמיים, ועליהם אומר שיתמו אויבנו וכו'. השני, מזיקין שנבראו בעוונותיו ומניצוצי קרי, ועליהם אומר שיכרתו אויבנו וכו'. השלישי, מלאכים המקטרגים ומשטינים עליו למעלה ועליהם אומר שיסתלקו אויבנו וכו' ועל כן ידקדק ויזהר באמירתם כל אחד בכוונתו.
- ודע** כי הסלקא הוא עלי תרד ולא הסלק האדום.
- י. **הטעם** שמביאים תפוח רמז לחקל תפוחין קדישין בסוד ראה ריח בני כריח שדה, ונ"ל בס"ד טעם לתפוח בליל ר"ה כי התפוח יש בו שלשה הנאות טעם, מראה וריח. והוא לסימן טוב לבקשתינו שפע הכללי שהוא בני חיי מזוני לכל השנה כולה. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר ע"פ מ"ש בזה"ק פ' שמיני דף מ' בפסוק רפדוני בתפוחים, תפוח אפיק חמרא ומכוין רעותא דלא יזיק חמרא, והיינו דאוכלין תפוח אחר יין כדי שלא יזיק להם היין, ולכן מנהג בני אדם לתת תפוח לתוך כוס היין וכמ"ש בספרים, וידוע שהיין הם גבורות ונמצא התפוח הוא

ואח"כ ראש כבש ומבקשים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב, ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליהם השלום ויא.

ט. ויש נוהגים ג"כ לאכול ריאות, ויאמר יה"ר שנהיה קלים כריאה, וראה נא בענינו וכו' ויב.

וכן יביא אתרוג מבושל בסוכר, ויאמר יה"ר שנהיה הדורים במצוות ויג.

עיונים והארות

לוביא בלשון ערבי במקום רוביא וכן ראיתי שכתב הרב המאירי רוביא פירשו בו גדולי הרבנים תלתן ואין מפרשים בו קטנית פאצ'לי ע"כ.

וב"כ בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז) בשם האריז"ל ויאכל וישמח כי הוא יום טוב ויאכל רוביא וכתרי ותמרא וקרא וסלקא כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ואנשי מעשה נוהגים לאכול תפוח בדבש וגם נוהגים לאכול ראש כבש או איל לזכר עקידת יצחק, וגם נכון לאכול דגים וגם להאכיל עניים על שלחנו, עכ"ל.

ובתב המקובל האלהי רבנו חיים הכהן מארם צובא ז"ל (טור ברקת, סי' תקפג, אות א) בספרו מקור חיים, אשר חכמים הגידו כי סימנא מילתא היא ואין בזה ניחוש משום דרכי האמורי, אדרבא נהפוך הוא לקיים בכל דרכיך דעהו, ונודע כי אדם נברא בראש השנה (אבות דרבי נתן א, ח) ותיכף נצטוו על עץ הדעת שלא לאכול ממנו, והודיע אותו הקב"ה כי ביום אכלו ממנו ימות לפי כי בו תלוי ענין המיתה ועבר על ציוויו, ולכן אנו עושים עתה דברים אלו ואומרים עליהם אלה הדברים, כלומר ראה כי אנחנו לא נאכל זולת דברים המועילים שיש בהם זכרון טוב לתקן מעשינו ולהחיות נפשינו לעבדך באמת, ולכן אמרו יהא רגיל לאכול בראש השנה רוביא וכו', ולפי שאין לך עשב שאין ממונה עליו מלאך שנאמר (איוב לח, לג) אם תשים משטרו בארץ כל אחד עליו מלאך ממונה אחד (בראשית רבה י, ו), ולכן כאשר יאכל האדם דברים אלו יתן אל לבו לעורר אלו הכוחות למעלה אותם הממונים על האילן וכו', ולכן טוב לאכול דברים אלו כדי לעורר השרשים העליונים שהם תלוים במידות העליונות, ובזהו (אמור קה), אמר רבי יוסי לבתר דאפיק מלה מפומיה, ההיא מלה אתעביד קלא ובקע אוירין ורקיעין וסלקא לעילא ואתער מלה אחרא". ע"כ.

יב. כ"ב הכל בו והובא בטור (סי' תקפג) דנוהגים לאכול ריאה משום דאיתא בגמ' (חולין מט.) דמאירה את העינים. וכתב רבי חיים פלאגי' (מועד לכל חי סי' יב אות כה) ואני נוהג לאכול בראש השנה ריאה אחר יהי רצון, ואני אומר "ראה נא בענייני, וריבה ריבנו ומהר לגאלינו גאלה שלמה וקרובה למען שמך, והאר עינינו במאור תורתך, אמן".

ובשולחן לחם הפנים (לרוקח סי' תקפג אות י) כתב לומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהיה שנה זו קלה עלינו כריאה. (וכן הוא במנהגי תונים) וכן הוא בברית כהונה (או"ח מערכת ר אות יב).

ועיין בשו"ת בית יהודה במנהגים (דף קז). דהיה נוהג לאוכלה עם דבש וכן הוא בפקודת אלעזר.

יג. המור (שם) כתב לאכול אתרוג, ועיין מרן הב"י שכתב דאתרוג אין בגירסא בגמ'. ועיין בספר יוסף את אחיו (מערכת א סעיף ה אתרוג) שכתב ונכון לי הדבר דיש לאכול אתרוג והוא שאמרה הגמ' ברכות (נז). הוואה אתרוג בחלום

מבסם הגבורות, ועתה בר"ה כל מגמתינו הוא לבסם ולמתק הגבורות, לכך אוכלין תפוח. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר דאיתא בזה"ק כל הפירות שורשם במלכות, ורק התפוח שורשו בדוכרא שה"ס תפארת וכמ"ש הקדמה זו במ"א, וידוע מ"ש רבנו הארי"ז ז"ל דחדשי הקיץ הם בנוקבא שה"ס המלכות מניסן ועד תשרי, וחדשי החורף מתשרי ועד ניסן הם בדוכרא שה"ס התפארת, ולכן בליל ר"ה שהוא התחלת חדשי הדוכרא אוכלין תפוח ששרשו בדוכרא. (בא"ח שם אות ד).

והגאון רבנו יצחק פלאגי' ז"ל בספרו יפה ללב (ח"ג סי' תקפג, א) כתב שאין לאכול התפוח בדבש אלא בסוכר, כי דבש הוא גבורה כמו שכתב בתיקוני הזוהר [שם] ובראש השנה צריך מיתוק הדינים, ועל כן יפה מנהגינו לעשותו בסוכר לבן דוגמא דחמאה שהוא חלב חסד הוא כיעוין שם בתיקונים, עכ"ד.

יא. בא"ח (שם אות ד). המקור לסימנים מגמ' הוריות (יב). לעולם יהא אדם רגיל לראות בראש השנה לסימן טוב, קרא, כרתי וכו'. ובגמ' בכריתות (ה:) איתא יהיה אדם רגיל לאכול, ונקטו הטוש"ע (סי' תקפג, סעי' א) כגריסת הגמ' בכריתות יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכו'.

ובבל בו (סי' סד) כתב, ומנהג נרבווא וכו' מביאים לפני בעל הבית תמחוי ובו כל מיני מגדים לסימן טוב ובתוכו קרכסת"א פירוש קרא, רוביא, כרתי, סלקא, תמרי לעשות מאי דגרסינן במסכת כריתות וכו', ונהגו ליקח כל אחד בידו ואומר קרא - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכיותינו ויקרע רוע גזר דיננו, רוביא - שיסתלקו עוונותינו ויסלקו שונאינו וכל מבקשי רעתינו, תמרי - שיתמו שונאינו עם כל חטאתינו, ושאלו לרב למה אנו אוכלים ראש האיל בראש השנה והריאה כמו כן בדבש? וענה להם ראש האיל זכר לאותו האיל שעקד אברהם אבינו ולהכי אוכלים הראש שהוא ראש השנה, והריאה משום שמאירה את העינים וכן היה רגיל לעשות הר"ם, ע"כ.

וכן כתב האבודרהם (תפלת ראש השנה), ובתשובת הגאונים כתבו וכן מנהג כל החכמים שמקריבין לפניו בראש השנה טנא שיש בו דלועין וכו' ומניחים ידיהם על כל אחד מהם ומוציאים משמותם סימן טוב, ואומרים על דלעת, קרא, יקרע גזר דיננו. ועל הפול, רוביא, ירבו זכיותינו. ועל הכרתי, יכרתו שונאינו. ועל התרדים, סילקא, יסלקו עוונותינו. ועל התמרים, יתמו עווננו. ומוסיפים עוד רמון ואומרים עליו, נרבה זכיות כרמון. ויש אומרה בלשון יהרמ"י או"א שיקראו לפניך זכיותינו ושיקרע גזר דיננו וכו', ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה על שם והיית לראש, ע"כ.

וג"ע החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג אות ב) כתב וז"ל: ומנהג עיר קדשנו ירושלים ת"ו ליקח מין קטנית הנקרא

וכן על כל מה שאוכל יאמר עליו יה"ר, אוכל בשר יאמר יה"ר שנתבשר בשורות טובות. אוכל כוסכוס, יאמר יה"ר שישתככו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתינו, אוכל פול יאמר שיפלו אויבנו ושונאינו, אמן. ייש נוהגים לאכול ממצות מצוה שאוכלים בליל הסדר [יד].

י. לא יאכל בר"ה דבר חמוץ ולא תבשיל מבושל בדבר חמוץ, וכן יזהר מפירות חמוצים כגון רמונים ענבים ואגסים, וכתב במטה אפרים דה"ה שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בשולו [טו]. וכן לא יאכל אגוזים דאגוז גי' חטא וגם מרבה כיחה וניעה ומבטלים התפילה [טז]. וכן לא יאכל כבד [יז]. וכן לא יאכל ענבים שחורות [יח].

עיונים והארות

לעלמין, ביומא דראש השנה דאיהו יומא דדינא דלאו איהו אלא לאינן דלא נטלו מיכלא דאסוותא ושבקו לאסוותא דאורייתא בגין מיכלא אחרא דאיהו חמץ, דהא ביומא דא דר"ה ההוא חמץ סלקא ומקטרגא עליה דבר נש ואלשין עליה ואיהו קיימא ביומא דא מקטרגא על עלמא, וקודשא בריך הוא יתיב בדינא על כלא ודאין עלמא, ע"כ.

אם כן ראוי והגון שביום ר"ה נאכל מצת מצוה בתוך הסעודה לזכרון לפני ה' כדי שיהיה למגן וצנה בעדינו להושיע משופטי נפשנו, ולהוציא לאור משפטינו, ונזכר ונכתב בספר חיים טובים עם כל ישראל אחינו אכ"ר.

טו. בא"ח (שם אות ה). והגאון החיד"א כתב במורה באצבע (סעי' רנד), יש מנהג שלא לאכול בראש השנה שום דבר חמוץ אפילו לימונים. ע"כ.

ולגבי אכילת דבר חריף, עיין ב"לקט יושר" (לרבי יוסף יוזפא, חלק או"ח עמוד 124 דפוס ברלין שנת תרסג) שכתב זה הכלל כל דבר חריף אינו אוכל כל עשרת ימי תשובה רק מיני מתיקה.

טז. כ"ב הרמ"א (סי' תקפג, סעי' ב) בשם מהרי"ל יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהם מרבים כיחא וניעה ומבטלים התפלה.

ובמטה אפרים (סי' תקפג, אות ג) כתב נוהגים שלא לאכול אגוזים ולוזים בין הגדולים ובין הקטנים כי אגוז בגימטריא חטא, וגם מרבים כיחה וניעה המבטלים התפלה, ומטעם זה אין לאכול פולים וקטניות המרבים כיחה וניעה בראש השנה בין בלילות בין בימים, כי בראש השנה צריך שתיקה ביותר לכיין מה שאומר השליח ציבור ומכל שכן בעת תקיעת שופר שעל ידי חיכוך כגון להוציא כיחה וניעה מתבטלים השומעים. ע"כ.

והגאון החתם סופר (בהגהותיו שם) כתב טעם נוסף והוא משום דאמרו רז"ל (ילקוט שמעוני דניאל תת"ר"ס) אל גינת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוז? מה האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג למלכים, כך ישראל כשהם זוכים והיו מלכים אומנין באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל מגיד, וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל עמי. ע"כ.

עייין בדברי הגאון החיד"א בברית עולם על ספר חסידים (שומר הברית, סימן אלף קנ"ג) מה שכתב בסוד האגוז, דהמזיקים שורים בו כי רמז לח"ט, אך ישראל נמשלו לאגוז כי יצר הרע אדוק בו ועם כל זה מתגברים עליו והוא לשבח ע"כ.

י. יפב ללב (סי' תקפג אות ז).

יח. יש נזהרים לא לאכול ענבים שחורות משום מה שכתוב

הדור הוא לפני קונו שנאמר פרי עץ הדר, וכל שכן שעושה מעשה בפועל בהקיץ בראש השנה ואוכל אתרוג עצמו וכו', וכבר שמעתי שבעיר הקודש ירושלים נוהגין לאכול בליל ר"ה אתרוג ונוהגים לברך עליו ברכת שהחיינו.

וכתב בשו"ת בית דוד (סימן שעו) כמה טעמים באכילת אתרוג, והם האחד שהוא הדר ככתבו פרי עץ הדר והוא לסימנא טבא. ועוד, דאמרינן (ויקרא רבה ל, יב) שארבעת המינים כנגד ארבע כתות של בני אדם, יש בעל תורה אבל לא מעשים וכו', ומי שיש בו תורה וגם מעשים יש בו טעם וריח והוא כנגד האתרוג ולכן ודאי אוכלים אותו לומר שנזכה לתורה ולמצות. ועוד, טעם שהרי אמרו (שבת פח). פרי קודם לעליו ודמו ישראל אליו שהקדימו נעשה לנשמע וכמו שכתבו התוספות שם. ואיתא בגמרא (עבודה זרה ה). בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי היה להם לומר תן אתה, וכפויי טובה היו, ולזה אנו אוכלים אתרוג שפרי קודם לעליו לומר שיתן לנו הקדוש ברוך הוא לב שנירא אותו כאותה שעה שאמרנו נעשה ונשמע. ע"כ.

ובספר פרי האדמה (ח"א דף כו). כתב דהמנהג בירושלים לחלק בליל ב' של ר"ה אתרוגים כדי לומר שהחיינו יע"ש.

ועיין שער המפקד (הלכות ר"ה ויוה"כ סעי' ו) שהאריך האם יכולים לברך על אתרוג שהחיינו דהרי הוא דר באילנו משנה לשנה ומי יודע אם זה אתרוג חדש ויכניס עצמו בספק ברכת שהחיינו, והעלה דטוב שיקחו פרי חדש לצאת ידי כל הדעות להסתלק מן הספק.

ועיין למו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכות סדר ליל ראש השנה הערה כ) וז"ל: ובספר פרי האדמה ח"א (דף כו). בתשובת הגאון מהר"ר יהודה נבון ז"ל, כתב שנוהגים לחלק בליל שני של ר"ה חתיכות אתרוגים, לברך שהחיינו בקידוש על פרי חדש. והכי פשיטא ליה להרב שער אפרים בתשובה (סי' לה), שמברכים על האתרוג שהחיינו, אע"פ שהוא דר באילנו כל השנה. ע"ש. [וזה שלא כמ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' רנו, שאין לברך שהחיינו על אתרוג, מפני שהוא דר באילנו משנה לשנה. וכ"כ הרב חסד לאלפים (סי' רכה סעיף כ, דף קלז ע"ב)]. וע"ע בשדי חמד (סי' ב סוף אות ד), ונהרא נהרא ופשטיה.

יד. בן נהג רבי חיים פלאגי' צ"ל לשמור מהמצות כדי לאכול בראש השנה מהמצה שנעשית לשם חג הפסח, וכמו שכתב בספרו חיים לראש (עמוד קז אות י) ודבר זה למדתי ממה שכתוב בזוהר הקדוש (פר תצוה דף קפג): וז"ל: ואלמלי הוו נטרי ישראל תרין סטרין דנהמי אלין לא הוו עיילין בדינא

- יא.** מנהג טוב לאכול בשר שמן ומיני מתיקה לסימנא טבא, אך לא ירבה בהם למלאת כריסו אלא "טועמיה חיים זכו", וישתה שתיות עריבות ע"פ הכתוב בעזרא "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", דפסוק זה נאמר על יום ר"ה ויטו.
- יב.** יש נוהגים לאכול דגים בראש השנה, ואומרים עליו "יהי רצון מלפניך ה' או"א שנפרה ונרבה כדגים", ויש נוהגים שלא לאכול דגים, כי מצינו בפסוק "דאג" (נחמיה יג, טז) כתוב מלא והוא לשון דאגה, ומכל מקום אם חל בשבת נוהגים לאכלם וכו'.
- יג.** בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה וכו'. וכן יעשה גם בסעודת שחרית ובליל שני וביום השני, ואם הוא שבת יקרא גם ד' פרקים ממסכת שבת כמו בכל שבת וכו'. ויזהר ללמוד המשניות בנעימה, וכן יאמר לשונות הזוה"ק שסידר הרי"ח זלה"ה בלשון חכמים לאמרם על השולחן וכו'.
- יד.** בליל ר"ה ישביע עצמו מדברי תורה "ושבע ילין בל יפקד רע" וכו', ולא יעשה ת"ה בליל זה רק אם ארע לו טבילת מצוה.

הלכות ומנהגי שחרית דר"ה ויומו

- א.** יתגבר כארי לעמוד באשמורת זו ולעסוק בתורה כפי יכולתו, ובעלות השחר יכוין את יחוד הזכירה שנתבאר בשער היחודים, כי בזה יקנה הזכרון במוחו היטב, ומכוין שאין ישנים ביום ר"ה, צריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר וכו'.
- ב.** ביום ר"ה בבוקר מקיפים את התיבה ז' פעמים כמעשהו בחול, ואפילו כשחל להיות בשבת וכו'.

עיונים והארות

מנהגו, ואז יאמר "שירבו זכויותינו כדגים", וכשיאכל ראש הדג יאמר "שנהיה לראש ולא לזנב".

כא. כ"ב שעה"כ (דף צ ע"א) וז"ל: בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה, ותכוין כי הם ד' פרקים כנגד ד' אותיות הוי"ה, וכנגד ד' בחינות שיש אל המלכות, ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל פעם אחת, שאלו ד' בחי' הם סוד ארבע אותיות של שם אדנ"י, וכנגדם הם ד' פרקים של מסכת ר"ה הנזכר, וכונה זו צריך לכוין בקריאתם בליל ר"ה על השולחן.

כב. כה"ח (סי' תקפג ס"ק ג)

כג. בא"ח (שם אות ח).

כד. פע"ח (דף קלח ע"ג). וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק א בסופו) וז"ל: והימים האלו לא יעבור מלהשביע עצמו מדברי תורה קודם שכיבתו, שלא יבשרוהו, חס ושלום, בשורות רעות בחלומו (עיין ברכות יד.). ויצטרך להתענות ימי ראש השנה כל ימיו. ויאמר קודם השינה ארבעה מזמורי תהילים הראשונים בכונה עצומה, כי גם בכל השנה נכון לאמרם, כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי, רחמנא ליצלן, ומה גם בראש השנה. ע"כ.

א. פע"ח. בא"ח (שם אות יא) והוא אחד מחמש השכמות שצריך האדם לקום בימים אלו קודם הנץ והם ר"ה יוה"כ הושענה רבה פורים ותשעה באב וכמבואר בשערי תשובה (סי' תרס"ד, ס"ק א). בשם הא"ר. ועי' מ"ש בזה הילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש).

ב. רב"ש מנהגי בית א-ל (אות עא), פת"ע (דף צב ע"ג).

בגמ' (ברכות נו:) הרואה ענבים בחלום, לבנות בין בזמן בין שלא בזמן יפות, שחורות בזמן יפות שלא בזמן רעות. ועיין בספר מעשה רב להגר"א (אות רד) ובספר כף החיים (סי' תקפג ס"ק כא) כתב דבר"ה לא יעלה על השולחן ענבים אדומות, אבל לבנים אפשר.

יט. בא"ח (שם אות ה).

כ. כ"ב הגאון החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג, אות ה) בשם חידושי הרשב"ץ (ראש השנה לב.) שאין לאכול דג כי יש לחוש לשמו, כי מצינו במקרא (נחמיה יג, טז) כתבו דאג במקום דג והיינו לשון דאגה, והניף ידו שנית במחזיק ברכה (שם ב) והוסיף ראייה מתיקוני הזוהר הקדוש (תיקון כ' וכא דף ע: דכורא דג, נוקבא דגה, ויתפלל יונה ממעי הדגה מכפנא דעניותא, דדאגה דילהון מן עניותא מדוחקא יפקון מן גלותא. ע"כ.

אולם רבנו דוד אבודרהם ז"ל (סדר תפלת ראש השנה) כתב "ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה, ודגים לפרות ולרבות כדגים". ע"כ.

וכ"כ בבאליה רבה (סי' תקפג, ב) ובשולחן ערוך רבנו זלמן (שם, ב) וכתב ערוך השולחן (שם א) ומהדגים יש מהדרים אחר מין דג שקוראין כרת והוא כמו כרתי.

וכתב מהר"ח פלאגי (מועד לכל חי סימן יב, יט) אם חל ר"ה בשבת אני נוהג לאכול דגים, וכל אחד יעשה כמנהגו ומי שאינו אוכל דגים בראש השנה יאמר בשבת תשובה או באיזה מהלילות מעשרת ימי תשובה, אם יש לו דג יאמר "שירבו זכויותינו, ונהיה לראש". וכן כתב בספרו "רוח חיים" (סימן תקפג אות ה) אם חל ר"ה בשבת יאכל דגים ולא יבטל

- ג. טוב לומר לפני התפילה בראש השנה ויום כיפור פיוט אדון עולם בכוונה שיש בו סגולה שתקובל תפילתו ברחמים וברצון [ג].
- ד. נכון מאד להתאמץ לכל הפחות בימי ראש השנה, וכן בעשרת ימי תשובה וביום הכיפורים, באמירת פרשת העקידה בנחת מילה במילה, ובכוונה, כי מעלת אמירתה גדולה, ומסוגלת לכפרת עוונות. ובפרט ביום הזה, שיש אומרים שיצחק אבינו נעקד בראש השנה. וגם יאמר פסוק ושחט אותו על ירך המזבח וגו' שאמר הקב"ה, בין איש ובין אשה, בין עבד ובין שפחה, בשעה שהן קוראין את המקרא הזה, צפונה לפני ה' זוכר הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק בן אברהם [ד].
- ה. בראש השנה ויוה"כ אומרים המזמורים כמו שב"ק, ואין מוסיפין שום מזמור כפי שיש נוהגים להוסיף מענינא דיומא [ה].
- ו. קודם "ה' מלך" וכו', יאמר "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" ב"פ [ו].
- ז. יתאמץ בכוונת התפלה ביותר בימים קדושים אלו. וכתב החיד"א שתפילות ראש השנה ויום הכפורים עומדים לאדם במשך כל השנה בכל עת שיצטרך. וכל תפלות השנה כלולים בתפלות אלו. ובימים נוראים וקדושים כאלו ישים נפשו בכפר בכונת פירוש התיבות, ובזה מעלים התפילות הפסולות של כל השנה. ואין די שיתעורר בפיוטים ובתפילות החדשים של ימים אלו, אלא גם בתפלה הסדורה בכל יום, כמו הקרבנות ופסוקי דזמרה וקריאת שמע ותפלה [ז].

עיונים והארות

- ג. האליה רבה (סי' מו אות טו) הביא מספר מטה משה (סי' לא) שכתב: מצאתי, כל מי שמכווין בעת התחלת אדון עולם, כתב רב יהודה חסיד ורב האי ורב שרירא גאון, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויום הכיפורים בתפלתו, ואוביבו נופלין לפניו. וי"א אף יצר הרע משלים איתו.
- ובס' מועד לכל חי (סי' יג אות יח) הביא מספר הזכירה (דף ט סוף ע"ב) בשם רב שרירא גאון, שכל המכוין בעת התחלת אדון עולם, בזה ידוע שתפלתו נשמעת ואין שטן ומקטרג בו, ואוביבו נופלים תחתיו, וי"א אף יצר הרע משלים איתו. אדון עולם, גימטריא אין סוף, אדון עולם אשר, ראשי תיבות גימטריא ע"ב, וסופי תיבות מר"ן, ונרמזים בו ארבע עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. אשר מלך אותיות מיכאל, הוא מוליך כל התפילות, ומקריב קרבנות לה' יתברך, וע"י זה מוחל עונות. ועכ"פ אם לא יכול לכוין כל פעם, יזהר לכוין בר"ה וביוה"כ"פ, וביותר יזהר השליח ציבור בזה. ע"כ.
- ד. ראה בטור ובש"ע (סי' א סעיף ה), שטוב לומר בכל יום פרשת העקידה. והטעם במה שקורין בכל יום פרשת העקידה, הוא כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה, וגם להכניע יצרו לעבוד את השי"ת, לעקוד את היצה"ר, להיות לבו של אדם כפוף, כמו שמסר יצחק נפשו. וכמ"ש מרן בב"י שם.
- ובזוה"ק אמרו שכביכול הקב"ה אומר למזיקין, ואל תעשה בו [בישראל] מאומה, וכן בפסוק ויעקוד את יצחק, לכוין בה שכמו שאברהם אבינו היה איש החסד ועקד את יצחק, שהוא בבחינת דין וגבורה, כך הקב"ה יעקוד את הדינים והגבורות. ובבראשית רבה אמרו, אמר אברהם להקב"ה, יהי רצון מלפניך, שבשעה שיהיו בני יצחק באין לידי עבירות ומעשים רעים תהיה נזכר להם העקידה, ותתמלא עליהם
- רחמים וכו'. ע"כ.
- ומרן החיד"א** בצפורן שמיר (סי' כ') כתב, דטוב לומר פרשת העקדה, כי טוב וסלח, כדכתבו ז"ל דאם שב בתשובה בכונת אמירת העקדה יכופר עונו.
- ובב"י** (או"ח סי' א) הביא מהר"י בר יקר, שטוב לומר עם הקרבנות פסוק זה, ושחט אותו על ירך וגו', כדאמרינן בויקרא רבה (ב י), אמר הקב"ה, מעיד אני עלי שמים וארץ בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה', אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם. ע"כ.
- ה. **רב"ש** (שם אות עג), פת"ע (שם).
- ו. **סידור** הרש"ש זיע"א, כה"ח (סי' תקפ"ב ס"ק יג) וכן הוא המנהג בכל עשי"ת.
- ז. **כתב** החיד"א בספר חומת אנך (פרשת וילך), שתפילות ר"ה ויוה"כ"פ, יצטרכו ליחיד בכל עת. לכך אנו אומרים קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי. והביאו רבינו חיים פלאגי (מועד לכל חי סי' יג). והביא עוד מס' ליקוטי יקרים, ועוד צריך אני לעורר בענין התפילות של ר"ה ויוה"כ"פ, שהעולם אומרים אותם באמת בהתעוררות גדול. אך עיקר מגמתם שהם מתעוררים הוא בפיוטים ובתפילות החדשים הנאמרים במחזור, אבל התפילה הסדורה בפסוקי דזמרה והקרבנות וק"ש ותפילה הם אומרים במרוצה כמו בכל השנה. ואינם יודעים כי זה העיקר וזה התוספת, ואיך יקובל התוספת בלתי העיקר. ובדרושים של הרב רבי בער יש דרוש ארוך בזה. וכן היה מנהג הקדוש מוהר"ר מנחם ז"ל, שעשה העיקר עיקר, ובפרט ביום נורא כזה שצריך לשום נפשו בכפו ובכונת התיבות והאותיות, ובזה מעלים התפילות הפסולות של כל השנה. עכ"ל. ומ"ש שמעלים התפילות של כל השנה, ראה כיו"ב בחמ"י לגבי תפילת מנחה של ר"ה, שיכוין להעלות שאר תפילות מנחות שנפסלו מחסרון כונה.

- ח. בשעת הוצאת ס"ת יעמוד ויקרא ג"פ י"ג מידות, ואח"כ יאמר, רבש"ע מלא כל משאלותי לטובה ומחול כל עונותיו והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי לטובה, ותן לי חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך בשלום בהשקט ובטחה, ופדני מכל צרה ויגון ומות ומכל שעות רעות המתפשטות ויוצאות לעולם והבוטח בה' חסד יסובבנהו אכי"ר. ויאמר ואני תפילתי ג"פ וכן יאמר שאלתו ג"פ. ואח"כ יאמר ג"פ כ"ד שמות היוצאים מכ"ד ספרי הקודש וזו נוסחה י"פ ע"נ י"ע בשורק פ"נ בקמץ וכו' וחו.
- ט. בשעת פתיחת ההיכל יאמר שתיים עשרה פעמים פסוק "לעולם הוי"ה דברך נצב בשמים", וצריך לכוין באלו האותיות של השם ובניקודו, ניקוד דברך, ויכוין באמרו י"ב פעמים, כנגד י"ב פרצופים, והכוונה היא מלמטה למעלה עד ע"י, ויכוין להתפלל לא"ס ב"ה המלוכבש בהם, שיניח גזירותיו הקשות והרעות בשמים, ולא יוריד לארץ שום גזירה רעה, רק גזירות טובות, וזהו דברך נצב בשמים. וצריך שיזכיר את השם כאלו הוא כתוב לפניו בכתיבה אשורית אותיות גדולות וכו', ואחר שישלים י"ב פעמים יאמר יה"ר וכו' וטו].
- י. קוראים בס"ת ה' גברי בפרשת וירא "וה' פקד את שרה" וכו', ואם חל בשבת קוראים שבעה וי]. וביום השני קוראים "ויהי אחר הדברים האלה" וכו', ואחר הקריאה אומר החזן קדיש לעילא, והמפטיר קורא בספר שני בפרשת פנחס "ובחודש השביעי" וקדיש לעילא, וההפטרה דיום א' בשמואל א' ויהי איש אחד וכו', ודיום שני בירמיה ל"א "כה אמר ה'" וכו' ויא].
- יא. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם ה' בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, וישאל אחת משלש בקשות שהן: השגה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך ויב].
- יב. כשאומר במוסף ר"ה פסוק ה' צבאות יגן עליהם וכו' יעשה תנועה של סוף פסוק כי זהו פסוק בזכריה וזה סיומו, אבל מש"כ אח"ז ה' צבאות יגן עליהם וכו' זהו בקשה, וכשאומר "ואתם הדבקים" וכו', כשיגיע לאות ת' של תכתבנו ידלג תיבת היום דאין להחזיק עצמו כצדיקים גמורים שנכתבים בר"ה וכנזכר בלבוש ז"ל, ויזהר לומר "ותכתבנו ברחמיך לחיים טובים" בשביל הראשי תיבות שלא תהיה תל"ט וכן באות ה' יאמר "היום תפקדנו ברחמיך לחיים טובים".
- יג. אחר החזרה אומר הש"ץ קדיש לעילא, ותוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת, ואח"כ אומר הש"ץ תענו ותעתרו וכו' תתקבל צלותנא וכו', ואחר הקדיש אומרים כל ישראל וכו' אין כאלהינו וכו' ופטום הקטורת תנא דבי אליהו וכו', וקדיש על ישראל וברכו ותוקעים תרועה גדולה, ואח"כ אומרים עלינו לשבח וכו' ויג].
- יד. אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר הצות היום, וההולך בטל כישן דמי וידו].

עיונים והארות

- ח. **פע"ח** (דף קכח ע"ג).
 ט. **סידור** הרש"ש זיע"א.
 י. **שו"ע** (סי' תקפ"ד סעי' ב) והטעם לפי שבר"ה נפקדו שרה, רחל וחנה.
 יא. **שו"ע** (סי' תר"א סעי' א) והטעם כדי לזכור עקדת יצחק בר"ה.
 יב. **שעה"כ** (דף ק ע"ב) וז"ל: גם זה מצאתי בחזרת מוסף ש"ץ ביה"כ כתוב מבחוץ מכנגד איה מקום כבודו עשוי סימן על תיבת איה כזה ומבחוץ כתוב וז"ל יר"מ אבינו שבשמים שתמלא את שאלתי ובקשתי כו' ולא מצאתי יותר מאלו התיבות הנזכר פה ובמחזור שלו אחר מצאתי כת"י עצמו שמסיים בנוסח זה שתמלא את שאלתי ובקשתי בשם י"פ ע"ג ה"ת כסדר שכתבתי לעיל גם זה מצאתי בספר המחזור של מורי ז"ל ממנהג אשכנזי בתפילה יום הכפורים וז"ל ביה"כ
- יג. **סידור** הרש"ש (ח"ז דף פ' ע"א).
- יד. **כתב** הרמ"א (סי' תקפ"ג סעי' ב) וז"ל: וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה, ומנהג נכון הוא. ע"כ. משום דאיתא בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. (מ"ב ס"ק ט'). ופירש הערוך דמיך שהוא לשון שכיבה. ובספר נוהג כצאן יוסף (ראש השנה אות ט"ז עמוד ע"ר) כתב לפיכך נוהגין שלא לישן

טו. יש נוהגים לגמור כל התהילים [טו]. ויש נוהגין ללמוד התהילים בכנופיא משום דבכל עשרה שכינתא שריא ובלתי הפסק דיבור מתחלה ועד סוף, ואחר כך לומדים אדרא רבא וביום שני אדרא זוטא [טו].

סדר התשליך

א. המנהג שנהגו לילך ביום א' דראש השנה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה וא, ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ועמוד על

עיונים והארות

טו. כה"ח (שם).
א. כ"ב בשעה"כ (דף צ ע"ב) ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום א' דראש השנה אחר תפלת המנחה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה, ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ועמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין, ויקרא שם ג"פ של מי א-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשת.
ומקור הדברים מהא דמובא במדרש תנחומא פרשת וירא (סוף סי' כב) וז"ל: ויקח את שני נעריו עמו. אמר, עד שאקרבנו ישמרו הם את הכלים קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן א"ל לאן אתה הולך, א"ל להתפלל, א"ל ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו, א"ל שמא נשהה יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל, א"ל זקן לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח את בנך וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה לא שמעת המשל מה שהיה בידו אבדו ומבקש מאחרים וא"ת יהיה לך בן אחר תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין, א"ל לא משטין היה אלא הקדוש ברוך הוא יתברך היה לא אשמע ממך, הלך מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק א"ל לאן אתה הולך, א"ל ללמוד תורה, א"ל בחייך או במיתתך, א"ל וכי יש אדם שילמוד אחר מיתה, א"ל עלוב בר עלובה כמה תעניות נתענית אמך עד שלא נולדת והזקן הוא השתטה והוא הולך לשחטך, אמר אעפ"כ לא אעבור על דעת יוצרי ועל צווי אבי, חזר ואמר לאביו אבי ראה מה אומר לי זה, א"ל אל תשגיח עליו שאינו בא אלא ליעף לנו, מיד ויאמר יצחק וגו', ביום השלישי וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים כיון שראה שלא קבלו ממנו הלך ונעשה לפניהם נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו, אמר לנעריו בואו אחרי ירדו אחריו, כיון שהגיעו עד חצי הנהר הגיע המים עד צוארו באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים. ואמר לפניו רבש"ע בחרתני והוריתני ונגלית לי ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד על ירך יודע שמי בעולמי והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עכבתי והריני עוסק בצוויך ועכשיו באו מים עד נפש אם אני או יצחק בני טובע מי יקיים מאמרך על מי יתייחד שמך, א"ל הקדוש ברוך הוא חייך שעל ירך יתייחד שמי בעולם, מיד גער הקדוש ברוך הוא את המעיין ויבש הנהר ועמדו ביבשה, מה עשה השטן אמר לאברהם ואלי דבר יגונב וגו' (איוב ד, יב) כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר ליה כך ענשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, מיד וירא את המקום מרחוק, והיאך נראה מרחוק מלמד שמתחלה היה מקום עמוק כיון שאמר הקדוש ברוך הוא לשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום

בר"ה דמזלו ישן ואינו יכול ללמד סניגור בשבילו. ועוד שכשישן נשמתו עולה למעלה ופן אולי יתחייב בדין ויתעכב שם.

כתב בספר אבן שועיב (דרשה לר"ה פט ע"ג) בשם הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג ה"ד) כי בתקיעת שופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם רצונו לומר כי השעה צריכה הערה כמו שנאמר (עמוס ג ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו מכאן כתוב בירושלמי שאסור לאדם לישן בראש השנה כדאמר התם איך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיניה ועוד יש לומר כי הוא מורה עצלות כדכתיב (יונה א ו) מה לך נרדם וגו' עכ"ל. (ב"ח סי' תקצ"ז)

ובתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף צ' ע"א) וז"ל, ענין השינה בראש השנה נלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל שאין לישן ביום ראש השנה לפי שזעיר אנפין הוא ישן למעלה (ר"ל כי בחינת הסתלקות המוחין נקרא שינה בלשון המקובלים כנודע) עד שמתעורר על ידי תקיעת שופר וכו', האמנם נלע"ד ששמעתי גם כן ממורי ז"ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולין לישן כי כבר נתעורר זעיר אנפין (ר"ל על ידי המשכת המוחין דהיינו אורות של בחינת היום) על ידי התקיעות דמיושב ומוסף, ואני זוכר שראיתי למורי ז"ל שאחר חצי היום שכב על מטתו וישן עכ"ל. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער כ"ד סוף פרק ג'). והביא דבריו מגן אברהם (ס"ק ו'). וכה"ח (ס"ק ל"ו).

והרב שמן ששון (חלק ג') על שער הכוונות (ברישי דרושי ראש השנה אות י"ד) כתב שאין זה אלא עד חצי היום וכו' נראה שהוא ביום שני אך לא ביום ראשון כלל וכו' יעו"ש. כתב הכה"ח (ס"ק ל"ו) לענ"ד נראה דאין חילוק בין ראשון לשני דכיון דנגמר המשכת המוחין של בחינת אותו היום על ידי התפילות והתקיעות לא יש עוד פחד ויכול לישן. אכן מי שאינו נצרף כל כך לשינה ורוצה להחמיר שלא לישן כלל ביום ראשון הוא היותר נכון.

ובתב הבא"ח (פר' נצבים אות י"א) אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום.

והב"ח (סי' תקצ"ז אות א') הביא שהר"ם היה ישן בראש השנה. וסמך עליו המ"ב (ס"ק ט') בשם החיי אדם (כלל קל"א סעי' י"א) דאם ראשו כבד עליו ישן מעט אם א"א לו.

טו. חיי אדם (כלל קל"ט סעי' י"א) מ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ט') כה"ח (ס"ק ל"ח).

- שפת הים או על שפת הבאר או המעיין¹], ויקרא שם ג"פ של מי א-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשת²]. וכן מנהג ק"ק בית אל יכב"ץ.
- ב. המנהג לכפול פסוקי מי אל כמוך ג"פ, וכשאומרים "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" מנערים שולי הגלימה או בגד העליון ע"ג הבור או ע"ג המעיין³].
- ג. מנהג עיר קדשינו ירושלים ת"ו שאין בה מעיינות (בתוך העיר) שעושים תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים, ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו, מנהג חסידי בית-אל יכב"ץ אשר בתוך העיר לעשות על שפת הבור אעפ"י שאין בו מים, והוא כיון שאינו אלא רמז בעלמא דעיקר הכוונה הוא אל ים העליון כנזכר⁴].
- ד. עושים סדר התשליך אפילו אם חל ר"ה בשבת, אלא שיזהר שלא לטלטל המחזור ושאר דברים במקום שאין עירוב כהלכות⁵].

עיונים והארות

תיקוני דיקנא כנודע, ובאד"ר נתבאר על סדר ה' ה' אל רחום וחנון וכו' ואלו הן מי אל כמוך א' נושא עוון ב', ועובר על פשע ג', לשארית נחלתו ד', לא החזיק לעד אפו ה', כי חפץ חסד הוא ו', ישוב ירחמינו ז', יכבוש עוונותינו ח', ותשליך במצולות ים כל חטאתם ט', תתן אמת ליעקב י', חסד לאברהם יא', אשר נשבעת לאבותינו יב', מימי קדם יג'. וכשאומר "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" תכוין שיושלכו כל חטאתיך ועוונותיך, וגם המקטרג העליון יושלך במצולות הים העליון כן לסיבה זו הוצרך לאמרו על הים או על המים חיים (שעה"כ דף צ' ע"ב).

ד. והוא ע"פ מה דאיתא בזוהר באתערותא דלתתא יהיה אתערותא לעילא וכשם שמנער בגדיו למטה על המעיין או על הבור, כך יתנערו הקלי' לעילא משרוש נשמתו, ויושלכו למצולות ים העליון ששם ס"מ ונחש כנודע. (כה"ח ס' תקפג ס"ק ל).

ובסידור אהלי יעקב (דף קמט): הביא סמך מן המקרא (נחמיה ה, יג) גם חצני (בגדי, רש"י) נערת ואמרת ככה ינער האלהים וכו'. (וכ"כ בשו"ת תורה לשמה ס"ס לא. וע"ע בס' מטה משה סי' תתכ). ורבים נוהגים לקרוא התפלה שתיקן מרן החיד"א בספר צפורן שמיר (סי' יב) לאומרה עם התשליך, כאשר השבח השביח הגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' יג אות ע) את אמירתה שמביאה להתעוררות בתשובה. ילקו"י מועדים. (עמוד לה)

ה. בה"ח (שם), וכן מנהגינו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ מזמן מו"ר המקובל האלהי הגר"מ שרעבי זצוק"ל לעשות תשליך אחר תפילת מנחה, ויוצאים מבית הכנסת בכנופיא כל הקהל לאחד מחצרות הבתים הסמוכים להישיבה שיש בהם בור מים, ופותחים מכסה הבור ועושים סמוך אליו התשליך.

ובמקום שאין באר וכדו' טוב שיעשו ליד ברז מים פתוח כיון שהוא מחובר והוי ניצוק למים רבים. וכמו שכתב האול"צ (ח"ד עמוד מ"ג). ובילקו"י (ימים נוראים מהדורת תשע"ה עמוד ש"ג).

ו. דעת קיצור השל"ה (מסכת ראש השנה) והברכ"י (סי' תקפ"ג ס"ק ו') דלא יעשה תשליך בשבת, אלא ביום השני אחר תפילת המנחה, ואף שדעת המקובל מה"ר יוסף אירגאס לעשות תשליך בשבת, כתב בספרו יוסף אומץ (סי' ט"ו אות ג') דשב ואל תעשה עדיף.

גבוה ומעלה ומיופה ונראה לכל, מיד רמז הקדוש ברוך הוא יתברך לסיבבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמירתו של הקדוש ברוך הוא יתברך נעשה הר.

ולכן נהגו לעשות תשליך ביום ר"ה כדי להזכיר העקדה שהייתה ביום ראש השנה.

וב"ב הדרכי משה (סי' תקפג אות ב) בשם המהרי"ל שנהגו לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמנו וגו' זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. והובא ברמ"א (שם סעי' ב').

והרמ"א בספר תורת העולה (ח"ג פרק כ"ו) כתב ומנהג ישראל תורה היא במה שהולכים אל המים ואומרים תשליך במצולות ים וגו' להיות כי אין מצולת ים ניכר ענין בריאת העולם שהוא התהום וכו' והוא אשר חידש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ וכו' לכך אנו הולכין על המים בראש השנה שהוא יום הדין לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם וכו' ומתחרט על ידי זה על כל עוונותיו וחטאים נמחלים וכו' ויש רמז לזה בזוה"ק פרשת אמור (דף ק"א) דאתחפי הוא חטאה דהאי זכאה באינון דאיקרון במצולת ים כדאית אומר ותשליך במצולות ים כל חטאתם.

ויש שמצאו רמז לזה ממה שכתוב (נחמיה ח, א) "ויאספו כל העם כאיש אחד על הרחוב לפני שער המים" ואסיפה זו היתה ביום ראש השנה ככתוב שם (פסוק ב) "ויביא עזרא הכהן את התורה וכו' ביום אחד לחודש השביעי" עכ"ל.

ובפע"ח (דף קמא ע"א) הוסיף שאומרים י"ג מכילין דרחמי וכו' ומנהג טוב לומר אותם אחר מנחה קודם שקיעת החמה עכ"ל.

ב. ויש שנהגו לילך לנהר שיש בו דגים בדוקא ובטעם הדבר כתב הרב כתר שם טוב גאגין בהלכות ראש השנה (דף 206) וז"ל: משום זה הולכים אל הנהר שיש בו דגים ויש נותנין טעם כי לדגים אין גבינים ועיניהם פקוחות תמיד, כל זה כדי להתעורר עין פקיחא דלעילא וכשם שדגים חיים נאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין ומתוך כך נהרהר בתשובה עכ"ל. ובדרכי משה (שם) כתב שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים

ג. וצריך שתכוין בפירוש המילות איך נרמזים בהם מספר הי"ג

ה. אם נאנס ולא עשה התשליך ביום הראשון יעשה ביום השני אחר מוסף [ז].
ו. הנשים אינן צריכות ללכת ל"תשליך", ושב ואל תעשה עדיף, כדי למנוע תערובת של אנשים ונשים יחדיו [ח].

הלכות ומנהגי עשרת ימי תשובה

א. מתענים למחרת ר"ה והוא תענית ציבור. והוא הנקרא צום גדליה [א].
ב. בעשי"ת אומר המלך הקדוש, המלך המשפט, לפי שהקב"ה יושב על כסא דין בימים אלו, ובשבת שבינתיים, בערבית, יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש [ב].

עיונים והארות

והביא בשם קצה המטה (סי' תקצח ס"ק ז). וז"ל שם (בשם זכרון אברהם): ונ"ל דלקטנים ונשים אין חיוב לילך על הנהר רק מכח המנהג עוקרים הרים ע"ז וכו', ומ"מ מה שנתרבו המנהג הנשים הולכות אז ג"כ בבת אחת לתשליך, הוא בודאי מנהג בורות, כי באים ע"י זה לערוביאי האנשים עם נשים, וכבר כתב בהקדמת ספר צבי לצדיק, שהגאון בעל חכם צבי ז"ל ציוה בפירוש לבנותיו להיות נמנעות בר"ה מלילך לתשליך, ובודאי מטעם הנ"ל. ושמעתי ללמד קצת זכות דאולי אימת הדין מועיל גם בר"ה, עיין באו"ח (סי' רעה סעיף ח) ובערך לחם שם. אולם בעוה"ר אוי לעינים שכך רואות ביום הקדוש הזה, שנעשה להם תשליך כמו טיול לגנות ופרדסים והוא ממעשה שטן ר"ל וכו', ע"ש. ודבר זה מוטל על פרנסי העיר ומנהיגיה להשיגו ע"ז, וכל מי שאפשר בידו למחות וכו'.

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' פו) כתב, שגם הנשים חייבות באמירת התשליך, וימצאו להם מקום צנוע לאומרו. ע"כ. [אלא שלא היה לו לתפוס לשון חייבות בדבר שהוא מנהג].

א. **בגמ'** ר"ה (יח): רבי עקיבא היה דורש, "כח אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה... צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם (מי שהפקידו נבוכדנצר על דלת העם שנשארו בירושלים שלא חשש מהם נבוכדנצר שימרדו בו ובכך נכבתה הגחלת שארית פליטת ישראל שנשארו בארץ אחר החורבן בהמ"ק הראשון) ומי הרגו, ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. והובא בטור ונפסק ברמ"א (סי' תקמט ותרב). וכתב רבנו ירוחם שבר"ה נהרג, ומפני שאין מתענים בחג נדחה תעניתו ליום חול. וכן הוא בכה"ח (שם ס"ק א).

והרב האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צב ע"ב וע"ג). וז"ל ש: ונמצא כי ביום הג' מתקבצות כל הגבורות שם בנינה שלה, והדינים גוברים, ותקיעת שופר כדי למתקן אין בו כשני ימים הראשונים, ולכן בו ביום נהרג גדליה בן אחיקם ולהיות כי גם בדעת שבה יש בה ג"כ קיבוץ הגבורות והתגברותם שם לכן כשחל יום שלישי בשבת נדחה תענית צום גדליה ליום רביעי.

ב. **שו"ע** (סי' תקפב סעי' א-ג). ובגמ' ברכות (יב): אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט.

וב"ב הפמ"ג (סי' תקפ"ג מש"ז ס"ק ג') והביאו המ"ב (שם ס"ק ח') ובקצת מקומות ראיתי כשחל יום א' בשבת הולכין בשני לנהר. ואפשר מפני שהנהר חוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאין ספרים וכדומה לכך הולכין ביום ב'.

אולם דעת מהרי"ל (בדרשותיו בתשובה סי' קל"ו) וש"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב). והמטה אפרים (סי' תקצ"ח ס"ק ה') והבא"ח (פר' נצבים אות י"ב) שיש לעשות התשליך בשבת.

וכתב הכה"ח (סי' תקפ"ג ס"ק ל"א) בשם ספר פרי האדמה (חלק ד' דף ג' ע"ג) שכתב דגם לדעת קיצור השל"ה נכון לעשות בשבת, דלא קאמר אלא משום שמא יבואו ח"ו לידי חילול שבת, והיינו במקומם שיוצאים חוץ לעיר ובשבת איכא איסור הוצאה ואי אפשר שלא יכשלו, אבל בירושלים ת"ו שעושין בתוך החומה אדרבא יום ראשון עדיף וגם כשחל בשבת יעו"ש. וכן כתב הרוח חיים (אות ו'). וכן נמצא כתוב בכת"י הרב מוהר"י ענתבי ז"ל בשם רבינו הרש"ש ז"ל (בא"ח שם אות י"ב). וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל שעושין תשליך ביום ראשון דראש השנה אף כשחל בשבת.

ורק יזהר שלא יוציא שום דבר מחוץ לעירוב. ואף אם חל בחול והולכים לנהר שיש בו דגים לא יקחו עמהם פת או דבר אחר לזרוק לדגים. (מטה אפרים שם. מו"ר מופת הדור שו"ת יביא אומר ח"ד חאו"ח סי' מז).

ז. **בא"ח** (שם אות י"ב). בשם שו"ת תורה לשמה (סימן קמה) דשפיר מצי לעשות ביום שני היכא דנאנס, וגם אם נאנס ביום שני יעשה ביום שלישי, יען כי הארת י"ג מכלין דרחמי אשר בכוחם אנחנו עושין הסדר הזה, הם מתגלים בימים אלו של עשרת ימי תשובה. ולכן יש לנו כח לעשות סדר התשליך, וכמ"ש בספרא דצניעותא (דף קע"ז בפרקא תניינא) וז"ל: בזמנא דמטא תשרי בירחא שביעאה משתכחי אלין תליסר בעלמא עלאה, ומתפתחי תליסר תרעי דרחמי בההוא זמנא, דרשו ה' בהמצאו כתיב. ע"ש. נמצא כי בעשרת ימי תשובה משפיעים י"ג תיקוני דיקנא בעולם האצילות, ועי"כ כתיב בהו דרשו ה' בהמצאו, שאפילו היחיד השב בתשובה מתקבל ברצון כמו הציבור. מיהו ביום שני נראה שיעשהו אחר תפילת מוסף, אחר כל התקיעות כולם, כי רק ביום ראשון איכא טעמא לעשותו בשעה י"ב מן היום.

ה. **ב"ב** בילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש').

- ג. אם טעה וחתם "האל הקדוש", ובתוך כדי דיבור (שלום עליך רבי) נזכר, ואמר "המלך הקדוש", יצא. ואם לא נזכר אלא אחר שיעור זה, חוזר לראש התפלה, כי שלשת הברכות הראשונות כולן ברכות השבח הן, ונידונות כברכה אחת, הילכך הטועה באחת מהן, דינו לחזור לראש התפלה. וכן אם "נסתפק" בתפלתו אם אמר המלך הקדוש, או האל הקדוש, צריך לחזור לראש התפלה [ג]. ואם נסתפק וסיים תפלתו ואינו עוסק בתפלה אינו חוזר, ואם רוצה להחמיר יחזור על תנאי נדבה [ד].
- ד. שליח ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, חוזר לראש התפילה. ויחזור לומר קדושה, [ולא לתחילת ברכת אתה קדוש], וכדין יחיד שטעה [ה]. אמנם מו"ר מופת הדור פסק שחוזר לתחלת ברכת אתה קדוש ואינו חוזר לראש התפילה [ו].
- ה. שליח ציבור שטעה בשבת שובה בברכת מעין שבע, ואמר האל הקדוש שאין כמוהו, במקום המלך הקדוש שאין כמוהו, אם עדיין לא סיים את הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, אבל אם כבר סיים, לא יחזור [ז].

עיונים והארות

באומרו האל הקדוש, כיון ששהה שיעור כדי דיבור אין אמירת "המלך הקדוש" מתחברת ומצטרפת להזכרת השם של חתימת הברכה, ואי אפשר עוד לתקן את אשר עיית, ורק כשחזר בו בתוך כ"ד ואמר המלך הקדוש חזי לאצטרופי עם הזכרת השם, ואמירת "האל הקדוש" באמצע, הוי כתוספת שבה בלבד. ולפ"ז מה שהביא הכה"ח מההיא דסימן ר"ו לענין נידון דידן, לא קרב זה אל זה, ורב המרחק ביניהם הרחק כמטחוי קשת, וחלילה לסמוך על דברי הכף החיים בזה, היפך פסק מרן. וכן כתב מו"ר האור לציון (שם).

ד. מו"ר האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ב).

ה. בשו"ע (סימן קכו סעי' ג) כתב, כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, שליח ציבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו, כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ראש חודש, שאם שכח שליח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבוא עד שהשלים תפילתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הציבור, שהרי תפילת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. ע"כ. מבואר בדברי מרן, שדין שליח ציבור שטעה, כדין היחיד לענין חזרה. וא"כ כיון שיחיד שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש, וכמו שנתבאר לעיל, הוא הדין בשליח ציבור שטעה. וכן מבואר בשו"ע (שם סעי' ד), ששליח ציבור שטעה בג' ראשונות חוזר לראש, ע"ש.

וב"פ הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות יח) ז"ל: מן ר"ה עד יוה"כ אומרים "המלך הקדוש", ואם אמר האל הקדוש או שהוא מסופק חוזר לראש התפלה, ואם אמר האל הקדוש ותכף נזכר וסיים המלך הקדוש וכן היתה אמירתו "האל הקדוש המלך הקדוש" יצא. ואם הש"ץ טעה בחזרה ג"כ חוזר לראש, וחוזר ואומר קדושה, וכן בברכה מעין שבע נמי הדין כן, ואף על פי שיש חולקין בברכה מעין שבע לא אמרינן סב"ל נגד סברת רבנו האר"י ז"ל, דסבר ברכה מעין שבע היא במקום חזרה וכמ"ש בסה"ק מקבציאל. עכ"ל. וכ"פ במועד לכל חי (סי' יג אות כח). ומו"ר הכה"ח (סי' תקפב ס"ק ח). וכ"פ מו"ר האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ג') ז"ל: אף שליח ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש התפילה, ויחזור לומר קדושה, ולא לתחילת ברכת אתה קדוש, וכדין יחיד שטעה.

ו. חזון עובדיה (שם הלכה ה). ועי"ש בביאורים

ז. בשו"ע (סי' תקפב סעי' ג) כתב, בשבת בינתיים ערבית

ופירש רש"י, המלך הקדוש, לפי שבימים אלה הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. ע"כ.

ג. וכן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות עשרת ימי תשובה הלכה ג). ומו"ר האור לציון (פ"ו תשובה א) והוא מדברי השו"ע (סי' תקפב סעי' א-ב).

אולם במטה יהודה (שם) כתב, דהיינו דוקא בלא התחיל ברכה אחרת, אבל אם התחיל, אפילו נזכר בתוך כדי דיבור חוזר לראש. והביאו בשערי תשובה (שם), ובמ"ב (שם ס"ק ז), ועל כן אם אמר תיבת אתה של אתה חונן או אתה בחרתנו או אתה קדשת ונזכר, חוזר לראש.

ובבה"ח (שם אות ט) הביא דברי המטה יהודה וציין לעיין בהא דכתב בס"י כו (אות טז) ובס"י תפז (אות יב). וכתב מו"ר הגרב"צ זצוק"ל באול"צ (ח"ד פ"ו בביאורים לתשובה א) שכוונתו לדברי המג"א (בסי' רו ס"ק ד), שכתב דבדיעבד אם הפסיק בשתיקה בין ברכת המצוה לעשייתה או בין ברכה לאכילה, אפילו הפסיק יותר מכדי דיבור, אינו חוזר, וכמו שפסק הרד"א ודלא כהב"י בשם שבלי הלקט, ושכ"כ האחרונים. ובסימן תפז (אות יב) כתב הכה"ח, שאף שיש לחלק בין נידון זה שהפסיק בשתיקה בלבד, לבין הטועה וחתם בתפילת יו"ט מקדש השבת במקום מקדש ישראל והזמנים ונזכר לאחר כדי דיבור, שבנידון זה אמר שלא כהוגן, ולכן ביותר מכדי דיבור לא מהני לתקן ולא דמי למפסיק בשתיקה בלבד, וכמו שכתב כן במ"ב (שם ס"ק ד) ובשעה"צ (שם אות ב). ומכל מקום כתב, שיש לצרף לסניף את דעת הסוברים שאם סיים מקדש השבת יצא, ושעל כן אינו חוזר אף בנזכר לאחר כדי דיבור, וא"כ הוא הדין בנידון דידן, כיון שיש ראשונים הסוברים שאם טעה ואמר האל הקדוש אינו חוזר, יש מקום לצרף סברא הנ"ל לנידון הפסיק בשתיקה, ולכן בדיעבד אפילו אם שהה יותר מכדי דיבור לאחר שאמר האל הקדוש, יכול לומר המלך הקדוש, כל זמן שלא התחיל בברכה שאחריה, ומשום סב"ל.

ומו"ר מופת הדור (שם בביאורים) דחה את הכה"ח ז"ל: ותמיהני עליו שבא לחלוק על פסק מרן בלי כל יסוד כלל, דהא לא דמי למ"ש בס"י ר"ו, דשאני התם שהברכה היתה כהוגן אלא ששהה בין הברכה להנאה בשתיקה בלבד, הילכך אין השהיה מפסקת, ורשאי ליהנות על סמך הברכה שבירך, אבל כאן ששינה את חתימת הברכה ממטבע שטבעו חכמים

1. טעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, ונזכר לאחר כדי דיבור או לאחר שהתחיל ברכת המינים, נחלקו הפוסקים בזה. ועל כן דעביד כמור עביד ודעביד כמור עביד, ואיך שינהג יש לו על מה לסמוך וכו'.
2. וכן תקנו הגאונים להוסיף ד' ההוספות בתפילת שמו"ע והם, א. בברכה ראשונה קודם מלך עוזר, אומר זכרנו לחיים וכו'. ב. בברכה שניה קודם ונאמן אתה וכו' אומר מי כמוך אב הרחמן וכו'. ג. בברכת מודים קודם ויהללו וכו' אומר וכתוב לחיים טובים. ד. בברכת שים שלום בסופה אומר בספר חיים [טו].
3. אם שכח ולא אמר זכרנו ומי כמוך אינו חוזר, ואיתא בספר "תורה לשמה" בזכרנו כיון שהיא בקשת רחמים אם לא אמרה במקומה יאמר אותה בשומע תפלה, ובשבת ור"ה יאמר אותה קודם שיעקור רגליו, משא"כ מי כמוך אין לה תשלומין דאינה בקשת רחמים. וכן באמירת וכתוב וכו', ובספר וכו', דאם שכח אינו חוזר, אך יאמר אותה קודם שיעקור רגליו דהם בקשת רחמים [יז].

עיונים והארות

דאיכא מחלוקת הפוסקים, ספק ברכות להקל, ולא יחזור. וכן פסק הגר"ח בספר בן איש חי (פר' נצבים אות יט) שאף שדעת מרן לחזור, הרי קי"ל דאמרינן סב"ל אפילו כנגד סברת מרן, ע"ש. והניף ידו ג"כ בספרו רב פעלים (ח"ב חאו"ח סי' כח) וראה גם בכה"ח (סי' קיז ס"ק א).

ורעת מו"ר גאון הדור חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל (הובא באול"צח"ד פ"ו תשובה ד בביאורים) כיון שבנידון דיין דעת מרן לחזור, וכן פסקו הפר"ח והמטה יהודה והברכי"י (סי' תקפב) שצריך לחזור. וכן כתבו המאמר מרדכי והחסד לאלפים (שם). וכן דעת הגר"ח פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' יג אות כח) והשד"ח בשו"ת אור לי (סי' קט). ואף החיד"א גופיה בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) כתב שהעושה כדברי מרן לברך אין למחות בידו, (ובברכי יוסף סי' תקפ"ב כתב החיד"א להדיא שהל' כדעת מרן שחוזר) על כן היה נראה דעביד כמור עביד ודעביד כמור עביד, ואיך שינהג יש לו על מה לסמוך והרוצה לחזור כדברי מרן יחזור, והרוצה לחוש לחולקים לא יחזור.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם הלכות עשי"ת הלכה ד) דמי שטעה בתפלה בעשרת ימי תשובה, ובמקום "המלך המשפט" אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר לאחר כדי דיבור, או לאחר כמה ברכות, חוזר לברכת השיבה שופטינו, כדי שיחתום המלך המשפט. ומכיון שכן הוא דעת רוב הפוסקים, ומכללם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכן פסק מרן בשלחן ערוך, לא אמרינן בכהאי גוונא ספק ברכות להקל. ועוד שכן פשט המנהג להורות כדברי מרן, שהאומר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, חוזר לברכת השיבה. ואם סיים תפלתו לגמרי, ונזכר שטעה ולא חתם המלך המשפט כדת, חוזר לראש התפלה. ועל צד היותר טוב, נכון שיאמר קודם שיחזור להתפלל: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני מתפלל לשם חיבה, ואם ההלכה היא שאני פטור מלהתפלל שנית, תהא תפלתי זו תפלת נדבה".

ט. **וכתב** רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף פט ע"ד) בנוסח זכרנו לחיים יכוון שבזה מתפלל להשי"ת שימשיך חיים לנשמותינו, וכשאומר כתבנו בספר חיים וכו' יכוון שבזה מבקש שימשיך חיים לגופנו. ובנוסח מי כמוך יכוון גם על הנשמות העתידות לחזור בגלגול, שגם הם ניזונות, והשי"ת נוהג עמם ברחמים לחיותם שוב בעוה"ז. והובא דבריו בבא"ח (שם אות כב) ובכה"ח (סי' תקפב ס"ק לג-לד).

י. **בא"ח** (שם אות כ).

יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש. וכתב בשיירי כנה"ג (שם בהגב"י אות ה), שאם טעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, אם לא חתם הברכה, חוזר להמלך הקדוש שאין כמוהו, ואם כבר חתם מקדש השבת, חוזר לראש. והביא דבריו באליה רבה (שם ס"ק ב). וכ"כ במט"י (שם). ע"ש.

אולם דעת הפר"ח (שם) והגינת ורדים בספר גן המלך (אות קמט) ועוד אחרונים, דאין מחזירין אותו אם כבר בירך, מכיון שלא תיקנו ברכת מעין שבע אלא משום סכנה.

והנה החיד"א במחזיק ברכה (שם אות ג) כתב, שכל הרבנים הנזכרים כתבו על פי הפשט, אמנם לפי מש"כ רבנו האריז"ל דברכת מעין שבע חובה היא, וא"כ בהגלות נגלות אמרי קדוש האריז"ל דחובה היא, וגם רז"ל כיוונו לסוד הדבר אלא שהיו נותנים טעם לפי הפשט, נראה דחוזר לומר ברכת מעין שבע וכהוראת הכנה"ג והמטה יהודה, ע"ש בדבריו. וכן פסק בבא"ח (פר' נצבים אות יח) שאעפ"י שיש חולקים בברכה מעין שבע, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד סברת רבנו האריז"ל דסבר ברכה מעין שבע הוא במקום חזרה.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע הלכות סדר ליל ראש השנה הלכה ט) דאם חתם הברכה שוב אינו חוזר שכתב וז"ל: ליל ראש השנה שחל בשבת, אחר תפלת העמידה, אומר השליח צבור ברכה מעין שבע. ובמקום האל הקדוש שאין כמוהו, יאמר המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם טעה ואמר האל הקדוש, והזכירוהו באמצע הברכה, חוזר ואומר מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם לא נודע לו שטעה עד שסיים כבר מקדש השבת, אינו חוזר, שמחלוקת הפוסקים היא בזה אם צריך לחזור לראש הברכה, וקי"ל ספק ברכות להקל.

ובן דעת מו"ר הגאון הגדול בעל האור לציון (שם תשובה ה), דאם לא סיים הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, ואם סיים, לא יחזור.

ה. **בשו"ע** (סי' תקפב סעי' א) כתב מי שטעה בעשרת ימי תשובה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, אם נזכר קודם שיעקור רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שיעקור רגליו חוזר לראש. והרמ"א שם ציין לדבריו בסי' קיז (סעי' א) שכתב שם, שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט. וכתב הכנה"ג (סי' תקפב בהגב"י אות ב) דכיון

ט. בכל עשיית אומרים ה' הוא האלהים וכו' שתי פעמים קודם שאומרים ה' מלך ה' מלך וכו' אשר קודם ברוך שאמר [יא], וכן אומרים שיר המעלות ממעמקים אחר ברכת ישתבח כי בכל יום מתעוררת אחת מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה [יב].

י. כשיאמר בעמידה וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ יכוין לשם חב"ו היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו, והוא שם משמות ע"ב. וטוב שיאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שכל הנשמות של הטיפין וכו' וכמסודר בסידורים, וטוב לזהר לומר בקשה זו לפחות בימי חול של עשיית [יג].

יא. בכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ מרבים בתפילות ותחנונים [יד], ונהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ומעש"ט ולעסוק במצוות מר"ה ועד יוה"כ יותר מכל השנה [טו].

עיונים והארזות

תרב ס"ק ד). וכתב במעשה הצדקה (סעי' מב) כל יום מעשרת ימי תשובה יפריש מממונו צדקה לעמלי תורה, העוסקים בתורת ה'. יפריש מ"ב פרוטות כחשבון אותיות ספירות כחב"ד חג"ת נה"י. והנה אם יוסיף עוד חשבון ג' על מנין וסכום הנזכר יעלו בין הכל מ"ה כמנין "אדם", ובהתחלק אלו ה-מ"ה פרוטות לג' זוזים קטנים כמו שהיה מימי קדם יהיה הכל קל"ה ועם הכולל "קול", ואם ירצו יתן עד חשבון "קול" פרוטות לצדקה וזהו במקום תקיעת קול שופר כי כן "ממון" עולה "קול" ו"צום", וגם הוא מעלה נפלאה כאלו התענה בכל עשרת ימי תשובה, והיינו דאמרו "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'" "מוצא" אותיות "צומא" העולה צום אשר בזה יחיה האדם חיות הגוף וחיות הנפש, כי הוא אוכל ונחשב אצלו צום.

והנה כל זה הוא בערב ראש השנה שהוא יום הדין, ואולם כאשר יחבר עוד ב"ן פרוטות חצים שהם כ"ו פרוטות בערב יום הכיפורים בסוד כופר נפש, והחצי הנשאר שהם כ"ו פרוטות אחרות ביום הושענה רבה שאז גמר תיקון המ"ב שהוא בסוד ב"ן. או אם רוצה להפריש נמי כנגד שם ב"ן כשמפריש כנגד שם מ"ה כולם בבת אחת גם זה הדרך הוא טוב וישר, ועולים לחשבון צ"ז וע"ה הרי צ"ח, וסימנין "דודי צח ואדום" כי על ידי התיקון הנזכר נעשה הדינין גוון לבן כי כלם נתהפכו לרחמים וחסד, ובכן "אדם ובהמה תושיע ה'" כי בזה תלוי הישועה בפרט כהיום הזה דהאל הקדוש נקדש בצדקה, ועשה עמנו צדקה וחסד, ואל מלך יושב על כסא רחמים ומוחל עונות עמו, והוא תיקון נפלא לחטא אדם הראשון ופגם היסוד וע"ש מפלאות תמים דעים שהצריך זה התיקון הזה הרי הוא אחוז באילנא דחיי דאתמר עליה "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" קרי ביה מראשו כלומר שהוא ראשית השנה ועד אחרית שנה.

ובברכ"י (סי' תרג אות ב) והכה"ח (סי' תרג ס"ק ז) הביאו את מה שכתב מהרח"ו זצ"ל בשערי קדושה ששרשי העבירות הם גאוה תאוה שיחה אסורה ועצבות, ואלו אבות הטומאות ומאבות יצאו תולדות עיי"ש באורך, וסימנך ותגע"ש ותרעש הארץ. ובעלי המוסר כתבו שיש לזהר לשמור ברית הלשון וברית המעור וברית העיניים.

וכתב בשערי תשובה לר"י (שער ב דרך ה) עיי"ש. כי הימים שבין ר"ה ליוה"כ הם כמו חוה"מ ולא יעסוק במלאכה רק בעסק התורה והתשובה והתבודדות. וכ"כ המהר"ם פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (סי' לו אות ג) כתב בשם ראשית חכמה שהביא בשם הרמ"ק ז"ל.

יא. כ"ב בסידור הכוונות להרש"ש ז"ל, וע"ש שכתב טעם בסוד. כה"ח (סי' תקפב ס"ק יג).

יב. שענה"כ (דף צ ע"א). דב"ש (אות עט).

יג. עוד יוסף חי (פר' בשלח אות י). עוד כתב שם (אות יג) בשם רבנו המהרח"ו ז"ל, בברכה של שמע קולנו ראוי מאד אל האדם שבאמרו תפלת הלחש יאמר וידוי בשומע תפילה וכו' זל"ש: גם ראוי לשאול על מזונותיו בברכת שומע תפלה וכו' וזה נוסח הוידוי של שומע תפלה הכתוב בסידור רבנו הרש"ש ז"ל וכו' אנא ה' חטאנו עוינו ופשענו וכו' וכו' עכ"ל, ונראה לי בס"ד דאין לומר נוסח זה שהוא ארוך בכל יום ובפרט שהוא רוצה להתפלל עם הצבור אבל ישתדל לומר נוסח זה הארוך רק בעשרת ימי תשובה ובשאר ימות השנה בחול יאמר נוסח הקצר שכתבנו לעיל.

ובפר' ויקהל (אות ח) כתב ראיתי לעט"ר הרב מור אבי זלה"ה שהיה לובש תפילין ע"ד שימושא רבא הנז' בתפלת המנחה, אך לא היה נוהג בזה כל ימות השנה כולה כי אם דוקא בכל חודש אלול ועשיית בלבד, וגם בימים אלו היה נוהג בהצנע, שהיה מתפלל עם הצבור בבית הכנסת אך אינו עומד עמם למטה, אלא היה עומד בעזרת נשים ושם מתפלל בטלית ותפילין הנז' ואין הציבור רואים אותו וצ"ל ותנצב"ה. ע"כ. אמנם מנהג רבנו האר"י בכל ימות השנה להניח תפילין דשימושא רבא בתפילת המנחה וכן מנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" רוב הקהל.

יד. שו"ע (סי' תרב סעי' א). ודרשו חז"ל (ר"ה יז: יבמות מט:): על הפסוק דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דליחיד היינו בעשייתו. ויתן ליבו בזה, שבאלו הימים חותכין לו כל ענייניו וחיייו וכו', ובחסד ה' עלינו אלו הימים שהקב"ה קרוב לכל קוראיו ששומע תפילתו ביותר, וכמה צער ויסורים יוכל למנוע מעצמו אם ישנה גזר דינו לטובה, משא"כ בשאר ימות השנה את הנעשה קשה להשיב. וכמה יגדל עונו אם בזמן שמלך מלכי המלכים הקב"ה בא כביכול לשמוע תפילתו, הוא פונה עורף ח"ו, ובעצם ימים אלו שהוא זקוק ביותר לתפילות, עכ"ז אינו מעורר עצמו להתפלל לפניו באימה ויראה ותחנונים. על כן בתפילותיו בעשיית יתאמץ ביותר ויתפלל במתון ובכוונה גדולה. ואפשר דבימים אלו עדיף שיתפלל בכוונה משיתפלל בציבור כי עתה הוא הזמן שתפילתו נשמעת.

ועצה טובה ובדוקה לכוון בתפילתו, שיפסיק בין ברכה לברכה ויתבונן מה עומד לבקש, וזה עדיף מן האריכות או מן המהירות. ועיי"ז יזכור ג"כ שלא לדלג ההוספות וכדומה.

טו. הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) והוב"ד בכה"ח (סי' י

יב. אם בכל הימים חיובא רמיא ללמוד ספרי מוסר, ק"ו באלו הימים, ויהי בקרוא איש יהודי המצא ימצא שוליו מלאים בגדים הצואים וישוב אל ה' וירחמהו [טז].

יג. יתבודד בכל יום מימים נוראים לפחות שעה אחת, ויסתכל יפה בעבירות שאדם דש בעקביו וסימנך עגלה, עריות הכולל כל מיני קרי ושחוק בכל אופן שיהיה, גזל ועושק שכר שכיר אינהו ואביזריהו, לשון הרע המדבר בגנות חבירו, אע"פ שאומר אמת. והוא חמור מע"ז ג"ע וש"ד ועל זה ידו כל הדווים, ועוד יוסיף אומץ לחפש במצוות שמקיים בתפילה אם בכוונה ובלי הפסק בשיחה בטילה כי הוא עון פלילי, ובתפילין אם מכוין בהם תמיד בלי היסח הדעת, ובשמירת שבת בכל הפרטים ושלא לדבר דיבור של חול, ובתלמוד תורה אם קובע עיתים, ובצדקותיו אם הם לש"ש דוקא בלי פניה ויהרא [יז].

יד. אם האדם יתענה בז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ ויעשה בהם תשובה גמורה, כל יום מהם מכפר על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו, כיצד הרי שחל יום א' של ז' ימי תשובה הנז' ביום א' של השבוע והתענה בו ועשה תשובה בו, הנה הוא מכפר על כל עבירות שעשה האיש ההוא בכל ימיו ביום א' שבכל שבוע מכל ימי חייו. ואם התענה ועשה תשובה בכל ז' הימים ההם יתכפרו לו כל עונותיו שעשה כל ימיו [יח].

עיונים והארות

שאינה קרובה, וכן בענייני גזל ועשק שכר שכיר וכדו', ובדיבורים אסורים כלשון הרע וכו' עוד יוסף אומץ למשמש במצוותיו אם נעשות לשם שמים ואם נעשות כהוגן.

יז. מחזיק ברכה (סי' תרג אות א). והוסיף שם ראיתי אנשי מעשה בהתבודד בימי תשובה היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכותבים בספר, ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים, ומ"מ יזהר שלא לקבל עליו שום גדר בנדר פן יכשל רק יתנה שהוא בלא סרך נדר.

כתב הכה"ח (סי' תרג ס"ק כה) יראה עכ"פ בעשיית שהם ימי רצון לקיים כסדר הזה דהיינו מיד בבוא מביהכ"נ בשחרית יבקש לעשות איזה מצוה בפרט צדקה ויכוין לתקן ה' אחרונה שבשם, ואח"כ ללמוד תורה מה שיוכל אפילו לפחות ספר אחד של תהילים לתקן הוי"ו שבשם, ואח"כ ישב בדד ויזכור לעצמו עונותיו וידאג ויפשפש ויתן בלבו גדולתו יתברך ופחד ומוראו הגדול על כל בריותיו ואפילו מלאכים יחפזון ויקבל מוראו עול מלכות שמים ויתקן אות ה' ראשונה, ואח"כ היא חכמת הקבלה אם יוכל ללמוד או לשמוע מאחר ואם לאו בר הכי הוא ישמע מספר ראשית חכמה כי מעורב בו קבלה וכו' וכסדר הזה יעשה בכל יום מעשיית.

ורבנו חיים פלאגי בספרו מועד לכל חי (סי' טו אות ג, ה, י) כתב, יתבונן בדעתו כמה צער יש לאדם, כשבנו מתעכב מלבוא בזמן שמצפה לו. או לאשה, כשבעלה מתעכב. והלא עוצם רחמי ואהבת השי"ת עלינו פי אלף אלפים מאהבת אב לבנו יחידו יקירו. וכמה גדול צער השי"ת כשרואה מעשינו ויודע כמה צריך להענישנו ע"ז. ומצפה ומחכה שנשוב אליו בתשובה שלימה, וכמ"ש כי לא אחפוץ במות המת וגו', ועוד כשנשוב בתשובה נזכה יותר ויותר, לפי שע"י התשובה מוציאין השפע שנחטף לחיצונים, ועכ"ז אנו ישינים בהבלי הזמן ואיננו נותנין על לבנו לשוב, והלא אם היו באין לאדם לבדוק חשבונותיו מן המלכות, כמה היה מתבודד ומעיין לתקנם כהוגן, כל שכן וק"ו בענייני תיקון נפשו.

יה. כתב מו"ר בשעה"כ (דף צ ע"ג) שכך א"ל הרב משה גלאנטי ששמע ממורי האר"י ז"ל. וכתב שם בהמשך דבריו

טז. ברכ"י (סי' תרג אות ד). כתב בשערי תשובה לרבנו יונה (שער ב אות יד) בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם, הלא לאחותם יהגה לבם ביום שיבדו בה, שנאמר (שיר השירים ח, ח) מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה. וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום וללילה עתים, להתבודד בחדרו ולחפש דרכיו ולחקר, ולקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, כענין שנאמר (ישעיה מט, ח) בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יח): דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נה, ו), הם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו. על הכל הזהירו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותונו.

וכתב הרמ"א (סי' תרג) ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו, וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית, וכתב מרן החיד"א בברכ"י והובא דבריו בכה"ח (סי' תרג ס"ק י-יא) ויקפיד ביותר ללמוד בספרי מוסר, אשר עי"ז יראה מצבו וענייניו. ויתבודד בכל יום לפחות שעה א' ויבדוק יפה בעבירות שדש בעקביו, ובפרט בענייני קריבה לעריות, כי כל אשה שהיא אסורה עליו אסור בה ככל הנשים, וחוף מאחותו ובתו ואמו כולן שוות לאיסור, ודא עקא כי צרה קרובה כמו

טו. טוב לומר ביום שקודם התענית בעת תפילת המנחה קודם אלהי נצור, נוסח קבלת תענית לימים אלו שתיתקן וסידר הרי"ח זלה"ה בספרו "לשון חכמים" (סי' טז), וכן יה"ר ביום התענית עצמו כנז' שם (סי' יז).

עיונים והארות

מש"כ בספר חרדים במצות התשובה ובברכ"י (סי' תקעא אות א) ובכה"ח (שם אות ח) ע"ש.

וגם העוסקים לפרנסתם יתענו תעניות אלו, ובלבד שהם בעלי עסקים עצמאיים, אבל שכירים לא יתענו, שכן התענית עלולה לפגוע באיכות העבודה. ומשום כך מורים ומלמדים ג"כ לא יתענו, וכמבואר בשו"ע חו"מ (סי' שלז סעי' יט), שאין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית, שהרי מחליש כוחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכה, ע"ש. וראה גם בהגהות מיימוניות (פרק יג מהלכות שכירות אות ג) מדברי הירושלמי, ע"ש. וראה גם מה שכתב במטה אפרים (סי' תרג סעיף ו), ע"ש.

והמתענים, לא יתענו לילה ויום, שכן לדעת רבנו האריז"ל ראוי לאכול פת בכל לילה מעשרת ימי תשובה, שעיי"ז נעשה תיקון גדול, וכמ"ש רבנו יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' קמו). ועל כן ראוי להשתדל לאכול פת בכל לילה.

ויש לקבל את התענית מבעוד יום, כדי שיהיה לזה דין תענית גמור, ויהא אפשר לומר עננו בתפילה לבני ספרד, וכמו שנתבאר (לעיל בפרק ב תשובה א). ושם נתבאר שאין אומרים בתענית יחיד עננו אלא בתפילת מנחה בלבד. וכן נתבאר נוסח קבלת תענית, ע"ש. וגם נתבאר שם שיש להתענות עד צאת הכוכבים, ע"ש. ובספר אור לציון תשובות (ח"ג פרק לא בבאורים לתשובה ב) נתבאר, שאין צריך להתפלל ערבית בסוף יום התענית כדי שיהא אפשר לאכול, ע"ש. ומי שאינו יכול להתענות כל היום יכול להתענות חלק מהיום, ויקבל עליו כן מבעוד יום, אלא שאז לא יאמר עננו בתפילה. וראה בזה בשו"ע (סי' תקסב סעי' י-יא), ע"ש. עכ"ל.

כתב החמ"י (ימים נוראים דף מו ע"ג) בלילה שלאחר התענית יזהר בכל הימים וביותר בעשרת ימי תשובה שלא ימלא בטנו בשר ויין בענין שיתגאה לבו ויצא שכרו בהפסדו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות ה) גדולה תשובה דכל המעשים הטובים שאדם עושה בעודו רשע או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה אלא אדרבא מוסיף כח לקליפה, ועליו נאמר ולרשע אמר אלקים וכו', שאתם מכניסים דברי קדושה בתוך הקליפה, ובה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא, וכשחוזר בתשובה מוציא אותו הכוח שנתן בקליפה ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר חיל בלע ויקיאנו, ולזאת נקראת תשובה שתשוב דברי הקדושה למקומם, ושכרו כפול ומכופל שמכניע לקליפה בהוציאו הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בכניסתו לתוכה, ובה יובן מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה דזדונות נעשות כזכיות. וראיתי בספר אחד של ערלים כי משומד אחד בא ביום ראשון בקהל, אמרו לו חכמים שידרוש ועלה בתיבה ושאל שיתנו לו ספר כדי לדרוש במקום שיפתח, ונפתח בפסוק ולרשע אמר אלקים, ואז אמר שפסוק זה מדבר עמי שאני רשע שעזבתי דברי אלקים חיים, ונתן קולו בבכי וירד מן התיבה וחזר בתשובה שלמה, אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב נגיד ומצוה.

אמנם דברים אלו צריכים ביאור והוא כי אין זה מספיק רק למחול ולכפר ולהעביר מעליו היסורים שהם עתידים לבוא עליו בעוה"ז לסיבת עוונותיו אבל עיקר עונש עונותיו, והוא מה שעתיד ליענש בגיהנם אחר פטירתו אין זה נמחל ע"י התעניות הנז' אמנם צריך לתיקונים אחרים כאשר ביארנו בספרים אלו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות יז) יאזור חיל להתענות בעשרת ימי תשובה, ולשוב בתשובה שלמה מלב ומנפש חרטה גמורה שלא לעבור עוד, וסגולת ימים אלו מידע ידיע דמכפר יום לשנה במה שחטא בכל ימות השנה באותו יום מהשבוע (כמו שכתב בחמ"י. ושלמי חגיגה דף שטו ע"ד) ואם אין בו כח להתענות כל אלו הימים הנה לפחות יתענה יום ה' בתשרי ויום ז', דאלו הימים מנה בשולחן ערוך (סימן תקפ) להתענות בהם. והוסיף (שם אות יח) דמי שקיבל עליו להתענות בעשרת ימי תשובה, יזהר לפרש דבריו שמקבל רק בימים שבנותים שלא יצטרך להשלים עוד ארבע ימים בעד ר"ה ושבת תשובה ועיו"כ שאסור להתענות בהם

והובא גם במ"ב (סי' תרג ס"ק ב) בשם היערות דבש דכל יום מכפר על שכנגדו וביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון, וכן ע"ז הדרך.

וכתב הבא"ה בספרו בן איש חיל (ח"ד דרוש ב לשבת תשובה): צריך האדם ליזהר בימים אלו להרבות בתשובה ובעסק התורה, ולהשתדל בתיקון הנפש בסיגופים ותעניות כפי יכולתו, ובפרט מה שאמרו המקובלים זלה"ה כי בימים אלו יתגלו עשר ספירות דבינה, אשר משם הוא עיקר סליחת העוון וכו'. והנה יש אנשים שאוהבים השלוח הרבה, ובבוא ימים נוראים אלו אשר הם מוכרחים לקום בהם בלילות באשמורת לסליחות, וגם להתענות בהם כמנהג כל ישראל, הנה הם קצים חס ושלום בהם, ויהיו לזרא באפם. ותגדל התימה הפלא ופלא על אנשים כאלו, שאם נתן הקב"ה לאדם עשרה ימים אלו לתקן בהם כל השנה כולה, הלא צריך הוא לשמוח בהם כמוצא שלל רב, כי המעט יכפר על המרובה, ואין יקוץ בהם ח"ו. עכ"ל זיע"א.

ובן כתב מו"ר הגאון הגדול הגרב"צ זצוק"ל בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ט) וז"ל: וראוי להשתדל להתענות בימים אלה בכל יום. ואף בני תורה יש להם להתענות אף אם התענית ממעטת מעט מלימודם. וכן העוסקים לפרנסתם יתענו אלא אם כן הם שכירים שאין להם להתענות. וכן מורים ומלמדים לא יתענו. והמתענים יקבלו התענית מבעוד יום, ויאמרו עננו ביום התענית. אך אין להתענות מהלילה, ואדרבה יש מצוה לאכול פת בכל לילה. וטוב להשתדל לקנות עליות לתורה בימים אלה.

וכתב שם בביאורים: ואף תלמידי חכמים ובני תורה שתורתם אומנותם, לא ימנעו מתעניות אלו, אף אם התעניות מבטלים אותם מעט מעסק התורה, שכן אין מי שאינו צריך תיקון, ואין לסמוך על לימוד התורה בלבד שיכפר ויתקן, וכמבואר בשער רוח"ק (דף ד ע"ב) שהתיקונים הם גם לתלמידי חכמים. וכן האריך בזה בספר ראשית חכמה בשער התשובה (פרק ב ופרק ד) וכן כתב השל"ה (פרשת נשא). וראה

- טז.** בעשי"ת אין עושין הפסקה של תענית, דאין נכון להתענות בלילה ג"כ, מפני שימים אלו עיקר התיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה [יט].
- יז.** כבר נודע הפעולה הנעשה בכל יום מעשרת ימי תשובה, ויכוין בכל יום הנסירה השייך לו כמ"ש רבנו האריז"ל. ובימים האלה יעשה תשובה גמורה, כי בכל יום מוחלין לו מה שחטא ביום ההוא לעולם. ויתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו, וילמוד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו, וכבר נתבאר תיקוני עוונות במקומם לכל פגם ופגם [כ].
- יח.** בעשי"ת אין אומרים תיקון רחל [כא].
- יט.** גם מי שאינו נזהר במשך השנה לעשות עיסה ולהפריש חלה. מ"מ טוב ונכון שלפחות בעשי"ת יעשה לכה"פ פעם אחת עיסה ויפריש חלה ממנה [כב].
- כ.** מאד צריך לזהר בשבת תשובה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות [כג].

עיונים והארות

והכנה לכל השנה כולה. וכל טוב של תורה ומצות שיעשה האדם בהם, הוא לו לעזר וסיוע לכל השנה כולה, כיון שעשי"ת האלו הם כוללים כל השנה כולה, ובזה נראה ונקדש, וכו'. כי אם לא כן שלא יהיה תרתי דסתרי ח"ו, היינו הפנימיות הנתקן ביוה"כ צריך כונה, והחיצוניות שלו אינו צריך כונה, וזה א"א כיון שהוא בחי' יסוד ומלכות, הנתקן בעיוה"כ החיצוניות שלהם, כן ביוה"כ הפנימיות שלהם. וכמו ששם צריך כונה כן כאן, לא שנא, עכ"ל. ואנחנו לא נדע מה נעשה אם לכוין או לאו, וה' יאיר עינינו בתורתו שנזכה לעשות רצונו, והבוחר יבחר.

כ. פּע"ח (שער השופר פ"ה, דף קמא ע"ב). יתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו וילמד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו.

כא. בן כתב בנהר שלום (דף לח ע"ג) וכן נראה שאין לומר תיקון חצות בעשרת ימי תשובה. והנה טעם אמירת תיקון חצות הוא כיון שרחל היא עקרת הבית יורדת לעולמות בי"ע לעזור בבירורים וגם בעוונותינו ובחטאנו שולחה אמנו למטה במקום המיתה שהוא עולמות בריאה יצירה ועשיה ויורדת ללקט נצוצי הקדושה ולנקות צואת בנה הם עם ישראל. ומכיון שמשך עשרת ימי תשובה נעשית מלאכת הנסירה כשהנוק' שהיא רחל נמצא בעולם האצילות ולא יורד למטה בעולמות בי"ע. אם כן לא שייך לומר תיקון חצות בימים אלו כיון שמעיקרא נוקבא לא יורדת לבי"ע כלל. וכ"כ אמת ליעקב (קונט' שפת אמת אות ג). כה"ח (או"ח סי' א' ס"ק יא).

כב. כ"ב בא"ח (ש"א פר' נצבים אות כה) וז"ל: כלה שהיא ובעלה סמוכים על שולחן חמיה וחמותה, ולכך בכל השנה כולה חמותה תוציא חלה מן העיסה ותברך, הנה בעשי"ת תשתדל הכלה ליקח מעות מבעלה ותקנה בהם קמח שיעור חלה, כדי שתקיים היא בעצמה הפרשת חלה בברכה לפחות פעם אחת בשנה. וכ"כ כה"ח (סי' תרג ס"ק כו).

כג. כ"ב הגאון החיד"א ז"ל בברכי יוסף (או"ח סי' תרב אות ב), והביאו הכה"ח (שם ס"ק ח) וז"ל: ושבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים. מאד צריך לזהר בשבת זה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות.

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה (שער יא שער האיתון, פרק ה), הוא יום גאולה מחטאיו ומפשעיו, יום שבת אם תשמרו בכל פרטיה ודקדוקיה בדיבור במעשה ובמחשבה, כי

יט. כ"ב הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות כד) וכתב שם ולכן כתוב בספר תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז.

והוא ע"פ דברי רבנו האריז"ל שכתב דיש תיקון גדול בברכות הנהנין על מאכליו שיאכל בימים אלו, על כן אף שאנו מחוייבים בימים אלו להתענות מפני עוונותינו, לא יעשו בהם תעניות הפסקה, כי בלילה אין נכון להתענות, דהתיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה וברכותיהם, וצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז מן התורה.

כוונות האכילה בעשי"ת

כתב מו"ר הרש"ש זיע"א כי אין לכוין באלו הימים שום כוונה, אלא אך ורק כוונת זכרנו לחיים ותו לא. אמנם עדיין יש להסתפק האם הוא הדין גם לענין כוונות האכילה בעשי"ת וכן בעיוה"כ, או שנאמר מכיון שהרב בשעה"כ סדר את כוונות האכילה דוקא בדרושי יוה"כ (דרוש ג') משמע דשפיר יש לכוין בהן. ועוד שהרי הרב בשעה"כ (דף ק ע"ד) כתב וז"ל: ונמצא כי המרבה באכילה ושתייה ביום ט' ע"י הכוונה שלו וע"י הברכות והמצות שעושה באכילתו ושתייתו הגופני מתקן בחי' התשיעי והעשירי, וע"י כך יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביוה"כ לאכול ולשתות בחי' הפנימיות וכו', עכ"ל. הרי לכאורה מפורש בדבריו שצריך לכוין.

אמנם עדיין היה אפשר לדחות, כי מו"ר הרש"ש זיע"א, טעם אחר עמו שאין לכוין כוונות האכילה בימים אלו. אך עי' בסידור היר"א (ח"ב דף 306) שם מבואר כי בעשי"ת מכוונים כוונות האכילה, ופירט שם על כל העשרה ימים מהיכן נמשך השפע והמזון. המשל בזה, יום א' דר"ה יום ב' דר"ה יום ג' דעשי"ת וכו' עי"ש, ועי' בספר "שפת הים" וכן בספר "עלי עיני" חלק כוונות הסעודה שכן סידר הרב וידאל קוינקא, והרב ניסים עיני ועוד. אמנם בסידור הקצר לא מסודרים כוונות אלו.

ובספר "מעיל קודש" (דף פ"ב ע"ב ד"ה עוד שם), שהוכיח שבדאי יש לכוין בערב יוה"כ כוונות האכילה וז"ל: נ"ב מכאן נראה שצריך לכוין כונת הברכות והאכילה של יום זה, כי זה הוא עיקר תיקון יום הנז' ע"י הברכות וכוונות האכילה. וזה נראה פשוט, הגם שכתב הרש"ש זיע"א שאין לכוין באלו הימים, מודה הרש"ש בזה כנ"ל פשוט. ואיני כמזהיר אלא כמזכיר לכוין כל כונות הברכות של אכילה ושתייה של יום זה את ברכות הנהנין וכונת האכילה בעצמה, כדי לעשות תיקון

כא. נוהגין לדרוש בשבת תשובה וכן בשבת שלפני ר"ה כדי לעורר לב האדם בתשובה וכו'.

כב. ברכת הלבנה בתשרי אומרים אותה קודם יום הכפורים וכו'.

כג. כתב הרי"ח זלה"ה בכל יום ויום מעשי"ת יעשה סדר התשליך, ותלמד לשון הספרא דצניעותא, ואח"כ יאמר שלשה פסוקים "מי אל כמוך", ואח"כ יאמר הבקשה המסודרת בלשון חכמים וכו'.

כד. ביום שמונה או תשעה בתשרי יכתוב על נייר שימחקו עוונותיו וכו', וילך אצל הנהר ויקרא שם ככל הכתוב על הנייר וישליכהו לנהר, כסדר המסודר בלשון חכמים וכו'.

עיונים והארות

בספרו מורה באצבע (סי' ט סעי' רפג), ויותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים ממנה טעמים. וכן הוא במנהגי קהל קודש ישיבת בית אל בירושלים לברך קודם יום הכיפורים, ונזכר בספר דברי שלום במנהגי בית אל (סימן פ).

וב"פ מו"ר הגאון הגדול הגר"צ שאול בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה י') וז"ל: יש אומרים שעדיף לברך לפני יום הכיפורים, כדי שמוצה זו תכריע לכף זכות, ויש אומרים שעדיף לברך במוצאי יום הכיפורים, כדי לברך מתוך שמחה. ולמעשה כדאי יותר לברך בעשרת ימי תשובה, ואפילו ביחיד. ומכל מקום ציבור הנוהגים לברך במוצאי כיפור ישארו במנהגם. ע"כ. וכתב שם בביאורים, וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע (סי' ט אות רפג), שיותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים טעמים. וכן כתבו בחסד לאלפים (סי' תכו אות ג) והגאון רבי חיים פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' טו אות נ). וראה גם בכה"ח (סי' תרב ס"ק כז).

וכתב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות מוצאי יום הכיפורים הלכה ט) וז"ל: נוהגים לברך ברכת הלבנה בליל מוצאי יום הכיפורים, כדי לקדש הלבנה בשמחה. ויש נוהגים להקדים ולברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים, כדי שתבוא מצוה זו ותכריע הכף של זכיות. ונהרא נהרא ופשטיה.

ונראה שעדיף ורצוי הוא לברך לפני יום כיפור, כי אין איתנו יודע מה מצבנו, ושמא אנו צריכים לרוב זכויות, וראויה מצוה זו להטות דיננו לכף זכות, ונצא זכאים בדין. וכן משמע מדברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד), שזהו ענין עשרת ימי תשובה, שלאחר שכתב שצריך שיראה אדם עצמו וכן את העולם חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע עצמו ואת העולם כולו לכף זכות, כתב, ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל השנה, ע"ש. ועל כן נראה שראוי מאוד לברך ברכת הלבנה אם רואה אותה, אף לפני יום כיפור. וכן אנו נוהגים. ואף אם משום כך מברך ביחידות.

נו. לשון חכמים (ח"ב סי' ה).

נז. שם (סי' ח).

עיקר ושורש גדול ויסוד מוסד אל התשובה היא שמירת שבת כהלכתה גם בכל השנה, כמאמר רז"ל (שבת קיח): כל השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ולכן זה שמו אשר יקראו לו שבת תשובה, כי שמירתו כהלכתה הוא יסוד ועיקר לתשובה. לכן יזהר בו האדם מאוד ומאוד לשמור ולעשות אותו כהלכתו בכל פרטיו ודקדוקיו וגם מלדבר בו שיחת חולין חס ושלום, וגם לטהר רעיוניו ומחשבותיו שלא יחשוב בעניני עולם הזה כלל וכלל, רק ביראת השם כל היום, ואז מוחלין לו על כל מה שחטא בכל שבתות השנה מיום היוולדו ועד עתה.

נד. כה"ח (סי' תרב ס"ק י'). ומקורו בגמרא (מגילה ד.) משה תיקן להם לישראל שיהיה דורשין הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. וכתב המגן אברהם (שם) שהעיקר הוא להורות לעם השם דרכי השם ללמד המעשה אשר יעשון. וכן כתב המשנה ברורה (סי' תכט ס"ק ב).

וכתב במנהגי בית יעקב (אות עז) שבת תשובה קודם הוצאת ס"ת מוכרים המצוות של ליל כפור שלא יתעכבו בליל כפור במכירה.

נה. רב"ש (אות פ), מו"ב (אות רפג) מנהגי בית יעקב (אות עח).

מנהג חסידים ואנשי מעשה לקדש את הלבנה קודם יום הכיפורים, במלאת שבעה ימים מעת המולד, כדי שתבוא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו ואולי תכריע את הכף לטובה.

וכתב הלבוש (אורח חיים תרב, ב) "ואני שמעתי בשם גדול אחד שאדרבה טוב שיקדשו אותה בתוך עשרת ימי תשובה, כדי שתבא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו הקודמות, ואולי תכריע היא את הכף לזכות ביום הדין, וסברא נכונה היא, כי זו היא משמחת הלבבות שתוסיף על זכויותינו ותכריענו לזכות, וכדי לקיים המנהג אפשר לומר כיון שממתנין לכבודה כדי לקבלה בשמחת הלב, הוי ההמתנה גם כן מצוה והיא היא המכרעת.

וראה במעשה רב (סי' קנט) על רבנו הגר"א מווילנא ז"ל שכתב שאין מחמיצין מצות ברכת הלבנה ומקדשין אותה קודם יום הכיפורים וכן דעתו של מרן החיד"א ז"ל

מאמרי הזוה"ק

יום הדין הגדול והנורא

שני עדים באים ומעידים על האדם, אנשי ביתו וקורות ביתו

פרשת שופטים רעיא מהימנא דף ער"ה.
לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עֶזְוֹן [א] (דברים י"ט, טו) ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא. על פי שני [שנים] עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר. פקודא דא מצוה זה היא, להעיד עדות בבית דין, דלא יפסיד חכריה ממונא בגיניה שלא יפסיד חבירו ממון בגללו, אי אית ליה עדות בחדיה אם יש לו עמו עדות עבור חבירו לזכותו. וליית סהדותא פחות מתרין ואין עדות פחות משנים, הךא הוא דכתיב זה הוא שכתוב על פי שנים עדים וגו' יקום דבר, לא יקום על פי עד אחד. ובגין דא וכשם שצריך כאן בעוה"ז שני עדים, כך גם בעולמות העליונים צריך שני עדים ומי הם העדים, אוקמוה מארי מתניתין העמידו חכמי המשנה, מי מעיד על האדם, קורות ביתו זה גופו וא"כ קורות חדרי לבו הם המעידים עליו על כל מה שחטא במחשבה דיבור ומעשה בגלוי ובסתר כדמפרש לקמן. ולא עוד אלא אנשי ביתו שהם רמ"ח אבריו, מעידין עליו ועתה יש לנו שני עדים שהם קורות ביתו ורמ"ח אבריו. מאי מה הם קורות ביתו. ומפרש אנון אלו הם קירות לבו. שע"ז נאמר (ישעיה לח, ב) ויִסַּב חֻקֵיהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר, ואוקמוה רבנן, ואמרו רבותינו מלמד שחתפלל חוקיהו מקירות לבו.

אברי האדם הם באים ומעידים על מעשיו

אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ, אֲנֹנֵי רמ"ח אַבְרִים דִּילֵיהּ ומפרש, אנשי ביתו הם רמ"ח אברים שלו של האדם. דהכי אוקמוה מארי מתניתין כי כך פירשו בעלי המשנה, רשע עונותיו חקוקים על עצמותיו ועל העצמות יש ממש את הצורה של העון, וזו העדות הגדולה על האדם, כי העצמות הם העושים בפועל את העון. והכי צדיק, וכיזותיו חקוקים לו על עצמותיו וכך הוא גם להיפך בצדיק, צורת המצות חקוקים בעצמותיו. ובגין כך אמר דוד המלך

עיונים והארות

א. ושמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך. רבי חידקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו, שנאמר משכבת חיקך שמר פתחי פיך. ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר אתם עדי נאם ה'. (תענית יא. חגיגה טז).

ע"ה, שכל עצמותיו היו בלא עוונות והם ראויים לאמר עליהם, (תהלים לה, י) **כָּל עֲצָמוֹתַי תֹּאמְרֶנָּה. וּבְגִינָה אֶתְמַר** ובשביל הצדיק נאמר, **וְיָמֵי מְעִידֵינוּ עַל הָאָדָם קוֹרוֹת בֵּיתוֹ. גְּרָמִין בְּנוֹיִין עַל מוֹחָא דְאִיהוּ מֵיָא.** והם העצמות שבנויות על המוח שהוא המים, כי במוח משכן הנשמה ומשם מתפשט המוח עם חיות הנשמה בכל העצמות ומחיה אותם, **וְעַלֵּיהוּ קָא רָמְיוּ** ועליהם רמז דוד המלך, (תהלים קד, ג) **הַמְקַרְהָ בַּמִּים עֲלֵיֹתָיו, הַמְקַרְהָ, לְשׁוֹן קוֹרוֹת פִּי תַקְרָה.**

בעצמות האדם שהם לבנים חקוקים מעשי האדם נכתב שחור על קלף לבן

וְאִמְאֵי בְּנִרְמִין, יִתִּיר מְבִשְׂרָא וְגִידִין וּמְשָׁכָא ושואל מדוע דוקא בעצמות חקוקים הזכויות והמצוות, יותר מהבשר והגידים והעור, **בְּגִין דְּנִרְמִין אֲנוּן תְּנוּרִין** ומתריך, בשביל שהעצמות הם לבנות כי נמשכות מהמות, **וּבְתִיבָא אוֹפְכָא לָא אֲשֶׁתְּמוֹדְעָא אֶלָּא מְגוֹ תְּנוּרוֹ** וכתב שחור לא ניכר אלא מתוך קלף לבן, ולכן מכיון שהעצמות לבנים ניכר עליהם הכתב, **בְּגוֹנוֹנָא דְאֹרְיִיתָא, דְאִיהִי תְּנוּרוֹ מְלֻנְאוֹ** כמו התורה, שהקלף הוא לבן מבפנים **אוֹפְכָם מְלֻבֵּר** והשחור שהוא הכתב מבחוץ. וענין **אוֹפְכָם וְתְנוּרוֹ** שחור ולבן הם כמו, **חֲשֵׁךְ וְאוֹר. וְאִית חֲשֵׁךְ, תְּכַלֵּת** ויש חושך שהוא תכלת בחינת כליון ב"מ, **וְאֶתְמַר בֵּיהּ** ונאמר בו (תהלים קלט, יב) **גַּם חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשֵׁךְ מִמֶּךָ** גם חושך זה שהוא עוונות האדם אינו מה' יתברך כי ממנו ית' לא תצא הרעות כמ"ש (איכה ג, לח) מפני עליון לא תצא הרעות והטוב, **וְתְכַלֵּת אוֹפְכָם, אִיהוּ נוֹקְפָא לְגַבֵּי תְּנוּרוֹ** ותכלת שהוא שחור, הוא בחי' נוק' שהיא בחי' הדינים, כנגד הלבן שהוא בחי' רחמים.

ביום ר"ה הס"מ מביא לשמש, ורוצה גם להביא הלבנה ואינו יכול

וְלֹא עוֹד שלא רק מטעם זה חקוקים העוונות על העצמות, **אֶלָּא דְּנוֹפָא עַל גְּרָמִין עֲתִיד לְמִיקָם** אלא מחמת שהגוף על העצמות עתיד לקום, כי הם הנשואים בקבר ואילו הבשר נאכל בעפר, **וּבְגִין דָּא זְכוּיִי וְחוּבוּי חֲקוּקִין עַל גְּרָמִין דִּילִיהּ** ובשביל זה זכויותיו ועוונותיו חקוקים על העצמות שלו, **וְאִם יוֹכָה יְקוּם גּוֹפָא עַל גְּרָמִין דִּילִיהּ. וְאִי לָאו, לָא יְקוּם, וְלֹא יִהְיָ לִיהּ תְּחִיית הַמֵּתִים** ואם יזכה, יקום הגוף על העצמות שלו, ואם לא יזכה לא יקום מן הקבר ולא תהיה לו תחיית המתים. **וְלֹא עוֹד** חזר לדלעיל ולא רק שקירות לבו ורמ"ח אבריו מעידים אותו, **אֶלָּא תְּרִין סְהָרִין אֲנוּן עַל בַּר נֶשׁ** אלא שני עדים הם המעידים האדם, **עֵין רוֹאָה** בחי' חכמה **וְאֵין שׁוֹמְעַת** בחי' בינה, **וּבֵית דִּין** הם שלשה שהם בחי' חג"ת, **סוֹפֵר וְדָן חוּבוּי** הם סופרים ודנים אותו על עוונותיו. **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שְׁמֵשָׁא וְסִיחְרָא סְהָרִין עַל בַּר נֶשׁ** ולא רק זה אלא השמש והירח שהם בחינת זו"ן מעידים על האדם, **בְּמָה דְאֹקְמוּהָ** כמו שפירשו רז"ל (תהלים פא, ד) **תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בְּכֶסֶה לְיוֹם תְּגַנוּ. מֵאֵי בְּכֶסֶה** שואל מה פירוש בכסה. ומפרש **בְּיוֹמָא דְסִיחְרָא מְתַכְּסָה** ביום שהירח מכוסה, שהוא יום ראש השנה, שאז המלכות מתכסה ועולה אל

הכתר העליון שהוא מקום המכוסה, ועולה שם בכח התשובה שעשו ישראל. **וְאִמָּאֵי מִתְכַּפֵּת** ושואל ולמה מתכסה הירח, **בְּגִין דְּכַד מְטֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה** לפי שכאשר מגיע ראש השנה, **יִיְתִי סַמָּא"ל לְמִתְכַּבַּע דִּינָא לְבָנוּי, קָמֵי קִדְשָׁא בְּרִידָ תּוּא** יבא הס"מ לתבוע ולהעמיד בדין לבניה של השכינה לפני הקב"ה, **וְהוּא יִימָא לִיָּה דִּיִּיְתִי סְהָרִין** הקב"ה יאמר לו לס"מ שיביא עדים, **וְהוּא יִיְתִי לְשִׁמְשָׁא עֵמִיה** והוא יביא את השמש שהוא בחי' ו"ק עמו, כי העוונות שלנו פוגמים בו"ק משא"כ הג"ר שמסתלקים. **אֲזַל לְמֵיִתִּי סִיְהָרָא, וְהִיא מִתְכַּפָּא** וגם הולך להביא את הירח, שהיא השכינה שסובלת בעוונותינו, אבל היא מתכסת ומתחבאת, כי עם ישראל צמים וחוזרים בתשובה. **בְּאֵן אֲתָר מִתְכַּפֵּת** באיזה מקום היא מתכסת, ומפרש **אֶלָּא סְלִיקַת לְהֵהוּא אֲתָר דְּאֲתָמַר בִּיה** אלא עולה היא לאותו מקום שנאמר בו, **בְּמִכְסָה מְפָךְ אַל תַּחְקוּר** שהוא בכתר העליון, **לְפִיִּסָּא לִיָּה עַל בְּנָהָא** לפיכך לו להקב"ה על בניה שלא ימסור אותם בידי הס"מ.

ביום ר"ה המלכות עולה לכתר ומתמלאים ברחמים ומעבירים הדין מן העולם

וְהֵאֵי הוּא דְאָמַר קָרָא וזה שאמר הפסוק, **תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּבֶּסֶה לְיוֹם תְּהַנּוּ.** **פִּי' לְאֲתָר דְּבִיה סְלִיקַת שְׁכִינְתָּא** למקום הכתר שבו עלתה השכינה, **דְּאֲתָמַר בִּיה** שנאמר בו **וּבְמִכְסָה מְפָךְ אַל תַּחְקוּר** שהוא הכתר. **וְחֻזְבִּין בְּאֲתַכְסִיָּא** והעוונות שהם מכוסים, **תַּמָּן צָרִידָ לְמִדָּן בֵּינֵנוּ לְבִין קוֹנֵנוּ** שם צריכים לדון אותם, והם עוונות של בין אדם למקום, שהתשובה בהם יותר קלה ואפשר לפעול בה לבטל הגזירות. **וְחֻזְבִּין בְּאֲתַנְלִיָּא דְעַבְדָּ לֹזַן** אבל עוונות שעשה בגלוי שהם בין אדם לחבירו, **אֲתָמַר** שנאמר בהם (משלי כח, יג) **מִכְסָה פִּשְׁעֵיו לֹא יִצְלִיחַ** עד שיפייס את חבירו. **דְּשְׁכִינְתָּא מְסַטְרָא דְכֶתֶר אִיְהִי עֲלָמָא דְאֲתַכְסִיָּא** שהשכינה מצד הכתר שעולה לשם, היא עולם הנסתר והנעלם, **וְאִוְקְמוּהָ מְאִירֵי מִתְנִיתִין** וכבר אמרו בעלי המשנה, **דְּצָרִידָ בַר נָשׁ לְחַבְרָא לָהּ לְהֵהוּא אֲתָרָא** שצריך האדם לחבר לשכינה לאותו מקום שהוא הכתר, ששם ע"י התשובה מתכפרים העוונות. **בְּהֵהוּא זְמַנָּא מְטֵי זְמַנָּא דְרַחֲמֵי וְאֲעַבְרָ דִּינָא** באותו זמן שהשכינה עולה לכתר מגיע זמן של רחמים ומעבירים את הדין מן האדם. **וּבְגִין דָּא, לְחַבְרִיָּה אָמַר לְזַבְּאָה לִיָּה בְּעַדוֹתֶיהָ** ובשביל זה שהמלכות מגינה ומעידה לצורך עם ישראל, כן צריך להתנהג עם חבירו ללמד עליו זכות כי במדה שאדם מודד בה מודדים לו, **אֲבָל לְרַשָּׁע אֵין מְזַבְּיָן לוֹ** אבל רשע שהוא מין ואפיקורוס אין מעידים עליו לזכות אותו בדין.

הקב"ה והשכינה מעידים על האדם

וְעוֹד, קִדְשָׁא בְּרִידָ תּוּא וְשְׁכִינְתִּיהָ סְהָרִין עַל בַּר נָשׁ ועוד הקב"ה והשכינה מעידים על האדם, **הָדָא הוּא דְכָתִיב** זה הוא שכתוב, (דברים ד, כו) **הָעֲדוֹתֵי בְכֶם הַיּוֹם אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ. אֵת הַשָּׁמַיִם, הֵהוּא דְאֲתָמַר בִּיה** פי' אותו שנאמר בו (מלכים א ח,

וְאֵתָהּ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם פִּי ז"א שנקרא שמים. וְאֵת הָאָרֶץ, הֵהוּא דְאֵתְמַר בָּהּ פִּי' אֹתוֹ שְׁנֵי בָהּ (ישעיה סו, א) וְהָאָרֶץ הִלֵּם רַגְלֵי שְׁהִיא הַשְׂכִּינָה הַנִּקְרָאת אֶרֶץ. וְעוֹד, תִּרְיִן סְהָרִין, עֲמוּדָא דְאִמְצָעִיתָא וְצַדִּיק וְעוֹד, שְׁנֵי עֵדִים הֵם עֲמוּד הָאִמְצָעִי שְׁהוּא הַת"ת, וְצַדִּיק שְׁהוּא הַיְסוּד, וְאֲנִין ע"ד מִן שְׁמ"ע אֶחָד וְהֵם ע' מִשְׁמַע, ד' מֵאֶחָד, וִישׁ בּוֹ שֵׁשׁ תִּיבוֹת כִּנְגַד ו' שְׁהוּא תְּפֹאֶרֶת. עַד וְעַד שְׁנֵי, מִן פְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד שֵׁשׁ בְּסוּפּוֹ אוֹתִיּוֹת עַד, וְגַם בְּפִסּוּק זֶה יֵשׁ שֵׁשׁ תִּיבוֹת כִּנְגַד ו' שְׁהוּא הַיְסוּד.

יום ראש השנה

ביום ראש השנה אפילו צעדי האדם נמנין ובאין לדין

זהר חדש מדרש הנעלם דף יח:

בְּרֵאשִׁי הַשָּׁנָה דָּן הַקַּב"ה אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ כַּמ"ש אִי זו לַחֲרַב וְאִי זו לְשִׁבְעָה, וְהַכּוֹוֵנָה הִיא עַל אֲנָשִׁי אֹתוֹהָ הַעִיר בְּכֻלּוֹת וְגַם מִפְּרֵשׁ עַל כָּל אָדָם בְּפִרְטוֹת, גּוֹפּוֹת בְּנֵי אָדָם פִּי' אִם הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ יִהְיוּ בְּבִרְיָאוֹת וְכו', וְהַנְּשָׁמוֹת, וּפּוֹקֵד אוֹתָם, וְדָן אוֹתָם עַל כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ כָּל הַשָּׁנָה כְּלָהּ. וְתֵאנָא וְשִׁנּוּ, אֶפִּילוּ צְעָדֵיו שֶׁל אָדָם נִמְנֵין וְכֵאִין בְּדִין כְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, הַדָּא הוּא דְכֵתִיב זֶהוּ שְׁכֻתוֹב (איוב לא, ד) וְכָל צְעָדֵי יִסְפּוֹר.

שלוש כתות ביום הדין וכנגדן שלש כוחות

תֵּאנִי שְׁנָה רַבִּי יוֹסִי, שְׁלֹשׁ כְּתוֹת נִכְנָסִין לְיוֹם הַדִּין. כְּתוֹת צְדִיקִים גְּמוּרִים. כְּתוֹת רָשָׁעִים גְּמוּרִים. כְּתוֹת פִּינּוּנִים. וְכִנְגְדָן שְׁלֹשׁ כְּחוֹת בְּאָדָם. כַּחַ הַנְּשָׁמָה הַקְּדוּשָׁה פִּי' יֵשׁ מִי שֶׁמִּגְבִּיר כַּח הַנְּשָׁמָה עַל הַגּוֹף וְתַאוּוֹתָיו, וְאֵלּוֹ הַצְּדִיקִים. וְכַח הַמְּתֵאֵוָה אֵלּוֹ הַרְשָׁעִים שְׁהַתְּאוּהָ גּוֹבֶרֶת עַל כַּח הַנְּשָׁמָה. וְכַח הַמְּנִיעָה אֵלּוֹ הַבִּינּוּנִים, וְשׁוֹאֵל. מֵאִי כַּח הַמְּנִיעָה, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כַּח הַמְּנִיעָה וְהַמְּנִיעַ אֶת הַגּוֹף לְפִי טַבְעָם, וְלֹא מִמֶּשׁ בְּשִׁבִּיל תַּאוּתָם כְּכָל צְרָכָיו לְפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְגוּפוֹ וְלֹא יוֹתֵר מִדָּאִי, אֲבָל אֵינּוּ נֹזֶהֶר מִמוֹתְרוֹת.

עוצם רחמנותו של ה' יתברך

רַבִּי יוֹסִי בֶּן פְּזִי אוֹמֵר, בֵּא וְרֵאֵה רַחֲמָנוּתוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ פְּרוּךְ הוּא, אַע"פ שֶׁב"ד שֶׁל מַעְלָה בָּאִין לְעֲמֹד בְּדִין, וְלָדוֹן אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְלְהוֹרֹת לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ פְּרוּךְ הוּא זְכוּת וְחֻזְקָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם. דְּתֵאנִי שְׁנָה ר' יוֹסִי בֶּן פְּזִי, שְׁלֹשׁ

בתות של מלאכי השרת עומדין על הדין ביום ר"ה. יש מהם שהם מורים מזכירים זכות לטובה. ויש מהם שהם מורים ומזכירים חובה לרעה. ותא תני בא וראה, רחמנותו של הקדוש ברוך הוא, שנתן עצה להנצל מן הדין.

בזכרון התרועה מיד נושעים מיד האויבים שהם המקטרגים

דַתְנִיא שלמדנו, מהו דכתיב מהו שכתוב זכרון תרועה, לא אשבחנא לא מצאנו זכירה איזה דרוש לזכירה לתרועה בענין זכירה, אלא האי אלא זה דאמר שאמר רבי יוסי, כתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר וגו' הצורר אתכם והרעתם בחוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם וגו', וזכר לתרועה זו, אמר הקדוש ברוך הוא, הריעו לפני בתרועה זו עתה בר"ה, שהיא זכרון אותה התרועה, מיד, ונושעתם מאיביכם.

מאן אנון מי אלו האויבים, אלו הם המורים המזכירים חובתם של בני אדם. דתניא שנינו אמר רבי יוחנן, מלאכים יש, המורים המזכירים חובתן של בני אדם. ומלאכים יש, המורים המזכירים זכותן. ואפילו אחד מני מתוך אלה מורה מזכיר זכותו, שנקין לו עוזבים אותו. הלא זה הוא דכתיב שכתוב אם יש עליו מלאך מליין אחד מני אלה. וכתיב בתריה, ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו' ויאמר מצאתי

כופר.

וכי יש מלאך משטין זכותו של אדם וכי המלאכים משטינים כנגד הזכויות של האדם, אמר רבי שמעון, חס ושלום שמלאך משטין זכות. אלא, יש מלאכים ממונים לעיין ולהורות ולהזכיר בחובתו של אדם לראות ולומר עונותיו של אדם, בכל שעה שיעבור, והם מורים אותו דבר שנצטוו והם אומרים ומזכירים את עונותיו.

כיוצא בדבר וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו. מאי עליו, עליו של אחאב. שהיו מעיינים בדינו. מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין וכו' ושמאל לפני השי"ת, אלא, אלו מימינים לזכות להזכיר זכויותיו, ואלו משמאילים לבח חובה

להזכיר עונותיו.

אמר רב יהודה אמר רב, מפני מה, בר"ה דין הגוף והנשמה, מפני שבו נולד אדם הראשון, ובו פיום נעשה גוף, ונדרקה בו נשמה, ובו ביום נידון ונקבע הדין לדורות.

קטגור נעשה סניגור

יצחק שהוא הדינים קורא לעשו בראש השנה להביא הקטרוגים על יעקב-עם ישראל

רעיא מהימנא אמור דף ק.

בְּיוֹמָא דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, נָפִיק יִצְחָק בְּלַחְדוּדוֹ, ביום ראש השנה יוצא יצחק שהוא סוד הגבורות לבדו, להנהיג את העולם בלי רחמים, כי ר"ה הוא יום הדין, וְקָרִי לְעֵשׂו, לְאַמְעָמָא לִיָּה תְּבַשְׂלִין דְּכָל עֲלָמָא, כָּל חַד כְּפּוּם אוֹרְחָיו וקורא לעשו, דהיינו המקטרג, להטעים לו מהתבשילים שבישלו בני העולם, דהיינו, מעשה בני אדם של כל בני העולם כל אחד לפי דרכיו ומעשיו, כי בר"ה יש רשות למקטרג לתבוע הדין ולכן הוא מכין כל התבשילים הללו, [ב] דְּהָא כְּתוּבָא שִׁעְתָּא שהרי באותו זמן של ראש השנה נאמר (בראשית כז, א) וַתִּבְכְּהוּ עֵינָיו מִרְאוֹת נחשכים העיניים העליונים מלהשגיח ברחמים, אלא משגיחים בחשכות הדין, דְּנָפִיק מִנִּיהּ מָאן דְּאַחְשָׁךְ אִפִּי בְּרִיין שיצא מיצחק מהגבורות שלו עשו, שהוא הס"מ המקטרג הגדול שמחשיך וכו' את פני הבריות ע"י העוונות שמחטיא אותם, וְאַתְפָּרֵשׁ וְשָׁכִיב עַל עַרְסִיהּ דְּדִינָא ונפרד הגבורה דיצחק מן הרחמים ושוכב על מיטת וכסא דין, וְקָרִי לְעֵשׂו וְאָמַר וקורא לעשו שהוא המקטרג ואמר לו (שם ג, ד), וְצוּדְהָ לִי צִידָה. וְעֵשָׂה לִי מְטַעְמִים וְהִבִּיאָהּ לִי תביא לי את מעשים רעים של בני אדם.

רבקה שהיא השכינה קוראת ליעקב להביא המעשים הטובים

וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנָה, רְחִימָא דְּנִפְשָׁהּ ורבקה שהיא השכינה אמרה אל יעקב בנה שהם בני ישראל אהובי נפשה, **בְּנָה רְחִימָא דְּאַתְמָסֵר לָהּ מִיּוֹמָא דְּאַתְבְּרִי עֲלָמָא** בנה האהוב שנמסר לה מיום שנברא העולם, כמ"ש (דברים לב, ט) יעקב חבל נחלתו, **וּפְקִידַת לִיָּה לְאַתְעָרָא אִיהוּ בְּאַנּוֹן מְטַעְמִים דִּילִיָּה** וציותה אותו להתעורר הוא וכל אשר לו באותם המטעמים שלו שהם מצוות ומעשים טובים, כי ע"י קיום המצוות מתבטלים הדינים ונעשה רווח בעולם, **וַיַּעֲקֹב אֶתְעָר מִתְתָּא** ויעקב מתעורר מלמטה, בעבודת ה"ת דהיינו **מִתְלַבֵּשׁ בְּצִלּוֹתֵינוּ וּבְעוֹתֵינוּ, וְהַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב** מתלבש בתפילות ובקשות ומתחרט על מעשיו וחוזר בתשובה, וזהו קולו של יעקב שמצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וגם, **בְּהָהוּא שׁוֹפֵר דְּקָא סְלִיק** באותו קול שופר שהוא עולה וגורם להמתיק את הדינים ולהפוך אותם לרחמים, וגורם לבלבל ולהפחיד את השטן והוא עוזב את בית הדין ובורח, **וְאַתְעָר יַעֲקֹב לְנִפְיָהּ** ומתעורר יעקב העליון להתחבר אל יצחק, כי יעקב הוא בתפארת שמתפאר בתורה במצות ובמעשים הטובים של עם ישראל, והגבורות טועמות את המעשים הטובים הללו ומתמתקים הדינים, **וְאַתְקָרִיב בְּתַרְיָהּ,** ומתקרב התפארת אל הגבורה להמתיקו **וַיִּגַּשׁ לוֹ וַיֹּאכַל** ומגיש התפארת לבחי' הגבורה את

עיונים והארות

ב. מובא בזוה"ק שהמקטרג בא בכל פעם שאדם חוטא לפני הקב"ה וקובל לפניו פלוני עשה כך ופלוני עשה כך, והקב"ה אומר לו בכל פעם, נקבע יום קבוע בשנה ורק אז יש לך רשות לתבוע את הדין. ונקבע יום ראש השנה שאז יש לו רשות לסגור את הבי"ד ולתבוע בכל הכוחות את מעשי בני האדם.

המעשים הטובים של ישראל ואוכלת מהם ונמתקו הדינים, **וְאֵת־כָּלֵל דָּא בְּדָא** ונכללה הגבורה בת"ת, **בֵּינָן דְּאֵת־כָּלֵל בְּחֵדְיָה** כיון שנכלל עמו, **וַיָּבֵא לוֹ יַיִן, דָּא יַיִן דְּמִנְטְרָא, יַיִן דְּהוּא חִידוֹ דְּלָבָא, רָזָא דְּעֵלְמָא דְּאֵתֵי** זה יין המשומר מאחיות החיצונים, יין שהוא משמח הלב שהוא סוד עולם הבא בחי' הבינה שממתקת הגבורות ע"י שממשיך שפע מהבינה, ואז הדינים מתהפכים לרחמים, **בְּרִינְיָן** ואז כתיב **וַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו** דהיינו, **צְלוֹתֵינוּ דְּסֻלְקִין וּבְעוֹתֵינוּ** התפילות והבקשות של עם ישראל שעולות למעלה, **וַיִּבְרַכְהוּ** ונתקבלו התפילות ונשפע שפע בעולמות, **נַח רוּגְזָא וְחֵדְיָ לָבָא** נחים ומתבטלים כוחות הרוגז שלו, ושמח לבו ע"י הארת הבינה שהאירה בו, **וְכָלֵא אִיהוּ רַחְמֵי** ואז הכל הוא רחמים.

כשמתכללים הדינים ברחמים הכל מתבטל ויוצאים זכאים בדין

בֵּינָן דְּאִיהוּ אֵת־כָּלֵל בְּיַעֲקֹב, כיון שהדינים נכללו ונמתקו ע"י מדת יעקב, **כָּל אַנּוּן חֵילִין וְתוֹקֵפִין וְרוּגְזִין דְּהוּוּ וְמִינִין** כל אותם הכוחות והדינים החזקים והרוגז והגבורות הקשות שהיו מוכנים לפעול דין בעולם, **אֵת־בְּדָרוֹ, וְלֹא אֲשַׁתְּכַחוּ תַמָּן** התפזרו ונתבטלו ואינם נמצאים עוד שם, **וַיִּשְׁרָאֵל נִפְקִין מִן דִּינָא בְּחֵדְוָה וּבְבִרְכָאן** וישראל יוצאים מן הדין בשמחה-כי נתמתקו הדינים, ובברכות-כי באו החסדים למתק את הדינים. **וַיְהִי אֲךָ יֵצָא יַעֲקֹב** דהיינו עם ישראל, **מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו** דהיינו מן הדין, **בִּיּוֹמָא דָּא** ביום הזה שהוא ראש, **בְּחֵדְוָה, וּבְבִרְכָאן עֲלָאִין** בשמחה ובברכות עליונות כי התפללו ותקעו בשופר ומתקו את הדינים, **וַעֲשׂוּ אָחִיו כָּא מִצִּידוֹ, טָעִין טוּעְנֵי מַעוּבְדֵי דְּעֵלְמָא** דהיינו המקטרג טוען טענות ומשאות גדולות של עוונות ישראל מהמעשים של העולם בשביל לקטרג עליהם, **וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מַטְעָמִים, חֵדִיד לִישְׁנִיָּה לְמַטְעֵן טַעְנוֹת** פירוש מחדד את לשונו לטעון טענות על ישראל, **אֵת־קִין סִחְדֵי** ומכין ומתקן ומזמין עדים, **וַיָּבֵא לְאָבִיו** שהוא יצחק בחינת גבורה, **וַיֹּאמֶר, יָקוּם אָבִי** פירוש, **יִתְעַר בְּדִינֵי וַיֹּאכַל כֶּמֶח עוּבְדִין בִּישְׁוִין דְּכָל עֵלְמָא דְּקָא אֲשַׁבְּחָנָא** יתעורר בדין, ויראה מעשים רעים של כל העולם אשר מצאתי.

כשעשו הוא הס"א רואה שהכל נהפך לרחמים צועק צעקה גדולה ומרה

וַיִּחְרַד יִצְחָק חֲרָדָה מצד הגבורה, **גְּדוּלָּה** מצד החסד, **עַד מְאֹד** מצד הת"ת, כי מתעורר החג"ת ונמתקו הדינים, **דְּהָא לָא יָכִיל לְאֵת־פְּרָשָׁא מִכָּלֵלָא דְּיַעֲקֹב, דְּאִיהוּ בְּחֵדְוָה** שהרי לאחר שנמתקו דיניו, לא יכול עתה להפרד מכללות יעקב, שהוא בת"ת הממותק, שהרי הוא בשמחה. **וַיֹּאמֶר, מִי אִפּוּא הוּא הַצֵּד צִיד** פירוש כבר הביא לי מטעמים וצד אותי בפיו, **בְּכַמְח צְלוֹתֵינוּ וּבְעוֹתֵינוּ** בכמה תפילות ובקשות, **וְאוֹכַל מִכָּל בְּטָרָם תָּבֵא וְאַבְרַכְהוּ** וראיתי המעשים טובים של בני"י ושמחתי בהם וברכתי אותם לשנה טובה ומבורכת, **גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה** יחולו הברכות על ראשו. **בְּשִׁמוּעַ עֲשׂוּ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו** (יצחק), **וַיַּצְעַק צַעֲקָה** גדולה ומרה, **דְּחֵמֵי דְּהָא צִידוֹ**

לֹא הָיָה כְּלוּם שרואה שהרי הציד והקטרוגים שלו לא שוים כלום. **עַד לְבַתֵּר דְּאָמַר לִיָּהּ, הִנֵּה מְשֻׁמְנֵי הָאָרֶץ וְגו'** עד שאח"כ אמר לו יצחק, הנה משמני הארץ יהיה מושבך, פי' גם אתה תקבל כח לפעול בדין, **אֲלֵיךָ תִּקְיִפוּן וְאוֹכְלוֹסִין דְּשָׂאָר עִמּוּן** ומפרש שיפעול הדין על הגיבורים והמוון העם של שאר אומות העולם אבל לא על ישראל, **וְדָא קְשִׁיא לִיָּהּ מִכְּלָא** וזה קשה לו מן הכל. **וַיִּשְׁטֹמֹם עֲשׂוּ אֶת יַעֲקֹב, לְמִיּוֹל אֲבִתְרִיהּ וְלְקַטְרָנָא לִיָּהּ תִּדְרִיר** לילך אחריו ולקטרג עליו תמיד.

יעקב מוסיף מעשים טובים נגד עשו עד ליום הכיפורים

וַיַּעֲקֹב אָוִיל בְּאֵנוּן יוֹמִין דְּבִין רֵאשׁ הַשָּׁנָה לַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים ויעקב הולך באותם הימים שבין ר"ה ליום הכיפורים, **עָרִיק לְאִשְׁתּוֹזְבָא מְנִיָּה** בורח להנצל ממנו, **תָּב בְּתִיּוֹבְתָא, שְׁנֵי גְרָמִיהּ בְּתַעֲנִיתָא** חוזר בתשובה ושם עצמו בתענית כל עשרת ימי תשובה [ג], **עַד דְּאָתֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה וַיּוֹם הַכִּיפּוּרִים** עד שבא ר"ה ויום הכיפורים. **בְּדִין יְדַעֵי יִשְׂרָאֵל דְּעֲשׂוּ כָּא** ואז יודעים ישראל שעשו בא ביום הכיפורים, **וְעַמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ** להגביר הדינים שהם ת' כוחות טומאה, והם כנגד ארבע אותיות דשם אדנ"י, כל אות כלולה ממאה, **כְּלָהוּ מְקַטְרָנֵי זְמִינִין לְקַטְרָנָא לֹון** וכל המקטרגים מוכנים לקטרג על עם ישראל. **מִיָּד, וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּיצֵר לוֹ, וְאִסְגֵּי בְּעֲלוֹתֵיךָ וּבַעֲוֹתֵיךָ** ומרבה בתפילות ובקשות, וכמו שכתוב (בראשית לב, מב) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, אֱלֹהֵי אָבִי אֲבָרְהָם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק.** **עַד דְּנִטְוִיל עֵיטָא** עד שלוקח עצה לשלוח שעיר לעזאזל, **וְאָמַר** הכתוב (שם לב, כא), **כִּי אָמַר אֲבִרְהָא פָּנָיו בְּמִנְחָה תְּהוֹלֵכֶת לְפָנָיו.** (שם לב, יד) **וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה** לעשו אחיו, **עֵינִים מְאֵתִים וְתִישִׁים עֲשָׂרִים רְחֵלִים מְאֵתִים וְגו'** וגמלים עשרים [ד].

גְּמָלִים, כִּד הוּא סְטָרָא דִּילִיָּהּ, גְּמָלִים הוּא נְחָשׁ, כְּמִין גְּמָל, הטעם ששלח גמלים, היות כי כך הוא המקטרג נחש גדול כעין גמל **כְּשִׁעְתָּא דְּפִתֵי סְמָא"ל לְאָדָם** בשעה שפיתה הס"מ לאדה"ר לאכול מעץ הדעת, **אַרְבִּיב עַל נְחָשׁ כְּמִין גְּמָל** היה הס"מ רוכב על הנחש שהיה גדול כמו גמל. **תְּנִינִין** (ברכות נו:), **מָאן דְּחָמֵי גְמָל בְּחֵלְמִיהּ, מִיתָה נְקֻנְסָה עֲלֵיהּ מְלַמְעָלָה וְאִשְׁתּוּיב מְנָה** למדנו מי שרואה גמל בחלמו סימן שמיתה נקנסה עליו מן השמים וניצול ממנה, **וְכֵלָא חַד** וגמל ונחש ענין אחד.

עיונים והארות

ג. וראה מש"כ רבנו האר"י בשעהכ"ו בדרושי ר"ה, כי המתענה בעשרה ימים אלו, מכפר כל יום על אותו יום משך כל ימי חייו. ע"ד משל, אם מתענה ביום ראשון, הרי הוא מכפר כל מעשיו בימי ראשון של כל ימיו, יום שני, כל ימי שני של כל ימיו וכו', וזה עוזר לאדם מאד שלא יסבול מחמת עוונותיו בעוה"ז, אך להנצל מהיסורים של העוה"ב, צריך התיקונים המובאים בשער

ד. ועיין אור החיים בראשית (לב, טו) שפירש ששלח לו בהמות כמנין "שעיר" שעולה "תוקף" כדי לשבר את תקפו.

עשו לוקח העצה מיעקב ורוצה לסגור על ישראל ויעקב אין נותן לו
וּבְרִינְךָ, אֶהְדֵּר עֲשׂוֹ אֶפְטָרוֹפּוֹסָא דִּיעֲקֵב ואז חוזר עשו להיות אפטרופוס לעם ישראל ומלמד
 עליהם זכות, **וַיַּעֲקֹב לֹא בָעָא דּוּבְשִׁיָּהּ וְעוֹקְצִיָּהּ** ויעקב לא רוצה לא מדובשו ולא
 מעוקצו, לכן אומר לו (שם לג, יד), **יַעֲבָר נָא אֲדוֹנִי לְפָנַי עֲבָדוּ. בְּרִינְךָ** ואז, ואני אתנהלה לאטי (שם
 טז), **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוֹ לְדַרְבָּו** שעירה, ולא יכול לקטרג כי נתכפרו העוונות ונמתקו הדינים.
אִימָתִי מתי נעשה זה, **בְּשַׁעַת נְעִילָהּ, דִּהָא אֶתְפָּרֵשׁ מֵעֲמָא קְדִישָׁא** כי אז נפרד המקטרג
 מעם הקודש, **וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא שָׂבִיק לְחוּבֵיהוֹן וְכִפֵּר עֲלֵיהוֹ** והקב"ה סולח לעוונותיהם
 ומכפר עליהם. **בִּיּוֹן דִּתְהוּא מְקַטְרָנָא אֹזֶל בְּתַהוּא דוֹרוּנָא וְאֶתְפָּרֵשׁ מִנִּיָּהּ** ומכיון
 שאותו מקטרג הולך עם אותו הדורון ונפרד מהם, **בְּעֵי קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמַחְדֵּי בְּבָנָי** רוצה
 הקב"ה לשמוח עם בניו. **מַה כְּתִיב** מה כתוב (שם יז), **וַיַּעֲקֹב נָסַע סְפָתָהּ וַיִּבֶן לֹא בַּיִת וְגו'**
 ולמקנהו עשה סוכות. **עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סְכוּת, בִּיּוֹן דִּיתְבִּי בְּסָכוּת** כיון שיושבים
 עם ישראל בסוכות, **הָא אֲשִׁתְּזִיבוּ מִן מְקַטְרָנָא** הרי ניצלו מן המקטרג ע"י האור הגדול של סוכות,
וְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי בְּבָנָי והקב"ה שמח בבניו. **וְכָפָה חוּלְקֵיהוֹן בְּתַאי עֲלָמָא**
וּבְעֲלָמָא דְאֵתִי אשרי חלקם של ישראל בעולם הזה ובעולם הבא.

מאמרי הפרשה
פרשת נצבים

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

למרות צ"ח הקללות, כולכם חיים וקיימים, שהנה כל ישראל נצבים היום
 רש"י בריש פרשתינו (כט, יב) מביא מדרש אגדה (תנחומא א') למה נסמכה פרשת "אתם נצבים" לקללות, לפי ששמעו
 ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו, מי יוכל לעמוד באלו. התחיל
 משה לפייסם, אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום, ולא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו.
 וראה זה פלא "אתם נצבים היום כלכם" שווה בגימט' 804. "כל איש ישראל" שווה 902. ההפרש הוא 98 כמנין הקללות.
 להורות בא, שלמרות צ"ח הקללות, כל ישראל נצבים היום, כולכם חיים וקיימים.

מטרת הקללות לעורר בלבד ומשל נפלא מהמגיד מדובנא

מכיון שכאשר עם ישראל שמעו את הקללות, "הוריקו פניהם", אמר להם משה, המטרה הושגה! הקב"ה לא רוצה,
 ש"תבלעו" אפילו קללה אחת! ומכיון שהשכלתם להתעורר, לפחד, מעתה אין צורך להביא עליכם את הקללות
 בפועל.

ומביא המגיד מדובנא את המשל הבא, בנו של מלך רם ונשא חלה במחלה קשה. בהיותו מפונק ביותר, סרב לבלוע
 את התרופות שהמליצו לו הרופאים. וכל נסיונות הריצוי עלו בתוהו. הילד מסרב לבלוע אפילו אקמול בטעם
 פטל...

שלחו לקרוא לאחד הרופאים, מהמומחים הגדולים בעולם. הלה הגיע, בדק את הילד ואמר למלך, מצבו של הילד אנוש, ואף שהילד אינו מוכן להכניס תרופה אל פיו יש בידי יכולת לרפאו, אך אני מוכן לטפל בו בשני תנאים. האחד, שאתה אדוני המלך, לא שואל אותי שאלות. והשני, שאתה ממלא את כל הוראותי. המלך ברוב אהבתו לבנו יקירו הסכים לשני התנאים.

והנה הרופא לקח בלאנק והחל רושם, מאה כדורים כאלה... מאתים כאלה... חומר לזריקות... חבילות שלמות של בשמים ועשבי מרפא...

פנה המלך לרופא ואמר לו, מה אתה עושה? הן אמרתי לך שאפילו כפית סירופ אקמול הוא לא מוכן לקחת, ואתה רושם כזו רשימה ארוכה של תרופות!?

השיבו הרופא, הן סיכמנו שאדוני המלך לא שואל שאלות.

נכון! אבל אתה רושם פה תרופות בחמישים אלף שקל, חבל על הכסף. הילד לא יכניס גרגיר אחד מכל מה שכתבת אל פיו!

סיכמנו שאדוני המלך ממלא את כל הוראותי...

המלך שלח שליח שהביא את כל הרשימה. הרופא נכנס לחדר וסגר אחריו את הדלת. בתוך החדר הוא החל לכתוש את כל התרופות לאבקה... שפך בשמים... פורר עשבים... טפטף חומר לזריקות... והדליק את מכשיר האדים... בחדר התפשט ריח חריף ביותר של כל התרופות הכתושות, והילד החל להשתעל ולהקיא, להשתעל ולהקיא עד שכל המעיים שלו "נשפכו" החוצה...

הרופא יצא מהחדר ובישר למלך, חלה הטבה ניכרת במצבו של בנך. בעוד שעה אגמור את הטיפול ותוכל להכנס לראותו.

כעבור שעה הרופא יוצא מהחדר ואומר, סיימתי, כל המחלה יצאה, אתה מוזמן להכנס! בעוד יומים לא יראו על הילד כלום!

המלך נכנס לחדר ובראותו את כל קופסאות הקפסולות הריקות מושלכות על הרצפה... את כל בקבוקי האנטיביוטיקה פתוחים וריקים... פנה לדוקטור ושאל, אמור לי בבקשה, את כל זה הצלחת להכניס לגוף שלו?

אמר לו הרופא אפילו גרגיר אחד לא!

ומה כן עשית?

האמן לי אדוני המלך! אם ילדך היה מוכן לבלוע אל גופו אפילו כדור אחד מכל הכדורים האלו, לא הייתי צריך את כל מאות הכדורים האלו... אך מכיון שלא הצלחתי להכניס גרגיר לפיו, הייתי צריך את כולן, ועוד לעבוד כל כך הרבה זמן על מנת לכתוש אותם, כדי שריחם יתפשט בחלל החדר, והוא יקיא את המחלה שהיתה במעיו...

מסיים המגיד מדובנא, זה בדיוק מה שהיה כאן בקללות, הקב"ה אינו מעוניין חלילה לנקום בנו. אבא לא מעוניין אף פעם לנקום בילדיו! הקב"ה לא רוצה ש"נבלע" בפועל את הקללות. מטרת הקללות היא לעורר אותנו, להפחיד אותנו, לגרום לנו לרעוד בלב, לגרום שנהפוך את לבנו ללב בשר. אם אכן כך יהיה - הושגה המטרה!

הרי אם חלילה, היתה מתקיימת בנו אפילו קללה אחת, בודאי שהיינו חוזרים בתשובה. גם אם בנו של המלך היה בולע כדור אחד, היה מתרפא. אבל הקב"ה לא רוצה ש"נבלע תרופה", לכן הוא כתש מאה ארבעים ושבע "תרופות", הן צ"ח קללות שבמשנה תורה, ועוד מ"ט שבתורת כהנים, כדי שרק "גריח" אותם, ו"נקיא" מתוכנו את לב האבן... והרי בשעה שהוריקו פניהם של ישראל, והפחד נכנס אל לבם, התרפאה המחלה והושגה המטרה.

מעתה, אומר משה לישראל "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם", יכולים אתם לבוא ליום הדין לפני ה'. הורקת הפנים, החדרת האימה והיראה ללב, היא ההכנה הנאותה לקראת ההתיצבות לפני ה' ביום הדין.

בפרט שעתה סיימנו את פרשת כי תבא, פרשת התוכחה, והרי זה בבחינת תכלה שנה וקללותיה, והוא כמו שאומרים ונשלמה פרים שפתינו, שאם חס ושלום נגזר אשר לא טוב, הנה יצאנו ידי חובה בקריאתנו דברים אלה, וממילא יתהפכו לנו כולם לטובה ולברכה.

יתירה מכך לדעת רבנו האר"י ז"ל (כ"כ בספר הגן יום י"א ד"ה ועתה אכתוב בשם כתבי האר"י), כל הקללות הן ברכות, כמו שכתוב (תהלים צז, ה-ט) שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך ה'. כי אתה ה' עליון על כל

הארץ. כלומר ציון שמחה על הדינים והתוכחות הללו, היות ואתה ה' העליון, כי בחינת שם הוי"ה ב"ה שהיא בחינת רחמים וחסדים, הוא עליון עליהם והופך את כולן לברכות.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

כשם שאתם נוהגים כך ינהג ה' עמכם

כתב המגלה עמוקות (נצבים) על הפסוק, אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם, היינו כשם שאתם נצבים [דהיינו מתנהגים במצוות או חס ושלום להיפך] כך ינהג עמכם ה' [בחסד או חס ושלום להיפך], וכנאמר (משלי כו, יט) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, "האדם" הוא האדם שלמטה, "לאדם" הוא כאדם על דמות הכסא (יחזקאל א, כו). וכן שנינו (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, דהיינו "ממך" אתה תוכל לידע "מה למעלה". וכן הוא אומר (תהלים קכא, ה) ה' צלך, לאמור, כשם שאדם שעושה תנועות עם גופו הצל שלו עושה אותן תנועות, כך הוא גם למעלה על ידי מעשה האדם מצוותיו או חס ושלום להיפך כך גם למעלה ה' מנהל את העולמות ומנהיגם.

השבת האחרונה של השנה והכל הולך אחר החיתום, והיא מעלה לכל שבתות השנה

והנה עתה זוכים להגיע לשבת "נצבים", שהיא השבת האחרונה של השנה, והכל הולך אחר החיתום, והיא מעלה את כל השבתות של השנה, ולכן צריך לדקדק בה מאד, ולהזהר בה מכל איסור, ולהיות דבוק בהשם יתברך. ועוד, כי בה נמצא השורש של כל השבוע הבא, ואם כן יש בה את השורש של ראש השנה יום הדין הגדול והנורא, ולכן ישתדל בכל כוחו לשמור שבת זו ולדקדק בה בכל פרטיה ודקדוקיה, ויקרא כ"ד פרקי משניות של מסכת שבת, ויעסוק בה כמה שיותר בתורה, וכן יענג את השבת כראוי, כי שערי שמים פתוחים, ושנינו בשבת (דף קיא.) כל המכבד את השבת זוכה לנחלה בלי מצרים.

שבת זו היא שבת מברכים של חודש תשרי, החודש היחידי מבין חודשי השנה שאנחנו לא מקדשים ומברכים אותו וכמו שכתב המגן אברהם (סי' תי"ז ס"ק א'), וזה על פי מה שלמדו חז"ל (ביצה טז. וסנהדרין יא:) מהפסוק (תהלים פא, ד) בכסה ליום חגנו. אמנם כתוב בספרים הקדושים (אורות משה, קרטשניף עמ' ו'), שאף על פי שעם ישראל לא מקדשים את חודש תשרי, מ"מ הקב"ה מקדש אותו, ונמצא שקידוש חודש זה של תחילת השנה משפיע לכל חודשי השנה.

ראש השנה איננו רק תחילת השנה, אלא הוא הראש במלוא מובן המילה, כי אין בשנה כולה אלא מה שנגזר בראש ביום הדין, בו הבריות יפקדו להזכירם לחיים ולמות, לאושר או לצער, לרווחה או לצרה, לפרנסה או למחסור. ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניוונים ממנו, שואבים ממנו שפעם, ומי יצליח לזכות במאור פני הבורא יתברך, בחסדו הרב ורוחב ידו, מאושר יהיה לשנה הבאה כולה, ולשנים רבות ומאושרות.

תשרי על סדר תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה

והנה ראש חדש תשרי שהוא ראש השנה, הוא יום הדין הגדול והנורא, וכידוע שסדר האותיות כסדרם - אבג"ד, הוא אור ישר, בחינת החסד. ואילו סדר האותיות בסדר תשר"ק מהסוף להתחלה הוא אור חוזר, הוא בחינת הגבורה. והנה המילה "תשרי" היא בסדר יורד אותיות תשר"ר, ולכן הוא בחי' דין גבורה.

וראה כי חודש ניסן צירוף הוי"ה שבו, הוא שם הוי"ה ב"ה כסידורו, וריבועו (כזה - י' י"ה יה"ו יהו"ה) שכולו עולה בגימט' ע"ב, שעולה "חסד". ואילו חודש תשרי צירופו והי"ה וריבועו כזה - ו, והי, והיה, העולה בגימט' "דין".

והכל מרומז, כי בחודש ניסן שהנהיג הקב"ה את העולם בחסד, נאמר בו (שיר השירים ב, טז) דודי לי ואני לו, כי בניסן ריחם עלינו הקב"ה וגאל אותנו בלי התעוררות מצדנו, אלא בהנהגה של חסד עליון, ולכן נאמר קודם "דודי לי" ורק אחר כך ו"אני לו", מה שאין כן בחודש תשרי שהקב"ה יושב על כסא דין ודן את העולם כולו, עליונים ותחתונים חיים ומתים, כולם עוברים לפניו אחד אחד, לכן "אלול" הוא ראשי תיבות הפסוק (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, לפי שבו צריך קודם את ההתעוררות שלנו לחזור בתשובה בבחינת אני לדודי, ורק אחר כך נזכה ל-ודודי לי.

וזהו שנאמר (בראשית א, א) בראשית ברא אלהים, היינו "בראשית" הן אותיות "בא תשרי", "ברא אלהים" - מידת הדין. וכידוע שחודש זה נקרא גם כן "ירח האיתנים" (מלכים א, ח, ב), כי בו נולדו אבות העולם ובחדש תשרי נפטרו (ר"ה דף י:). והאבות הם בחסד גבורה תפארת, שהם בחינת דין ורחמים, כי בחודש זה עומדת זכותם לבניהם למתק את הדינים מעליהם.

המדובר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת

הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל בדרשתו בחשבון לאימת הדין לראש השנה (הובא במכתב מאליהו ח"ד עמ' 91) כתב:

המדובר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם צריך הוא לבקש ממנו בקשה.

ומכל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת.

ומכל שכן, אם גנב מאוצרות המלך.

ומכל שכן, אם המלך מינהו על אוצרותיו, ומעל באמונו וגנב.

ובן בנו של קל וחומר, אם בגד ומסר האוצרות שגנב לשונאי המלך.

ומה עוד, אם על ידי כך הגביר את כח השונאים.

רק לחשוב על כך - הרי אין לנו פה להשיב, ולא מצח להרים ראש. רעדה תאחז אותנו - והיא שתעמוד לזכותנו, שכבר השריש הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל (באגרת ז') כי חרדת הדין היא העצה לזכות בו.

אם לא יעורר האדם את נפשו, מה יועילוהו המוסרים

הגמרא במסכת ברכות (ז). אומרת, טובה מרדות אחת בלבו של אדם, יותר ממאה מלקויות שמלקים אותו. עד כאן. פירוש כשהאדם מתעורר מעצמו, אף אם תהא זו התעוררות קלה, טובה היא יותר ממאה דרשות של רבנים ש"ילקו" לו על ראשו. לפי שאחרי מאה דרשות הוא יכול לצאת רגוע ולהגיד, "היתה דרשה יפה"... אך לכו נותר כבתחילה, לא חל בו כל שינוי. לעומת זאת מרדות אחת קטנה בלבו, יש בכוחה ליצור מהפך גדול.

על הפסוק (ישעיהו נב, ב) התנערי מעפר קומי, מביא המדרש (בראשית רבה ריש וישלח) משל לתרנגולת לבנה שהתפלשה בעפר, והתמלא כל גופה בבזבז שחור. הכפרי, שאהב את התרנגולת כשהיא לבנה, לקח צינור והחל להתיז עליה מים מכל הכיוונים. ושוב הניח אותה על הגדר כדי שתתייבש בשמש. והנה הוא מבחין שלא כל הלכלוך ירד ונשאר עליה עדיין פה ושם כתמים שחורים. על כן נטל מברשת והחל לנקות אותה, נוצה אחר נוצה, אחרי חצי שעה הוא סיים לנקות רק שתי נוצות מתוך נוצותיה המרובים... ממשיך המדרש ואומר, כל זה כאשר בעל הבית מנסה לנקות את התרנגולת. אבל לו היתה התרנגולת עומדת על הגדר ובכוחות עצמה היתה מטלטלת את עצמה לכל הכיוונים, כל הלכלוך היה יורד בזמן קצר.

והנמשל הוא, התנערי מעפר קומי, כאשר בן אדם מתעורר מעצמו, ומנער את עצמו מן הלכלוך שעליו, הרי זה עוזר יותר ממאה רחיצות שאחרים ירחצוהו.

וכמו שכתב רבנו יונה בשערי תשובה (שער שני אות כ"ו) כי אם האדם לא יעורר נפשו, מה יועילוהו המוסרים.

מסיבה זו, כאשר משה רבנו ראה את פניהם של בני ישראל מוריקות מן הקללות, יכול היה לומר להם, אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם, לפי שראה את ההתעוררות שניצתה בלבם, אמר מעתה שוב אין כל צורך בקללות, לפי שדי בעצם הפחד והחרדה שבלבכם, כדי לבוא ולעמוד לפני ה' לדין.

שלא נשחרר את ה"שועל"

הבן איש חי זצ"ל בספרו בן איש חיל (ח"ג דרוש א' לשבת תשובה) הביא בשם החכם רבי מרדכי ששון זצ"ל (בספרו דבר בעתו, קע"ג) משל ונמשל (ומקורו ברש"י סנהדרין לט.).

שועל יצא לטייל עם לילה, וצמא למים היה. הגיע לפאתי העיר, וירא באר מים, אולם הבור עמוק הוא, ואינו יכול לירד לשותות מן הבאר. והנה היתה גלגלת על פי הבאר, מה עשה? קפץ לדלי העליון ומשקלו הכביד, אז הדלי התחתון עלה, מלא מים, והדלי העליון ירד והשקיע את השועל במים.

שתה והרוה צמאונו, אך כעת לכוד הוא בבאר... ישב והמתין.

יצא הארי לטייל, וצמא אף הוא. הגיע אל הבאר, והדלי העליון מלא מים. הרוה צמאונו והמשיך בדרכו. אך הציץ בסקרנות, והשועל המתין רק לכך. "שלום עליך, אדוני המלך", החניף לו השועל, "המתנתי רק לך, ראה, הכנתי לך כיכר גבינה מלוחה", כשהוא מצביע על השתקפות הלבנה במי הבאר, ונראית כגבינה המעוררת תאבון, "גם הכנתי מים צוננים להרוות את צמאונך. ואני, עבדך, ממתין לשרתך!"

"ואיך ארד", חקר האריה.

"הכנתי לך דלי, שתרד בו", ענה השועל.

עלה הארי לדלי העליון ומשקלו הכביד. ירד למעמקי הבאר, והשועל עלה והשתחרר... עד כאן, המשל. והנמשל, השועל הוא היצר הרע. האריה, הוא האדם. הקדוש ברוך הוא ברא את היצר הרע כדי שיהיה נתון במאסר, בבחינת (בראשית רבה פרשה ל"ד סי' י') צדיקים, לבם ברשותם, ועוד שנינו (סנהדרין נט): על הנחש שהוא "שמש גדול" ע"ש, ושם (סנהדרין קז): שהנהגה לגבי יצר הרע היא שמאל דוחה וימין מקרבת, ובמשל היא הנהגה הנכונה בה, השועל למטה, ואילו האדם חופשי מעליו.

אבל היצר אורב, ומפתה. והאדם מתפתה ומוסר עצמו בידיו. יורד למטה, למאסרו, ומשחרר את השועל הכלוא.

אוי, אילו היה לפחות משביע את רעבונו בגבינה שבבור!

אבל פיתוהו בכיכר גבינה, והתברר שגם היא אינה אלא אחיזת עינים...

על ידי האחוה והאחדות - זוכים בדין

"אתם נצבים היום" פירוש, כיצד ניתן להתייצב ולזכות בדין? על ידי "כולכם" - על ידי אחווה ואחדות, כשאתם "כולכם" איש אחד בלב אחד, "ראשיכם, שבטיכם, זקניכם ושוטריכם, כל איש ישראל".

האדמו"ר הצדיק רבי דוד מלעלוב זצ"ל (ליקוטי דברי דוד עמ' נ"ד) אמר, אם יהיו כל ישראל עושים יד אחת - היא תגיע אל כסא הכבוד, ותוכל להוריד משם את כל ההשפעות הטובות!

כשכלל ישראל הם יחד יעזור ה' לכלל ישראל יחד

וכך מבאר ביאור נפלא על דרך הדרוש, בדרושי המהרא"ץ בריסק (ניצבים כאן), והקדים לזה ביאור למסורה מבעל הספר קול אריה:

איתא במסורה שתי פעמים כתובה המילה "וְכָלְוּ". א. אפס קצוה תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם (במדבר כג, ג). ב. וכלו מחמדים (שיר השירים ה, טז).

ופירש, הנה אם יביט האדם על כללות עם ישראל, ימצא כולו יפה ומום אין בו, ולא ימצא מקום אשר תחול בו קללה, כי כולו מחמדים. אבל על כל אחד ואחד בפרטות, אפשר למצוא חסרונות, כי האחד אינו בעל צדקה, והשני אינו תלמיד חכם, והשלישי אינו ירא שמים, והרביעי אינו עניו, והחמישי אינו עוסק בצרכי צבור. ובקיצור (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. על כן, על פרטיות ישראל יכולים למצוא מקום שתחול הקללה חס ושלום, אבל על כלל ישראל אי אפשר לבקר מומים, שהרי כולו נאה.

וזו כוונת המסורה בעצת בלק, אפס קצוה תראה, שאם תראה רק אפס קצוה וחלקו של העם, אז תמצא בהם חסרונות, ועל ידי זה תוכל לקללם, אמנם, כולו, לא תראה, שאם תראה כולו, על כלל ישראל לא תמצא שמץ ודופי, משום שכולו מחמדים.

אומר המהרא"ץ בריסק, לפי זה יש להמתיק את דברי הזוהר הקדוש (ח"ב דף ל"ב ע"ב), אתם נצבים היום כולכם, היינו בראש השנה, והיאך תוכלו להתייצב לפני ה' ליום הדין בראש השנה? רק כאשר תהיו כולכם לפני ה' אלהיכם, כשכלל ישראל הם יחד לפני ה', אי אפשר למצוא בהם שום שמץ ודופי, ואז יעזור ה' לכלל ישראל יחד.

כל אחד ישתדל לקרב את חברו, כדי שלא יתפס בעבורו

בדרך זו שואל האור החיים הקדוש (כאן) כיון שאמר הכתוב, אתם נצבים היום כלכם, מדוע הוצרך לפרט "ראשיכם שבטיכם"? ומסביר, כי כוונת משה רבנו ע"ה הייתה להכניס את כולם לערבות ואחדות, וכל אחד ישתדל בעד חברו, שאם לא כן יתפס בעבורו, שכל אחד מתחייב לפי היכולת שבידו, כדאיתא בשבת (דף נד): שמי שבידו למחות על כל העולם, נתפס בעד כל העולם, ומי שבידו למחות רק באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו וכו'.

ולדרכו יוצא שכאשר האדם בפחד, עליו להתאחד עם כולם ולאזור כח מכולם, ובפרט כאשר נצבים לדין אז נמחקים ומתבטלים כל הבדלי הדרגות של "ראשיכם שבטיכם" וכו' וכולם שווים לטובה. וכיון שצריכים להתייצב כולם באחדות אחת, לכן אמר "כלכם" שלא יהיה כל אחד לבדו. ואז יקויים בנו (דברים ד, ל) ושבת עד "ה' אלהיך", שבכח התשובה והאחדות מהפכים את מידת הדין לרחמים, ששם הוי"ה [שהוא רחמים] ממתק את שם "אלהיך" [שהוא דיין].

למה ר"ה הוא החג היחידי שגם בני א"י נוהגים יומים

וידוע מה שאמר הרה"ק בעל ה"אמרי אמת" זי"ע מגור בשם אביו השפת אמת זי"ע (אמרי אמת ח"ה דף ק"ח ע"ב) שהטעם שראש השנה הוא החג היחידי בשנה שגם בני ארץ ישראל נוהגים אותו שני ימים. מפני שרצו חכמים שלפחות יום טוב אחד בשנה יהיו כל היהודים שבכל העולם כולו שוים. ובנו הרה"ק בעל ה"בית ישראל" זי"ע היה מוסיף ואומר, איתא בספר יערות דבש (ח"ב דרוש א') להגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע, שהטעם שנקרא שני ימי ראש השנה כלשון חז"ל (ביצה ד:; יומא אריכתא (יום אחד ארוך), משום שמובא בחז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה א, טז) שעשרת ימי תשובה הם כנגד עשרת הדברות, ונמצא ששני ימי ראש השנה שהם הראשונים מימי עשרת ימי תשובה, הם כנגד שתי הדברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך", והרי כבר אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני ירמיה רמז רס"ו) כי אנכי ולא יהיה לך כדיבור אחד נאמרו, ומעתה מובן מדוע שני ימי ראש השנה חד הם, ולפיכך נחשבו כ"יומא אריכתא". עד כאן דבריו.

ולפי זה יתכן לומר, כי מטעם זה נוהג ראש השנה בכל תפוצות ישראל שני ימים, ולא רק בחוץ לארץ מטעם "ספיקא דיומא", כי רצו חכמנו ז"ל ללמדנו שבעניין "אנכי" ו"לא יהיה לך" אין ספיקות ואין שינויים... וכל בני העולם שווים בעניינים אלו...

השם עצמו בכלל ישראל מוגן מן הדין

כשעם ישראל באחדות, אין המקטרג שולט בהם. והמליץ הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל (ראה עולם התורה, שטרן, בבעלי מוסר עמ' תס"ט) על כך את הכתוב (שיר השירים ד, ז) כולך יפה רעייתי, ומום אין בך, וכמאמרו של הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, כלל ישראל כולו צדיק, כלל ישראל כולו גאון, כלל ישראל כולו קדוש, ולכן אם האדם נכלל בו ואינו מוציא את עצמו מן הכלל, הרי הוא מוגן. על כן אמר האלשיך הקדוש זצ"ל (דברים כט, ט ד"ה וזה יאמר פה), הקפידו רבותינו ז"ל על תפילת הימים הנוראים שתהיה באהבת שלום בין איש ובין רעהו, לשתקובל תפילתם, שאז השטן אומר, מי כעמך ישראל שהם כמלאכי השרת, שאין בהם קנאה ושנאה.

ומעתה מובנת כח הסגולה שאפשר לזכות על ידה בדין, כשהיו ישראל באחדות, כולם יחד, ולא יהיה חס ושלום פילוג בעם.

כדי לזכות בדין צריך תנאי של "כולכם" שתהיה אחדות ואהבה אחד לשני. אמנם צריך להיזהר שמחמת כך לא יבדילו בין גדול לקטן, לכן אמר הפסוק עוד תנאי "ראשיכם" לבד, ו"שוטריכם" לבד וכו'. ועל ידי זה יוכלו לזכות בדין. כי הנה במילה "כולכם", יש מעלה, ויש חסרון, המעלה היא שיש אחדות בישראל כאיש אחד בלב אחד. אבל החסרון הוא, כמו שכתב רש"י (דברים א, כב) בפרשת המרגלים על הפסוק "ותקרבון אלי כולכם" וגו'. פירש"י, בערבוביא, ילדים דוחפים זקנים, וזקנים לראשים וכו'. לכן צריך לדעת שגם כשישנה אחדות, צריך שכל אחד יהיה במקומו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.

מעלתו הגבוהה של תשובת רבים

וכידוע שאינו דומה יחיד העושה תשובה לבדו, לציבור שעושה תשובה (רמב"ם תשובה פ"ב ה"ו). משל ליושבי עיר אחת, שהשר הלווה להם ממון רב, אך מן השמים ירדו מנכסיהם מחמת דליקה שפרצה בעירם וכלתה את ממונם, ועל כן כולם היו חרדים על דבר ההלוואה שלקחו מן השר, מהיכן יחזירו אותה? באסיפה דחופה החליטו שכל אחד יביא מתנה לשר, ובבואו יפייסו בדברים. אולם היה ביניהם פיקח אחד ואמר להם, עדיף שכולנו יחד נתאגד ונביא לפני מתנה יפה וגדולה, כי רק במתנה של כולנו יחד יש במה להתכבד, ואז יתרצה השר, אבל אם כל אחד יבא לבדו אל השר ויתן מתנה בפני עצמו, לא תהיה לה ערך. והנמשל, כל אחד מעם ישראל יש לו עבירות שבימים אלו שב עליהם בתשובה, שהיא דורון לבורא העולם, ועל כן אינו דומה השב בתשובה לבדו, לשב בתשובה יחד עם רבים, שזה כאיש אחד הנותן לבדו מתנה קטנה למלך, וזה כאנשים רבים המביאים יחד דורון עצום למלך.

ועל כן, אין להמתין עד לערב יום הכיפורים כדי להתפייס למחול ולסלוח, אלא רצוי להתפייס להשלים ולהתאחד עוד לפני ראש השנה הבא עלינו לטובה.

אף השב עם הרבים יש לו לעשות מצוות לבדו

מאידיך גיסא, אף שתשובת הרבים חשובה, אל יסמוך האדם על זה ויאמר חברי יזכוני, וימנע בגלל זה מתשובה כדבעי. ואמרו על כך משל נפלא לחבורת סוחרים שנסעו לקנות ולמכור סחורה יחד ביריד, וסיכמו ביניהם שיתחלקו

בהוצאת הדרכים. ביניהם היה סוחר שכל ימי היריד לא סחר בדבר, רק היה הולך עמהם לבית המלון ולבתי קפה ומשתאות כשאר הסוחרים ועל כן היה שמח. אמרו לו חבריו, טיפש מה אתה שמח כל כך, הרי אחר היריד כל סוחר ילך וישוב אל ביתו, והם הרי עשו עסקים יפים ורווחים טובים, וישובו אל ביתם עם ממון רב, ואילו אתה לא עשית שום עסק, ואף על פי שעתה יש לך כמה לשמוח בדרך, אבל אחר כך כשכל אחד יקח את שלו, אתה תשאר רק עם חסרון הוצאות הדרכים.

והנמשל הוא בענייננו, כי הרחמים שזוכים להם מכח הצבור, יכולים לעזור רק בעולם הזה, אבל מה יהיה עמנו בעולם הבא? שם כל אחד יטול את שלו בלבד, ומי שלא הכין צידה לדרך שוב לא יהיה לו מה לאכול שם בעולם הבא.

הדרכים כיצד לחזור בתשובה

ע"י עסק התורה, יש תקנה לחזור בתשובה

על ידי עסק התורה והמצוות יתכפרו עונותיו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסיקתא דרב כהנא פ"א ק"ה אות ו') שאלו לחכמה נפש החוטאת מה תהא עליה? והשיבה, על ידי יסורין יתכפר לה. שאלו לנבואה, אמרה נפש החוטאת תמות. שאלו לתורה, אמרה יביא קרבן ויתכפר לו. שאלו להשם יתברך, אמר יעסוק בתורה ויתכפר לו. ובזה יבואר מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים צג, ה) עדותיך נאמנו מאד לביתך נאווה קודש ה' לאורך ימים, רצונו לומר, "עדותיך" היא התורה [כדאיתא בתנחומא (פקודי סי' ד') עדות היא התורה] שהשיבה שעל ידי הקרבן יתכפר, זה אפשר לקיים רק בזמן ש"ביתך נאווה קודש", דהיינו בזמן שבית המקדש קיים. אבל ממשיך הפסוק "השם" היינו תשובת השם יתברך, שעל ידי התורה יתכפר, היא תשובה "לאורך ימים", שגם בזמן שאין בית המקדש קיים, יעסוק בתורה ויתכפר לו. וכן תשובת השם נרמזת במאמר רבותינו ז"ל (מנחות ק"ג) על הפסוק (ויקרא ז, לו) זאת התורה לעולה, כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה. הנה שהעוסק בתורה, כפי שהשיב ה' יתברך תתקיים בו גם תשובת התורה, שיביא קרבן ויתכפר לו, שכאמור העיסוק בתורה עולה כהבאת קורבנות.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, צב) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. רצונו לומר, "לולי תורתך" - אילולי מאמר חז"ל שהעוסק בתורה כאילו הקריב את כל הקרבנות, "אז אבדתי בעניי" בעת שאנו עניים, בלא בית המקדש. אבל עכשיו שאמרת שיתכפר על ידי עסק התורה, יש לנו תקנה ללמוד תורה ובזה יתכפרו העוונות.

תענית הראב"ד

כמו כן אם יש בכוחו של האדם, יתענה בעשרת ימי תשובה, ואם לאו, יעשה לפחות כמו שכתב הראב"ד ז"ל בספרו שערי הנפש (שער הקדושה), שאם באמצע סעודתו מפסיק ומושך ידו מהאוכל, נחשב לו כאילו התענה. ורמזו זאת המפרשים בפסוק (בראשית מד, כה) "ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל", "אבינו" היינו אבינו שבשמים, "ויאמר" לנו, "שובו" בתשובה. ואם אין אתם יכולים להתענות, "שברו לנו מעט אוכל", דהיינו תפסיקו בתוך הסעודה בזמן התגברות התאוה ובזה נחשב לתענית.

"אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (כט, ט)

תשובה ותפילה וצדקה מעבירין רוע הגזירה

ידועים דברי חז"ל (בתפילת 'ונתנה תוקף' הנאמרת בר"ה ויו"כ פ) ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ויש לרמוז זה בפסוק שלנו.

"אתם" ראשי תיבות אלול תשובה מקובלת - זה התשובה.

"נצבים" ראשי תיבות נותן צדקה בסתר ינצל ממות, רמז שבימים אלו יש ליתן צדקות ובזה ינצל מן המוות - זה הצדקה. (מהרח"ו בעץ הדעת טוב ריש נצבים)

"אתם נצבים היום", בגימט' "לעמוד לסליחות" - זה תפילה.

עוד, "אתם" הם אותיות אמת, שאין משוא פנים בבית דין של מעלה, ולכן נתן השם יתברך את חודש אלול ועשרת ימי תשובה, כדי שהאדם יחזור בתשובה ויתחרט. ורק האדם שהוא אמיתי עם עצמו, יכול ביום הדין לעמוד ניצב לפני השם יתברך.

"אתם נצבים היום בלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

מנין פסוקי הפרשיות מרמז על ג' סוגי אנשים

בספר להתעדן באהבתך (כאן) הביא מספר אמונת עיתך (וולפסון, ח"ג ריש נצבים) שכתב דבר נפלא, פרשיות נצבים וילך והאיזונו, נקראים בזמן שבין ראש השנה יוה"כ וסוכות. ואמרו חז"ל (ראש השנה טז:), צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ, רשעים נחתמים לאלתר למיתה.

והנה בפרשת וילך יש 30 פסוקים, והם כנגד 30 יום של חודש אלול, שבו הצדיקים ממהרים לשוב בתשובה גמורה עוד קודם עשרת ימי תשובה. ואילו בפרשת נצבים יש 40 פסוקים, כנגד הבינוניים, שעדיין תלויים ועומדים עד יום הכיפורים שהוא יום הארבעים מחודש אלול ורק אז משלימים את תשובתם ביום הכיפורים. ובפרשת האיזונו יש 52 פסוקים, כנגד הרשעים שנזכרים לשוב בתשובה רק בהושענא רבא שהוא יום ה-52 יום מסירת הפתקים.

ואם זוכה האדם לשוב בתשובה זוכה ל"זאת הברכה".

"אתם" כנגד שלשה מדרגות בבני אדם

עוד יש לרמוז את שלשת מדרגות אלו שבבני האדם בפסוק. דהנה התיבה "אתם" זה בחילוף אותיות "אמת", שהם בעצם ראש אמצע וסוף האותיות שכן, א' - היא ראש האותיות, מ' - אמצע, ת' - היא האות האחרונה. וידוע דהאותיות הם נשמות עם ישראל, וכמו שכתב הרב חיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש כ"ו) דהמילה "ישראל", ראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות לתורה, לפי שכל נשמה יונקת מאות אחת בתורה, אלא שתלוי באיזו אות זכתה אותה הנשמה.

וא"כ הצדיקים שהם ראש בני ישראל רמוזים באות א' שהיא ראש האותיות, הבינוניים רמוזים באות מ' והרשעים רמוזים באות ת', וזה שאומר הפסוק "אתם" דהיינו הצדיקים הבינוניים והרשעים, כולכם נצבים היום שזה ראש השנה לפני ה' אלהיכם.

"אתם נצבים היום בלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

מדוע דין האומות קודם לדין עם ישראל

אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פ' נ' ס"ה) ישראל דינם ביום ראש השנה, ואומות העולם דינם בליל ראש השנה. וצריך להבין מדוע מקדימים את דין האומות לדין ישראל, והלא על פי ההלכה מקדימים דין תלמיד חכם לדין עם הארץ, וכיון שלישאל יש תורה, ולאומות העולם אין תורה, הרי הם כתלמידי חכמים הקודמים לדין עמי הארצות, וכיצד מקדימים את דין האומות?

והביא לכך הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו אדרת אליהו (ריש נצבים) משל למלך ששלח אחרי אנשי עיר אחת שתחת ממשלתו לבוא אצלו, שרצו להתראות עמהם ולבא עמהם בדברים אודות הנהגתם, האם הם משלמים את המיסים, ומקיימים את חוקי וכיוצא בזה. עניי העיר ללא שום הכנה, תכף הלכו אל המלך בלבושיהם הבלויים, בלא דורון של כסף או זהב, רק לקחו כל אחד ואחד מהם חמשה או ששה ככרות לחם כדי צורכי אכילת הדרך וכך עמדו לפני המלך. אך העשירים נתעכבו כדי ליקח דורון למלך, כדי שלא יראו את פני המלך ריקם, ובאו לפניו בלבוש מפואר ובשיירה, מפני שהם מכובדים, ואי אפשר להם ללכת ברגל ומבלי להכין צידה לדרך.

המלך קצף מאד על העניים שבאו לפניו כך בדרך ביזיון בבגדים צואים, ועל שראו את פניו ריקם, וכדי ביזיון וקצף, וחמתו בערה בהם. אך כשבאו העשירים כשראם שבאו בדרך כבוד, שמח המלך, והחזיר להם כבוד, קיבל את הדורון שלהם, ונתן להם מלבושי מלכות, כמו שנאמר (שמואל א, ב, ל) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

והנמשל, המלך הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה השולח לכל אנשי עולמו שיהיו מזומנים לפניו לדין ביום ראש השנה, כמו שאמרו חז"ל (משנה ר"ה פ"א מ"ב) שכל העולם עוברין לפניו כבני מרון. והנה אומות העולם העניים מן התורה והמצוות, מקדימין לבוא תכף ומיד בלא דורון. אולם כתיב (שמות כג, טו) ולא יראו פני ריקם, ואלו הם ריקנים מן המצוות, עניים הם, כי אין עני אלא מתורה ומצוות (זוהר ח"ב דף צ"ג ע"א). ולכן כבר בלילה דן הקב"ה את דינם של האומות שהוא דינא קשיא, ויחר אף המלך מאד וכל ההתחלות קשות.

אבל ישראל העשירים בתורה ובמצוות בתפלה ובקריאת ספר תורה ובפיוטים, ומזכירים עקידתו של יצחק ותוקעים בשופרות, ובליל ראש השנה וביום ראש השנה קוראים שתי פעמים תהלים כמנין "כפר" מזמורים, ומבטלים בכל פעם ופעם את "כעס" המלך על ידי "קן" מזמורים, כיון ש"כעס" עולה בגימט' "קן", ורק אחר כך מקיימים (בראשית לב, כא) "אכפרה" פניו "במנחה", שעושים תשליך אחר המנחה, אפילו אם יום ראשון חל בשבת כמו שנאמר (מיכה ז, יט) ותשליך במצולות ים כל חטאתם. ומזכירים י"ג מדות הרחמים, שלא יראו את פני ה' ריקם, והם מכובדים ממשפחת מלכים, כמו שאמר התנא (משנה שבת קיא.) כל ישראל בני מלכים הם, כמו שנאמר (שמות יט, ז) "ואתם" תהיו לי ממלכת כהנים, "ואתם" דייקא, היינו בזמן שקוראים את פרשת "אתם" נצבים "היום", וכך נאמר (דברים ד, ד) "ואתם" הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם, "היום" דהיינו ראש השנה.

וכמו כן אשריהם ישראל שאינם ישנים ביום ראש השנה עד חצות (שו"ע או"ח תקפ"ג ס"ב), וכמו שאמר האר"י ז"ל (שער הכוונות הקדמת דרושי ר"ה), מפני ששינה חד מדרגא דמותא, אלא מאריכים בתפלה ובשופר עד קרוב לחצות היום, ואחר כך מקיימים סעודת יום טוב והסימנים. וביום הראשון קוראים אדרא רבא, וביום השני אדרא זוטא. ומתקבצים כל עדה במקום אחד, ואומרים תהלים ביום ראש השנה עד זמן מנחה, וכתוב (איוב לו, ה) הן אל כביר ולא ימאס תפילת רבים. ואינם מפסיקים לדבר אפילו בלשון הקודש, וכל שכן שאינם מדברים דברים בטלים.

על כן מלך מלכי המלכים הקב"ה, שמח לקראת ישראל שנתעכבו ובאו במצוות ובדורון, דהיינו בקול תקיעת שופר, שממליכים אותו במלכויות זכרונות ושופרות, ושהחליפו שמלותם בבגדים נאים ולבנים כמו מלכים, ואפילו שהוא יום דין, בטוחים ושמחים שיצא דינם לחסד ולרחמים. ועל כן הקב"ה נותן להם שפע ישועה ופרנסה טובה וחיים טובים, כמו שאומרים בקדיש בראש השנה "ויפתח לנו ה' אלהינו שערי אורה" וכו'.

וזה שנאמר, אתם נצבים "היום" דייקא ולא בלילה, שעם ישראל מגיע לדין לפני הבורא "היום" ולא בלילה, ומפני זה מקדימים דין אומות לדין ישראל.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימך" (כט, ט-י)

אצלו יתברך כל בני האדם נסקרין בסקירה אחת כל אחד לבדו שנא' "היוצר יחד לבם"

משל למלך שציוה לעבדיו, מלאו לי בריכה זו בחלב, בלילה זה. אמר כל אחד מעבדיו בלבו, מה לי לטרוח ולהביא כד של חלב שדמיו יקרים, מוטב לי להביא כד של מים, הרי בלילה אין אדם רואה האם הוא מים או חלב, ויתבטלו המים האלו שאביא בבריכה הגדולה של החלב אשר ימלאו חברי. ויהי בבוקר בא המלך וירא כי כל הבריכה מלאה מים, כי כפי שחשב זה חשבו כולם...

הנה על דרך זו אפשר שיאמר איזה אדם בלבבו, הנה כל ישראל צדיקים הם, שנאמר (ישעיה ס, כא) "ועמך כולם צדיקים", ועמהם אכרות הברית, ואז גם אם אחטא, אתבטל בין כולם, כענין החלבנה בין סמני הקטורת. לכך אמר כאן הכתוב, דעו כי "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם", שעל אף היותכם רבים ונצבים בכללות, הנה הוא יתברך איננו כשאר מלכי בשר ודם שאינם יכולים להשגיח בפרטות, כי אצלו יתברך כל בני האדם נסקרין בסקירה אחת כל אחד לבדו, שנאמר (תהלים לג, טו) "היוצר יחד לבם", וזהו שאומר כאן הכתוב "לפני ה' אלהיכם", שהוא צופה ומשגיח במדריגת כל אחד ואחד וכפי מעשיו דן אותן, שהנה הוא דן לבדו את "ראשיכם" - הם המלכים. "שבטיכם" - לכל שבט ושבט כפי מדרגתו, "זקניכם" - הם הסנהדרין כפי מדרגתם, וכן בפרטות הוא דן את "כל איש ישראל". ולא רק הגדולים, אלא גם "טפכם ונשיכם" וגו', כל אחד כפי מדרגתו.

"ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימך" (כט, ט-י)

עשר דרגין כנגד עשר ספירות דקדושה

נאמרו כאן בפסוק עשר דרגות בעם ישראל שהם, ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושוטריכם, כל איש ישראל, טפכם, נשיכם, גרך אשר בקרב מחניך, חוטב עציך, שואב מימך. וזה מרמז על עשר דרגין שבישראל, כנגד עשר ספירות דקדושה, מהאדם המרומם ביותר עד השפל ביותר, שכולם נצבים בראש השנה למשפט, וזה מתחיל "מחוטב עציך", רמז לט"ו באב, שאז הפסיקו לחטוב עצים למערכה (משנה תענית פ"ד מ"ח), "עד שואב מימך" שזה ניסוך המים ביום הושענא רבא, וסך הכל הם ס"ח ימים, כמנין "חיים" שבהם גוזרים חיים לאדם. (המגיד מקוויניץ זצ"ל).

"אתם נצבים היום בלכם ... את אשר ישנו פה עמנו עמד... ואת אשר איננו פה עמנו היום" (כט, ט, יד)

פירוש הפסוקים דרך דרוש

"היום" יש להתבונן מה הפירוש בתיבת היום? ועוד מכיון שאמר "כלכם", למה חזר ופרט "ראשיכם שבטיכם"? ונקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל (מס' ר"ה טז.) כי ביום ראש השנה כל העולם עוברים לפניו כבני מרון. "בני מרון" היינו, כאשר רוצים לעשר מהצאן, מכניסים אותם לדיר, ועושים פתח קטן שרק אחד יכול לעבור בו, והיוצא עשירי הוא קודש לה', כך השם יתברך דן כל יחיד ויחיד לפי מעשיו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (זוהר ח"ב דף ל"ב ע"ב) כל מקום שכתוב "היום", זה יום ראש השנה. לכך כתוב "אתם נצבים היום כלכם", כלומר, שיתקן מעשיו לפחות לפני ראש השנה, בעבור שביום ראש השנה "כולם" נצבים ועומדים לפני השם יתברך ליתן דין וחשבון על כל מה שעשו כל השנה, וזהו שפרט "ראשיכם שבטיכם" דהיינו בין גדולים ובין קטנים. והמשך הכתוב "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום", היינו כלל ישראל שעומדים בבכיה ותחינה לפני השם יתברך, "ואת אשר איננו", הם האומות שנידונים בלילה שנכתבים למיתה וכאילו אינם בעולם.

פירוש נוסף, "את אשר איננו" הם המתים, שגם הם נידונים, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ערכין י:): ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו יתברך, ולכן נקרא יום זה "יום הכיפורים", בלשון רבים, לפי שהוא יום כיפורים גם לחיים וגם למתים.

"לְעִבְרַךְ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאֱלֹתָי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ בָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם" (כט, יא)

לעברך גימט' "כבש", לזכור זכות אבות שכבשו רחמיהם

כתב בספר כסא רחמים (מלמד, נצבים כאן עמ' קמ"ו, נדפס תרע"א) פסוק זה מרמז גם על כך שהקב"ה זוכר לנו את הברית שכרת עם אבותינו אברהם יצחק ויעקב. שתוקעים תקיעה ראשונה כנגד אברהם, שברים כנגד יצחק ותקיעה כנגד יעקב, שיעמדו להמליץ טוב בעדנו. לכך נאמר (כאן) "לעברך" בברית ה' אלהיך, "לעברך" גימט' "כבש", לרמז גם על התפילה (בקרבות שחרית) כמו ש"כבש" אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן "יכבשו" רחמך את כעסך וכו'.

"אשר לבבו פנה היום" (כט, יז)

א'שר ל'בבו פ'ונה ר"ת "אלף"

אשר לבבו פונה ראשי תיבות "אלף" רצונו לומר איש זה אשר לבבו פונה, נחשב כאילו עבר על כל התורה שניתנה ל"אלף" דור. (רבנו אפרים זיע"א).

"פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה" (כט, יז)

ש'ורש פ'ורה ר'אש ו'לענה, ר"ת "שופר"

כתב בספר מעיינה של תורה (נצבים עמ' קכ"ד) בשם ספרים הקדושים, שורש פורה ראש ולענה ראשי תיבות "שופר", והיינו שבתקיעות שופר שמעוררות לתשובה, יש כח לעקור מן האדם את כל השורשים הרעים שהם שורש פורה ראש ולענה, דהיינו המידות הרעות שהם מרים כלענה.

"והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי וגו' לא יאבה ה' סלח לו" (כט, יח-יט)

האומר "העיקר הלב" - לא יאבה ה' סלח לו

הנה צריך להבין כיצד יתברך בלבו לאמר שלום יהיה לי, יותר מכל ישראל? הרי הפסוקים עסוקים כאן בעובד עבודה זרה, ואיך יחשוב "שלום יהיה לי", ומה ראה לשטות זו?

נראה לעניות דעתי לומר, כי הרשע הזה, הוא כדוגמת הרשעים בדורנו שחושבים "העיקר הלב", ובראותם שיש להם לפי דעתם קצת לב טוב, כגון שהם גומלי חסדים, מתנחמים בכך ואומרים העיקר הלב, ו"על חשבון הלב" עושים עבירות לרוב.

ברם באמת טועים הם טעות גדולה, הרי אדם שילך לרופא ויתאונן על מחלת עיניים, האם יתנחם בכך שהרופא יאמר לו, אל דאגה הלב בריא ומה אכפת לך מהעיניים...?! "העיקר הלב"! כן הדבר הזה... לכך הרשע של הפסוק הוא רשע כמותם, "והתברך בלבבו" היינו כשרואה שיש לו קצת "לב" טוב, לפי דעתו, מתנחם בזה ולכן אומר "שלום יהיה לי", ועל כך משיבה התורה "לא יאבה ה' סלח לו...".

"אֲשֶׁר יְקוֹמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם" (כט, כא)

רמז למלכי יהודה שהרשיעו הרבה

רבונו יעקב בעל הטורים ז"ל (כאן) מבאר שהפסוקים כאן עסוקים בחוטא בעבודה זרה, ונאמר אשר יקומו מאחריכם, בראשי תיבות נרמז אהאב ירבעם מנשה, שהם הרשיעו בעבודה זרה יותר מן הכל (כדאיתא בסנהדרין ז.).

"וַיִּשְׁלַחְכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת" (כט, כז)

כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו

הרב חיד"א בספרו חומת אנך (כאן אות ג', ובספרו פני דוד האריך) שבתביבת "וישלכם" האות למד נכתבת באות גדולה, והיא רומזת על לימוד התורה [לימוד נרמז באות "למד"], והנה אם נסיר את האות למד מתיבת "וישלכם", האותיות הנשארות, עולות בגימט' "עשו", לרמז שכשנסתלק חס ושלוש לימוד התורה, יבא עשו, כמו שאמר חכמנו ז"ל (בראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ') כשאין הקול קול יעקב, הידיים ידי עשו.

"הַנְּסִתְּרֵת לְה' אֱלֹהֵינוּ וְהִנְגַּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (כט, כח)

כל המצוות שוות, וצריך לקיים כולם

בספר מעיינה של תורה (כאן), פירש פסוק זה מפני השמועה בדרך זו, הקב"ה לא גילה מתן שכתן של מצוות, וזאת כדי שלא יניח אדם מצוה ששכרה מועט, ויעסוק רק במצוה ששכרה מרובה. ולכן כתבה התורה במצוות כיבוד אב ושלוח הקן ששכתן אריכות ימים, ללמדנו, שהן מצוות כיבוד אב ואם שמצוה קשה היא, והן מצוות שלוח הקן שהיא מצוה קלה, לשתיהן שכר אחד, שכר אריכות ימים. ומכאן ישכיל המשכיל שכל המצוות שוות, וצריך לקיים כולם.

וזו כוונת הפסוק כאן "הנסתרות לה' אלהינו" - "הנסתרות" הן שכתן של מצוות שאינן ידועות לנו רק "לה' אלהינו", אבל כיון שראינו ש"הנגלות לנו ולבנינו" - "הנגלות" הן המצוות שנגלה לנו מתן שכתן, שהן "לנו" - היינו שכולם חייבים במצוות שילוח הקן, גם ההורים וגם הבנים. "ולבנינו" - זו מצוות כיבוד אב ואם שרק הבנים חייבים בה. ושנראה שהמצוות הקלות והקשות שכתן אחד הוא, שכר אריכות ימים, הרי זה מחייבנו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", ולא להניח שום מצוה קלה, לפי שאין אתה יודע שכתן של מצוות.

"הנסתרות" - זמן בעתה שאינו ידוע, "לה' אלהינו" - רק הוא יודעה. ו"לנו ולבנינו" היא אחישנה, תלויה במעשינו פירוש נוסף מצאנו בדברי מרן הכתב סופר בספרו תורת משה השלם (נצבים עמ' קלט עה"פ דידן) דהנה בגמרא (סנהדרין צח.) מבואר שישנם שני זמנים לגאולה, יש את הגאולה בזמנה, היינו שהקב"ה הקציב שבזמן פלוני תבוא הגאולה, ויש זמן שתלוי בחזרה בתשובה של עם ישראל, אז יקרב ה' את הגאולה יותר. וכמו שנאמר (ישעיה ס, כב) אני ה' בעתה אחישנה. היינו שישנו זמן "בעתה" וישנו "אחישנה", אם לא יחזרו בתשובה "בעתה", ואם יחזרו "אחישנה". הדרך הראשונה שבזמנה, אותה הקב"ה לא גילה, אבל העת שתלוי במצוות ובמעשים טובים שלנו, את זה גילה לנו שיכול להגיע בכל יום רק שנחזור בתשובה.

וכמו שהגמרא (סנהדרין צח.) מספרת שרבי יהושע בן לוי שאל את אליהו הנביא מתי יבוא המשיח? אמר לו, לך תשאל אותו. הלך ושאל אותו, מתי תבוא? אמר לו, "היום". עבר היום, אולם המשיח לא בא. הלך רבי יהושע בן לוי ושאל את אליהו, וכי המשיח שיקר לי, השיבני שיבוא היום ולא בא? אמר לו אליהו הוא לא שיקר לך, וכוונתו לכתוב (תהלים צה, ד) "היום" אם בקולו תשמעו, היינו שאם נשמע בקול ה', "היום" תבוא הגאולה.

וזה הנאמר כאן, "הנסתרות" היינו העת שאינה ידועה, זמן "בעתה", היא "לה' אלהינו", היינו שרק הוא יודע מתי תהיה הגאולה. אבל "הנגלות" - היא הדרך השניה הגלויה וידועה "לנו ולבנינו" שהיא תלויה במעשינו. ובאמת המשיח יכול לבוא בכל עידן ובכל זמן אבל זה תלוי בנו, וזהו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", שאם נתגבר ונתאמץ ונעבוד עבודת ה', אזי הקב"ה יקרב לנו את הגאולה.

על האדם לעשות את מעשיו הטובים בסתר ולא להתגאות ואז ה' יזכור לו אותם

עוד י"ל "הנסתרות לה' אלהינו", היינו שעל האדם "להסתיר" את מעשיו הטובים, ולא להתגאות בהם ברכים, ואז הם יהיו "לה' אלהינו", כלומר שה' יזכור לו אותם, וכמו שאומרים בתפילה, "כי זוכר כל הנשכחות אתה". אבל

"והנגלות" היינו שאם האדם מתגאה במצוות שעשה, אזי יהיו "לנו ולבנינו", לפי שה' לא יחשיב ולא יזכור לו אותם, אלא יקבל שכרן רק כאן בעולם הזה, (וראה בהגהת השו"ע יו"ד סי' רמ"ט סי"ג).

הזהיר בעבירות ה"נגלות", שכל אחד יודע באיסורו, ה' יזהירו מן ה"נסתרות"

ועוד י"ל "הנסתרות" "והנגלות" פירושם בייחס לעבירות, שישנן עבירות שהן בבחינת "נגלות", דהיינו שכל אחד יודע שהן אסורות ושצריך להתרחק מהן. אבל ישנן עבירות שהן בבחינת "נסתרות", שאיסורן אינו גלוי לכולם, שיש כאלה שנסתרו מעיניהם ואינם יודעים שזה אסור, או אפילו אם יודעים שזה אסור, אבל אינם יודעים את חומר האיסור, ומי יציל את האדם שלא יכשל בעבירות האלו? לכן נאמר "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" - כלומר אם יזהר האדם שלא להכשל בעבירות שהם נגלות לו, אז יקויים בו גם "הנסתרות לה" היינו הקב"ה יעזרו ויסייע בעדו שלא יכשל גם בעבירות הנסתרות.

"הנסתרות" השכר בעוה"ב "והנגלות לנו" - השכר הנגלה בעוה"ז

עוד אפשר לפרש, דהנה ידוע שישנו שכר רוחני וישנו שכר גשמי, יש שכר שנותן הקב"ה לצדיקים בעולם הבא, ויש שכר שנותן להם בעולם הזה (ועי' ברמב"ם הלכות תשובה פ"ח ה"ט), וזה שנאמר "הנסתרות לה' אלהינו", כלומר השכר בעולם הבא שהוא "נסתר" וצפון לפני ה' יתברך [וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לד: וסנהדרין צט.) כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא "עין לא ראתה אלהים זולתך" (ישעיה סד, ג)], אבל "והנגלות" הוא השכר הנגלה בעולם הזה, כמטר שבע ושלוש, ושאר דברים העוזרים לאדם להתקיים בעולם הזה, הן "לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת" הן עזר לנו ולבנינו להתקיים בעולם הזה כדי לעבוד את ה' יתברך.

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

בעלי תשובה מדרגתם למעלה מהצדיקים והמלאכים

"ושבת - עד ה' אלהיך", מלמד שבעלי תשובה מדרגתם למעלה מהצדיקים והמלאכים, וכן אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צט.) מקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים אינם עומדין שם. דהיינו צדיקים גמורים לא זוכים לאותה המעלה. ואמר רבנו יעקב בעל המשלים בספרו כוכב מיעקב (הפסרת ואתחנן ד"ה כי מלאה), ולא יקשה בעיניך מדוע יהיה גדול ויקר הבעל תשובה מהצדיק מעיקרו, וכי כך הוא החשבון? הסכת ושמע מאמר הנביא (יחזקאל טז, סג) "למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך". גם נאמר (ישעיה מ, א) "נחמו נחמו עמי" וגו'.

דע כי זה מוסכם מהנביאים הקדושים, כי כל ביטחוננו על התשועה בעתיד, תלוי בתשובה. ועיקר התשובה היא החרטה והבושה, כי נבוש ונכלם על המעשים שעשינו. והבטיחו חז"ל (ברכות יב:) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה, מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר (יחזקאל טז, סג) "למען תזכרי ובושת בכפרי לך לכל אשר עשית". אבל עם כל זה, דווה לבנו על צער הבושה שנהיה מבעלי תשובה ולא מהצדיקים אשר לא טעמו טעם חטא, יותר טוב היה לנו אם היינו צדיקים, לא מבעלי תשובה. לזאת בא הנביא לפייס אותנו, אל תיראו כי זאת לכם הצלחה היותר גדולה מאשר אם הייתם צדיקים מעיקרא, כי הצדיק ממלא אמתחתו חפצים יקרים, ומלביש עצמו מלבושי יקר הן המצוות והמעשים טובים שעשה במשך ימי חייו, ובמלאת שנותיו עולה למעלה עם אמתחתו על שכמו, וכאשר יפתחו להביט על מה שבתוכו, כל אחד מבית דין של מעלה אומר חסרון אחד שיש באמתחתו, זה אומר - זו תורה?! זה אומר זו מצוה?! זה אומר זו תפלה?! כי דקדוקי המצות אין להם שיעור כנאמר (קהלת ז, כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, היינו אין מי שלא יהיה חסרון ודופי במעשיו, וכבר נאמר (תהלים נ, ג) וסביבו נשערה מאד. וכאשר הרחיב לבאר זאת המסילת ישרים (פרק ד).

אמנם הבעל תשובה, הוא הלך ובכה ילך, יתאבל ויתמרמר על הגניבה והאבידה, איך נאבד ממנו כל זמן חיותו והוייתו בזה העולם, ואיך כלו ימיו בהבל וריק, והקב"ה מתנדב ועושה לו מלבושים, כמאמר חז"ל (יומא פו:) גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות. הלא המלבושים אשר הקב"ה ילבישהו, ודאי הוא יתברך עוז והדר לבושו, ולא יהיה פתחון פה לקטרט עליהם, ולבקש חסרון כל מאומה, ואם כן יפה אמרו במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. וזהו (יחזקאל טז, סג) למען תזכרי ובושת, ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך, כלומר שלא יהיה עוד למקטרגים פתחון פה לקטרט, מפני כלימת מעשייך הראשונים, וזהו (ישעיה מ, א) נחמו נחמו עמי וגו' כי נרצה עונה, מהעוונות נעשו זכויות, ואם כן היא הצלחה שאין למעלה ממנה.

"וְשַׁבַּת עֵד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

ע"י שמירת השבת תיכון התשובה

"ושבת" אותיות וְשַׁבַּת, רמז, כי התשובה לא תיכון רק בשמירת השבת. וכמו שכתב הרב החסיד בדעת חכמה (שער השבת כ"ד) כי על ידי החטא, ממשיך הטומאה גם בפנימיותו וגם בחיצוניותו. והתיקון לפנימיותו נעשה על ידי החרטה והבכיה, שאז ממשיך בתוכו קדושה, אבל לא די בכך, אלא צריך גם להמשיך לפנימיותו ניצוץ שכינה, ואותו ניצוץ מגרש את כח הטומאה מפנימיותו. ובשביל תקנת הטומאה החיצונית, צריך לעשות מצוות רבות באיברים שחטא בהם, ועל ידי זה יתהוו מלאכים אשר יגרשו את מלאכי החבלה אשר בחיצוניותו.

והשגת שני תיקונים אלו אי אפשר כי אם בשמירת שבת, שכאמור צריך זמן רב לקיים מצוות באיברים שחטא ומי יזכה לכך? אבל שמירת שבת שקולה ככל התורה (ירושלמי נדרים סוף פ"ג), ולכן בקיומה נחשב כאילו קיים את כל המצוות. גם על ידי שמירת השבת זוכה לניצוץ שכינה על ידי נשמה דאצילות, ונמצא שבשמירת השבת מתמלאים שני התיקונים. זהו תורף אמרי קודש.

אתה הראת לדעת, שאי אפשר לשוב בתשובה ראויה, אלא אם כן יזדרז מאד בשמירת שבת, והוא רווח גדול שבנקל תעלה תשובתו לפני ה' לריח ניחוח, וזה נרמז כאן בפסוק וְשַׁבַּת קרי ביה וְשַׁבַּת, כי התשובה והשבת צריכין זה לזה, שבזה תשובתו תיכון לעד.

"וְשַׁבַּת עֵד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

"ושבת עד ה' אלהיך" - "עד ה' אלהיך"

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (נצבים כאן סוף אות ד') כותב רמז בפסוקנו "ושבת עד ה' אלהיך", קרי ביה "עד ה' אלהיך" כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (תשובה פ"ב ה"ב), שהתשובה היא שיעיד בעל תעלומות עליו שלא יחטא עוד, וזה רמז "עד ה' אלהיך" עד שיעיד עליו.

"וְשַׁבַּת עֵד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

ג' מדרגות בתשובה

מפרשתנו לומדים את פרשת התשובה, ובפשטי המקראות דייק הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל (מובא בספר מלך ביופיו עמ' 852) ומצא את דרגות השבים בתשובה, שהם מחולקים לשלש קבוצות, לפי המניע אותם לחזור בתשובה. איש איש ואופי תשובתו...

בפסוק, "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה... ושבבת עד ה' אלהיך", מרומזת הדרגה הנמוכה של התשובה, השייכת למי שפקדוהו יסורים וצרות, ומתוך כך מרגיש צורך להתקרב לבורא העולם, ולכן מתחיל לפשפש במעשיו וכאשר מוצא במה חטא מתחרט וחוזר בתשובה.

דרגה גבוהה יותר של תשובה, מבוארת בהמשך הפסוקים, כשרואה האדם צרות הבאות על זולתו, וחושש על עצמו. הוא מקיש מכך ומבין, שיש דין ויש דין, ואם ימשיך במעשיו הרעים, גם הוא יסבול כרעהו, וגורלו יהיה כגורל חברו. ככתוב (דברים ל, ז-ח) "ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך". ואתה תשוב... דהיינו כיון שה' נתן אלות על אויביך לכן "ואתה תשוב" בתשובה.

והדרגה הגבוהה ביותר היא תשובה מאהבה, שהיא התשובה המרוממת ביותר, עליה נאמר בהמשך (דברים ל, י) "כי תשמע בקול ה' לשמר מצותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזו, כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך". היינו שכאשר תשוקת האדם להשלים את רצון קונו, להדבק בדרכיו ולשמור מצוותיו, הוא שב אל ה' יתברך מרוב אהבתו אותו, על כן מתחרט על עוונותיו וחוזר בתשובה כדי שיזכה להתקרב לבוראו באופן המושלם ביותר.

"וְשִׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וגו'" (ל, ג)

ישיב ה' את ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו למקום הקליפה והסט"א

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן אות ה') כתב שאפשר שהכוונה בפסוק ושב ה' אלהיך, היא שישב ה' את ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו אל מקום הקליפה והסט"א אחרא, בגלל העבירות, ומן הדין כביכול היה לו לבורא להמנע מלהשיב את הניצוצות, שהן מעין אבידה, והלכה היא (מציעא ל). שזקן ואינה לפי כבודו פטור מלהשיב אבידה. ועל כל זאת נאמר כאן "ורחמך", שמצד הרחמנות הוא משיבם מהסט"א אחרא.

אי נמי "ורחמך ושב" דכביכול נמשלו ישראל לאשה, שהדין הוא שאשה שנשבת חייב בעלה לפדותה רק פעם אחת, אבל פעם שניה פטור בעלה מלפדותה (שו"ע אה"ע סי' ע"ח ס"ג). אולם מצד רחמיו יתעלה, אף בפעם השניה פודה אותנו, לכך נאמר "ושב ה' אלהיך" על גלות בבל, "ורחמך ושב" פעם אחרת בגלות זה, מצד הרחמים, ואינו מן הדין שאינו חייב לפדותה אלא פעם אחת.

"וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לְבַב זָרְעֶךָ" (ל, ו)

ישים האדם אל לבו, שלא יגנבו ממנו את בגדי הנשמה

מעשה באדם שהיה רוכב על חמור כשפניו אל הכפר, כדי לקנות עז חולבת שתדור בחצרו. קנה עז, ותלה בצווארה פעמון. קשר חבל לזנב החמור וחיברו לסרט הפעמון, ושב לעירו שמח וטוב לב, כשהעז מתנהלת בעקבות חמורו. כל זמן שהיה שומע את קול הפעמון מצלצל, ידע בוודאי שהעז מאחוריו.

ראוהו שלושה פרחחים וחמדו לצון, אמר האחד, "יש לי רעיון כיצד לגנוב את העז".

התפאר השני ואמר, "אני מסוגל אף לגנוב את החמור שהוא רוכב עליו!"

בשמוע זאת השלישי אמר בקול לועג, "אין זה כלום, בידי לגנוב אפילו את בגדיו שהוא לבוש בהם!"

אמרו ועשו.

התגנב הראשון, התיר את הפעמון מצוואר העז ותלהו בזנב החמור. התיר את החבל, ומשך את העז אחריו, האיש המשיך לשמוע את צלצול הפעמון, ולא חשד בדבר. בטוח היה שהעז מהלכת בעקבות החמור.

הפרחה השני המתין לו כברת דרך משם, שם פגשו וכה אמר בנימוס, אמור לי, אדוני, האם אופנה חדשה היא לתלות פעמונים בזנב החמור?

הביט האיש לאחוריו ונחרד. אבוי, העז נעלמה, וספק את כפיו.

אמר הפרחה "מן הסתם לא הרחיק הגנב לכת". הנה אשמור על חמורך, ואתה רויץ אחר הגנב.

רץ האיש בכל כוחותיו, ואין עז ואין גנב. בלב כבד שב על עקבותיו, ואין גם חמור, אף השומר נעלם...

שרץ דרכו רגלית, החום היה כבד והשמש קפחה. הגיע לבאר, והנה אדם עומד על שפתה, מביט לתוכה ודמעותיו נמהלות במימיה.

מה לך בוכה? שאל בעניין. הלה סיפר כי התכופף לבאר להרוות צימאונו במימיה, וצרור כספו נשר מחיקו ונפל למעמקיה.

יום של פגעים הוא, השיבו האיש, גם לי נגנבו היום עז וחמור.

הבלים, הפטיר הלה, מה שוויים, אם תעלה את ארנקי מהבור, אתן לך בשכרך את דמי החמור והעז גם יחד.

פשט הלה את בגדיו, צלל למעמקי הבור והעלה חרס בידו אין ארנק ולא כסף, וכשהרגיש שהאוויר נגמר לו בריאות עלה בחזרה, אז גילה שגם בגדים אין לו...

והנמשל הוא, הנה מר"ח אלול אומרים סליחות בכל יום, והאשכנזים תוקעים בשופר בכל יום, כדי שנתעורר בתשובה, אולם אנו ממשיכים לרכב על החו"מ - היינו, ממשיכים לרדוף אחר התאוות והנאות העולם הזה, וסומכים על הפעמון הוא קול הסליחות והשופר שמעוררים את מידת הרחמים. ובזה מגיע היצר הרע וגונב לנו את ימי הרחמים של חודש אלול, בזה שהוא קושר את קול הסליחות והשופר לאוזנו, לכל יכנסו אל ליבנו.

ואנו אומרים שבראש השנה נגזר על האדם כמה פרנסה תהיה לו ואז נחזור בתשובה. ואז מגיע היצר הרע וגם את זה גונב. ואם אין קמח אין תורה, שכאשר אין פרנסה קשה גם ללמוד.

הבגדים אלו הבגדים של הנשמה שהיא מתעטפת בהם, היינו התורה והמצוות וגם את זה לוקח היצר הרע, ונשאר האדם ערום מן החומר והרוח. (להתעדן באהבתך).

"עַל אֵיבֶיךָ וְעַל שְׂנְאֵיךָ אֲשֶׁר יִדְפוּךָ" (ל, ז)

"איביך" אלו ישמעאל, "שנאיך" אלו עשו

כתב רבנו בחיי (כאן) ש"איביך" אלו ישמעאל, ואילו "שנאיך" אלו עשו. ע"ש. והנה הטעם שקרא הקב"ה לישמעאל "איבי" ולעשו "שונא", מפני שהאיבי גדול מהשונא. כי השונא, אף על פי שירע לו, יעשה זאת על דרך רחמנות, ו

אך האויב אשר בלבו איבה, לא ירחמנו כלל. לכן ישמעאל, בן הגר השפחה, אין בלבו רחמים כלל והוא "אויב", ואילו עשו, עם כל שנאתו, הרי הוא בן רבקה, ומידותיה הטובות השפיעו מעט עליו. והסיבה שהחל הכתוב ב"א יבך" ולאחר מכן ב"שונאיך", כדי לסמוך את "אשר רדפוך" אל השונאים שהם בני עשו, כי עיקר גלותנו בכל מקום שהוא, לבני אדום הוא.

**"כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ
 בְּכָל לַבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (ל, י)**

התשובה יכולה לבוא על ידי השופר שנוצר בתורה

נמצאים אנו בסמוך ונראה ליום הדין הגדול והנורא יום ראש השנה וביום הזה ציוה ה' יתברך לשמוע קול שופר ועל ידי זה נעורר עצמנו לחזור בתשובה ולתת אל לבנו בפשפוש ומשמוש במעשים הטובים הם או שמא ח"ו להיפך, וזה שנאמר "לשמור מצותיו וחוקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך" כי התשובה באה באותה שעה שתוקעים בשופר.

למה דוקא שופר

והנה הטעם שאנו לוקחים דוקא שופר של איל ולא קרן של פרה, הוא לפי שהשופר הוא העשוי מקרני איל, ואילו הקרן היא קרן פרה, ולכך לוקחים לתקיעת שופר דוקא שופר, כדי שעל ידו יבוא זכרון עקידתו של יצחק אבינו, לפני הקב"ה וימליץ טוב, שהרי בשעת העקידה נטל אברהם איל תחת בנו לעולה. אבל קרן שהיא של פרה, לא ניטלת לתקיעה, לפי שהיא יכולה לשמש כקטיגור, שעל ידה יזכר עון העגל וכמו שאמרו בגמ' (ראש השנה כו.).

ולמה נקרא "שופר"? רצונו לומר "שפרו" מעשיכם ועורו משינתכם וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה פרשה כ"ט סימן ו), "דהיינו שיחרד האיש מעבירות שבידו ויתחרט ויחזור בתשובה, וכמו שנאמר (עמוס ג, ו) "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". ולכן על האדם לבכות על עונותיו בשעת הברכה, כמו שנאמר (תהלים נא, יט) לב "נשבר" ונדכה אלהים לא תבוה. גם "נשבר" רומז לתקיעת "שברים", גם "נשבר" הם אותיות "בר נש" שכל בר נש ודאי שיחרד בקול תקיעת שופר.

ובבכיה יקרע האדם את לבבו ולא את מלבושו, כמו שנאמר (יואל ב, יג) קרעו לבבכם ואל בגדיכם ראשי תיבות "בקול", [הוא אומר שהקול בא מהלב ואילו קריעת הבגד זה מעשה שאינו קשור ללב], ולפיכך רק על ידי כן יועיל לאדם שישמע קולו לשוב בתשובה, וכמו שנאמר (שמות יט, יט) והאלהים יעננו "בקול".

עניין ברכת השופר

בברכת השופר יש י"ג תיבות, והם כנגד י"ג מדות של רחמים כידוע. גם לשון הברכה על השופר היא לשמוע קול שופר שהראשי תיבות יחד עם הסופי תיבות עולים בגימט' קר"ע שט"ן (עם הכולל), שיקרע את השטן והמקטרגים מעליו כדי שיקבל שכר לנפשו.

גם נוסח הברכה לשמוע קול שופר הוא ראשי תיבות "שקל", העולה בגימט' "נפש", רצונו לומר שיהיה ב"שקל" הקדש, שיקדש עצמו מלמטה כדי שיקדשו אותו מלמעלה, ויכבוש את יצרו הרע. כמו שאמר התנא (אבות פ"ד מ"א) איזהו "גבור" הכובש את יצרו, "גבור" דייקא, שישבר לבו בזמן שתוקעים שברים שהם כנגד יצחק שהוא כנגד מידת ה"גבורה".

המלאכים הממונים על קולות השופר

עוד בכסא רחמים (ומקורו טהור מכת"י הנדפס במחזורים אשכנזים רבים קודם התקיעות כגון אשכז רדלהים נדפס תרל"ב) שהמלאך הממונה על התקיעה נקרא (פסת"ם), ושמו עם האותיות והכולל עולה בגימט' "תקיעה". והמלאך הממונה על "שברים" נקרא (ש"ר יהוא"ל) ובגימט' עולה "שברים". והמלאך הממונה על ה"תרועה" נקרא (שמישי"ל) העולה בגימט' "תרועה". והמלאך הממונה על כולם ששומע ומקבל את קול השופרות, נקרא (אנקת"ם) ועולה בגימט' "השופר", והוא שר ועומד לפני כסא הכבוד, ולכן "שופר" עולה בגימט' "שר הכסא", והמלאך הממונה על תפילתם וקול שופרם נקרא (סנדלפו"ן והדרינא"ל).

הטעם שתוקעים מאה קולות, כדי להזכיר מאה הצעקות שצעקה שרה בעקידה

ואמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א) מה הטעם שתוקעים מאה קולות, כדי להזכיר מאה הצעקות שצעקה שרה בעקידה. ועדיין צריך להבין למה לא תוקעים את כל הקולות יחד. גם מה מרמז העניין שיש תשר"ת ולא

די בתקיעה או בשברים או בתרועה? אלא רמז יש בדבר כמו שהביא הרב מעשה רוקח (במדרש משניות מסכת ראש השנה), הנשמה מחצבה מתחת כסא הכבוד, ובתחילה נותנים אותה לאדם בלא פגם. אך על ידי היצר הרע חוטא האדם ופוגם את נשמתו, כמו שנאמר (קהלת ז, ט) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. והקב"ה הצופה עתידות שברא את יצר הרע, ברא לו תבלין, הם התורה והתשובה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:): בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ובעל התשובה הרי הוא כקטן שנולד ביום הראשון, שלא היה פגום, ובה ישוב להיות טהור כבתחילה.

וזה רמזו בסדר התקיעות תשר"ת, שבתחלה תוקע "תקיעה" קול פשוט בלי פגם, כמו שהיתה הנשמה בלי פגם, ואחר כך מרמזים לו שבעוונותיו נעשתה נשמתו "שברים", רצונו לומר שבורה ופגומה. ומהו תיקונו? "תרועה", היינו שיעקב צעקה גדולה ומרה וילולי יילל, ויתחרט על עונותיו ויחרד וירעד כמו "תרועה". גם תשובתו תהיה בזכות התורה שיש לה שבעים פנים, וגם זה מרומז במילה "תרועה" שהיא אותיות "תורה-ע", כלומר שישג בסודות התורה שהתורה נקראת "יין", כמו שנאמר (ישעיה נה, א) בלוא כסף ובלוא מחיר "יין" וחלב.

גם ע' עולה בגימט' "סוד" גימט' יין, ותוסיף את זה לתיבה שנשארה מבלי אות ע' שזה תורה, מכאן רמז למה שאמרו חז"ל (במדבר רבה יג, טו, וכן בזה"ק בראשית מ"ז ע"ב ועוד) שיש שבעים פנים לתורה.

ועל כן אם חזר בתשובה ונתחרט על עונותיו בשעת תקיעה, יהפך האדם לטהור כביום היולדו, שהרי הוא כקטן שנולד דמי. גם תוקעים סימן "תשר"ת" משום שהוא מלשון "תשורה" שמביאים למלך, וזה שנאמר (תהלים פט, טז) "אשרי העם יודעי תרועה", רצונו לומר, אשרי המכוין כוונות אלו במאה קולות.

בתקיעת השופר כל הציבור יהיו באהבה

העיקר בעת תקיעת השופר שכל הציבור יהיה באהבה ואחוה ושלום, כמו שנאמר (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב "אש" ובית יוסף "להבה" ובית עשו "לקש" ודלקו בהם ואכלום. היינו שאם "בית יעקב" יהיו "אש", הוא נוטריקון אהבת שלום. ובית יוסף "להבה", אותיות "ההבל" היוצא מפי התוקע בשופר, ובית עשו "לקש", נוטריקון לשמוע קול שופר, "ודלקו בהם ואכלום", היינו שאם יש ביניהם אהבה ושלום, והם הגונים ודלקו ישראל באומות ואכלום.

אין לנו דבר יותר גדול מזכות תקיעת שופר, וכפי שראינו שבים מתן תורה היה השטן מקטרג, אמר הקב"ה למשה קח מיד את השופר ותקע, ויברח השטן ויגוס מתוכם. וכן בכל מקום שישנה איזו צרה, אנחנו תוקעים בשופרות (רמב"ם תעניות רפ"א), כמו שנאמר (תהלים קיח, ה) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, "מן המצר" רצונו לומר, שהחזן אומר, אנכי תוקע מצדו הצד של השופר, "ענני במרחב יה" ואתה ה' ענני מהצד הרחב של שופר.

משל נפלא כיצד הבנים השוכבים שגלו מעל שלחן אביהם, ע"י השופר מפילים את חומת הברזל ושבים אל אביהם

ונאמר על כך משל נפלא: משל למלך שהיה לו בן יחיד שהיה אוהבו עד מאד, והיה מלמדו טכסיסי מלכות ודרכי מלכים והליכותיהם, ובאהבתו אותו לא היה עוזב המלך את בנו מעימו, והיה מצווה עליו לבל יתרחק מאיתו, שמא יקחוהו האויבים ויוליכוהו בשביה ויעשו בו כרצונם. והבן היה עושה כדברי אביו. לימים התעלם בן המלך מאשר ציוה עליו אביו, והלך לבדו בדרך לטייל, וירחק מאת אביו. והנה תפשו אותו האויבים, והוליכו אותו בשבי בדרך רחוקה, ועינו אותו ביסורין קשין. אבל לשלוח יד בנפשו לא העיז מפני פחד המלך. וכעבור מספר חודשים, הרשוהו לילך בעירם אך מנעוהו מלשוב אל אביו. והמלך בראותו שבנו רחק ממנו, ונעלמו עקבותיו, היה כועס עליו, על שלא שמע בקולו. ובן המלך היה שולח בכל יום אגרת לאביו, כדי שיזכרהו יפדהו ויצילהו מפני שחיי אינם חיים, אולם האויבים היו תופשים את האגרות ומשמידים אותם לבל יגיעו אל המלך. הנה עברו שנים וישמע הבן שיש מנהג למלך לעבור פעם בשנה בסמוך לעיר בה הוא נמצא, לכן כשהגיע אותו היום, ישב בן המלך בפרשת הדרכים שאמור לעבור בה המלך, כדי לפוגשו ולהתחנן על נפשו. אולם בשמוע האויבים זאת, עשו כישוף והעלו מחיצת ברזל בין המלך לבין בנו. בראות הבן שאבדה ממנו כל תקווה ושוב לא יוכל לפגוש את אביו, היה בוכה וצועק, ומרוב בכיה נפלה עליו תרדמה, ויחלום והנה זקן אחד עומד כנגדו ואומר לו, קום קח את האבן הטובה שיש בחיקך, שהיא סגולת מלכים, והכה בחומת הברזל שיש בינך לבין אביך, והחומה תפול תכף ומיד. וייקץ בן המלך משנתו, ויחרד חרדה גדולה, מה זה ועל מה זה, ויבא ידו בחיקו וימצא את האבן הטובה שאמר לו הזקן. וישא קולו ויבך בלב נשבר, ויכה באבן על חומת הברזל ותיפול. אז ראה המלך את בנו, והנה הוא לבוש בלויים, ובשרו דל, ודמעתו על לחיו, ויקרא בקול בכיה, אבי אבי למה עזבתני?

ויכמרו רחמיו על בנו יחידו אשר אוהבו כנפשו, וימהר ויחבקהו וינשקהו ויבכו בכי רב. וישוּבו אל הארמון, אז סיפר הבן לאביו את כל אשר קרהו, ואשר עשו לו האויבים, והמלך נקם את נקמתו מהם.

הנמשל הוא, המלך - הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה, הבן היחיד הם ישראל, הדא הוא דכתיב (דברים יד, א) בני אתם לה', ונתן להם את התורה, הם טכסיסי המלך שילמדו אותם. והוראת המלך שבנו לא יפּרוש ממנו, כנאמר (דברים ו, יג) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק, וכתביב (דברים יג, ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' ובו תדבקו. והאויבים הם אומות העולם, כמו שנאמר (בהגדה) בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם. וכשהיו עם ישראל הולכים אחרי מצוות ה', שונאיהם אינם יכולים לשלוט בהם. אולם כשפרשו ממנו, באו האויבים והחריבו את בית המקדש, והגלו אותם לחוצה לארץ. והאגרות הנשלחות בכל יום מהבן אל המלך הם התפילות, שאף בגלות בכל יום ויום מתפללים עם ישראל שמע קולנו וכו', רפאנו ה' וכו', תשכון בתוך ירושלים וכו', אולם הסטרא אחרא והקליפות והמשטינים אינם מניחים שהאגרות והתפילות יגיעו לשמי מרומים, כמו שכתוב בזהר הקדוש (ראה זוהר חדש ח"ב דף פ"ה ע"א) כל צלותא דלאו איהו בדחילו, חס ושלוּם לכלבא אתמסר. [תרגום, כל תפלה שאינה ביראה, חס ושלוּם לכלב נמסרת]. ואנו מצפים שהקב"ה בעצמו ובכבודו יבוא לקבל תפילתנו ברצון בימים הנוראים, כמו שנאמר (ישעיה נה, ו) דרשו ה' בהמצאו, דהיינו מיום ראש השנה ועד יום הכיפורים, ועל כן מתקבצים בכתיב כנסיות ומתפללים, כי שם נמצא המלך כדי שישמע תפלתנו, אך השונאים [כאמור הם הסטרא אחרא] מעמידים חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, חומה של כל המעשים הרעים. ובאה התורה הנקראת שיבה, כמו שנאמר (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, שהתורה היתה תתקע"ד דורות קודם הבריאה (חולין קטז), ונתנת לנו עצה טובה, ואומרת (תהלים פא, ד) תקעו בחדש "שופר", היינו שפרו מעשיכם, ועל ידי השופר תפילו את המחיצות שביניכם לבין אביכם שבשמים, ואז נשוב אל אבינו בוראנו, אל הדביקות, "לגור" יחד עמו בארמון המלך (הובא גם בכסא רחמים, מלמד, נצבים עמ' קמ"ז).

"כִּי הַמְצוּהָ הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רִחַקָה הוּא. לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֶתָּה וְנַעֲשֶׂנָּה" (ל, יא-יב)

מהי תקנת החוטא? שהאדם עצמו יעשה "רגע חושבים", ובוה יגיע לתשובה וחרטה

"כִּי הַמְצוּהָ הַזֹּאת", היא מצות התשובה שנאמרה קודם (בפסוק קודם) ושבת עד ה' אלהיך. ופירושו, מצות התשובה אינה נבצרת מהשגת האדם, וכל הזמנים ראויים לתשובה, כי לא בשמים היא וגו', וכל הפותח פתח כחודו של מחט הקב"ה פותח לו פתח כפתחו של אולם.

משל למה הדבר דומה, לתרנגול שהתפלש בעפר ונתלכלך. אם יקחהו בעל הבית וינסה לנקותו בכל מיני סוגי הנקיון, לא יצליח לעשות זאת אלא בזמן ארוך מאוד, ואילו אם רק לרגע אחד ינער התרנגול את עצמו מן העפר - הריהו נקי מיד מהלכלוך. כך האדם, אם יבואו עליו כל האנשים המוכיחים שבעולם, וינסו לנקותו ולהסיר חטאיו מנשמתו, לא יצליחו. ומהי תקנתו, שהאדם עצמו יעשה "רגע חושבים", ובוה יגיע למסקנה של תשובה וחרטה, וכך ינקה עצמו מלכלוכי העבירות שבהן חטא. וכמו שאומרת הגמרא בברכות (דף ז). אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות... וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות.

כיצד אנחנו משקרים את עצמנו, ומה נענה ביום שתדובר בנו פרשת לא בשמים היא

ו**שנינו** בתנא דבי אליהו זוטא (ריש פרשה י"ד) שאומר אליהו הנביא, פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, ומצאני אדם אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה, והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים, ובא כנגדי, ואמרתי לו, בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין, אמר לי, רבי יש לי דברים שאני משיבו, בינה ודעת לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה. ואמרתי לו בני, מה מלאכתך? ואמר לי ציד אני. ואמרתי לו בני, מי למדך ואמר לך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה הדגים מן הים? ואמר לי רבי, לזה נתנו לי בינה ודעת מן השמים. ואמרתי לו ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים מן הים נתנו לך בינה ודעת מן השמים, לדברי תורה שכתוב בה (דברים ל, יד) כי קרוב אליך הדבר מאוד בפּיך ובלבבך לעשותו, לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים?! מיד הרים קולו ובכה, אמרתי לו בני, אל ירע לבבך, שכל שאר באי עולם משיבין תשובה זו על אותן ענין שהם עוסקין בו, אבל מעשיהן מוכיחין עליהן. ועליהן וכל כיוצא בהן ועל העושים כמעשיהן מה אומר הכתוב עליהן (ישעיה יט, ט) ובושו עובדי פשתים וגו'.

"לא בשמים הוא" (ל, יב)

נוחם של חכמי ישראל בפסיקת ההלכה

מפסוק זה למדו חז"ל (מציעא נט): כלל יסודי בדרכי הפסיקה, שאין מקבלים הכרעה הלכתית מן השמים, בין על ידי נבואה, בין על ידי רוח הקודש או בת קול, שכן "לא בשמים היא", אלא הכרעת הדין נמסרה לחכמי ישראל בעולם הזה.

זכמו שראינו במעשה הידוע בתנורו של עכנאי (כבא מציעא נט): שזהו תנור של חרס שנטמא וחתכוהו לרצועות והניחו חול בין חוליה לחוליה וזה דומה לנחש, שנחלקו לגביו רבי אליעזר וחכמים האם לאחר שעשו את התקנה הזו יצא התנור מטומאתו או לא, רבי אליעזר אמר טהור, וחכמים אמרו טמא. באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו, והואיל וחכמים היו הרוב, היה רבי אליעזר צריך לשמוע להם ולקבל את דעתם, אבל הוא דבק בדעתו. אמר רבי אליעזר, אם הלכה כמותי, החרוב יוכיח, נעקר החרוב ממקומו מאה אמה. חזר ואמר, אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח. ואמת המים חזרה לאחוריה. אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, והחלו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע שיחזרו למקומם. לא חזרו למקומם משום כבודו של רבי אליעזר, ולא המשיכו ליפול משום כבודו של רבי יהושע. ולבסוף אמר להם אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו. יצאה בת קול ואמרה, מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, לא בשמים היא, שכבר ניתנה תורה מהר סיני, ואין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות". שאלו את אליהו הנביא, מה אמר הקב"ה באותו זמן? אמר להם חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני.

אומר הגאון מוילנא (דברי אליהו ב"מ נט): "נצחוני" מלשון נצח. אם היו נכנעים מפני מופתים שעשה, שהחרוב נעקר, אמת המים חזרה לאחוריה וכותלי בית המדרש זעו, היה זה סוף התורה כולה, ומדוע? בדור ההוא היה רבי אליעזר שעשה מופתים ומולו עמדו חכמים וכולם היו גדולים בתורה, שביכולתם לעשות מופתים, אולם כיצד היו פוסקים הלכה בדור שלנו כשאין מי שיכול לעשות מופתים כאלה?!

אך הם לא נכנעו ואמרו שפסיקת הלכה אינה על ידי מופתים אלא רק בידי עמלי התורה. בזה קיבלה התורה נצח, שגם בדורותנו יש בידי מי לפסוק הלכה. הן עמלי התורה יש גם היום, ולכן רק בידם ניתן לפסוק הלכה, ורק כך פוסקים הלכה (מספר אש דת).

וכן מציינו במסכת תמורה (טז). אמר רב יהודה אמר שמואל, שלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם, לא בשמים היא.

כיצד הראב"ד פסק ע"פ רוח הקודש

מתוך כך, הקשו רבים על דברי הראב"ד, שלכאורה סותרים לכלל זה, שהנה פסק הרמב"ם (פרק ח' מהלכות לולב הלכה ה'), הדס שנקטם ראשו, כשר. והראב"ד משיג על כך וכותב, אמר אברהם, כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול וכו' ומקום הניחו לי מן השמים. עד כאן לשונו.

וקשה, הן כאמור הלכה היא "לא בשמים היא", וכיצד יתכן שהראב"ד הכריע כאן את ההלכה על פי רוח הקודש?

במחלוקת שאין מכריע הלכה כבת קול

הגאון רבי חיים יוסף דוד אזולאי - החיד"א, כותב בספר "דבש לפי" (מערכת נ', אות י"ב), שאף ש"לא בשמים היא" והרמב"ן חולק על הראב"ד במה שכתב בשם רוח הקודש שהופיעה בבית מדרשו, היינו רק כמו הרמב"ן, שהוא בדעתו הרחבה הכריע מן התלמוד להיפך, אז הרשות בידו לעשות על פי התורה לפי דעתו, אבל אם אין בדינו להכריע, ועיינו ראות שנחלקו הפוסקים מערכה לקראת מערכה, אז נראה לדעתי הקצרה שיש לסמוך על הסברא של הפוסקים שהסכימו מן השמים עליה.

גם בספרו "עין זוכר" (יעיר אוון, מערכת א', אות סו), מסיק החיד"א שאפילו לדעת הרמב"ם, הפוסק כי נביא אשר יאמר שגילו לו כי סברת פלוני אמיתית, יחנק כנביא שקר. וזהו רק אם חכמי הדור יכולים להכריע הלכה זו, אבל אם נפלה מחלוקת בין חכמי הדור ואין מכריע, מותר לשאול מן השמים כמי מהקדושים ההלכה, ויכול לעשות על פי מה שהראו לו מן השמים.

וראיה לדבר מכך שהלכה כבית הלל נגד בית שמאי, אף שבית שמאי היו "מחדדי טפי", ולא משום שהיו הרוב, אלא משום שיצאה בת קול (עירובין יג): ואמרה שהלכה כבית הלל, וכיצד נפסק כבת קול אחר שנאמר לא בשמים היא? אין זאת אלא משום שהבת קול מכריעה את המחלוקת ובאופן כזה כן מקבלים הלכה מן השמים.

"מי יעלה לנו השמימה" (ל, יב)

תפילה שמוזכרים בה זכות אבות ודוד, מתקבלת ברצון

כתב הרב חיד"א ז"ל בספר דבש לפי (מערכת ת' ערך תפילה) הפסוק מי יעלה לנו השמימה, עולה בגימטריא "אברהם יצחק יעקב דוד", לרמז שכל תפילה שמוזכרים בה את זכות ג' אבות, וזכות דוד המלך ע"ה, שהוא רגל ד' במרכבה, אותה תפילה עולה לשמים להתקבל ברצון.

"לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים" (ל, יב-יג)

אף שבחטאים פגמת בשמים וגרמת צרות מעבר לים א"צ לתקן כל זאת ודי שתשוב בתשובה כאן

אומר הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל (בדרשת מהר"ח סוף ח"ב), הרמב"ן (כאן ל, יא) מפרש את הפסוקים שהם מדברים בענין מצות התשובה. ועל זה אמר הכתוב לא בשמים היא.

וביאור הפסוק כך הוא, האדם בחטאו פוגם למעלה בשמים, הורס ומחריב עולמות!! ואם כן מן הדין שלא תועיל לו התשובה, אלא אם כן יעלה לתקן שם מה שפגם. על זה אמר הכתוב "לא בשמים היא", אינך צריך לעלות לשמים כדי לתקן, אלא די כאן בעולם הזה לעשות תשובה.

ואמר עוד הכתוב, ולא מעבר לים היא, כי האדם בחטאו יכול חס ושלום להכריע את כל העולם לכף חובה, כמו שאמרו חז"ל (קידושין מ:): לעולם יראה אדם עצמו ואת כל העולם כולו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה, ואם כן יכול להיות שבחטאו גרם שיהיו מעבר לים פורענויות וצרות רבות. ואם כן מן הדין שישוּב בתשובה על הצרות שגרם מעבר לים. על כך מורה כאן התורה "לא מעבר לים", אינך צריך לעשות תשובה במקום ההוא, רק די שבמקומך כאן תוכל לתקן הפגם, בחרטה ועזיבת החטא, וקבלה לעתיד. על כן, חסד גדול התחסד הבורא עמנו, שלא דרש מאתנו תשובה על פגמי החטא הנוראים בעולמות העליונים. ולא זו בלבד, אלא גם את העונש על העוונות אינו נותן כפי הפגם שנגרם בכל העולמות, אלא כפי מעשיו וכמידת הנאתו.

ובזה פירש מהר"ם אלשיך זצ"ל בפירושו לתהלים (סב, יג) את הכתוב (שם) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. היינו שהחסד הגדול הוא שהקב"ה דן את האדם כפי המעשה! כפי השגתו הוא, ולא כפי שהפגם באמת נמשך ממעשהו למעלה.

משל נפלא ממו"ר ראש הישיבה

מורנו ורבנו ראש הישיבה רבי עזרא עטיה זצ"ל הסביר זאת במשל ליהודי עובר אורח שטעה בדרך והלך כמה ימים ביער ללא אוכל ושתיה. לבסוף הגיע לוילה גדולה, בית של אחד המיליונרים הגדולים שאפילו המלך לוּוה ממנו כסף, והיה מתייעץ עמו. דפק בדלתו של העשיר ואמר לו שלא אכל ולא ישן 4 ימים והוא עייף, אמר לו בעל הבית בבקשה תכנס, מצות הכנסת אורחים אין כמותה בעולם, לך תישן בחדר למעלה, אבל הזהיר אותנו, תדע היום באים לכאן המלך ושריו להתייעץ איתי, ולכן תעלה למעלה ותישן ותזהר שלא להפריע. הלך ועלה למעלה, ובאמת בלילה הגיעו המלך ושריו וישבו ודברו, והנה באותם ימים לא היו מנורות, אלא היתה לעשיר עששית גדולה מלאה קריסטלים יפים שממלאים אותם בשמן, והעששית הייתה תלויה בתקרה על ידי חבל שהיה נמצא בקומה השנייה, ועשו חור בתקרה וכך הייתה תלויה. והנה לאחר שהאורח ישן שמונה שעות, קם ורצה ללבוש את מכנסיו, ראה שאין לו חגורה, וכיון שאינו יכול ללכת ללא חגורה תר כה וכה, וירא והנה חבל מונח לרגליו, והיה זה החבל מחזיק את העששית הגדולה. לקח חתיכת זכוכית וחתך את החבל, ופתאום שמע - בום! כל הנרות והשמן נפלו על המלך ושריו, והיתה לעשיר בושג גדולה. כשהלך המלך אמר הבעל הבית לאורח, מה זה עשית ומה עלה בדעתך? השיב האורח, אני מצטער, לא ידעתי שחבל זה מחזיק את העששית. אמר לו בסדר את זה אני מבין, אבל למה לקחת דבר שלא שלך? על זה תקבל עונש.

אותו הדבר הקב"ה אומר לנו, כיון שאתם לא יודעים כמה דברים אתם גורמים על ידי העוונות שלכם, בוראים משחיתים, מחריבים עולמות וכו', לכן על כך לא תקבלו עונש, אבל על שידעתם שאסור לעשות עבירות ובכל זאת עשיתם, על כך תענשו. וזה שנאמר בתהלים (סב, ג), ואתה תשלם לאיש כמעשהו, ולא על התוצאה הנגרמת מזה.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר" (ל, יד)

ר' יעקב אייזיק מקראקא, שחלם מספר פעמים שמתחת הגשר שבפראג ישנו אוצר גדול

מעשה בעני אחד ושמו ר' יעקב אייזיק מקראקא, שחלם מספר פעמים שמתחת הגשר שבפראג ישנו אוצר גדול. החל מקבץ ואוסף פרוטה לפרוטה למען נסיעתו לפראג, עד שעלה בידו כדי צרכי הנסיעה, וקם ונסע לשם. בהגיעו למקום מה רבתה אכזבתו בראותו שמתחת לגשר חונה מחנה צבאי גדול, והוא חשש מאוד להכנס לשם. אבל כיון שהוא רצה בכל מאודו את הממון שבאוצר, יום היה עובר ליד המקום, לראות מתי דרך השומרים להיות במקום, ומתי יחליפו המשמרות, אולי יעלה בידו להכנס לשם. הקצין שהיה שם, שם לב ליהודי הזקן, העטור בזקן ופאות. ומראהו החריג משך את תשומת ליבו, ולכן היה שם עליו עין. והנה בשעת הזדמנות, נגש ר' אייזיק בלאט אל מקום האוצר, אך מיד הבחין בו הקצין, תפסו וצעק עליו מה אתה עושה כאן? בלית ברירה סיפר ר' אייזיק לקצין את דבר החלום שחלם, ועל הטורח הרב שטרח לבא הלום. צחק הקצין עליו ואמר לו שוטה שבעולם כיצד אתה מאמין בחלומות, הלא גם אני חלמתי מספר פעמים כי בעיר קראקא גר ר' אייזיק יעקל'ש שמתחת לתנורו יש מטמון גדול, וכי רגלי הוליכוני מרחק גדול לקראקא?! מיד הבין היהודי כי המטמון נמצא בביתו שלו. נפטר ר' אייזיק מהקצין בשלום, ונסע לביתו חזרה, ואכן מצא מטמון גדול מתחת לתנורו בביתו והתעשר, ומאוצר זה תרם לבניית בית כנסת גדול בעירו.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (ל, יא-יד)

סגולה גדולה לקיים את כל המצוות, להיות עניו באמת שאז אין היצר שולט בו, ונעשה כביכול מרכבה לשכינה

כתב הקדוש הרב חיד"א זיע"א בספרו חומת אנך (סוף פרשת נצבים אות ז) אפשר לומר, כי הנה יקשה על האדם ענייני התורה והמצוות כי רבים הם, ויצר לב האדם מתגרה בו מאד, וכמה כוחו גדול. אך יש תקון גדול מאד וסגולה גדולה לקיים הכל, והוא להיות עניו באמת, ובוה אין היצר שולט בו, שאז נעשה כביכול מרכבה לשכינה, ומעלה עליו כאילו הקריב את כל הקורבנות, ואז נקל לו לעסוק בתורה ולקיים את המצוות. וכך מצינו גדולי עולם שהיו מוכתרים בכל הכתרים, והיו ענוים הרבה אברהם אבינו ע"ה, משה רבנו ע"ה, דוד המלך ע"ה, ראשי תיבות "מאד". גם "מאד" ראשי תיבות מרה אפר דם.

וזה שנאמר (כאן) "כי המצוה הזאת" היא מצות התשובה, "לא נפלאת היא ממך... כי קרוב אליך הדבר מאד" וכו', "מאד" רמז לאדם שעליו לקנות את מדת הענוה ולהזכיר לאדם שהוא בסך הכל אפר דם מרה ר"ת "מאד". גם רמז לגדולי עולם משה אברהם דוד שהם ר"ת "מאד", שעל האדם להיות עניו באמת כמותם.

ולכך ממשך הפסוק "בפיך ובלבבך" - פיו ולבו שווין, "לעשותו" לקבל לעשות כל מצוה שתבא בידו, ובוה תכון עבודת ה' כדת מה לעשות, ואם כן "קרוב הדבר מאד" לקיים התורה ולעבוד את ה' בנקל. וממילא שצריך לקיים המצוות במחשבה, דיבור ומעשה, והוא רמז "אדם" ר"ת אמירה דעת מעשה, וזהו "בפיך" - דיבור, "ובלבבך" - מחשבה ודעת, כי החכמה הוא בלב, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך, "לעשותו" - מעשה.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (ל, יד)

פלא ראשי תיבות: פ'ה ל'ב א'יברים

הרמב"ן (ל, יא) אומר שפסוק זה קאי על מצות התשובה.

החתם סופר על התורה (פרשת נצבים כאן) הביא את מה שכתב השל"ה הק' שלושה דברים נצרכים לעשיית התשובה, א. פה - להתוודות. ב. לב - חרטה על העבר וקבלה על העתיד. ג. איברי העשיה - לעשות את המצוות ולהיזהר שלא לעשות עבירות. וזהו הכתוב בתורתנו הקדושה "בפיך ובלבבך לעשותו", "בפיך" היינו שעשיית התשובה תהיה בפה, דהיינו באמירת הווידוי, וגם "ובלבבך" היינו על ידי החרטה והקבלה לעתיד שבלב. וגם "לעשותו" היינו לעשות את מעשי המצוות כדבעי.

על פי האמור פירש החת"ס את הפיוט (הנאמר אצל האשכנזים, ביום השני של ראש השנה, בזכרונות) "עשה פלא לחיים לבל יהיו כמתים" תיבת "פלא" היא ראשי תיבות, פה לב איברים, דהיינו הבקשה כאן היא שנוכה להשתמש בשלושת כלי התשובה הנרמזים בתיבת "פלא", ואז לא נהיה "כמתים" דהיינו כהרשעים שאף בחייהם קרואים מתים. אלא נהיה כהצדיקים אשר אף במיתתם קרואים חיים. (להתעדן באהבתך).

מאמרי הפרשה פרשת וילך

"וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)

עלינו מוטל לסובב מעיר לעיר וללמד לעם דרך התשובה

פירש הכלי יקר (כאן בפירושו השני) מהו "וילך משה"? שרצה משה לזרזם על התשובה, ולפי שאין אדם רואה חובה לעצמו, על כן אמר "וילך משה", הלך מאוהל לאוהל, לכל אחד מישראל, והיה מדבר על לבו "את הדברים האלה", "הדברים" היינו ענייני התשובה התלויה בדיבור, כמו שנאמר (הושע יד, ג) קחו עמכם "דברים" ושובו אל ה'. כך עשה משה רבנו הרעיא מהימנא, וכך עשה שמואל הנביא כנאמר (שמואל א, ז, טז) "הלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה, ושפט את ישראל את כל המקומות האלה".

ובתנא דבי אליהו רבה (פרק י"א) כתוב, אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין, מפני מה נהרגו, לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם, לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן ולסובב בכל עיירות ישראל, יום אחד ללכיש, יום אחד לבית אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, ובין בכל מקומות ישראל, וילמדו את ישראל דרך ארץ וכו', כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמות כולן שברא מסוף העולם ועד סופו!

כשההורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של המלכים

משה רבנו היה מלך, שמואל הנביא היה מלך, ולכן כל אחד ואחד מאיתנו נחשב למלך בתוך ביתו, כמו שנאמר במגילת אסתר (א, כב) להיות כל איש שורר בביתו. ואין די בכך שההורים "משדרים" ומנחים הנחיות לילדיהם, שהרי גם לגבי הצאצאים אמרו את הכלל שאין אדם רואה חובה לעצמו, ולכן יש להדריך כל אחד מהם באופן אישי, לכון ולהורות לו את הדרך, בבחינת הנאמר כאן "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", להשיג ולפקח מקרוב, כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמות כולן שברא, וכל אחד ואחד עולם מלא הוא, ששמו של הבורא מתגדל ומתקדש בו!

וכבר אמרו חז"ל (ראש השנה ח:): שהמלך נידון בהארת פנים מיוחדת, במידת רחמים מיוחדת, "מקמי דליפוש חרון אף" - לפני שתרבה מידת הדין. וכשההורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של המלכים, ויפעלו בזה שנת מילוי משאלות הלב עבורם ועבור כל בני המשפחה.

זכן היתה דרכו של מו"ר גדול דורנו מרן מלכא כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל שהיה מכתת רגליו ממקום למקום לזכות את הרבים וללמד להם תורה ולהכניסם תחת כנפי השכינה, אשריו ואשרי חלקו.

ומקובל בידינו שבראש השנה יש דין כפול, דין אחד על כל אדם בפני עצמו, ודין שני, עד כמה "הרבים צריכים לו", שאם הרבים צריכים לו, יש לזכותו ולהנחילו שנה טובה, כדי שיוכל למלא את שליחותו בהצלחה (כך ביארו רבותינו ז"ל על הגמ' בראש השנה טז:).

ולכן אדם ששם אל ליבו את דרכי התורה להדריך את ילדיו, שילכו בדרך הישר, יזכה לדין ברחמים כפי שזוכה מלך, והוא הלא "מלך" בביתו, אחר שמדריך אנשי ביתו ומנווט דרכם. וגם כיון שהרבים צריכים לו, הלא הם בניו ובני ביתו, ועל ידי כך ידונו אותו לחיים, בכדי שאדם יוכל לקיים את ייעודו.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)

השאיפה האמיתית של האדם צריכה להיות התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת

הנה הלשון "וילך" מרמזת לאדם שאין לו לאדם לעמוד במקום שנמצא בו ולהסתפק במה שיש לו ברוחניות, אלא חובה על האדם, ללכת להתקדם ולעלות בימי חייו, וזה בבחינת "לכו מחיל אל חיל" (תהלים פד, ח). וכך זו השאיפה האמיתית של אדם שחושב נכון במהלך העולם ככל ימי חייו, שצריכה להיות בחיינו התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת.

ואמנם על משה רבנו ע"ה נאמר "וילך משה" אין זה משנה כלל מה גילו ומה מעמדו, משה רבנו כל ימיו הוא בבחינת הולך ומתקדם, האדם בהליכתו ובהתקדמותו, נשגב ונעלה הוא יותר ממלאכי השרת, באשר הוא הולך ומתקדם והם ניצבים ועומדים, שנאמר (ישעיה ו, ב) שרפים עומדים ממעל לו, ועוד נאמר (מלכים א, כב, יט) וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, ועוד (זכריה ג, א) השטן עומד על ימינו לשטנו. כך גם אומר ה' ליהושע בן יהוצדק הכהן (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה.

למלאך אין בחירה חופשית, ולכן הוא איננו צריך להתקדם ומרגע היווצרותו הוא עומד במקומו, במעלתו ובדרגתו. לעומת זאת עמידה במקום אחד אצל האדם זוהי נסיגה, זוהי ירידה.

לכך אצל נח נאמר (בראשית ו, ט) את האלהים התהלך נח, נח לא עמד במקום אחד, הוא כל העת השתדל להתהלך, להתקדם ולהתעלות, זוהי גדולתו. גם אצל אברהם אבינו, פונה אליו ה' ואומר לו (בראשית יז, א) התהלך לפני ויהיה תמים, דהיינו אל תעמוד במקום אחד, אלא תתקדם ובוזה תהיה מושלם. וכך מצינו עוד אצל אברהם בנסיון הראשון שנאמר לו (בראשית יב, א) לך מארצך, ובנסיון העשירי נאמר (בראשית כב, ב) ולך לך אל ארץ המוריה.

לכך פרשת "וילך משה" נאמרת בתקופת ראש השנה ויום הכפורים שהם ימים של תשובה ועלייה רוחנית, ימים שיש "ללכת" ולהתקדם בהם.

ועל פי זה מסבירים את הפסוק (במדבר לג, יב) ארץ אוכלת יושביה הנאמר בפרשת המרגלים בצורה הבאה, ארץ הקודש אוכלת את אלו שיושבים בה, ולא מהלכים בתוכה במצוות ומעשים טובים, כי יש להרבות תמיד בשאיפה לעליה מדרגה לדרגה ולא להסתפק בישיבה במקום אחד ללא מעש.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא" (לא, א-ב)

למה שינה משה ממנהגו - והלך אל ישראל

כתב רש"י (כאן) על הפסוק, לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כוחו ומפני כך לא יכול היה להנהיג את העם, תלמוד לומר (להלן לד, ז) לא כהתה עינו ולא נס לַחַהּ וּאִם כֵּן מֹשֶׁה רַבְּנוּ כִּלְלָא נַחְלֵשׁ. אלא מהו "לא אוכל"? איני רשאי מפני שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע. עד כאן.

ממשיך רש"י על הפסוק "אנכי היום", היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. עד כאן. ומקורו טהור מסוטה (דף יג:). דהיינו המילה "היום" ללמדנו באה שאמר משה לעם ישראל היום ב' באדר נולדתי וביום זה אפטר מן העולם.

והנה המעיין ישים לבו לתמיהה המתבקשת בדברי רש"י, מפני מה הקדים רש"י לפרש את המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", לפירוש המילים "אנכי היום", והלא בפסוק המילים "אנכי היום" נמצאות לפני המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא". (זו הגירסא במרבית החומשים. ואכן, במהדורות מאוחרות היו שסידרו את פירושי רש"י לפי סדר הפסוק).

ביאור נפלא על כך הביא הגאון בעל שו"ת "מים חיים", בשם זקנו, הגאון רבי שמחה הכהן ראפופורט, אב"ד לובלין, מצאנו במדרש (שמות רבה, פרשה ט"ז סי' ד'), בא וראה מה בין משה לשמואל, משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדיבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר (שמואל א, ג, י) ויבא ה' ויתיצב. למה כך? אמר הקב"ה בדין ובצדקה אני בא עם האדם. משה היה יושב, ומי שהיה לו דין בא אצלו ונדון, שנאמר (שמות יח, יג) וישב משה לשפט את העם. אבל שמואל היה טורח לכל מדינה ומדינה ושופט, כדי שלא יצטער לבא אצלו, שנאמר (שמואל א, ז, טז) והלך מדי שנה בשנה. אמר הקב"ה, משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל, יבוא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור, אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עמו.

ואמנם עלינו לתמוה, הלא משה רבנו היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, ואם כן, למה באמת לא אחז בענוה ללכת אל ישראל כמו שמואל?

אלא צריך לומר שמשה רבנו ידע כיון שהוא מנהיגם של ישראל, לכן כאשר הוא ילך אל ישראל, ילך אתו הקב"ה, ועל כן, דוקא מחמת ענותנותו לא רצה שיבוא הקב"ה עמו, ולכן לא הלך לישראל.

ומעתה מה נפלא סדר הדברים ברש"י, וכך ביאורם, הן בפסוק הקודם נאמר "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", והיה קשה לרש"י, שהרי כאמור לא היתה דרכו של משה ללכת לישראל, אלא הם היו באים אליו, ומדוע כאן חרג ממנהגו והוא הלך אל כל ישראל? על כך מפרש כאן רש"י, שזאת משום "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", איני רשאי להנהיג, שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע, וממילא לא היה ה' בא עמו, ולכן ביום זה יכול היה משה להתנהג כמתבקש מענותנותו הגדולה, והלך כשמואל הנביא אל ישראל.

וכיון שמטרת רש"י בביאור הפסוק לא אוכל וגו' לפרש את הפסוק הקודם, לכן מפרשו רש"י בתחילה לפני פירוש המילה "היום", שכן ראוי להקדים את פירוש הפסוק וילך משה וגו' הכתוב ראשון.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (לא, א-ב)

"וילך" להוכיחם שהאדם אינו יודע זמנו

מפרש במדרש תנחומא (כאן ריש וילך) אין "וילך" אלא לשון תוכחה, שנאמר (תהלים מו, ט) "לכו" חזו מפעלות אלהים. עד כאן. כלומר "וילך" הנאמר כאן, פירשו שמשה רבנו הוכיח את בני ישראל. והתמיהה מאליה עולה, איזו תוכחה אמר כאן משה לבני ישראל?

בספר מנחת עני (אטינגר, עמ' ת"ע) כתב לבאר כי תוכחת משה היתה במה שאמר להם (בסמוך) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ובסוטה (דף יג:): שנינו, היום מלאו ימי ושנותי. וכתוב בזוהר הקדוש (ח"ב דף קע"ד ע"א) שמשה רבנו ידע רק באותו יום שזהו יום פטירתו. והוכיחם על ענין זה, שאף אחד אינו יודע את זמנו, ולכן שימו לנגד עיניכם שתכלית ביאתכם לעולם היא כדי לאסוף כמה שיותר תורה מצוות ומעשים טובים!

ולכן אדם יחזור בתשובה קודם יום המיתה, וכמו שאמר התנא (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך. והקשו רז"ל בגמ' (שבת קנג.) וכי אדם יודע אימתי ימות, ויתרצו ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה. ע"כ. והנה אם בימות השנה כך כל שכן בעשרת ימי תשובה שזה הוא זמן תשובה לכל (וכמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה). וכבר נאמר (מלכים א, ב, ו) "ועשית" כחמתך ולא תורד שיבתו בשלום, "ועשית" ראשי תיבות "עשרת ימי תשובה" ללמדנו שבימים אלו עת עומדו לדין, יחשוב כאלו הוא יום הפטירה ויציא ת הנפש, וכל שכן בימי ראש השנה ויום הכפורים.

שני תיקים, האחד עם תינוק והאחר עם סמרטוטים

סיפור מדהים ומזעזע סופר על אשה אחת, שהיה לה שגיגון שכל תיק שהיתה רואה היתה פותחת אותו, מחטטת וסוגרת.

עוגמת נפש גדולה היתה לבני ביתה שהלכו אתה כמה פעמים ברחוב וללא הודעה מוקדמת רצה לכיוון בחור ישיבה שנסחב עם תיק בדרכו לישיבה, ובחמת זעם קפצה לעבר התיק, פתחה, חיטטה ובמקרה הטוב... סגרה!

וכך היה מנהגה עם אשה שהלכה עם תיק צד, ועם זקנה עם סל ובעצם עם מי לא...

הקש ששבר את גב הגמל אירע בחתונה בה היא השתתפה, והנה אשה שנכנסה לאולם עם... תיק כמובן, וזאת קפצה לה על התיק ופתחה אותו...

בעלת התיק היתה אשה שידעה לצעוק... והרימה קול צעקה גדולה ופתחה עליה בצעקות גנבת!!! חצופה!!! חטטנית!!! ותהום כל העיר.

הבנים של אותה אשה, כבר לא יכלו לשאת את הבזיונות. לקחו אותה לביתה, הושיבו אותה בסלון ואמרו לה, אמא'ה די! עד כאן! עד מתי נסבול בזיונות. הרי את יודעת, תיכף אנו נכנסים לתקופת שידוכין ואף אחת לא תרצה שוויגער כזאת!! למה את עושה את זה?

פתחה האם ואמרה: בני היקרים! אתם יודעים שאני ניצולת שואה, ומה שאני עברתי שם, שאף אחד מכם לא יתנסה בזה...

וכאן היא סיפרה דבר שמעולם לא סיפרה לאיש. שנה לאחר שנישאתי פרצה השואה. בעלי (הקודם) נרצח באכזריות על ידי הנאצים ימח שמם, ונשארתי לבדי כשעובר בחודש מתקדם בבטני. ויהי כי כלו חדשיו, ילדתי בן במזל טוב. כמוכן שדאגתי כל הזמן להחביא אותו מעיניהם השטניות של הגרמנים. אלא שיום אחד שלחו אותנו ברכבת למחנות עבודה. בדרך לרכבת הלכתי כשבידי שני תיקים. תיק אחד עם כל מיני סמרטוטים ובתיק השני... בני בכורי מחמד עיני.

רגע לפני שאני עולה לרכבת, מפקד האס אס צועק "את עם השני תיקים תזרקי מיד תיק אחד!" וכמוכן, מהרתי לזרוק את התיק עם הסמרטוטים. עליתי לרכבת. הרכבת פתחה בנסיעה. פתחתי את התיק כדי להוציא את התינוק. וחשכו עיני, בטעות זרקתי את התיק שבו היה התינוק... מאותו היום קיבלתי הפרעה נפשית, כל פעם שאני רואה תיק, אני מחפשת את הילד שלי שם... עכשיו אתם מבינים מה עובר עלי!!! עד כאן המעשה המרטיט. ומוסר ההשכל הנלמד ממנו הוא, דבר ראשון, עד כמה צריך לדון לכף זכות. אתה אף פעם לא יודע מה עובר על השני!

ודבר שני, תאסוף עוד ועוד זכויות כדי שלא תגיע לבית דין של מעלה עם תיק מלא בסמרטוטים, ואת התינוק תשאיר למטה... (להתעדן באהבתך).

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (לא, ב)

לא יכל להנהיג מפני שהגיע לדרגות עצומות

משה רבנו, טרם פטירתו השיג והגיע לדרגות רוחניות גבוהות, ולמעלות עליונות שמימיות, עד אשר נפתחו לפניו מעיינות החכמה והדעת, הסתומים וחתומים ומכוסים משאר בני אדם. בדרגה גבוהה זו, הרגיש שלא יוכל למלא עוד את תפקידו לרומם את העם מן הגשמיות ולהעלותו אל הרוחניות. כי מנהיג, בכדי שישפיע על העם, צריך לרדת לדרגת העם, ומשם להעלותו כלפי מעלה, ירידה לצורך עליה, אך משה כבר לא יכול היה לרדת מטה, באשר התעלה והתרומם מעלה מעלה. לפיכך, אמר להם "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", כלומר, לא אוכל עוד לשרת את העם ולהנהיגו. "ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמֵד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתָם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ פֶּאֶשֶׁר דָּבַר ה'" (לא, ג)

משה ביקש שיהושע ילחם לישראל והוא יכנס לארץ רק כדי ללמדם תורה, ומה השיבו ה'

בספר תפארת יהונתן לר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל (וילך כאן), פירש את הפסוק כך, שלכאורה קשה על משה רבנו מדוע הפציר בהקב"ה שיכנס לארץ, והרי כבר אמר לו הקב"ה (בפסוקנו), שיהושע הוא יכניס את ישראל לארץ, והרי כבר אמרו חז"ל (ברכות מח): שאין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלא נימא, וכבר נגזרה גזירה על משה שלא יכנס? אלא הענין הוא, דהנה ישנם ב' משיחים לישראל, משיח בן יוסף, ומשיח בן דוד. והצורך בב' משיחים, כדי שמשיח אחד ילחם מלחמות ה', והמשיח השני ילמד את ישראל באותו זמן תורה, שהרי אי אפשר ללמוד תורה באותה שעה שנלחמים. לכן אותם שנלחמים ילחמו ויהיו עם המשיח שנלחם איתם, ושאר ישראל שלא נלחמים, ילמדו המשיח השני תורה.

וזה שביקש משה מהקב"ה, נכון שיהושע הוא שילחם את מלחמות ה', אבל עדיין צריך מי שילמד תורה לעם ישראל באותו הזמן, ולכן רצה משה להיכנס לארץ כדי ללמד תורה לישראל.

אמנם אמר לו הקב"ה שיהושע לא יצטרך לטרוח להלחם, אלא ללמד את ישראל תורה, לפי שהקב"ה בעצמו ילחם להם לעם ישראל, ואם כן אין צורך שהוא יכנס לארץ.

וזהו פירוש הפסוק "ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה", היינו דה' הוא יעשה את המלחמה, ויהושע הוא עובר לפניך, כדי ל- "כאשר דבר ה'" דהיינו יהושע יעבור כדי ללמד תורה. לכן משה לא יוכל להכנס לארץ ללמד תורה לישראל דאין צורך בזה.

"הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף... וּבְנִיחָם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים" (לא, יב-יג)

מדוע במצות הקהל מקבלים שכר על הבאת הקטנים

בגמרא (חגיגה ג) אמרו רז"ל על מצות הקהל, שהאנשים באים ללמוד, והנשים באות לשמוע, אמנם הטף למה באים, אלא כדי ליתן שכר למביאייהו. אולם יש להתבונן בדבר, הלא ממה נפשך, אם יש איזו תועלת בהבאת הטף,

היה לחז"ל לומר את התועלת שיש בהבאתם מה היא. ואם אין תועלת כלל בהבאתם, למה אותם המביאים אותם יקבלו שכר, אחרי שבביאתם אין שום תועלת לטובה.

ונראה לפרש על פי מה שכתב הרב אהלי יעקב ז"ל בפרשת כי תשא על הפסוק (שמות לג, ח) והביטו אחרי משה, אמרו רז"ל (שמות רבה פ' מ"ה ס' ד') שהיו אומרים על משה אשרי יולדתו. והקשה הרב ז"ל, והלא פשט הכתוב מוכיח שלא היה רצונם בשבחו?

ופירש הענין, שכוונתם באומרם על משה "אשרי יולדתו" לגנותו ולומר שאין פאר למשה רבנו ע"ה ביופי צדקתו ומעשיו, כי טוב דרכיו ומעשיו בא לו מצד יולדתו, שהיתה צדקת וגידלתו מנעוריו בצדקות ובדרך ישרה, וזהו "אשרי יולדתו", שהיא גרמה לו (ואין אומרים אשריו, ע"ש).

נמצא כי אם הדרך האב את בנו בדרך ישרה ועבודת ה' מקטנותו, מביאו לבית הכנסת, מביאו לבית המדרש בעת הדרשה, מנהיגו בקריאת שמע ותפילה וכן כיוצא בזה, אז נעשה לילד הרגל בכל זה, וגם אחר שיגדל, ישאר במנהגו הטוב לבוא לדרשה ולהתפלל בבית הכנסת וכיוצא בזה. וכמו שנאמר (משלי כב, ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יקין לא יסור ממנה". וממילא אחר כך יהיה שכר מן השמים לאביו, על אשר הוא גרם לבנו הנהגה טובה זו.

ומעתה נשוב אל מצות הבאת הטף במצות הקהל, כי אף על פי שעתה אין תועלת מהבאתם במצות הקהל, שהרי הקטנים אינם מבינים דבר, עם כל זאת יש תועלת לאחר זמן בהבאתם, כי על ידי שאבותם מרגילים אותם בקטנותם לבוא בהקהל לדברי תורה, אז גם אחר כך בגדלותם יבואו, וממילא לעתיד יהיה שכר למביאייהם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנָן קָרְבָנוּ יָמֶיךָ לְמוֹת קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ" (לא, יד)

לשון זו של קריבת ימים למוות נאמרה רק בשלושה צדיקים ומרמז שנפטר לפני גיל אבותיו

המדרש (בראשית רבא פרשה צ"ו סימן ד') מבאר שלשון זו של "קריבת ימים למוות, נאמרה רק בשלושה צדיקים, והם מבחירי ה', הראשון נאמר ביעקב אבינו ע"ה, שם נאמר (בראשית מז, כט) ויקרבו ימי ישראל למוות.

השני נאמר במשה, בפרשתנו (כאן) הן קרבו ימיו למוות.

והשלישי בדוד כנאמר (מלכים א, ב, א) ויקרבו ימי דוד למוות.

מקום שנאמר לשון "קריבה", זהו רמז שנפטר לפני גיל אבותיו. משה חי 120 שנה, ועמרם אביו חי 137 שנה. יעקב חי 147 שנים, יצחק אביו 180 שנה, וסבו אברהם - 175 שנים. דוד חי 70 שנה, וישי אביו חי כ- 400 שנה.

"וּמְצָאָהוּ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בְּיָוֶם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקָרְבִי מְצָאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה" (לא, יז)

מנין התיבות בקללות תרע"ו כמנין "רעות", וכנגדן בקללות יש כ"ו פעמים שם השם שגם הם עולים בגימט' תרע"ו, למתקם

הרב חיד"א בס' פני דוד (וילך אות ג') מביא שבספר לב אריה כתב לפרש בשם גדול אחד, שיש בקללות שבמשנה תורה תרע"ו תיבות כמנין "רעות", וכנגדן נזכר שם השם בקללות כ"ו פעמים, שגם מנינם עולה בגימט' תרע"ו [26 כפול 26 יוצא 676], וזאת כדי למתקם ולהפך הקללות. וזו כוונת הפסוק בתהלים (לד, כ) רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ה', רצונו לומר, "רבות רעות צדיק" "צדיק" הוא משה רבנו ע"ה שאמר "רעות" הן הקללות, כמנין "רעות", אבל "מכלם יצילנו ה'" כנגדן נאמר כ"ו פעמים ה', וזה שאומר הפסוק "הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה", היינו בגלל שנסתלק שם ה' שמהפך הקללות, על כן באו "הרעות", היינו הקללות, שעולה מנין תיבותן תרע"ו כמנין "רעות". דברי פי חכם חן.

ממשיך הרב חיד"א שאפשר לומר רמז בפסוק (תהלים לד, כ) רבות רעות צדיק, הנזכר, על פי מה שכתב בספר דרוש שמואל (פ' נצבים), ישנן כ"ו שמות בתפילת י"ח, והן כדי להגן מכ"ו שמות שבתוכחות. ובזה פירש את מאמר חז"ל שפני שהיו ישראל מתייראים מהתוכחות, לכך אמר "אתם נצבים", הכוונה שכשתעמדו בתפילת י"ח לפני ה' אלהיכם, אתם ניצולים מהתוכחות, לפי שכ"ו אזכרות שבתפילה הן כאמור כדי להגן מהתוכחות. עד כאן דבריו. ויש להרכיב את שני הדברים יחדיו, דכ"ו אזכרות שבתפילה שעולים בגימט' תרע"ו, מגינות על הקללות שיש בהם תרע"ו אותיות, ולכך כתיב בתוכחות כ"ו פעמים שם ה', לרמוז שמי שיכוין בכ"ו אזכרות שבתפילה ינצל מהקללות.

"וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֵא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְקָרְבִי... וְאָנֹכִי הַסֵּתֵר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה בִּי פְנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרָיִם" (לא, יז-יח)

למה ישראל נענשו על התשובה שעשו

מפורסמת קושית הרמב"ן (כאן), איך יתכן שישראל יתוודו ויעשו תשובה ויאמרו שכל הצרות הם "על כי אין אלהי בקרבי", ומיד לאחר מכן, אומר הפסוק, "ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' כי פנה אל אלהים אחרים". וכי זה השכר שמקבלים ישראל על התשובה שעשו והתוודו?

והרבה מן המפרשים נתחבטו ליישב פסוק זה, כמו שכתב בספר גן רוה. ובספר מעיינה של תורה (כאן, עמ' קמ"ב) הביא בשם הכלי חמדה שפירש את הפסוק בדרך נפלאה, על פי היסוד שהתשובה על החטאים מועילה רק "לישראל", ולא לבן נח, מפני שלגוים הקב"ה הוא מלך, והם עבדיו, והלכה היא (קידושין לב:): שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לכך אף שהם שבים בתשובה ואף אם ה' מתרצה להם תשובתם לא מתקבלת. אולם עם ישראל שהם בניו של הקב"ה, ואב שמחל לבנו על כבודו, כבודו מחול, לכך תשובתם מתקבלת ברצון.

והנה ידועים דברי חז"ל (שבת דף פח). אמר רבא מכאן "מודעא רבה לאוריתא". והיינו שעד זמן אחשוורוש יכלו ישראל לתרץ שלא יכלו לקיים את התורה, מפני שבמעמד הר סיני קיבלו את התורה מאונס, שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ורק בזמן אחשוורוש כשיקבלו מאהבה שוב אין להם טענה זו.

אמנם על עוון עבודה זרה, תירוץ זה אינו מועיל, שהרי גם ללא מתן תורה מצווים עליה, שגם בני נח עוד לפני מתן תורה נאסרו בעבודה זרה.

ולפי זה זהו פירוש הפסוק "ואמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי", הוא שבזה ישראל מתוודים רק על עוון עבודה זרה, ש"אין אלהי בקרבי", ולא על שאר עבירות, וזאת מפני שהם סוברים שבלאו הכי על שאר עבירות יש להם תירוץ על שנכשלו בהן, מפני שקיבלו את התורה מאונס.

וכיון שזו טענתם, על כך משיב ה' שאדרבה, "הסתר אסתיר פני", ויקבלו עונש על כל הרעה שעשו, והטעם "כי פנה אל אלהים אחרים", מפני שעבדו עבודה זרה, ופירושו שעל כל צד מגיע להם עונש, שאם הם סבורים שדינם כדן בן נח, ולכן אין עליהם תביעה על שאר עבירות [שכאמור הם טוענים שהיו אנוסים שנכפה עליהם הר כגיגית], הרי לבן נח לא מועילה תשובה, ואם כן לשם מה הם חוזרים בתשובה? אלא ודאי שדעתם שלאחר קבלת התורה, שוב אינם בני נח, ולכן דין ישראל גמור להם, ולכן הם שבים בתשובה על עון עבודה זרה. אם כן חזרנו לכך שהם קיבלו את התורה מרצון, ואם כן אדרבה לפי שיטתם צריך להענישם עכשיו על כל שאר העבירות שעשו, והם הרי לא שבו עליהם בתשובה.

המחשבה שאין אלהי בקרבי היא סיבה לעונש

עוד מצאתי ישוב על הפסוק הנ"ל בספר בנין אריאל (לוונשטאם, בחלק "חדרי תורה" פרשת וילך דף קח ע"ב נדפס תרס"ה) שכתב, איתא בזוהר הקדוש (פרשת בחקתי), שאם הקב"ה לא היה עם ישראל אפילו רק יום אחד בגלות, לא היתה חס ושלוש שארית ופליטה לישראל. והטעם הוא, כיון שהקב"ה הוא לבם של ישראל, וכשם שאי אפשר לאדם לחיות בלא לב, כך אי אפשר לישראל לחיות בלא הקב"ה.

והביא שם בשם תשובת מר זקנו החכם צבי (בשו"ת חכם צבי סי' ע"ד), שפעם נשאל בענין שבדקו תרנגולת לאחר שחיטה, ולא מצאו את הלב והכשיר אותה החכם צבי מטעם שאמר שודאי היה לה לב, שאם לא כן, כיצד היתה חיה לפני כן.

ועל פי זה פירש את הפסוק כך, לאחר שמצאו את האדם צרות ורעות, הרי הוא חושב שהטעם הוא "על כי אין אלהי בקרבי", לכן מצאוהו רעות, והרי זו כפירה חס ושלוש, כי לא יתכן לומר כן, שהרי הקב"ה הוא לבם של ישראל וכיצד יחיו בלא הקב"ה? לכן אדרבה "אנכי הסתר אסתיר פני", ויקבל עונש "על כל הרעה". והטעם, "כי פנה אל אלהים אחרים", שמה שאומר "שאיין אלהי בקרבי" זה מחמת הכפירה שפנה אל אלהים אחרים.

אין אלהי בקרבי הכוונה לע"ז

עוד ישוב מצאתי בספר גן רוה, שכתב בדרך פשוטה. הנה בפסוקים לפני כן כתוב, "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" וגו'. נמצא שלאחר שמצאוהו רעות וצרות, ואומר "על כי אין אלהי בקרבי", כוונתו, שיש לו צרות,

בגלל שאין את אלהיו בקרבנו שהוא אלהי נכר הארץ, ואם כן ודאי שבזה אומר הקב"ה הסתר אסתיר פני וגו'. (נפלאות מתורתך).

"וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימָה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (לא, יט)

רמז למנהג שכל אחד כותב אות בהכנסת ספר תורה

הרב מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל, נתן כאן רמז נחמד ליישוב שאלה שהובאה לפני הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר זי"ע, וכך היה המעשה: מאן דהו מצא ספר תורה שהיה מושלך כדומן על פני השדה בבזיון נורא, ונסתפקו מי כתבו, האם כיון שהיה מושלך, אות הוא שגוי או מין כתבו, ואז דינו שיגנו או ישרף (וכמו שנפסק בשו"ע יו"ד סי' רפ"א), או שכתבו ישראל וספר כשר הוא. הציעו את השאלה לפני הגאון רבי עקיבא איגר זי"ע, והשיב בחכמתו, הנה מנהג ישראל תורה, וידוע המנהג בהכנסת ספר תורה, שבכתבת האותיות בשורות האחרונות שבפרשת "וזאת הברכה", הרבה בני אדם משתדלים לזכות לכתוב אות לפי האות הראשונה של שמם. וזה פשוט שאותיות שנכתבו מהרבה בני אדם אינן דומות זו לזו. [מנהגם היה שכל איש היה כותב ממש את האות, ולא כבזמננו שהסופר כותב את האותיות ורק האנשים מסייעים בידו]. ועל כן יש לראות בספר התורה שנמצא איך נראות האותיות בשורות האחרונות, שאם הן לא דומות זו לזו מחמת המנהג הנ"ל, סימן הוא שישראל כתבו, וספר כשר הוא. אולם אם הן דומות לכתב שבכל הספר, יש לחשוש שגוי או מין כתבו ויגנו.

ותשובה זו מרומזת בפסוק כאן, "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", היינו הוראה לעם ישראל שישתדלו לזכות במצות כתיבת האותיות בהכנסת ספר תורה, "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" - שעל ידי כך האותיות שב"שירה" דהיינו "בשורות" האחרונות, יהיו כתובות מהרבה בני אדם, וממילא לא יהיו דומות זו לזו, והן תהיה "לעד בבני ישראל" דהיינו זה יהיה סימן שהספר נכתב בכשרות על ידי ישראל...

"וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימָה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (לא, יט)

בכח התורה, להגן מכל צרה, אפילו בעת הסתר פנים

כותב החפץ חיים (חפץ חיים על התורה סוף וילך), מצוה זו היא המצוה האחרונה שבתורה, לכתוב את ספר התורה. ובא הציווי הזה אחרי הפסוק (לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ללמדנו שיש בכח התורה הזאת להגן ולהציל מכל צרה ויגון! ואפילו בעת הסתר פנים, מכל מקום אור התורה מפייץ אור ובאורה ניסע ונלך, וכמשל הגמרא (סוטה כא). על הפסוק (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, מה אור מגן לעולם, אף התורה מגינה לעולם.

"לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֶן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

חשיבות התורה והחזרה עליה

לקח את ספר התורה הזה, ראשי התיבות עולים בגימט' מאה ואחת, ללמדנו שאם חוזר על לימודו מאה ואחת פעמים כמספר "מיכאל" שר ישראל, לא תשלוט בו השכחה, כי התורה שלמד, תהא בעזרו, וזהו שאמר "לקח את ספר התורה הזה" היינו שעל ידי החזרה "קיחה" תהיה לו בתורה.

וכן "לקח" אותיות "חלק" שעל ידי קיום התורה זוכה לחלק בעולם הבא אצל אבותינו הקדושים.

וכן "לקח" אותיות "לְקַח", על דרך מה שאמר הפסוק (משלי ד, ב) כי "לקח" טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו, שהשם יתברך נתן חלקנו וגורלנו בתורה וראוי לנו שלא נעזבנה. דרך משל, דבר החשוב בעיני עניים, בעיני עשירים אינו חשוב. ויש דבר שהוא חשוב בעיני העשירים, אולם אינו חשוב אצל השרים. ויש דבר שאף שהוא חשוב אצל השרים, אינו חשוב אצל המלך. אבל דבר החשוב בעיני המלך, בודאי זהו הטוב ביותר, ואין לנטות ממנו ימין ושמאל, לאחר שהמלך בחר בו. וכן הוא בתורה הקדושה, שמצינו שהקב"ה בעצמו מחשיבה אצלו מאד, עד שקראה "לקח טוב", אם כן בודאי שאין עוד מעלה וחשיבות ממנה, ולכן "תורת אל תעזבו".

”לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד” (לא, כו)

תיבת "את" ללמדנו שילמד עם חברותא ולא ביחידות

מדוע התווספה התיבה "את", והרי לכאורה היא מיותרת, שהפסוק היה מובן, אילו היה נכתב, לקח ספר התורה הזה? ללמדנו, שילמד האדם עם חברותא ולא ביחידות, לכך נאמר "את ספר", שיהיה "אתו" בעת למודו עוד חבר, ועל ידי כך יבין מה שלא היה מבין לבדו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (מכות י.) על הפסוק (ירמיה נ, לו) חרב אל הבדים ונאלו וגו', אמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבתי וכו', ומתלמידי יותר מכולן, בעבור שזה שואל וזה משיב, ועל ידי זה יתווסף להם חידושי התורה אשר לא ידעו ולא הבינו מקודם.

ומה שהוסיף תיבת "ספר", ולא היה די לומר לקח את התורה הזה? כי "ספר" לשון סיפורי דברים, ללמד שכל מה שיכול לספר ולפטפט ולהרבות בדברי תורה ידבר. אבל בדברי העולם, צריך למעט בכל מה שאפשר, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סוף ברכות) כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין. כלומר כל פטפוטים רעים, חוץ מפטפוטי תורה, כי המאור שבתורה מחזיר את האדם למוטב. (ספר אבני השהם).

”לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד” (לא, כו)

התורה "שם" תעיד עליו שקיימה

"והיה שם בך", הנה התורה מצלת ומגינה לאדם מכל צרה בחייו, להצילו ולשמרו מכל נזק ומחלה, כמו שהאריך בזהר הקדוש בשבח המשתדלים והמקיימים את התורה. ולאחר אריכות ימים, כשישאלו ממנו קיימת ממה שכתוב בתורה? אז שוב יהיה לו פתחון פה להשיב ולומר שקיים, ואז יבואו מלאכי הרחמים שנבראו ממצוותיו, להמליץ בעדו בבית דין של מעלה. וזהו שאמר משה רבנו ע"ה, והיה "שם" בך "לעד", כי התורה והמצוות שקיים, הם "יעידו" עליו "שם".

וכן "והיה" הן אותיות "הויה" ברוך הוא, דהיינו שהבורא יתברך הוא בכבודו ובעצמו יעיד עליו, כי כל התורה היא שמותיו של השי"ת כמו שאמרו רז"ל וכמו שכ' הרמב"ן (הקדמה לספר בראשית) שהיא קבלת אמת.

דרוש א

חובת ההכנה לר"ה

ההכנה למצוה ולתפלה גדפין דמצוה

כתוב בספר הושע (ו, ב): "יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו - ונחיה לפניו". ויש להבין מה פירוש הפסוק הזה וכיצד הוא מתקשר לענייננו:

הנה, בכל שנה ושנה אנו מזכירים בראש השנה את הזכות של עקידת יצחק אבינו עליו השלום שתעמוד לנו ביום הדין להוציא משפטנו לאורה. וכן פירש"י ז"ל בחומש (בראשית כב, ו), שמשום כך נקראת סכין השחיטה שלקח עמו אברהם אבינו בשם 'מאכלת' - על שם שישראל אוכלים מתן שכרה. אלא שלכאורה קשה, דהא קיימא לן (קידושין ט:): דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא? [פירוש, שמתן שכר של המצוות אינו בעולם הזה אלא בעולם הבא, אז איך אפשר להנות ממעשה העקידה ולאכול ממתן שכרה כאן בעולם הזה?] ועל כך מסביר הגאון מוילנא, שבאמת השכר שאנחנו אוכלים ממעשה העקידה הוא רק על ההכנה שהיתה קודם העקידה, וכמו שנאמר בפסוק (שם ד): "ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק". דהיינו שאברהם אבינו עליו השלום, התכוון למצוה הנשגבה הזו במשך יומיים ורק ביום השלישי ניגש לקיים אותה. ואנחנו אוכלים את מתן שכרה של ההכנה למצוה שהיתה במשך יומיים. וזהו פירוש הפסוק בהושע: "יחיינו - מיומים" כלומר, כל מה שאנחנו חיים כאן בעוה"ז ונהנים מזכות העקידה, זה 'מיומיים' - רק בעבור היוםיים של ההכנה שהיו קודם המצוה. אבל "ביום השלישי יקימנו - ונחיה לפניו" ביום השלישי דהיינו השכר על העקידה עצמה, הוא רק כשנהיה לפניו - בעלמא דקשוט. משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ומכאן אנו למדים עד היכן מגיע גודל מעלת ההכנה שקודם המצוה. (קול אליהו פרשת וירא אות טז).

[דברים כעין אלו בספר ייטב לב (פרשת בהעלותך יג ע"ב) על הפסוק (במדבר ח, ב) "בהעלותך את הנרות" ע"ש]. ולפיכך מה מאוד צריך להתכונן לקראת ימים גדולים ועצומים בעם ישראל ובפרט לקראת יומא דדינא ברישא דשתא. ההכנה הנעשית לפני המצוה היא חשובה לאין ערוך לצורך המצוה והיא בבחינת הגדפין [כנפיים] של המצוה שעל ידה יכולה היא לעלות (עי' תקו"ז דף כה ע"ב, ועי' שמן ראש חנוכה ח"ב עמ' רצב). ואשר על כן, פתח דברינו יאיר בגודל מעלת ההכנה בימים שלפני ראש השנה.

הכל תלוי בהכנה

הנה כבר אנחנו מתקדמים ליום הדין הגדול אשר מלך במשפט יעמיד ארץ, אנחנו לפני ערב ראש השנה הזמן המיועד כבר מבריאת העולם לדון בו כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים כולם עוברים לפניו אחד אחד אין מי שיכול להפטר מלעבור לפני הקב"ה אשר בוחן לבות וכליות, ואצלו הכל גלוי וידוע.

לכן צריך כל אדם להכין את עצמו מבעוד מועד, הקב"ה עשה אתנו חסד גדול שנתן לנו את חודש אלול שאדם יחזור בו בתשובה. נשאר לנו שבוע ימים, והשבוע הזה קובע את גורלנו לקראת השנה הבאה עלינו לטובה. אם אנחנו באים לראש השנה מוכנים זכינו זכות גדולה, לכן מעכשיו נזדרז להכין את עצמנו בתשובה ומעשים טובים, כדי שיראו בשמים שאנחנו משתדלים - כל יום עושים חשבון נפש, לומדים מוסר, ומשתדלים בתורה ובמצוות ובמעשים טובים, ואז כשיגיע ראש השנה נהיה מוכנים, אבל אם לא כן, אלא האדם בא לראש השנה ומתעורר באותו יום לעשות תשובה כבר מאוחר, רבי חיים מצאנו אומר למה הדבר דומה, לשתי משרתות, האחת הייתה פקחית והשניה הייתה חסרת שכל, הפקחית כל היום הייתה עובדת משרתת את בעלת הבית, מסדרת את הבית מנקה אופה ומבשלת, כלילה כבר הייתה עייפה, אין לה כח ורוצה לישון, אבל יודעת שמחר בבוקר מוקדם צריכה להכין ארוחת בוקר מה עושה כבר בערב מכינה את העצים, שמה אותם בתנור עושה מהם גחלים שלא יהיו לחים, כדי שבבוקר הכל יהיה מוכן מיד. אבל המשרתת השניה אמנם עבדה יפה ביום אבל כלילה הייתה עייפה לא יכולה להמשיך, העצלות גברה עליה והלכה לישון. אמרה, בבוקר נעשה עצים נעשה הכל, קמה בבוקר קצת מאוחר וממהרת להזדרז להכין, אבל העצים היו לחים הבית התמלא עשן ולא יכלה לאפות הפת, סוף דבר שפיטרו אותה מעבודתה. (בחסרות החיים כרך לה עמ' פט).

כמו כן האדם צריך להיות מוכן לראש השנה. להכין את עצמו הן בתפילה הן בלימוד הן במעשים טובים, להקפיד בכל הברכות וכו', ויכין את עצמו בכל המובנים שצריך, יבקש מחילה מחברו ולא יחכה לרגע האחרון, וכן צריך לעשות פדיון נפש, כמו שאמר מהרח"ו כי מי שעושה פדיון נפש בערב ראש השנה, וחוזר לעשות שוב אח"כ בערב כיפור מובטח לו שלא ינזק כל אותה שנה (עי' שער הכוונות בתחילת דרושי סוכות ושם בהגהות הביא בשם בית מועד למהרח"ו את סדר הפדיון שהיה עושה בערב ר"ה). וכן לשמור שבת כי השבת הקרובה היא שבת אחרונה של השנה לכן צריך שמירת שבת בשלימות, וכן צריך להכין את פירוש התפילות של הימים הנוראים וכל יום לקרוא קצת תהלים וכל אחד יקבל עליו איזו קבלה חדשה, למשל יסדר את עצמו שלא יכעס, כמו שבראש השנה עושים סימנים טובים שיתמו אויבינו ושונאינו, שירבו זכיותינו, שנהיה מלאים מצוות כרימון, והסגולה הגדולה ביותר שצריך למצוא היא, שהאדם לא יכעס, אוי ואבוי זה המזיק הכי גדול כל השנה ובפרט בראש השנה, ויצר הרע מנסה בכל כוחו להפיל את האדם בכעס. אז אם אדם מכין את עצמו לפני כן ומכין גם את אנשי ביתו, לקראת יום הדין הגדול והנורא, הבית שלו נראה אחרת. הקב"ה סולח לאדם המתחנן לפני הקב"ה, סלח לי, כפר לי, תן לי מחילה, סליחה, וכפרה! והקב"ה עונה לפי ההכנה של האדם, (במדבר יד, כ) "ויאמר ה' סלחתי" - אבל "כדבריך". לפי השיעור של הדברים שלך, כפי שהכנת את עצמך.

כ"ה באלול עד ר"ה הם ימי חסד

ליל כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם (עי' ר"ה ח. ובר"ן שם טז. ד"ה בר"ה). ובראש השנה אנחנו אומרים "זה היום תחילת מעשיך", מפני שביום ר"ה בו נברא אדה"ר שהוא עיקר העולם והוא שלימות הבריאה. וכתב הגר"א שהימים הראשונים מכ"ה באלול עד ר"ה הם ימי חסד, ימים שנתנם לנו השי"ת בחסד כי אע"פ שעדיין - "ואדם אין לעבוד את האדמה" (בראשית ב, ה), בכל זאת העולם התקיים, וכן גם עתה בכל שנה מתעורר אותו אור גדול של החסד הגדול מאתו יתברך, ולכן ימים אלו הם ימי חסד מאת ה' יתברך. (ליקוטי הגר"א מועדים חודש אלול עמ' ד).

וכותב הרב יערות דבש על קדושת יום כ"ה באלול (ח"ב דרוש י' לכ"ה אלול) וז"ל: היום כ"ה אלול, היום יום ראשון לבריאת העולם, ובכ"ה אלול נברא חושך, הוא יצר הרע, ואור שהוא יצר טוב, ורשעים מתרעמים על בריאת יצר הרע, כי היה להם לאבן מכשול, אבל צדיקים שמחים בו, שעל כן מקבלים שכר. וזהו (תהלים קמה, י) "וחסידך

יברוכה" הינו כ"ה אלול, תחלת הבריאה, וכל מעשה חמשה ימים עד יום הששי כלול ביום ראשון כנודע, ה' פעמים ה' הוא כ"ה והבן, ע"כ, וכוונתו כי יום כ"ה באלול כולל בתוכו את כל החמשה ימים הבאים של בריאת העולם עד יום הששי, ואם כן יום זה הוא כולל בתוכו חמש פעמים חמש שעולה למנין כ"ה.

ממשיך היערות דבש וכותב: היום נאמר וחשך על פני תהום, ואמרו ברבה (מדרש רבה בראשית פרשת ג, אות ח) ולחשך, דא מעשיהן של רשעים, ויהי אור, דא מעשיהן של צדיקים, ואיני יודע באיזה חפץ יותר, הוא דאמרו במדרש (שם פרשה ג, אות ב) "ויהי אור" אור שהיה כבר, הרצון כי החשך, היינו רשעים, יהיה [אור], היינו בעל תשובה, וה' חותר חתירה ומשוה חשך לאור, ויהי אור, היינו צדיקים גמורים שלא חטאו מעולם, כאשר האריך בזה בכתבי האר"י ז"ל.

וזו השאלה איני יודע באיזה חפץ יותר, אם בבעלי תשובה או בצדיקים, כשהוא אומר ויהי אור, הרי עקרו צדיקים גמורים, והיינו כי זה שהקדוש ברוך הוא מסייע לרשעים לחזור בתשובה הוא ממש בריאת עולם חדש ותחית המתים, כי כאשר יחטא הוא ממש מת, ועל ידי מה [הוא מחייהם], על ידי טל תחיה, ולכך אמר בזוהר לאחר סיום ברכת מחיה המתים נפק כרוזא מאן הוא גבר דאשתדל להדר רשעים בתיובתא, והיינו כי זהו ענין תחיה, וזה נעשה על ידי שהקב"ה מסתכל בצדיקים גמורים, ועל ידי שעשוע זכרם פועל זה שהחזירן בתשובה, ועל ידי צדיקים הקדוש ברוך הוא מרחם להשיב ולחתור חתירה לרשעים, כמו בבריאת העולם נסתכל במעשה צדיקים ובראם, כי זה גם כן כמו בריאת עולם.

ומזה תבין מה שכתב איש אלהים קדוש מורנו הרמ"ע (מאמר חיקור דין ח"ב פכ"ד) כי נאמר (בראשית ג, טו) "ואיב"ה [אשית]", רמז לו ימים המסוגלים לתשובה, א' - דראש השנה, י' - עשרת ימי תשובה, ב' - דראש השנה, ו"ה" דחק עצמו מורנו הרמ"ע בעל כרחו לפרשו, אבל הוא הדבר שכתבנו, שכוון לחמשה ימים שאין לשטן בהם שליטה, ולעמת זה ה' ימים קודם ראש השנה, מן כ"ה אלול, ימים שיש להתגבר בתשובה, כי "אדם אין לעבד את האדמה".

ימי ביקור

הימים האלו הם ימים של ביקור (לשון בקורת) שהם כמה ימים לפני ר"ה, ולמדו חז"ל (פסחים צו) שכל קרבן צריך לבקר אותו לכל הפחות ד' ימים קודם השחיטה, ולכן נהגו בארצות אשכנז לומר סליחות לכל הפחות ד' ימים קודם ראש השנה. (עטרת זקנים שו"ע סי' תקפא סק"א).

והנה בכל הקרבנות של החגים כתוב (במדבר כה, יט): "והקרבתם אשה עולה", או "והקרבתם עולה" (שם, כז) ואילו ברה"ה כתוב (שם כט, ב): "ועשיתם עולה", ללמדך שצריך האדם להקריב את עצמו לפני השי"ת לעשות חשבון נפש ולחפש במומים שלו ולחזור בתשובה.

אימת הדין

בכ"ד אלול יום פטירת ה"חפץ חיים" ע"ה זיע"א. הוא היה אומר, האדם צריך להכין את עצמו ליום הדין ולהרגיש כמו אותו בחור שתפסו אותו במלחמת עולם הראשונה ודנו אותו להריגה, והעמידו אותו מול מכונת ירייה אבל המכונה לא פעלה משך רבע שעה, וכשראו כן פטרוהו לשלום אלא שמרוב פחדו שחשש כל רגע שמא ימות, הלבינו כל שערותיו. וכך צריך כל אחד להרגיש ביום הדין. (הצדיק רבי שלמה עמ' כ).

ובחרת בחיים

איתא במדרש רבה (איכה פרשה ה אות כא) אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שלך הוא (-התשובה) שנאמר (איכה ה, כא): "השיבנו וכו' ונשובה", אמר להם שלכם הוא שנאמר (זכריה א, ג) "שובו אלי ואשובה אליכם", ולכאורה לא מובן מה הויכוח בין כנסת ישראל לקב"ה.

אלא קיימא לן שליח ששלחו אותו ומת בדרך, המשלח צריך לעשות תשובה (עי' סנהדרין צה), ולכן הקב"ה שלח אותנו לעוה"ז ואנחנו תעינו בדרך וכביכול נקראים מתים, אבל ידוע שאם המשלח הזהיר את השליח ואמר לו תלך רק בדרך זו ולא בדרך אחרת המסוכנת המשלח פטור, ולכן הקב"ה אומר לעם ישראל שהם יעשו תשובה, ובוה יובן הפסוק בפר' נצבים (דברים ל, יט) "ובחרת בחיים", בודאי שאדם יבחר בדרך טובה דרך החיים ולא המוות, ולכן הטענה של הקב"ה שלא יתחייב כביכול תשובה כיון שהוא הודיע לנו "ובחרת בחיים" דרך של חיים דרך של תורה ויר"ש. (ע"פ עוללות הבציר פרשת בראשית תוכחת מוסר ה' ע"א).

הרופא והסבל

החפץ חיים כתב ההבדל שיש בין 'בן תורה' אמיתי לאחד שמבלה את ימיו בשה"י פה"י [שבת היום, פסח היום, שמבלה ימיו ורק בשבתות וחגים מקיים את המוטל עליו], אם נקח לעצמנו סבל - ופלוני שלומד רפואה, הסבל עובד כל יום ומקבל כסף במקום ושמה, ואילו הלומד רפואה מתייגע ימים ולילות בלי כסף משך שנים מספר, וסובל חרפת רעב, אמנם לאחר כמה שנים הרופא ישב בנחת וירויח הון עתק בשנה אחת מה שהסבל הרויח כל ימיו, וזה ההבדל בין בן תורה אמיתי שמשקיע כל זמנו לתורה בעולם הזה מתייגע על התורה אבל אח"כ בעולם הבא עין לא ראתה, ואילו הסבל מסכן.

לכן צריך בימים אלו להכין את עצמו בלימודים במידות בהנהגות ובמצוות, כדי שיבא ליום הדין ויש לו חיילים ופרקליטים, ולא יגיע לר"ה ועדיין לא הכין עצמו. כמו שידוע כאשר המלך הולך למלחמה שולח חיילים להכין הדרך והולכים לפניו כדי לנצח, שאם ילך הוא קודם בלא הכנה יכול להרג, כן בר"ה אנחנו צריכים לילך מוכנים, וכמו שאמרו רבותינו (ב"ק ע"ד): מודה בקנס פטור, אבל כל זה קודם שבאו עדים לדעת שמואל, אבל לאחר שבאו עדים לא שוה ההודאה, וכן בר"ה צריך להודות ולהתודות קודם יום הדין ואח"כ יבא לר"ה. ובדרך רמז על פי דעת רב שמודה בקנס אפילו אם כבר באו העדים פטור, ולכן אומר דוד המלך (תהילים כה, יא): "וסלחת לעוונתי כי רב הוא", דהיינו שהלכה כמו רב. (ע"פ עוד יוסף חי דרושים פרשת דברים ד"ה גם ידוע).

השלך את שרשראות התאוה מעל נפשך ותגביה עוף עד לשמים

עיקר בקשתינו ותחינתנו בימים הללו היא, לשוב בתשובה שלמה. ולא יאמר אדם אי אפשר, אלא אפשרי ואפשרי. ר' אליהו לופיאן זצ"ל אמר משל על הפסוק (תהילים קמב, ח) "הוציאה ממסגר נפשי": משל לאחד שנכנסה ציפור לתוך ידו וסגר עליה בכפו אמר, הרי אומרים בני האדם, שהציפור הזאת יש בכוחה לעוף למעלה, ואילו אני רואה שאיננה יכולה לזוז... אמרו לו שוטה שבעולם, פתח ירך ותראה איך היא עפה. כן האדם, כשטוען כי אינו יכול לעשות תשובה, אומרים לו שוטה שבעולם טמטמת את עצמך, סגרת את נפשך בתאוה לבך עד כי אינך יכול להתגבר... פתח את המסגר, השלך את שרשראות התאוה מעל נפשך, ואז תראה איך אתה יכול להגיע לתשובה שלימה ולהגביה עוף עד לשמים. (חומש המגידים פרשת עקב עמ' 86).

וע"פ זה יתבאר מה שאמרו המפרשים "כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך", דלכאורה קשה אם זוכר כל הנשכחות משמע שיש שכחה, וא"כ מה פירוש מה שאומרים אח"כ - ואין שכחה לפני כסא כבודך. אלא כנ"ל אם האדם שוכח שהוא חטא, ושוכח את המעשים הרעים שלו ואיננו מתחרט עליהם, הקב"ה זוכר לו שחטא, ואם האדם מקיים בעצמו - "וחטאתי נגדי תמיד" (תהילים נא, ה) שזוכר את מעשיו ומתחרט עליהם, אז הקב"ה "שוכח" שחטא, וזהו זוכר כל הנשכחות, אבל את הנגלות הוא לא זוכר. וכן בתורה ובמצוות אם אדם זוכר ומתגאה שעשה מצוות, הקב"ה "שוכח" את המצוות שעשה, אבל אם אדם שוכח המצוות והוא עניו ולא מחזיק טיבותא לנפשו מחמת המצוות שעשה, אז הקב"ה זוכר לו מצוותיו. ועל זה אמרו אם "יש דין למטה - אין דין למעלה", אם אין דין למטה - יש דין למעלה" (מדרש רבה שופטים פ"ה, ה). לכן טוב יותר שהאדם יעשה לעצמו דין למטה, יחשב את העוונות שלו, יעשה עליהם תשובה, יעשה להם תיקון ויחזור בתשובה שלימה לפני השם יתברך. (ע"פ מלין חדתין בשם הרה"ק מראולא אות כ).

אל תסמוך על החזן או על התוקע

"קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד, ג), רק באופן זה הקב"ה סולח לאדם, עכשיו זה הזמן שאדם יעשה תשובה ולא יסמוך על אף אחד.

יש האומרים אני הולך להתפלל אצל הצדיק הזה - זה טוב, או אצל בית הכנסת הזאת, צריך להתפלל במקום שיש חזן טוב, תוקע טוב וכו'... אבל אסור לו לאדם לסמוך על החזן או על התוקע, אלא צריך לעשות הוא בעצמו.

האם בקשר לכסף שלו הוא גם סומך על החזן? כמו כן אין לסמוך על החזן ועל התוקע, בענין התשובה והתפילה צריך האדם שיתפלל על עצמו.

הבעל שם טוב זיע"א הביא את המשל הזה. פעם אחת ראה השועל את החיות שהן בצער גדול, ובוכים. אמר להם מה קרה, אמרו לו, היום הכעסנו מאד מאד את המלך האריה, ולא יודעים מה לעשות, מפחדים ממנו, מי יודע איזה עונש יתן עלינו.

אנחנו רוצים לפייס אותך, אבל לא יודעים מה לעשות, כי מפחדים אפילו לגשת אליו, אמר להם השועל - מה הבעיה בואו כולם אתי, ואני אפייס אותך, יש לי שלוש מאות משלים, משלי שועלים. אגיד לך שלוש מאות משלים והוא יהיה שמח, אחר כך הכל יהיה בסדר. אמרו - זו עצה טובה והלכו איתו כולם. לפתע, באמצע הדרך - עמד. מה קרה שאלו, מה אגיד לכם שכחתי מאה, נשאר לי רק מאתיים. אמרו - טוב, גם מאתיים טוב. המשיך הלאה, ועוד פעם עמד. שאלו - מה קרה, אמר שכחתי עוד מאה, טוב. גם מאה טוב. גם בהם נפייס את המלך.

המשיך הלאה, הגיע לפתח... המלך כבר רואה את כולם, עם העורך דין השועל, והנה אומר להם העורך דין, תשמעו אני לא נכנס... למה אתה לא נכנס? תדבר! אמר... - שכחתי הכל! גם את המאה אחרונים שכחתי. אבל לקחנו אותך שליח ציבור...? סמכנו עליך אתה תגן עלינו ותפייס, ועכשיו שכחת...?

לכן, האדם אל יסמוך על אף אחד, אלא כל אחד תלוי במעשים שלו, בפיוסים שלו, כעת - בכל לילה סליחות ותחנונים לפני השם יתברך, באמת לחזור בתשובה. כמה זה תענוג שאדם באמת עבד של הקב"ה, זה דבר גדול. (אהבת שלום מקוסוב פרשת נצבים עמ' שטו).

דרוש ב

ענייני ר"ה המלכת ה'. ואימת הדין

עיקר הכל לדאוג לצער השכינה

צריך בעיקר בתפילות של ראש השנה לדאוג ולהתחנן לפני השי"ת על צער השכינה, כי השכינה נמצאת בבית האסורים, עוונותינו גרמו שהיא לא בביתה, היא בגלות נודדת ממקום למקום, וכן צריך להתחנן על החיים הרוחניים שלו שיזכה ללמוד תורה, יזכה ליר"ש למדות טובות, כמו שמביא הרש"ש במוסר לראש השנה את דברי זוהר (תיקוני זוהר תיקון ו דף כב ע"א) כי בני האדם בר"ה ויוהכ"פ "צווחין ככלבים הב הב, הב לן מזוני, הב לן בני, הב לן חיי, ולית מאן דאשגח לה לאפקא מבית אסורים דילה", השכינה צועקת ואין מי שמשגיח עליה להוציאה מבית האסורים. צריך לצעוק על גלות השכינה, וכשהשכינה תצא מהגלות יהיה טוב לכולם, כל הבעיות הפרטיות והכלליות יסתדרו, כי השכינה מקבלת שפע ומחלקת אותו לכל העולמות ולעם ישראל.

להמליך את הקב"ה שתשרה בנו השכינה

עיקר העבודה בר"ה, היא להמליך את הקב"ה עלינו. כי זה תיקון השכינה - המלכות, שעתה אנחנו בונים אותה מחדש ולכן עיקר התפילות צריכות להיות למען השכינה. וכמו שאומר זוהר תיקון ו דף כב ע"א, "ווי לון לבני נשא דקודשא בריך הוא אסיר עמהון בגלותא ואתמר בה אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורים ופורקנא דילה דאיהי תשובה וכו' ואיהי משגיח מן החלונות וכו' אם אית מאן דיתער בתיובתא לתברא בית אסורין דילהון, אלא כלהו צווחין בצלותין ביומא דכפורי ככלבים הב הב לנא מזונא וסליחו וכפרה וחיי וכו'" (אוי להם לבני אדם שהקב"ה אסור עמהם בגלות, ועל זה נאמר אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, והגאולה שלו היא התשובה, והוא משגיח מן החלונות, לראות אם יש מי שיתעורר לשוב בתשובה ולשבר בית האסורים שלה ולהקים אותה מהגלות, אלא כולם צווחים ככלבים - תן, תן מזונות סליחה כפרה חיים וכו').

זכמו שרמזו רבותינו בפסוק (שמות כא, כא) "אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא". כלומר אם אדם בא להתפלל רק יום או יומיים, דהיינו ביום כפור, ובשני ימים של ראש השנה, "לא יוקם" לא יעמוד בדין לצאת זכאי, ולמה, "כי כספו הוא" שבא להתפלל רק על זה שיהיה לו כסף. וכן נרמז בפסוק (שמואל א כ, כז): "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם". כלומר מפני מה לא בא המשיח, כי אנשים מבקשים רק על לחם, ולא מבקשים שהקב"ה יוציא את השכינה מהגלות. (ע"פ מילין יקירין פרשת משפטים בשם ר' בונים מפרשיסחא זיע"א).

ולכן אנחנו מבקשים שיתגלו השמים וכל הז' רקיעים - וידע כל פעול כי אתה פעלתו כי זה תפקידנו ביום הזה. וכל עיקר בקשת זכרנו לחיים היא, עבור התורה להמשיך חיים נצחיים לנשמה, ולא חלילה כסף וזהב.

ואמרו רבותינו (ר"ה ח): מלך וציבור באים לדין מלך קודם, ויש בזה רמז שאף שיש לאדם צרכים פרטיים לבקש עליהם ביום ראש השנה, צריך לבקש על "המלכות" - על "השכינה", ואז ממילא יבוא השפע לעם ישראל. (סמיכת משה תוכחת מוסר לימים נוראים מהדו"ח עמ' קכו).

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (דברים ל, יט). הכתוב מורה לנו לבחור בחיים, על דרך שאנחנו מתפללים זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. דהיינו שאין כונתנו בבקשת החיים למענו למלא בטננו ולקבל יותר ויותר מהעוה"ז, אלא כל כונתנו היא להשאיר בחיים כדי לעבוד אותך כמאמר (ישעיה כו, ח) "לשמך ולזכרך תאות נפש", וזהו וכתבנו בספר חיים - למענך, ולא למעננו, כי (תהלים קטו, יז) "לא המתים יהללו יה", וזהו ובחרת בחיים, רק תבחר בחיים (דברים ל, כ) "לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו כי הוא חייד". (אהל יעקב סוף פרשת נצבים).

זכרנו לחיים - למענך אלוקים חיים

בעת אמירת זכרנו לחיים אנחנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו חיים בשביל שנוכל לעבוד אותו. יש משל ידוע שא"א בלי לפתוח בו את ענייני הימים הנוראים. היה בחור צעיר וחסון שהרוויח יפה לפרנסתו. והנה יום אחד הוא קיבל צו לבוא לשרת במילואים בצבא בתנאי סכנה. קם הצעיר וערך מכתב בקשה מנומק ומלא רגש מדוע הוא לא יכול לבוא. מכיוון שיש לו אמא ישישה וחולה שהוא בנה היחיד, ואין מי שיפרנסה ויסעד אותה בחולייה. והוא חייב להמשיך לעבוד כדי לפרנס אותה. המפקד התרשם מאוד מהמכתב ונתן לו פטור. אבל הוא החליט ללכת לבדוק בעיניו את הדברים. הוא בירר על מקום המגורים של האמא, והנה הוא בא לשם בוקר אחד, דופק בדלת, הדלת נפתחת הוא רואה לפניו בית מוזנח ועלוב, עניות שזועקת מכל כותלי הבית, ואשה רזה ומצומקת, הוא שואל אותה ממה היא מתפרנסת, והיא עונה מקיבוץ נדבות. אין לך ילדים? הוא שואל אותה, והיא עונה, יש לי בן יחיד שאני לא מאחלת לאף אחד כזה בן אכזרי. דבר ראשון הוא זרק אותי מביתו ולא מרשה לי לדרוך על סף דלתו, הוא מעולם לא בא לבקרני, ואני מקבצת נדבות בשביל לחיות את שארית שנותי, איפה הכרת הטוב על מה שגידלתי אותו כל השנים?! מה אנחנו מבקשים זכרנו לחיים תן לנו חיים - למענך כדי שנוכל לעבוד אותך. אז לפחות נרצה לעבוד את ה', נעשה מאמצים, ולא חלילה כאותו בחור. שנשתמש עם החיים שלנו רק למעננו ולא למען העבירות שלנו ר"ל, כי ע"ז העונש הוא גדול פי כמה. (ע"פ עטרת חכמים טאקסין דרוב כ"ב לעשי"ת עה ע"ב).

ראש השנה יום הדין הגדול והנורא והקב"ה מביא למשפט על כל נעלם

היום הר"ת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, כלומר ביום ר"ה הוא לידת העולם "הרת" פי' לידת כמש"כ (איוב ג, ג) "והלילה אמר הורה גבר" שביום זה נברא אדם הראשון והאדם נקרא עולם קטן. וכן ביום זה נתקן הפרצוף העליון הנקרא ז"א, כי ביום כ"ה באלול נברא העולם והוא יום אחד לבריאת העולם - יום ראשון בימי השבוע, עד שביום ששי נברא אדם הראשון, והוא ג"כ נקרא עולם קטן, ואדה"ר בו ביום עשה מצות ומעשים טובים ותיקן הרבה בעולמות העליונים, בו ביום חטא, בו ביום עמד בדין, ופסק דינו היה ביום הכיפורים חותם ראשון, וחותם שני ביום הושענא רבא. ואמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך כשם שעמדת בדין ביום זה וסוף דבר קבלתי אותך בתשובה, כך אני דן את בניך מידי שנה ביום זה על מעשיהם של כל השנה כולה. אם הם חוזרים בתשובה אני מקבל את תשובתם, ואז הקריב אדה"ר קרבן לפני הקב"ה, להודות על שקבל אותם בתשובה, זה שכתוב בפסוק (תהלים סט, לב) "משור פר מקרן מפריס", כמבואר בגמרא (עי' ע"ז ח).

לפיכך נקבע יום ר"ה - ר"ח תשרי ליום הדין הגדול והנורא.

ולפי הסוד (עי' שער הכוונות דרושי ר"ה סוף דרוש ו) פי' "הרת עולם" הוא ענין התקבצות כל הדינים והגבורות הקשות ביום זה לדון את העולם, כי המלך הקדוש יושב על כסא דין, וכל הספרים נפתחים לפניו, וכל צבא השמים נצבים עליו מימינו ומשמאלו, ומביאים לפני הקב"ה מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, הללו מלמדים זכות, והללו מלמדים חובה.

וגם כל העולם כולו עליונים למעלה ותחתונים למטה זעים וחלים ומתפחדים וכל השרפים והחיות רצוא ושוב אלה מפה ואלה מפה, (תהלים קג, כ) "לשמוע בקול דברו" (דברים לב, לו) "כי ידין ה' את עמו". ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לחיים איזו לרעב איזו לשבע.

ואם כן מה יעשה אדם שהיצר הרע שולט עליו, ומכף רגל ועד ראש אין בו מתום בלי עון פצע וחבורה, וסובבים אותו מלאכי חבלה הס"מ וגונדא דיליה שעומדים להשטין עליו ולהעמידו בדין על כל זה, "למי ינוס לעזרה ומה יעשה כי יפקוד אל" כי כאשר מתעוררים עתה הקליפות והס"א שהם מקטרגים על כל בני האדם, השכינה בצער גדול כי הם

באים בגבול הקדושה ומכסים בענן את האור הגדול של השכינה הקדושה, כמש"כ (תהילים פא, ד): "בכסה ליום חגנו", שלא תאיר לעולם התחתון, וכל מה שיושפע לה רוצים ליקח, והשכינה כביכול טועמת ממרירות הדין, ה' יצילנו, וכל העולמות תלויים אז, כי על כן צריך תקון גדול להסיר הקליפות שהם העננים שעליהם רמז הנביא ירמיה (איכה ג, מד) "סכות בענן לך מעבור תפלה" והדין מתגבר והולך עד שהכרוז הולך בכל הרקיעים לתקן כסא דין לדון את העולם.

אין לנו פה להשיב

כתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם צריך הוא לבקש ממנו בקשה. ומכל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת.

ומכל שכן, אם גנב מאוצרות המלך.

ומכל שכן, אם המלך מינהו על אוצרותיו, ומעל באמונו וגנב.

ובן בנו של קל וחומר, אם בגד ומסר האוצרות שגנב לשונאי המלך.

ומה עוד, אם על ידי כך הגביר את כח השונאים. (ע"פ מכתב מאליהו ח"ד עמ' 91).

רק לחשוב על כך - הרי אין לנו פה להשיב, ולא מצח להרים ראש. רעדה תאחז אותנו - והיא שתעמוד לזכותנו, שכבר השריש הגאון רבי ישראל מסלאנט זצ"ל כי חרדת הדין היא העצה לזכות בו.

אלוקי בושתי ונכלמתי להרים פני אליך

מספרים על קדוש ישראל רבי חיים מוולאזין זיע"א, בעל 'נפש החיים', שכשהיה מגיע ביום הראשון של סליחות לקטע שאומרים לפי מנהג ליטא "עזרא הסופר אמר לפניך אלוקי בושתי ונכלמתי להרים פני אליך אלוקי", היה רבי חיים מתעלף ונופל תחתיו. היו צריכים להעיר אותו ולהשיב אליו את רוחו.

שאלו אותו, למה הרב ככה מתעלף. מה כל כך מיוחד במילים הללו? אמר רבינו ה'נפש החיים': "אם עזרא הסופר שהיה כל כולו קודש קדשים, הוא היה כל כולו אש להבת שלהבת של עבודת ה' ויראת שמים טהורה, באופן שאנחנו בכלל לא מסוגלים להבין בשכלנו הדל, והוא, האיש הקדוש והטהור הזה אמר 'בושתי להרים פני אליך...' אז אני, אדם פשוט שנמצא באלפי דרגות מתחת לדרגתו של עזרא הסופר, איך אני יכול להרים את פני אל בורא כל עולמים?

איך??? הבושה הנוראה הזאת גורמת לי להתעלף..." (ע"פ אור יהל ח"א עמ' קצא).

אם רק נתבונן קצת בגדלות הבורא ובשפלות האדם, ובפער הנורא והאיום שיש בין שני הקצוות הללו, כל הגישה שלנו לראש השנה, ולתפילות באופן כללי, תשתנה מן הקצה אל הקצה.

שלא יסיח דעתו מהמלך

כשנפוליון שלט בצרפת, הוא ייסד את הקיסרות הצרפתית. מצד אחד מספרים עליו שהיה מאוד עממי, וירד אל העם בהזדמנויות רבות, ומצד שני הוא גם הנחיל לדורות מושגים במלכות, מה היא מלוכה.

בתקופת שלטונו הרם והנישא, החליט נפוליאון לצאת למסע ברחבי ממלכתו, כדי לפגוש את האזרחים לשמוע מה יש להם לומר ולהתרשם, איך מתנהלת הממלכה ומה צריך לשפר.

כדרכס של מלכים, לוח הזמנים נקבע זמן רב מראש, וכל עיר ועיר שבה אמור היה המלך לבקר, נדרשה להכין לשכה מלכותית שבה ישב נפוליאון, ויקבל את האזרחים ופשוטי העם שיבואו לבקש בקשות ולחלות את פניו.

באחת הערים הכינו לו לשכה מרווחת, מושל העיר בכבודו ובעצמו הגיע לפקח על העבודות, קנו שולחן עץ מחוטב באופן פלאי, כסא מלכותי נוח במיוחד ומעוטר בעיטורי זהב, נברשות קריסטל יוקרתיות הובאו במיוחד ונתלו מתקרת החדר, החלונות הוחלפו בחדשים עם מסגרות מחוטבות ושמשות נוצצות. הכל היה מוכן. במקביל ביקש מושל העיר שיכינו וילון מאוד מאוד יפה, שייתלה על הקיר האחורי, כך ישב נפוליאון כשכולו אומר כבוד והדר על כס המלכות, לפניו שולחן יוקרתי, מעליו נברשת נוצצת ומפוארת, ומאחוריו יהיה פרוש על הקיר כולו, מהתקרה ועד הרצפה, מצד לצד, וילון יוקרתי.

הכינו וילון ממשי צחור, מעוטר ברקמה עדינה ומשובץ באבני חן. ממש פאר היצירה. לא היה וילון יפה כזה ככל רחבי צרפת. שמרו את הוילון בתוך חדר מיוחד שהיה נעול על מנעול וברית, ורק פעם ביום נכנסו לשם עובדים

ובזהירות רבה ניערו קצת את הווילון, שייכנס אוויר חדש ורענן בין כפלי, כדי שהווילון היקר לא יתעפש חלילה, בזמן שהם ממתנים לבואו של נפוליאון.

והנה התקרב היום המיועד. מחר עומד נפוליאון להגיע. מטעמו של ארמון המלוכה נשלח השר הממונה על הטקסים, שבא לבדוק בעצמו אם הכל מוכן כיאה וכיאות לקראת ביקורו של נפוליאון בונפרטה, המצביא הגדול ומייסד הקיסרות הצרפתית.

לכבודו של שר הטקסים עשו את החזרות הגנרליות. התזמורת העירונית פצחה בניגון ההמנון, פרשים רכובים על סוסים לבנים צעדו לשני צדיו של המשטח שעליו ייפרש מחר השטיח האדום, כל הטקס התנהל למופת ושר הטקסים היה מאוד מאוד מרוצה.

זמן קצר לפני בואו של שר הטקסים, הורה מושל העיר להוציא את הווילון היוקרתי ולתלות אותו בלשכה המלכותית של נפוליאון כדי ששר הטקסים יוכל כבר עכשיו להתרשם מיופיו הנדיר של הווילון המיוחד.

והנה, נכנס שר הטקסים אל הלשכה, הוא בוחן בעין דקדקנית את השולחן, את הכסא, בודק אם הוא מספיק נוח, אם הוא לא מדי רחב או מדי גבוה, ו... סוקר את הווילון הנהדר הפרוש מאחוריו...

פניו של שר הטקסים מתעקמות בחוסר שביעות רצון. "הורידו את הווילון הזה", הוא פוקד על העובדים במקום. "שימו במקומו וילון אחר, וילון לבן יפה ומכובד, אבל לא את וילון המשי הרקום הזה...". דממה השתררה במקום. העובדים חשבו ששר הטקסים חמד לו לצון, והחליט לעשות מהם צחוק. מושל העיר הסמיק והחוויר חליפות.

אבל שר הטקסים עומד על שלו, ומורה בשנית, בקול מאוד קשוח ובלתי מתפשר: "הורידו את הווילון הזה ושימו מיד וילון אחר במקומו!".

מושל העיר לא הצליח לעצור ברוחו: "כבוד השר", הוא שאל בקול רועד, "למה? למה להסיר?? הווילון הזה כל כך יקר! כל כך יפה! איזה פסול מצאת בוילון הזה, שבכל הארץ אין יפה ממנו???".

שר הטקסים לא השיב לו מיד: "קודם תחליפו את הווילון כמו שציוויתי, ולאחר מכן אני אסביר לך...". הווילון הוחלף אחר כבוד, ורק לאחר מכן הסביר שר הטקסים למושל העיר.

"כשהמלך מקבל קהל, הוא צריך להיות הדבר הכי מעניין והכי חשוב בחדר. מי שעומד מולו ומשוחח איתו, חייב להיות מרוכז אך ורק במלך".

"כשאתה שם כזה וילון מיוחד במינו מאחורי המלך, אני חושש שאולי חלק מהאזרחים לא יצליחו להתגבר על הסקרנות שלהם, והרצון לראות את הווילון יהיה גדול כל כך, עד שהם עלולים להסיח דעת מהעובדה שהמלך יושב מולם ומאזין להם... פגיעה כזאת בכבודו של המלך, היא דבר חמור מאוד. לכן אנחנו משתדלים מאוד שהלשכה המלכותית תהיה מפוארת ומכובדת ככל האפשר, אבל צריכים לזכור את העיקר, העיקר זה כבודו של המלך, וכשזכה וילון מיוחד תלוי מאחוריו, הדבר עלול לפגוע בכבודו".

כשאנחנו אומרים בראש השנה: "ותמלוך אתה הוא ה' אלוקינו לבדך", למה אנחנו מתכוונים? מה זה אומר "ותמלוך"? מה זה אומר "לבדך"??

זה אומר שכשאנחנו אומרים 'מלכויות' אנחנו צריכים לחשוב אך ורק על דבר אחד! על מלכותו של הקב"ה, על כבוד שמים. לא על בנקים ולא מפעלים, לא על עמותות ולא על בניינים, לא על ההרחבה של הדירה ולא על השידוך של הילדה, לא הבריאות ולא הפרנסה. מלכות! לבדך! רק על הקב"ה!

יום הדין - מי יחיה ומי...

הרב אלימלך בידרמן סיפר כי בימיו של המשגיח דישיבת מיר הגאון רבי ירוחם הלוי ליבוביץ זצ"ל אירעה תאונה קשה ברכבת, ועשרות נוסעים שהיו בתוך הקרונות נספו ונהרגו רח"ל, ואמר אז רבי ירוחם, שמלך בשר ודם הדין את אלו שחטאו לפניו, הרי הוא נותן אותם בבית האסורים כדי שלא יברחו מפניו, ואז יוכלו לשפוט אותם ולקיים בהם את גזר הדין, אבל הקב"ה אינו כן, אלא בראש השנה הרי הוא כותב את הרשעים בדין בספרי המתים, וכל אחד ממשיך להסתובב בביתו חופשי, וביום המיועד לפורענות מזדמנים כולם לפונדק אחד ולנסוע ברכבת, וכך מגיעים כולם אל מותם על ידי תאונה מחרידה.

חכמי המוסר המחישו ענין זה במשל אחר, לצייד דגים שהניח בלילה רשת גדולה עם מזון שיתפתו הדגים להיכנס לתוך המצודה שממנה לא יוכלו לצאת, והיה בבוקר משך הדייג את הרשת עם כל הדגים אשר היו בתוכו, באותה

שעה בכו הדגים שניצודו ואמרו "אוי לנו שלא השכלנו לברוח מיד אחר האכילה..." . אולם האמת שאין בדבריהם ממש, כי כבר בתחילת הלילה היו ניצודים ועומדים, רק הם לא הבחינו בכך, וכבר בשעה שנהנו מן הסעודה לא היו יכולים לברוח, ורק עכשיו הבחינו מה נעשה להם בתחילת הלילה כאשר התפתו לאכול מן המטעמים השונים. ולכך ממש דומים כל יצורי עולמים בראש השנה, שהרי פסק הדין נכתב ונקבע כבר בתחילת השנה, ובעיני בשר אינו רואה את התוצאה כי אם באמצע השנה, ואז הוא מתאונן שכדי להינצל מצרה פלונית היה עליו לעשות כך וכך, אך האמת שדברי הבל הם, כי היה עליו להתפלל בתחילת השנה לבטל את הגזירה, ואלמלי היה מפציר ומרבה בתפילות ותחנונים היה משנה את הפסק לטובה, על כן יתעשת כל איש לנצל את הזמן כמלואו, ואז יזכה לשנה טובה ומתוקה? (באר החיים ירח האיתנים ע' ע בהערה).

אימת הדין בימי ראש השנה אצל החפץ חיים

בספר "דרכיו נימוקיו ושיחותיו של החפץ חיים" מובא בשם רבי מרדכי דוב שראה פעם את החפץ חיים נכנס בימים הנוראים לעליית בית כנסת כדי להתבודד. עמד רבי מרדכי דוב מאחורי הדלת ושמע כיצד החפץ חיים מצייר לעצמו שנכנס לדין בפני בית דין של מעלה, ועומד לפניו והכרוז מכריז שיבואו כל זכויותיו לפניו.

וצייר כיצד הגיעו מחנות של מלאכי קודש שנבראו מהתורה שלמד עד כה, ומן המצוות ששמר בכל ימי חייו, וכן מהזכויות שזכה בהתפשט חיבוריו בתוך כלל ישראל ועל ידי כך זיכה את הרבים. כה רבות היו הזכויות עד שבעצמו התפלא על רוב מספרם.

אחר כך צייר שמכריזים וקוראים לכל חובותיו שיבואו להעיד עליו. גם מהם באו מחנות רבים, מהם כאלה שהעידו על חסרון בעשיית המצוה, האהבה והדביקות ועוד כהנה רבים. עד שהכריע הבית דין שהוא בכלל בינוני. ואז חשב לעצמו שנכנס תחת הגדר של רב חסד מטה כלפי חסד. אך מיד שמע שהשכינה שואלת מה הוא כעת, חי או נפטר, וענו לה חי הוא. ותיכף נשמע קול: "עשה תשובה על עוונותיך מאחר שאתה עדיין בחיים!" והתחיל החפץ חיים להתייפח בבכי גדול. (מורשת אבות ח"ה עמ' 188).

סופו של האדם לעפר

לאחר שאכל אדם מעץ הדעת, אמר לו הקב"ה: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" (בראשית ג, יט). **כידוע**, נקצבו לאדם הראשון אלף שנות חיים בעולם הזה. מתוכם נתן שבעים שנה לדוד המלך, נותרו לו תשע מאות ושלשים. (זוה"ק פרשת לך לך ח"א דף צא ע"ב).

חטא האכילה מעץ הדעת היה בשעותיו הראשונות של האדם, וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה פרשת אמור כט, א): "בשביעית נפח בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן. בתשיעית נצטוה, בעשירית עבר. באחת עשר נדון".

אם כן, אמר ה'חפץ חיים' (עה"ת בראשית ד"ה כי עפר אתה) אדם הראשון עומד בפתח חייו הארוכים, וכבר מעכשיו הוא חי בדיעה הזו כי שעון חייו הולך ואוזל.

וכך כל אדם, הרי מהרגע שנולד ידוע כי סופו למות. אם יחיה אדם עם ידיעה זו, יפנים וירגיש את משמעותה, יש לו סיכוי שיצליח במסעו בעולם המעשה. אבל, אם בדמיונו רשומות בחשבוננו בבנק החיים שלא ימות לעולם, קרוב לוודאי כי יכשל בתפקידו.

בחזף לארץ, היו בבתי הכנסיות 'חבורות'. חברת משניות, חברת תהלים, חברת עין יעקב, וכדומה, וכל יהודי אשר בא לעירה מצא את מקומו בחבורה שמתאימה לו ולמעמדו.

רק ל'חבורה' אחת לא מצטרפים האנשים, הלא היא 'חברת בני תמותה'.

כל אדם במשך חייו חושב כי אינו שייך לאותה חבורה. נדמה לו כי המתים בלבד הם חברי הקבוצה הזו.

אכן, סוף אדם למיתה. וככל שיחיה האדם בזיכרון יום המוות, יהיו ימי חייו מנוצלים ואיכותיים יותר.

לפי זה נבין פסוק מהנביא: "ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ, וחזקת והיית לאיש. ושמרת את משמרת ה' אלקיך ללכת בדרכיו לשמר חקתי ומצותיו ומשפטיו ומצותיו ככתוב בתורת משה

למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם" (מלכים א, ב, אג).

ולכאורה היה לו לומר: "ויאמר לשלמה בנו: אנכי הלך בדרך כל הארץ. ויצו אתו לאמר וחזקת וכו'".

אמנם לדברינו, אין זו פתיחה בלבד, יש לה משמעות גם לעצם הצואה. **ויצו את שלמה בנו** - ללמדו ארחות חיים, **לאמר** - דבר זה יהא שגור על פיך, **אנכי הלך בדרך כל הארץ** - כל רגע ורגע אתה מתקדם אל סוף חי המעשה. כשתחיה בדרך זו - **'וחזקת והיית לאיש'**. (פרי חיים זלאטשוב פרקי אבות פ"ג יט ע"ב).

כל הימים ניזונים ושואבים מראש השנה שפע

ראש השנה איננו רק תחילת השנה, אלא הוא הראש במלוא מובן המילה, כי אין בשנה כולה אלא מה שנגזר בראשה ביום הדין, בו הבריות יפקדו להזכירם לחיים ולמות, לאושר או לאסון, לרווחה או לצרה, לפרנסה או למחסור. ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניזונים ממנו, שואבים ממנו שפעם, ומי ייצליח לזכות במאור פני הבורא יתברך, בחסדו הרב ורוחב ידו, מאושר יהיה לשנה הבאה כולה, ולשנים רבות ומאושרות.

תשרי" אותיות תשר"ק בחי' דין גבורה

הנה ר"ח תשרי שהוא ראש השנה הוא יום הדין הגדול והנורא וכידוע שסדר האותיות ב-אבג"ד שהוא אור ישר - בחי' חסד. ובסדר האותיות תשר"ק - בבחינת אור חוזר, מהסוף להתחלה, והוא בחי' גבורה, ותשרי" אותיות תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה.

וראה כי חודש ניסן צירוף הוי"ה שבו הוא יהו"ה ב"ה, וריבועו כזה - י"י יה"ו יהו"ה גי' ע"ב, מס' חסד. ואילו חודש תשרי צירופו והי"ה היוצא מס"ת "ויראו אותה שרי פרעה" (בראשית יב, טו), וריבועו כזה: ו, והי, והיה, גי' די"ן. והכל מרומז. כי בחודש ניסן שהנהיג הקב"ה את העולם בחסד כיון שבו מתגלה החסד הגדול בעולם שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים, לכך נאמר בו - "דודי לי ואני לו" (שיה"ש ב, טז), כי בניסן ריחם עלינו הקב"ה וגאל אותנו בלי התעוררות מצדנו, אלא בהנהגה של חסד עליון, ולכן נאמר קודם "דודי לי" ורק אח"כ ו"אני לו", מה שאין כן בחודש תשרי שהקב"ה יושב על כסא דין ודן את העולם כולו, עליונים ותחתונים חיים ומתים, כולם עוברים לפניו אחד אחד, לכן צריך קודם את ההתעוררות שלנו לחזור בתשובה בבחי' "אני לדודי" (שם ו, ג), ורק אח"כ נזכה ל-"ודודי לי". וז"ש "בראשית ברא אלהים" בראשית"ת בא תשרי" ברא אלהים-מידת הדין.

וכידוע שחודש זה נקרא ג"כ "ירח האיתנים" כי בו נולדו אבות העולם ובתשרי נפטרו (ר"ה י:) והאבות הם בחסד גבורה תפארת, שהם בחינת דין ורחמים, כי בחודש זה עומדת זכותם לבניהם למתק את הדינים מעליהם.

הקב"ה שיתף מידת הרחמים בחודש תשרי לרכך את הדין

כתב ה"אור החיים" הקדוש זי"ע (בראשית א, א אות יא): דע כי אמרו ז"ל (סוף הקדמת תיקוני זוהר דף טז ע"א), כי האותיות כשהם בדרך ישר על זה הדרך: אל"ף, ביי"ת, גימ"ל וכו' הם רומזים למדת רחמים, וכשהם למפרע על זה הדרך: תי"ו, שי"ן, רי"ש וכו' הם מורים על מידת הדין. וזה לך האות והראיה: כי חודש "תשרי" שהאותיות בו הם למפרע, תי"ו שי"ן רי"ש, הוא זמן הדין הגדול, אלא שהקב"ה מצד רחמיו שיתף אות אחת משם הרחמים, והיא "יו"ד", לרחם ולרכך את הדין.

מה לא עושים בשביל הבריאות

מו"ר ראש הישיבה הרה"ג יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר כי בעת הצורך, אדם נוסע בשביל בריאותו גם לאמריקה, והכל בכדי להיות בריא, ואפי' אם הוא יודע שיועיל רק לזמן קצר, בכל זאת עושה מאמצים להיות בריא. ק"ו באותה מידה צריך האדם לעשות למען בריאות נשמתו. ולכן מה התועלת בסליחות שאנחנו אומרים בימים אלו, אם איננו בודקים את עצמנו האם חל שיפור במעשינו וכדומה, הלא אם אדם הולך לרופא ורואה שאין שינוי, הרי הוא חוזר ליקח תרופה אחרת וכו' גם אנחנו צריכים לבדוק את עצמנו אם חל בנו שינוי ואם לאו צריך עוד להתחזק. (קול יהודה חודש אלול עמ' נו).

הנשמה לא עובדת - נקרא מת

הגמרא (ר"ה טז:) אומרת שביום ראש השנה שלשה ספרים נפתחים, צדיקים - נכתבים ונחתמים מיד לחיים טובים, רשעים - נכתבים ונחתמים למיתה, ובנונים - תלויים ועומדים עד יו"כ.

רשעים נחתמים למיתה! והרי אנחנו רואים אותם חיים וקיימים? אלא ידוע שע"י החטאים פוגמים בנפש, וע"י העוונות פוגמים ברוח, וע"י הפשעים בנשמה. והרשע אפי' שיעשה תשובה וכו' יתקן רק הנפש שלו, ולכן רק הנפש

חיה אבל הרוח והנשמה שהם העיקר אינם פועלים אצלו, ולכן נחשב כמת בבחי' רשעים בחייהם קרואים מתים (ברכות יח:).

כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו

הסביר הרה"ק רבי יששכר דב מבעלזא זי"ע על מה שאנו אומרים מידי יום בתפילתנו לאחר פרשת העקידה: "רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו ויגולו רחמך על מדותיך וכו'". ודקדק, מה שייך לבקש "כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו", וכי אפשר לדמות מדת רחמנותו של הבורא כל עולמים למדותיו של בשר ודם? אלא הביאור בזה: דהנה מצינו בגמרא (סנהדרין פט:) ובמדרש (בראשית רבה פרשת וירא פרשה נו, אות ד, תנחומא ורשא וירא כב) שבשעה שהלך אברהם אבינו אל העקידה עמד השטן לנגדו בכל מני נסיונות ותחבולות, בכדי למנעו מלקיים מצות בוראו לעקוד את יצחק בנו, כיון שראה שאינו שומע לו, אמר לו: אני רוצה לגלות לך שגונב לי הדבר וכך שמעתי מאחורי הפרגוד: "השה לעולה ואין יצחק לעולה!" כלומר, כי מה שהקב"ה אמר לך "והעלהו שם לעולה" לא היתה הכוונה לשחטו אלא רק להעלותו על המזבח, ולבסוף ישחטו את השה. ועל כך השיב אברהם אבינו, שגם אם האמת כדברך, איני מקבלה ממך, שכך עונשו של בדאי (רמאי) שאפילו כשאומר אמת אין שומעין לו.

וזוהי א"כ הכוונה בתפילתנו: "רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם", והיינו שלא רצה לשמוע בקול השטן, אף שאמר דברים הנראים אמת, מאחר שבאו מפני השטן, "כן יכבשו רחמך את כעסך מעלינו", וכאשר יקטרג השטן על בני ישראל בטענות שיש בהם ממש, אל תשמע דבריו כלל, שכך עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת אין שומעין לו. (מקור ברוך הגר עמ' לב).

אל תשלח ידך אל הנער

תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק (ראש השנה טז). שאל הרה"ק רבי הירש מווידיסלאב זי"ע אביו של הרה"ק מפשיסחא זי"ע - לכאורה, בשביל להזכיר את העקידה, הרי היה יותר מתאים לקחת סכין, הרי זה זכר הרבה יותר חזק מן השופר? ... אבל באמת יותר ממה שאנו מתכוונים להזכיר את מעשה העקידה עצמו, שאברהם הסכים להקריב את בנו ויצחק היה מוכן להיות לקרבן, אנו מכוונים בעיקר להזכיר, שהקב"ה אינו רוצה בקרבנות אדם ואת קרבנו של יצחק החליף לקרבן של איל. ולפיכך, בשעה שאנו נעמדים בראש השנה להתפלל אל השם יתברך, שלא יעניש אותנו חלילה, על חטאינו, אנו מרמזים על השופר של איל, שגם בנו ינהג כפי שנהג ביצחק אבינו - "כי לא יחפוץ במות המת" (יחזקאל יח, לב). (עשרה למאה דרוש ז).

בתיבת אֵיכָה רמוז ד' ימי הדין

נודע כי מזל תשרי "מאזניים", ששוקלים את המעשים של האדם, אם לטובה אם לרעה ח"ו, עשה מצוה אחת הכריע את המאזניים לכף זכות, וע"כ אדם צריך להיות בחדש הזה בתשובה תמידית להשתדל להוסיף כמה שיותר מצות כדי שיכריעו לו את הכף לטובה.

הקב"ה אמר לאדם הראשון בתחילת דינו "איכה" (בראשית ג, ט), תראה באיזו מעלה היית קודם החטא שהארת את כל העולם כולו מאורך, והמלאכים היו משמשים אותך, ואחר החטא להיכן ירדת, "איכה" פי' איך וכמה הפסדת את עצמך ואת כל העולם כולו.

ורבותינו דרשו "איכה" א' של איכה הוא רמז שיום אחד בתשרי הוא תחילת דינו של אדם, זה א' דאיכה, ואחריו בעשור לחודש יום הכיפורים הוא גמר דינו והיינו י', ואח"כ כ' לחודש הוא חותם השני של יום הדין הוא הושענא רבא, וזה נעשה בשעה החמישית דיום זה והיינו ה' "דאיכה". (ע"פ מדרש תלפיות אות ד ענף דין קנ"ג ע"א).

הכנעה וביטול להי"ת

הנה העיקר ביום ר"ה הוא הכנעה וביטול בתוך כלל ישראל, כמו השונמית שאמרה לאלישע (מלכים ב ד, יג) "בתוך עמי אנכי יושבת". וזה הוא כבני מרון כבני אמרנא (ר"ה יח), כי הצאן הם ענוין, משא"כ השור. וכ"כ במדרש רבה (פרשת בשלח פרשה כג, יג) גאה שבבהמות שור, שמתגאה בקרן ונוגח בו וממית וכו', אבל מי שיש לו קרן והוא עניו כמו האיל, זו תפארתו.

עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה

חז"ל דרשו (עי' ר"ה ת. ובעל הטורים דברים יא, יב) "מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב) מרשית - אותיות מתשרי, שכבר בר"ה דנים מה יהיה בסוף השנה, הן ברוחניות והן בגשמיות, ואפשר שלזה יש ב' ימים אחד לבקש על רוחניות והשני על גשמיות (עי' שער הכוונות דרושי ר"ה דרוש ג).

ר"ה הוא יום פקידת עקרות

ידוע שיום ר"ה הוא יום פקידת עקרות, שבו נפקדו שרה, רחל, וחנה, וזה ר"ת שופר פקידת שרה רחל וחנה ואותיות שקודם השופר הם אותיות עקרה. (אמרי נעם הורוויץ מועדים ח"א עמ' קצט).

התפילות של ר"ה מעלים כל התפילות של כל השנה

בזוהר הקדוש (עי' פרשת בהעלותך ח"ג דף קמט ע"ב) קורא את יום ראש השנה "יומא דצלותא", ראש השנה הוא יום של תפילה, כי הקב"ה שומע לכל התפילות, ואפילו של הפחותים שבפחותים.

וזה הרמז - ספרי חיים וספרי מתים לפניך נפתחים, דהיינו אפילו התפילות המתות יכולות לחיות בראש השנה, כי כל התפילות מתעלות.

גם תפילות של אנשים שהם כמו מתים, גם תפילות של אנשים שבקושי מוציאים מלה מהפה, ראש השנה מעלה את הכל. רק שהאדם ירצה באמת לעבוד את השם.

וכן כתוב בכת"ס (דרשות לשבת שובה כד ע"א) בשם הקדמונים שכל התפילות של כל השנה שנפסלו מחמת שלא כיוון טוב תלויים ועומדים עד עשי"ת, ואם בעשי"ת האדם מתחזק בתפילה, אזי הוא זוכה שכל תפילה מכפרת על אותה התפילה באותו היום של כל השנה. כגון שחרית של יום ראשון מכפר על השחריתים של ימי ראשון של השנה. לכן היצר מתאמץ להכשיל, אבל הידיעה שיכול להשיג שתפילה אחת שלו מצילה מאות תפילות עושה את זה שווה להתאמץ.

כח התפילה בראש השנה

חז"ל לימדו יסוד עצום ונורא: ישנו זמן אחד בשנה שבו כן שייך להתפלל על הכל - וזהו יום ראש השנה, שבו כל הבריאה מתחדשת הכל נברא מחדש וממילא בזמן כזה יכול הבורא ב"ה לשנות את הטבעים! כמה כח נותן לנו ענין זה של פקידת שרה וחנה, שאפילו שהרופאים אמרו נואש, הם לא נותנים שום סיכוי לישועה ע"פ דרכי הטבע, אבל הקב"ה שמחדש את הבריאה מידי שנה בשנה בראש השנה, הוא כל יכול ויש בכוחו להמשיך ישועה מעל דרך הטבע ולברוא את הגוף מחדש עם בית ולד! ואכן, בדורנו שמענו כמה סיפורי מופת כאלו על נשים עקרות שנפקדו ביום הזה, אפילו שלא היה להן שום סיכוי על פי דרך הטבע.

כח התפילה בימים נוראים

כתב רבינו בחיי בפרשת עקב (דברים יא, יג) על גודל מעלת התפילה וז"ל:

דרשו רבותינו ז"ל: (תענית ב.) איזוהי עבודה שבלב, הוי אומר זו תפילה, וצריך אתה לדעת כי כח התפילה גדול אפילו לשנות הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר. לשנות הטבע, מיצחק, שנאמר: (בראשית כה, כא) "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו", ודרשו רז"ל: (שיה"ר רבה פרשה ב יד, ח) מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. בארו לנו בכאן כי לא בא העקרות לאמהות אלא מפני התפילה, וכשהתפללו בזה נשתנה בהן הטבע.

וכן מועילה התפילה להנצל מן הסכנה, ממה שכתוב: (תהלים קז, כג) "יורדי הים באניות" וגו', "ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו, יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג, ויצעקו אל ה' בצר להם", וכתוב בתריה: "יקם סערה לדממה ויחשו גליהם", ומכאן שהתפלה מגינה על הסכנה.

וכן מועילה התפילה לבטל הנגזר, מחזקיה שהוסיף לו הקדוש ברוך הוא חמש עשרה שנה בכח התפלה, שנאמר: (ישעיה לח, ה) "שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה", ומלת "יוסיף" לאות שהיה זמנו קצוב ונגזר והועילה לו תפלתו לבטל הנגזר. ואפילו מה שגזר עליו הש"י אפשר לו להתבטל בכח התפילה, שכן אמר לו חזקיה לישעיה בן אמוץ (ברכות י.): "כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר: (איוב יג, טו) "הן יקטלני לו איחל". הודיענו בכאן שהתפלה למעלה מן הנבואה. ע"כ.

והנה, צריך לדעת שעל מנת שתתקבל תפילתנו ברצון לפניו יתברך, צריך שהתפילה תהיה תפילה שלימה. וכפי שאומרת הגמרא בראש השנה (יח.):

שנים שעלו לגרדום לידון ודינן שוה, זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל. מפני מה זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל? זה לא ניצל? זה - התפלל ונענה, וזה התפלל ולא נענה. ומפני מה זה נענה וזה לא נענה? זה התפלל תפילה שלימה - נענה, וזה לא התפלל תפילה 'שלימה' - לא נענה.

ופירש רש"י, שהתפלל תפילה שלימה - דהיינו שנתכוין בתפילתו. והקשה על זה הגאון רבי אליהו לופיאן. זה ממש הפלא ופלא! הרי מדובר כאן על שנים שנשפטים למוות בגרדום! הם מרגישים היטב כי קיצם קרב, ואם כן, איך יתכן שבעת כזאת רק אחד מהם מתכוין בתפילתו? איך יעלה על הדעת שחבירו יישאר אדיש ויתפלל בלא כוונה, תפילה שאינה שלימה? אלא הוא מיישב ואומר, שהפשט בדברי רש"י הוא, שנתכוין בתפילתו היינו שמאמין בהשי"ת שיכול להושיעו ע"י התפילה שלו כי רק מי שמאמין בכת העצום של התפילה, יכול לזכות לישועת ה' על ידה, אבל חבירו כבר היה מיואש, הוא לא האמין שיש עוד סיכוי להינצל ממוות בשעה כזו ולכן לא האמין בתפילתו, אלא התפלל כמצוות אנשים מלומדה, ולכן לא נענה. וחכמינו ז"ל כבר עוררו על זה ואמרו בגמרא בברכות (י). "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר (איוב יג, טו) "הן יקטלני - לו אייחל". ע"כ. (קול התורה קובץ נה עמ' רמה).

"והאלהים עשה שייראו מלפניו"

אומר הזוהר (רעיא מהימנא פרשת אמור ח"ג דף צח ע"ב צט ע"א) על הפסוק (קהלת ג, יד) "והאלהים עשה שיראו מלפניו" זה מלאך המוות "למיהויו סייפא שננא על כל עלמא" - שיש חרב חדה על כל העולם, "וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כלא" יפחדו פחד - כולם - מלפני השם יתברך.

"ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא" וזה המלאך המוות, הוא יצר הרע, הוא השוטר, הוא תובע, יש לו חמשה כוחות, ומה הם, אומר הזוהר:

א. "דתבע חובי בני נשא" - תובע עוונות, לאחר שקודם הלך ופיתה את האדם, עכשיו בא תובע אותו על העוונות שלו - עשית ככה, עשית ככה, למה שמעת לקול היצר הרע, באותו יום לא קמת מוקדם, אותו יום עשית ככה, פה שיקרת פה דברת לשון הרע.

ב. "ותבע דינא" - לא מספיק שביקש עונש, אלא תופס את הבן אדם להעניש, בכח! לא עוזב אותו, דואג שהוא יקבל את העונש שלו. תראה איזה שטן זה!

ג. "וקטיל לון" כל מי שהוא אומר להרוג אותו - הורג אותו לא עוזב אותו.

ד. "ואלקי לון" ווי! ווי! כל מיני מלקויות, עונשים וצרות.

ה. "כלא כמאן דנפיק מן דינא" הכל כמו שפסקו בדין אומר - אני המבצע. יש לו רשות לבצע את הדין. לכן יתעורר האדם ולא יישן! כי עכשיו הוא הזמן לתקן ולהנצל ממנו.

חייב להכין עורך דין חזק

ממשיך הזוה"ק (שם) "כגוונא דההוא ממונה בית דין דלתתא דאתייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא - פלוני עבד כך, ופלוני עבר על כך, ולמתבע עליהו דינא, ותנן רשו אתייהיב לההוא ממונה בית דין לאנעלא על בי דינא פתחא עד דיגורון דינא על כל מה דאיהו תבע ולית רשו לבית דין לדחייא ליה, בגין (ישעיה סא, ח) "כי אני ה' אוהב משפט", ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא". [כמו שיש ממונה בבית דין של מטה שיש לו רשות להזכיר לפני בית הדין פלוני עשה כך, ופלוני עבר על כך, ויש לו רשות לתבוע שיעשו איתם דין, וניתנה לו רשות לסגור את הדלת!, עד שיגורו את הדין כל מה שתבע, ואין רשות לבית הדין לדחות אותו, שהרי כתוב "כי אני ה' אוהב משפט", וה' רוצה שיתקיים העולם בדין]

צריך האדם לחזור בתשובה, יקח לו פינה לחשוב, יעשה חשבון נפש, יעזוב את דרכיו הרעים, יחזור בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים ואז יראה עולם גדול ומלואו. עכשיו זה הזמן, בזה הרגע, "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" (ישעיהו נה, ז) ויכין את עצמו באמת ובלב שלם ליום הדין הגדול והנורא. חבל שאדם יאבד את הזמן החשוב הזה, ויגיע לא מוכן ליום הדין.

נדאי שיקח אדם דף ויעשה חשבון נפש, מתי קם, מתי התפלל, מתי הגיע לבית המדרש, ואיך למד, כמה פעמים שיקר, כמה פעמים דיבר לשון הרע.

צריכים גם גילו ברעדה

משל למה הדבר דומה למי ששרוי בעת שמחתו, ויוצא במחולות וריקודים כשבנו הקטן בחיקו, והנה אם יהיה שקוע כל כולו רק ב'שמחה' אזי יכול הבן להישמש מידי ולהימעך בין שאר הרוקדים ח"ו, אמנם אם יתן ראשו בדאגה על שמירת הבן ולא יסיר עיניו ממנו הרי לא ישמח כלל, ואין מקומו בתוך המעגל. אלא הרי הוא שמח ודואג על הקטן כאחד. כיוצ"ב ייאמר לענין ר"ה, כי צריך להיות בשמחה גדולה מעבודת היום ומגודל הכוחות אשר ניתנו בידו לפעול לעצמו אך טוב וחסד, ומאידך צריך לדאוג מאימת הדין, ואם יאחו רק במידת השמחה אזי יחסר לו במידת היראה, לעומת זאת אם ירבה בדאגה תחסר לו השמחה, ולא ינצל את סגולת היום כראוי. אלא צריך לקיים בעצמו "וגילו ברעדה" (תהילים ב, יא) בכת אחת. (עלי שור ח"א עמ' רו).

ברוך מחיה המתים

פסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' רכה סעי' א) הרואה את חברו לאחר י"ב חודש מברך מחיה המתים. וכתב ה"משנה ברורה" (ס"ק ג) דבר נורא: "וטעם ברכה זו, לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכיפורים אם למות אם לחיים, ואם רואהו אחר ראש השנה ויום הכיפורים זה, ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ראש השנה ויום כיפור הבא, הרי עבר עליו דין אם למות ואם לאו. ועל כן אומר "ברוך מחיה המתים", שניצול מדין מיתה בראש השנה ויום הכיפורים".

ראש השנה קובע לכל השנה

מסופר על החזון איש זי"ע שישב פעם בעת לימודו, והיה זבוב מסתובב ומטרידו. אחד מתלמידיו שישב שם, ניסה לסלקו, אבל ללא הצלחה, אמר לו החזון איש: מדוע אתה מנסה האם אינך מבין שזה זבוב של ראש השנה! כבר בראש עבר נפסק שיבוא הזבוב לכאן, אז מה לך לסלקו?

בראש השנה כל העולם נברא מחדש

אומר החפץ חיים זי"ע (עי', ח"ח עה"ת וירא עמ' סא) שהסיבה שאנו קורין בראש השנה 'וה'פקד את שרה' (בראשית כא, א) כי לידה זו הייתה למעלה מדרך הטבע, שהרי לא היה שייך בסדר העולם שיהיה לה ילדים (עי' יבמות סד:), ולהורות לנו כי ר"ה הוא זמן של מהפיכות לטובה ולברכה למעלה וכנגד הטבע, ולכן אפילו אם ח"ו עד עתה היו לו צרות למעלה ראש מעתה 'דף חדש' מתחיל, והכל יתהפך לטובה.

הנה דרכו של עולם, שאין זורקים מהבית את השולחן אשר נשרט ונסדק, אבל הבא לקנות שולחן חדש בודק מכל צדדיו אם שלם הוא, ולא יקנהו אפילו עם שריטה אחת קלה. כמו כן, אף שמשך כל ימות השנה מוותר הבורא כביכול לאדם אף אם אין הנהגתו כל כך כדבעי, אך בראש השנה, אינו כן, כי כל העולם נברא מחדש, והשי"ת אשר מלוא כל הארץ כבודו מביט על האדם, ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי. ואם הוא מושלם ללא כל שריטה, אז הוא משית עליו כל טוב, אמנם לא יתייבש אלא יזעק אנה עבדא דקוב"ה, ובזכות זה ירחם ה' עליו ועל עמו להצילו מכל רע להיטיבו באחריתו.

אמרו בספר חסידות שמניין השעות בראש השנה הוא ארבעים ושמונה כמנין 'מח', לרמז שר"ה הוא ה'מח' של כל השנה שהכל תלוי בו. (טיב העבודה עמ' קצ).

ולכן בראש השנה יורד בו קדושה וטהרה וכל טוב לכל ימי השנה.

ראש השנה - הגלופה של כל השנה

בספר "אמרי פנחס" להוה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (אות תפא), הובא בזה הלשון: "ראש השנה הוא הגלופה (חותמת צורה) של כל השנה. וכמו שאדם נוהג בראש השנה - כך יתנהג עמו כל השנה, ואמר, שלכך אין אוכלין דברים חמוצים בראש השנה, בכדי שלא יצטרך לעקם פיו - ונעשה מזה גלופה על כל השנה..."

והסביר ענין ראש השנה, כמו שאדם רוצה לבנות בית - אזי הוא מצייר תחילה על הטבלא צורת הבית עם חדריו וכו' מה שנקרא תוכניות אדריכל, ועל דרך זה הוא הבנין. כך הוא רישומו של ראש השנה על כל השנה.

התחדשות הבריאה בראש השנה

יום ראש השנה הוא היום המרכזי של כל השנה, היום הזה גזנו בתוכו את כל השנה כולה. וכפי שאומר החזו"ה מלובלין (אור המאיר דרוש לר"ה רא ע"א) ע"פ דברי הזוה"ק (עיי' פרשת פנחס ח"ג דף רלא ע"א) על הפסוק 'אתם נצבים היום כולכם' (דברים כט, ט), שתיבת 'היום' באה לרמוז על היום הידוע בה' הידיעה, שהוא יום ראש השנה! משום שהיום הזה מכיל בקרבו את כל ימות השנה, ויש בו התחדשות של כל מערכת הבריאה, כפי שחכמינו ז"ל (עיי' ילקוט"ש תהילים תתנה) אומרים שביום הזה לא דנים את האדם אם ימשיך לחיות או לא אלא אם הוא ייברא מחדש או לא. בכל שנה נותנים לאדם חיים למשך שנה אחת וכך גם מזונותיו קצובים לו מראש השנה לראש השנה, ועתה בסוף השנה, נגמרת חזקת החיים הזו, ודנים את האדם האם יזכה לשנה נוספת, האם ייברא לעוד שנה של חיים. ועל כן, בימים אלו אנחנו באים לפני השי"ת ברחמים ובתחנונים ומבקשים ממנו: ריבוננו של עולם, תן לנו עוד שנה של חיים! ענה עניים העומדים לפניך, כדלים שואלים מבקשים סליחתך, תכין ליבם תקשיב אזנך!

ובכן, כל הבריאה הנפלאה הזו, מתחדשת מידי שנה בשנה בראש השנה. זה היום שבו יושב הקב"ה על כסא דין, ושוקל את מי להשאיר כאן לעוד שנה ואת מי לא חלילה, וכמו שאומרים בפסוקי זכרונות. "אתה זוכר מעשה עולם. ופוקד כל יצורי קדם. לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית. כי אין שכחה לפני כסא כבודך. ואין נסתר מנגד עיניך. צופה ומביט עד סוף בל הדורות. ועל המדינות בו יאמר. אי זו לחרב. אי זו לשלום. אי זו לרעב. אי זו לשבע. ובריות בו יפקדו. להזכירם לחיים ולמוות. מי לא נפקד כהיום הזה. בי זכר כל המעשים לפניך בא. מעשה איש ופקודתו. ועלילות מצעדי גבר. מחשבות אדם ותחבולותיו. ויצרי מעללי איש. אשרי איש שלא ישכחך, ובן אדם יתאמץ בך".

ועל כן, אנחנו מבקשים מהשי"ת בימים הקדושים הללו, 'זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים', באים ומתחננים לעוד שנה של חיים. רבוננו של עולם, כתבנו בספר חיים טובים, תן לנו פרנסה טובה, גזירות טובות ישועות ונחמות. ואכן, כל אחד צריך להתייחס למציאות הזו, שביום הדין הוא עומד לפני בורא עולם ונותן לו הסבר משכנע מדוע כדאי לתת לו עוד שנה של חיים, עוד שנה של תנאי מחיה טובים כמו שהוא רוצה.

יש לך מצלמות בעינים, ואתה בא לפני השי"ת ומבקש עוד שנה של בריאות, עוד שנה של ראייה תקינה ללא טיפולים ובעיות, אלא שכל אחד מאיתנו צריך לשאול את עצמו מה אני עושה בעינים הללו? האם אני משתדל בשמירת העינים או שלפחות מתכוין להתחזק בזה בשנה הבאה או שמא פוגם בראיות אסורות חם ושלום ומסתובב במקומות שלא ראוי להימצא בהם, ואם אין בכוונתי להשתנות, לסור מן הדרך הרעה ולשוב בתשובה, אז באיזה פנים נעז לעמוד בהיכל בית הכנסת ביום ראש השנה ולבקש עוד שנה של ראייה טובה בעינים! בשביל מה? האם כדי להסתכל שוב במראות נגעים ובמרעין בישין? ה' יצילנו.

ישנה תופעה טבעית ידועה, שברזל שנשארו במקומו בלי תזונה - מקבל חלודה. וכך גם יהודי שמחליט שאינו זו ממקומו, אינו מתקדם בעבודת השם הוא נעשה חלו"ד.

ניצול כל רגע בראש השנה לתורה ותפילה

הגמרא אומרת (שבת יא.): 'כל חולי - ולא חולי מעיים, כל כאב - ולא כאב לב, כל מיחוש - ולא מיחוש ראש'. ומפרש רש"י שחולי הזה כאב ממושך שהולך ומתיש את כח האדם.

כאב - הוא מן חולי אלא שבא לפרקים קצרים כגון כאב שיניים, כאב של מכה.

ומיחוש - הוא כאב קל שבא לפי שעה לזמן קצר. וזו כוונת הגמרא: חולי מעיים הוא החולי הקשה ביותר, וכאב לב - הוא הכאב החמור ביותר. ומיחוש הראש הוא מסוכן ביותר, כי אע"פ שזה רק מיחוש, דהיינו כאב קל, אבל כאשר הוא מופיע בראשו של האדם הרי זה איום ונורא, כי המוח הוא איבר רגיש עד מאוד וכל מכה קטנה ביותר משפיעה על התפקוד של הגוף כולו!

ומסבירים על דרך המוסר: יום ראש השנה הוא ה'מוח' של כל השנה, ולכן צריך להיזהר מכל מיחוש ואפילו הקטן ביותר, שלא ימצא בו! כל ביטול תורה כל בזבוז זמן אפילו של רגע אחד - משפיע על כל השנה.

הרב אברהם ישראל משה סלומון זצ"ל הרבי מחרקוב בעל נתיבות הקודש סיפר שפעם שאל את מרן הגרי"ז זצ"ל מדוע הוא מרבה באמירת תהילים בזמן הפנוי שיש לו בימי ראש השנה, מדוע אינו עוסק בלימוד הגמרא שהוא עדיף מקריאת תהילים? נענה הרב ואמר: אנחנו אומרים בסליחות "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך" דהיינו, שכל אחד

שמגיע לראש השנה דומה הוא למי שפשט את הרגל, שצריך לחדש את הכל! את החיים, את הפרנסה את הילדים את ה-כ-ל! ולכן, בזמן כזה אסור לבטל אפילו דקה אחת, צריך לנצל כל רגע כפשוטו. ואכן, בתחילה היה לומד גמרא, אולם, מחמת העיון וההליכה לארון הספרים, היה מתבטל איזה רגעים ולכן רצה להימנע גם מזה, ומשום כך, היה עוסק כל הזמן בתפילה ותהילים, כדי לנצל כל רגע. (שי לתורה ר"ה עמ' נה).

וכן מצינו בספרים הקדושים שעודדו על ענין ניצול הזמן בראש השנה, ואמרת להעתיק מדברות קדשם לעורר בזה לבב אנוש כערכי:

בספר מאור ושמש (סוף פרשת נצבים רמזי ראש השנה עמ' תתעח) כתב בענין ניצול הזמן בראש השנה זו"ל:

ואשרי מי שהוא זוכה לקדש ולטהר עצמו ומחשבותיו ולהכין עצמו לקראת אלהים בכל הארבעים ושמונה שעות שבראש השנה, שבזה ימשוך קדושה ודביקות ה' על כל השנה שיוכל להיות דבוק בנועם ה' כל היום. וכל חלק מחלקי השעות שבראש השנה יתנו עזר וסעד לכל יום מימי השנה להמליך הבורא ברוך הוא.

הא לך דברי ספר אור המאיר (דרוש לראש השנה רא ע"א) בגודל השפעת כל רגע בראש השנה - על כל השנה כולה: בראש השנה, אינו רשאי ליתן דומה לנפשו אפילו כמעט רגע, כי רגע קטן מיום השנה מחזיק בתוכה הרבה משנה הבאה, ואם יכאב בראש - יתפשט הכאב לכמה ימים ושבועות הכלולים בזאת הרגע והשעה, ככאב הראש שנתפשט בפרטי האיברים, ונמצא ברגע קטן מראש השנה שיושב ודומם, יאבד טובה הרבה.

וכן כתב גם בס' ארחות אהרון מפינסק קארלין (ימים נוראים עמוד קנח):

בראש השנה כלולים כל ימי השנה, ונמצא שכל שעה מראש השנה היא כנגד כמה ימים וכמה שבועות ממשך השנה הבאה לטובה, וכל רגע מימי ראש השנה תלויים בו כמה וכמה שעות מהשנה. לזאת כתבו בספרים, כי החכם עיניו בראשו וישים אל לבו כי כל הנהגת איש הישראלי משך כל השנה, וכל ההשפעות הנשפעים מלעילא משך כל השנה בגוף ובנפש, תלויים הם ועומדים באופן הנהגתו בשני ימי ראש השנה, וישים אל לבו לקדש וליקר כל רגע להיותו קודש להשם יתברך.

עד הרגע האחרון, הכל עדיין אפשר לשנות

צריכים לזכור היטב, שגם עתה ברגעים אלו - סמוך ליום הדין, וכן ביום הדין עצמו יש לנו כח עצום להשפיע על השנה החדשה הבאה עלינו לטובה! וראיתי בזה משל של הגה"צ רבי שמשון פינקוס שממחיש באופן נפלא את ההזדמנות העצומה הזו (הובא בגי' ממשנתה של תורה תשע"ד עמ' 211):

באחת הקהילות - לא היה בית הכנסת. בני הקהילה השתוקקו מאוד לזכות לבנות בית כנסת מפואר אבל הדבר היה כרוך בהוצאות מרובות, ובלית ברירה נאלצו להביא בינתיים קראוון זמני שישמש כבית כנסת. הם הביאו פועלים שיכינו תשתית בקרקע - שעליו יונח הקראוון וכך, לאחר כמה ימים הגיעה משאית ענקית שהביאה איתה את הקראוון וכמו כן הגיע מנוף ענק להרים את הקראוון. שלשה פועלים בריונים יצאו מהמשאית והחלו לכוין את הקראוון שהיה מורם באויר ע"י המנוף באופן שהיה מונח בדיוק על התשתיות שבנו לו בקרקע. וכך בשעה טובה - הציבו את הקראוון במקומו. המנוף התקפל ונסע וכך גם המשאית שהביאה אותו. והנה, תיכף ומיד הגיעו אנשי מקצוע, חשמלאי וכן אינסטלטור כדי לחבר את הקראוון לחשמל ולמים. אך אבוי! שוד ושבר! נשמעו זעקות מפי בני הקהילה שהיו שם. מה קרה? בטעות הניחו את הקראוון הפוך באופן שארון הקודש נמצא בדיוק בצד השני! והנה, היה שם ילד אחד ששאל בתמימות: אני לא מבין מה הבעיה? הרי מקודם יכלו שלשה פועלים לכוון קראוון שלם ימינה ושמאלה עד שהניחו אותו במקום, ואנחנו כאן שלשים אנשים ובטח שנוכל לכוין אותו... ובני הקהילה השיבו לו בחיוך: כל זמן שהקראוון היה תלוי באויר ע"י המנוף - היה אפשר לכוין אותו בקלות ולסובב אותו ימינה ושמאלה, אבל עכשיו - הוא כבר מונח על הקרקע ושוקל כמה טונות ואין שום סיכוי להזיז אותו...

והנמשל הוא נוקב ויורד חדרי בטן!

בימים אלו השנה הבאה עלינו לטובה תלויה ועומדת באויר! נשאלו לנו עדיין כמה רגעים שאפשר לכוין אותה ימינה ושמאלה, להשפיע בה יותר חסד ורחמים ולבטל ממנה הדינים, הכל תלוי בתורה, במצוות ובתפילות שלנו, עוד רגע קט והשנה תרד לקרקע ואז יהיה מאוחר מידי, ולכן אסור להחמיץ את ההזדמנות הזו!

ונוסיף בזה איזה גרגיר קטן בס"ד:

נתאר לעצמנו, שבסיפור הנ"ל, אחד מבני הקהילה היה מבחין במתרחש ותיכף ומיד - מעורר את תשומת לב בני הקהילה שהקראו מונח הפוך, ואז היו נותנים הוראה למנוף שיגביה שוב את הקראוון ובקלות רבה היו הופכים אותו ומניחים אותו על הצד הנכון. כמה טובה היו מחזיקים לאותו אדם שעורר אותם לכך! ובנמשל - זוהי תקיעת השופר, שבאה לעורר אותנו לשפר את מעשינו ולשוב בתשובה לפניו יתברך.

כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון

על מה שאמרו כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון שואלת הגמרא (ר"ה יח.) "מאי כבני מרון" - הכא תרגימו כבני אמרנא (כבשים) ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד. וצריך להבין מה הטעם לפירושים השונים.

במהרש"א כתב כי בר"ה נפתחים שלשה ספרים כנגד ג' סוגי בני אדם, רשעים, בינונים וצדיקים.

הרשעים - כנגד הכבשים שהם כצאן לטבח יובל.

הבינונים - כנגד מעלות בית מרון שסכנה גדולה יש בעליה זו, שאם האדם יטה מעט ימינה או שמאלה יפול לעמק.

והצדיקים - כחיילות של בית דוד, שצריכים כח של צדקות למלחמה.

ובדרשות מהר"ח מוולוז'ין זצוק"ל (עמ' יג) פירש שיש ג' חלוקות ליום הדין:

בחינה א. דין פרטי על כל מעללי איש - אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו, שנאמר (עמוס ד, ג): "מגיד לאדם מה שיחוו". וקשה, שהיה לו לכתוב מגיד לאדם שיחו, ומדוע הוסיף את המילה "מה". והענין הוא כי

האדם אינו מרגיש על דיבורו שיוציא מפיו וחושב מה מעלה ומוריד דיבור קל של ליצנות או נבלות פה, ולא יודע כי בנפשו היא כי "העולמות תלויים בו", כמ"ש (בראשית ב, ז): "ויהי האדם לנפש חיה", פי' שהוא הנפש חיה של כל העולמות, והתרגום מתרגם לרוח ממללא, ר"ל כי הוא המדבר בכל העולמות. וז"ש "מגיד לאדם" מה שיחו" מהות שיחתו, ר"ל שמגלין לו את סוד הדיבור עד היכן מגיע כחו לבנות או ח"ו לקלקל בעולמות, וכמה עולמות שבר והחריב.

בחינה ב. ידוע שהעונש הוא לפי הפגם, והפגם לפי ערך רוממות נשמתו, וכל שנשמתו גבוהה יותר, מגיע הפגם יותר ויותר גבוה, כי אינו דומה מי שטינף חצר המלך למי שטינף ביתו, וכ"ש כסא המלך, וכ"ש בגדיו של מלך.

נמצא, אף ששני בני אדם עושים אותו חטא אין ענשם שוה, כי זה נידון לפי ערך נשמתו, וזה לפי ערכו, זה פגם בחצר המלך, וזה פגם בבית המלך וכו'.

בחינה ג. הנה איש מאנשי המלך אשר יתעצל במלחמה ולא יעשנה בשלימות, לא יפגע אלא רק בעצמו, כי לא ימשך מזה שום נזק וקלקול לשאר אנשי החיילות. אמנם אם יפגע שר החמשים בעצלותו, או שר האלף, הרי בזה נמשך קלקול גם לחמשים וגם לאלף שנפלו במלחמה מחמתו, אבל עכ"ז לא נמשך בזה קלקול לכללות המלחמה שהיא עדיין בתקפה. אבל אם יתעצל במלחמה השר המנהיג את כל המלחמה, הרי מקלקל הוא את כל המלחמה.

וא"כ לפי זה הפירוש "ככבשים", הכוונה היא על הדין הפרטי שדנים את האדם, בבחי' מגיד לאדם מה שיחו.

ולמי שאמר "כמעלות בית מרון" פי' שאינו דומה מי שפגם בתחילת העליה בבחי' חצר המלך או ביתו של המלך, למי שבראשה בבחינת כסא המלך ובגדי המלך, שנפילתו קשה מאד.

ולרב יהודה אמר שמואל שאמר "חיילות של בית דוד", הם בבחי' שרי המלחמה הנ"ל.

סוד הכתיבה שעל ידה מחדש הקב"ה את העולם

אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. (ר"ה טז:).

וצריך להבין ענין הכתיבה הזאת וכי אצל הקב"ה יש שכחה הרי אנו אומרים בתפילה "כי אין שכחה לפני כסא כבודך, אין דבר נעלם ממך וכו'" וא"כ מדוע צריך לכתוב הרי גם בלא כתיבה הדברים יכולים להתבצע.

כדי להבין נקדים הקדמה שאומר מדרש רבה (בראשית פרשה א) שהקב"ה הסתכל בתורה והיה בורא את העולם, והיא כלי אומנותו של הקב"ה וכמש"כ "בראשית" ברא אלהים, ואין "ראשית" אלא תורה שנאמר (משלי ה, כב): "ה' קנני ראשית דרכו".

ומבואר בזוה"ק (פרשת יתרו ח"ב דף צג ע"ב) שבעשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה את העולם בתוכם יש להם בתור נשמה את "עשרת הדברות" שהם כוללים כל התורה כולה ובהם הסתכל הקב"ה וברא את העולם, ומכיון שהקב"ה ברא את העולם ע"י אותיות התורה, בודאי שגם המשך קיום העולם הוא ע"י אותיות התורה, והם השורש והחיות של העולם, וכמו שכתב "בעל התניא" בשער היחוד והאמונה (פ"א) בשם הבעש"ט על הפסוק (תהילים קיט, פט): "לעולם ה' דברך נצב בשמים" שפירש שמה שאמר הקב"ה "יהי רקיע בתוך המים וכו'" (בראשית א, ו) כלומר האותיות הללו הן עומדות לעולם בתוך הרקיע להחיותם לעולם, כמש"כ (ישעיהו מ, ח): "ודבר אלוקינו יקום לעולם", ודבריו חיים וקיימים לעד.

ואם היו האותיות מסתלקות היה העולם חוזר לאין ממש והיו כלא היו. לפי זה יוצא שכל קיום העולם כולו שנברא בעשרה מאמרות עומד וקיים על אותן תיבות ואותיות למשל "יהי אור" (שם, ג) "תדשא הארץ" (שם, יא) "יקוו המים" (שם, ט) הם המחיים והמעמידים את הבריאה כל רגע ורגע. וכל זמן שהקב"ה רוצה בכך מחייה את העולמות על ידם.

והנה כל הכח הזה לאותם תיבות ואותיות הוא רק ע"י שעם ישראל עוסקים בתורה. כמו שכתוב (שם, לא): "יום הששי", ואומרים חז"ל (שבת פח.) מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ, ואמר אם מקבלים עליהם ישראל את התורה אתם קיימים ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ולכן אי אפשר שכל אלו יעמדו אלא אך ורק בזכות ישראל שעוסקים בתורה.

והנה בזוה"ק (זו"ח שיה"ש ח"ב דף כד ע"ב) אמר שיש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אות היא כנגד נשמה אחת מישראל. שגם עם ישראל יש לו ששים רבוא נשמות, וכמו שדרשו רבותינו (עי' חומת אנך פרשת וזאת הברכה אות א), ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אחד יש לו אות אחת שממנה הוא יונק את כוחו ומקבל את השפע והחיות שלו.

ואם האדם חוטא ח"ו פוגם באותה אות שכנגדו ועל כן צריך לתקן הדבר ע"י חרטה שהיא אותיות "חרט". שחוזר וחורט את אותה האות בתורה וזה ענין התשובה, להחזיר את אותה האות למקומה. כי אם לא כן הס"ת לא כשר וחסרה אות אחת מן התורה. (מאור עינים טברסקי פרשת וילך).

איתא בירושלמי (שקלים פ"ו ה"א) שבשעת מתן תורה נפתחו השמים וראו ישראל את התורה כתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה, שכל אחד הכיר שורש נשמתו ושורש נשמת חברו באיזו אות הוא מכוון ומרמוז, וכל ישראל היו למטה מכוונים ממש כנגד האותיות שנצטרפו למעלה, ומי שמכיר שהוא מאות ב' וחבירו מאות ר' וכו' התחברו ביחד.

וז"ש (שמות כ, טו): "וכל העם רואים את הקולות" שראו את אותיות התורה ואז "וירא העם וינעו ויעמדו" וידוע שכל ר"ה הקב"ה מחדש את הבריאה ע"י שמצרף את כל הששים רבוא נשמות המכוונים כנגד ששים רבוא אותיות, וכדי שהאדם יזכה להיות בין הששים רבוא הללו צריך ללמוד תורה ולקיים כל המצוות.

אבל אם ח"ו לא זכה, אז הוא פוגם באותה אות שכנגדו ואי אפשר לחדש את הבריאה, וז"ש שכל ישראל עוברין לפני כבני מרון, כדי לכדוק כל אות ואות וכל אחד ואחד בנפרד האם הוא דבוק באותה אות שכנגדו ואם ראויה האות כדי לחדש את הבריאה. (ערוגת הבשם פרשת יתרו קצט ע"ב ד"ה וירא).

ועתה נבין את ענין הכתיבה, צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים, כי האות שלהם שיונקים ממנה - שלימה וטובה, והקב"ה מצרף את האותיות האלו של הצדיקים כדי לחדש על ידן את הבריאה, ולכן מידה כנגד מידה גם הם נכתבים לאלתר לחיים.

והרשעים להיפך שאצלם האותיות פגומות, ולכן הם נכתבים לאלתר למיתה.

והבינוניים תלויים ועומדים, אם יעשו תשובה יתקנו את הענין ויזכו לחזור ולהאיר בס"ת.

מספר הפסוקים שבפרשיות נצבים וילך האזינו

ידוע כי פרשיות נצבים וילך האזינו נקראים משבת קודם ראש השנה עד יוה"כ וסוכות.

ואמרו חז"ל (ר"ה טז:), צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ, רשעים נחתמים לאלתר למיתה.

והנה מצאנו דבר פלא, פרשת "וילך" יש בה 30 פסוקים, ובפרשת נצבים 40 פסוקים, ובפרשת האזינו 52 פסוקים. פרשת וילך 30 פסוקים כנגד 30 יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממהרים לשוב בתשובה. פרשת נצבים 40 פסוקים כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יוה"כ שהוא יום הארבעים מחודש אלול. ופרשת האזינו 52 פסוקים כנגד הרשעים שנזכרים לשוב רק בהושענא רבא יום ה-52 שהוא יום מסירת הפתקים. ואם זוכה האדם לשוב בתשובה זוכה ל"זאת הברכה". (אוצר גליוני דברי תורה עמ' פב).

סוד ב' ימי ר"ה כיומא אריכתא

כמו שכתב בספר "ליקוטי אב" (עי' קובץ תורני גורו עמ' רסב) שהרה"ק בעל ה"אמרי אמת" מגור זי"ע היה אומר: ראש השנה הוא החג היחידי בשנה שגם בני ארץ ישראל נוהגים אותו שני ימים. והטעם לזה הוא, מפני שרצו חכמים שלפחות יום טוב אחד בשנה יהיו כל היהודים שבכל העולם כולו שוים, ובנו הרה"ק בעל ה"בית ישראל" זי"ע היה מוסיף ואומר: איתא בספר "יערות דבש" להגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (ח"ב דרוש א ד"ה ולכן עשרת) שהטעם שנקרא שני ימי ראש השנה כלשון חז"ל (ביצה ד:): "יומא אריכתא" (יום אחד ארוך), הוא משום שמוכא בחז"ל שעשרת ימי תשובה הם כנגד עשרת הדברות, נמצא ששני ימי ראש השנה שהם הראשונים מימי עשרת ימי תשובה הם כנגד שני הדברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך", והרי כבר אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני ירמיהו רמז רסו) כי אנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו, ומעתה מובן מדוע שני ימי ראש השנה חד הם, ולפיכך נחשבו כ"יומא אריכתא". עד כאן דבריו. ולפי זה יתכן לומר, כי מטעם זה נוהג ראש השנה בכל תפוצות ישראל שני ימים, ולא רק בחוץ לארץ מטעם "ספיקא דיומא", כי רצו חכמינו ז"ל ללמדנו שבענין "אנכי" ו"לא יהיה לך" אין ספיקות ואין שינויים... וכל בני העולם שווים בעניינים אלו של האמונה בו יתברך.

דרוש ג

בענין ליל ויום ר"ה

יום ראש השנה בדברי הימים

ביום ר"ה נבראו אדם וחווה. מובא בספר כלבו (סימן סד סדר התפילה) "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד) ובבריאת אדם (שם א, כז) "ויברא ה' אלהים" אלהים מדת הדין.

נולדו האבות הקדושים [אברהם אבינו גם נפטר בר"ה] ולכן נקרא חודש זה בשם ירח האיתנים משום שבו נולדו איתני העולם. (ר"ה י.).

נפטרה שרה כיון ששמעה שלא נשחט יצחק פרחת נשמתה. (רש"י בראשית כג, ב.).

הגמ' בר"ה (דף י:): אומרת בר"ה נפקדו אימותינו הקדושות שרה, רחל, וכן חנה לאחר י"ט שנות עקרות נפקדה בבן וקראה לו שמואל.

בר"ה הוציאו את יוסף הצדיק מבית האסורים כפי שנאמר (בראשית מא, יד) "ויריצוהו מן הבור". (ר"ה שם).

בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים, (ר"ה יא.).

הנביא נחמיה (פרק ח) מתאר שלאחר ע' שנה שעם ישראל היו בגלות בבל, עלו בני ישראל ארבעים ושניים אלף ושלוש מאותאנשים עם עזרא הסופר לא"י והגיעו לכותל המערבי בר"ה, והיה עזרא קורא בתורה ולא הבינו מה היה מתפלל וקורא והיו בוכים על שלא הבינו שפת הקודש, שהיו יודעים לדבר רק ארמית, אמר להם "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם" (שם פסוק י) לפי שאסור לבכות ולהיות עצוב בחג. (עיין "אזור אליהו" לבעל השבט מוסר סימן קסג.) וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה.

מהו שנה מתוקה

נוהגים לאכול בליל ראש השנה תפוח מתוק בדבש ולומר: יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. ולכאורה כשאומרים "שנה טובה" כבר נכלל בזה כל הטובות שבעולם, ולמה אם כן מוסיפים "ומתוקה"? אלא מבארים, ידוע שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמנו הוא טוב, כפי שאמר רבי עקיבא "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס:). אולם, מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא שיעשה עמנו טוב, שגם אנו נרגיש ונחוש שהוא טוב. כמבואר בספרים על הפסוק (תהילים קיח, א) "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" שאמנם צריך אדם תמיד לברך לה', אפילו על הרעה, שכן גם הרעה אינה אלא חסד. אולם מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא (שם, ב) "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו" - עשה עמנו חסד כזה, שגם ישראל יאמרו שהוא חסד, חסד של ממש שהכל רואים ומשיגים אותו... וכן (פה, ח) "הראינו ה' חסדך" שנראה את החסד. וזה מה שאנו מבקשים בליל ראש השנה: שתחדש עלינו "שנה טובה" - שהשנה תהיה טובה, אולם לא די בזה אלא שתהא גם שנה "ומתוקה" - שגם אנחנו נראה ונרגיש את המתקוה. הוסיף על זה הגרשז"א: כשרופא עושה ניתוח זה דבר טוב אבל לא מתוק, תפילתנו שיהיה שנה טובה ונרגיש את המתוקה.

ביאור נוסף מדוע אומרים "שנה טובה ומתוקה" כיון שהבקשה שהשנה תהיה "טובה" אינה מספקת, שכן גם על דבר רע חייבים אנו לומר "גם זו לטובה", על כן אנו מבקשים שהשנה תהיה גם "מתוקה" שהטוב יהיה גם מתוק. (תולדת אדם לאדמו"ר מאוסטרובה עז ע"א).

גם בזמן אמירת היה"ר צריך לזכור שהוא ביום הדין

אמנם, צריך לדעת שמתקוה התפוח בדבש שבפה אינה מכרעת לאדם שתהיה לו שנה מתוקה, שנת הצלחה, ושיהיה לראש ולא לזנב. אלא יחד עם זאת יש לומר את הנוסח ה"יהי רצון" בתפילה עמוקה בחיל וברעדה, לחשוב מי יודע מה נגזר עלינו, ולא נסתפק בכל זאת אלא נשוב בתשובה יחד עם תפילות בכוונה מכל הלב. ישנו משל מהגאון "חפץ חיים" וצ"ל הנוקב חדרי בטן. מעשה בילד אחד אשר התייתם לא עלינו מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בשיבה, כאשר היא עצמה נותרה לבדה עם דמעותיה ויגונה. חלף זמן, ומרוב צער נתפלץ ליבה והיא נפטרה. עתה נותר הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל, אלא שהוא עצמו לא ידע כלל שאמו נפטרה, ולמד כאילו לא אירע דבר. נועצו בנייהם ראשי הישיבה כיצד מודיעים בשורה נוראה שכזו ליתום האומלל, ואיך ניתן יהיה לעמוד מול צערו הגדול? עד שמצאו עצה. הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה הניח פתק ובו הידיעה הנוראה. כאשר ילבש את הבגד, ישים את ידו בכיס ואז ידע הכל...

הביאו לילד את החליפה, חליפה מהודרת ונאה, והוא שמח והתהדר בה עד מאוד. אילו ידע הילד מה הוטמן בכיס חליפתו לא היה מסוגל לשמוח לרגע...

ואף אנו סיים ה"חפץ חיים" שמחים אנו ועולזים בראש השנה, בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון פתק, כל אחד והפתק שלו, מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו? בכל שנה ושנה כאשר מבטיים אנו לאחור אנו כבר יודעים על הפתקים שניתנו בראש השנה הקודם. מי לשמחה לאושר ולעושר, לנחת וכל טוב, ומי לא עלינו לפתקים מן הסוג השני.

אין זה סוד שרכים מאיתנו סבלו השנה מצרות וייסורים נוראיים, כמה אלמנות נוספו בשנה החולפת, כמה יתומים רכים, כמה פצועים שבויים ה' יצילנו, כמה בריאים שמחלות חדרו לגופם, כמה תאונות דרכים ופיגועים, כמה סבל ודמעות, יגון ואנחה, הלא תדמע כל עין בזכרנו זאת.

ועתה, כאשר הגיע שוב ערב ראש השנה, ערבו של היום הקדוש שבו נשמח כולנו ולבנו ירעד בזכרנו את הפתק שיונח בכיסו של כל אחד ואחד מאיתנו. עומדים אנו ומתחננים לפני בורא עולם, אבינו שבשמים, אב אהוב, רחום וחנון זכרנו לחיים! אבינו מלכנו הן אתה אבינו ובודאי שאבא רוצה לתת, אבל אתה גם מלכנו ובודאי שרק אתה יכול גם לתת. יודעים אנו כי הכל תלוי בנו, ואנו מבטיחים להשתפר במעשינו, ולהרבות בתורה, במצוות ובמעשים טובים. (ע"פ דברי אמונה לאדמו"ר מתולדות אהרן וצ"ל רנב ע"א).

יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב

אנחנו מבקשים שנהיה לראש ולא לזנב. ביאורו, שידוע כי בריאת האדם - מחומר וצורה, וצריך שהצורה שהיא בחי' הזכר תמשול על החומר שהיא בחי' הנקבה, ודו פרצופים נבראו (עירובין יח.), ומסתברא דזכר סגי ברישא, היינו

שרצונו יתברך שהזכר שהוא הצורה ילך לפניו וינהיג את החומר להעלותו לצורה, וזו תפילתנו שנהיה לראש - שהיא הצורה ולא לזנב. (ישמח ישראל דאנציגר ר"ה נט ע"א).

וצריך שנהיה לראש, כלומר שהרוח תוליך אותנו ולא החומר, שלא תרכב הבהמה עלינו, אלא אנחנו נרכב עליה! לא ניתן לה לשלוט עלינו.

עוד יש לפרש מה שאומרים בליל ר"ה שנהיה לראש ולא לזנב, שהנה מדרך בעל חי כשרוצה להביט על זנבו צריך לסבב ראשו לאחור, ועל כך אנו מבקשים שנהיה לראש - שנצל את ראש השנה כדבעי, וממילא לא נצטרך בכל השנה להביט לאחור בכאב ובצער למה לא נצלנו את ראש השנה שעבר.

לכן לא יחכה האדם עד יום ראש השנה, אלא מיד יכין את עצמו ולא יוותר על שום דבר. מעכשיו, יקום יום יום לסליחות, יבקש רחמים מאת השם, יבכה על עוונותיו, יראה למי הוא חייב כסף, עם מי הוא לא בסדר, איך הוא לא התנהג טוב, עם מי הוא לא התנהג בסדר, איך יתקן הכל, ויעשה כל מה שצריך לעשות.

מדוע טובלים את התפוח דווקא בדבש

כתב בספר "שם משמאל" (ר"ה תרעד) רמז נפלא, טבע הדבש שמהפך מה שנמצא בתוכו לדבש, כמו שנפסק ב"שולחן ערוך" (יו"ד סי' פד סעי' יב) שנמלה השרויה בדבש ונהפכה לדבש מותר לאוכלה אף על פי שהיתה תחילה נמלה האסורה באכילה. כן הוא כח התשובה. כשאדם חוזר בתשובה מאהבה נהפכים זדונותיו לזכויות, כטבע הדבש שמהפך נבילה לדבר טהור ומתוק. וכך על ידי זה יהיה בכוחו להמתיק את הדינים ולהפכם לרחמים וזוכה לשנה טובה ומתוקה.

ראשי התיבות של תפוח

בספר "ויגד יעקב" (מועדים ח"א עמ' קמח) פירש מדוע דווקא בחרו את התפוח לטבול בדבש ולא פרי אחר? ואולי יש לומר, דהנה ידוע שהרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע היה נוהג לאכול תפוח לפני שאמר דברי תורה, והסביר זאת בדרך מליצה, שתפוח נוטריקון" תגלון פתגמין ותמרון חידושים.

אהבת השי"ת לישראל וטעם שמקדימים דין האומות לדין ישראל

ארז"ל (מדרש שוחר טוב תהילים מזמור ט אות יא) ישראל דינם ביום ר"ה, אומות העולם בליל ר"ה. וצריך להבין מדוע מקדימים את דין האומות לדין ישראל, והלא ע"פ ההלכה מקדימים דין ת"ח לדין עם הארץ (עי' שו"ע חו"מ סי' טו סעי' א), וכיון שלישראל יש תורה, ולאומות העולם אין להם תורה, הרי הם כת"ח הקודם לע"ה וכיצד מקדימים את דין האומות. והביא הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו "אדרת אליהו" (ריש פרשת נצבים) משל למלך ששלח אחרי אנשי עיר אחת שתחת ממשלתו לבוא אצלו, שרצו להתראות עמהם ולדבר אליהם בסדר הנהגתם וכיוצא. העניים של העיר תכף לקחו כל אחד ואחד מהם חמשה או ששה ככרות לחם כדי אכילתם והלכו בלא שיירה ובלא בהמות לרכב, בלא דורון ובלא כסף וזהב וכך עמדו לפני המלך. אך העשירים נתעכבו כדי ליקח דורון למלך, כדי שלא יראו את פני המלך ריקם, וכן רצו להתראות לפניו בלבוש מפואר וללכת בשיירה מפני שהם מכובדים ואי אפשר להם ללכת ברגל ומבלי להכין צידה לדרך. המלך קצף מאד על העניים שבאו לפניו כך בדרך בזיון בבגדים צואים וראו פניו ריקם, וכדי בזיון וקצף וחמתו בערה בהם, אך כשבאו העשירים ראה אותם שבאו בדרך כבוד, שמח המלך והחזיר להם כבוד, וקיבל הדורון שלהם ונתן להם מלבושי מלכות, כמ"ש (שמואל א ב, ל) "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו".

והנמשל המלך היינו מלך מלכי המלכים הקב"ה שולח לכל אנשי עולמו שיהיו מזומנים ביום דין ר"ה, כמ"ש (ר"ה טז). "כל העולם עוברין לפניו כבני מרון". ואומות העולם העניים מן התורה והמצות, מקדימין לבוא תכף ומיד בלא דורון, וכתוב (שמות כג, טו) "ולא יראו פני ריקם", והם ריקנים מן המצות ועניים, כי אין עני אלא מתורה ומצות. ולכן כבר בלילה דן הקב"ה דינם של האומות שהוא דינא קשיא, ויחר אף המלך מאד וכל ההתחלות קשות. אבל ישראל העשירים בתורה ובמצות בתפלה ובקריאת ס"ת ופיוטים, ומזכירים עקידתו של יצחק ותוקעים בשופרות, ובליל ר"ה וביום ר"ה קוראים שתי פעמים תהלים כמנין כפ"ר מזמורים, ומבטלים בכל פעם ופעם כעס המלך ע"י ק"ן מזמורים, כע"ס גימט' ק"ן, ואח"כ - "אכפר"ה פניו במנח"ה" (בראשית לב, כא), שעושים תשליך אחר המנחה, אפי' אם יום ראשון חל בשבת כמ"ש (מיכה ז, יט) "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". ומזכירים י"ג מדות הרחמים שלא יראו את פני ה' ריקם, והם מכובדים ממשפחת מלכים, כמ"ש התנא כל ישראל בני מלכים הם (שבת סז), כמ"ש (שמות יט, ו) "ואת"ם תהיו לי ממלכת כהנים", ואת"ם דייקא, בזמן שקוראים פרשת את"ם נצבים, כמ"ש (דברים ד, ד) "ואת"ם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם, היו"ם" דהיינו ראש השנה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה שמח לקראת ישראל שנתעכבו ובאו

במצות ובדורון דהיינו קול תקיעת שופר שממליכים אותו במלכויות זכרונות ושופרות, והחליפו שמלותם בבגדים נאים ולבנים כמו מלכים, ואפילו שהוא יום דין בטוחים ושמחים שיצא דינם לחסד ולרחמים. והקב"ה נותן להם שפע ישועה ופרנסה טובה וחיים טובים כמו שאומרים בקדיש "ויפתח לנו ה' אלהינו שערי אורה" וכו'. וכמו כן אינם ישנים ביום ר"ה עד חצות כמ"ש האר"י ז"ל (עי' פרע"ח שער השופר פ"ה), מפני ששינה חד מדרגא דמותא (ברכות ז:), אלא מאריכים בתפלה ובשופר עד קרוב לחצות היום ואח"כ סעודת יום טוב והסימנים, וביום הראשון אדרא רבא וביום השני תהלים ואדרא זוטא. אשריהם ישראל שמתקבצים כל עדה במקום אחד, ואומרים תהלים ביום ר"ה עד זמן מנחה, וכתוב (איוב לו, ה) "הן אל כביר ולא ימאס". ואינם מפסיקים לדבר אפילו בלשון הקודש, וכל שכן שאינם מדברים דברים בטלים, ועל זה ישמח המלך לקראת ישראל, שהם נקראים עשירים בתורה ובמצות, וז"ש "אתם נצבים היו"ם" דייקא ולא בלילה, ומפני זה מקדימים דין אומות לדין ישראל, וז"ש "אתם נצבים היום".

שלא יכעס בר"ה שהוא סימן רע לכל השנה

הכעס, קשה מאד מאד. לכן אדם יכין את עצמו, ויתרגל לא לכעוס, ובפרט בראש השנה אוי ואבוי למי שכועס בראש השנה, זה סימן רע לכל השנה. השם יצילנו, לא יכעס בשום אופן, ישתדל מאד מאד, יכין את בני ביתו כבר מעשיו, ויבקש מהם לא להכעיס ולא לכעוס, ואפילו אם יכעיסו אותו יקבל על עצמו לא לכעוס, ואפילו בלבנו לא יכעס - כלום, אלא יהיה שמח וידע כי כל דבר שקורה זה מלמעלה, ואע"פ שכל השנה צריך אדם להתנהג כך, אבל היצר הרע גדול, ולכל הפחות יקפיד בזה ביום הדין.

גם אשתו תהיה שותפה שלו, תכין הכל, תסדר הכל מראש, כי אם יבוא הבעל לביתו ויראה שלא הכינו הוא יצעק, מה זה ראש השנה! לא הכנתם, אמנם הבעל מצדו צריך לדעת, מה שעשו עשו, ומה שלא עשו לא עשו, ויהיה שמח ולא ישים לב על שום דבר.

האדם נדון על פי מעשיו ביום ר"ה

כתוב בגמרא (עי' ר"ה טז:; וברושלמי ר"ה פ"א ה"ג) כשדנים את האדם בר"ה דנים אותו לפי ההתנהגות של יום ראש השנה ולא לפי מה שהתנהג כל השנה. (ראה בהרחבה עלי שור א מד) אז אפי' אם כל השנה הייתי רע, כיוון שכעת אני מתנהג כרצון ה' אז אני אזכה בדין. אמנם זה ברור מי שהוא רע כל השנה בדרך כלל הוא לא יכול להתגבר על היצה"ר לומר איזו מילה של לשה"ר או על החזון, או על זה שתפס לו את המקום, או מי שהזיז את המזוגן, או אשתו שלא הכינה את הדג שהוא אוהב. אבל מי שיש לו ימים יותר טובים ופחות טובים, יש לו מדברי הירושלמי הנ"ל פתח תקווה שיוכל היום להיות יותר טוב, ולכן חשוב שבעתים להזהר ביום קדוש זה מכל נדנדוד עבירה, ובפרט מהכעס שהרי כתב הרמב"ם (דעות פ"ב ה"ג) כל הכועס כאילו עובד ע"ז.

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתיא

חכם יהודה פתיא, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו, שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה לובש גלימה לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בכגדד, חזר מבית הכנסת, והיה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, למפות עם שמן ופתילות, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתע, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפדי, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבוקר אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שברה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי אומר חכם יהודה, מה עשו מן השמים, כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים ושלמים, אם הייתי כועס אפילו רגע אחד אמר הרב, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה.

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח

כידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, ואחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלוכלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

השנה לא צריך להסביר מה יכול להיגזר בראש השנה

אנו עומדים כעת בפתח חודש אלול, חודש הרחמים והסליחות, שזה הכנה ליום הדין הגדול, השנה אין צריך להתאמץ ולהסביר את החשיבות של החודש, ואת מה שראש השנה אחד יכול לחולל בעולם, כל העולם מרגישים זאת היסב על בשרם.

כל יהודי יודע שהמלחמה הנוראה לא פרצה לחיינו בשמחת תורה, אלא פרצה בא' תשרי תשפ"ד, כשם שהקורונה לא פרצה לא בחודש אדר ולא בחודש טבת, אלא בא' בתשרי תש"פ, ביום זה הוחלט על פריצת הקורונה, גם השנה בא' בתשרי נקבע תאריך המלחמה מי יחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו, מי בחרב ומי בחניקה, מי ילך בשבי ומי לא, מי ינוח ומי ינוע, מי יהיה מפונה ומי ישאר בבית, ולא רק זה אלא שאנחנו לא יודעים מתי זה יסתיים כל המלחמה הזאת, ומתי אנשים יחזרו לביתם, ומי עוד עלול להיות מפונה, השנה חשנו לאורך כל השנים את הדינים הנוראים שנגזרו עלינו שנה שעברה.

בראש השנה אפשר לשנות הכל

ומה זה נוגע אלינו, יש אנשים שכעת יושבים ומתכננים איך תראה השנה הבאה עלינו לטובה, מה יעשו איפה יגורו, ושאר תוכניות גם שנה שעברה אנשים לפני ר"ה תכננו לעשות חתונה, ולעשות אירועים, אבל רבותי איך אפשר לתכנן דבר כזה, כי אם כל שנה היה קשה לשכנע אדם, שבראש השנה מתחיל שנה חדשה עם השלכות חדשות, ומה שהיה לא בטוח שיהיה, והכל יכול להשתנות ברגע אחד, כי אדם שחי בנוחות והכל הולך אצלו למישרים, קשה לשכנע אותו שכל זה עד ראש השנה, ובראש השנה יש החלטות חדשות, והכל יכול להשתנות ברגע אחד. אבל השנה לא צריך להאמין בזה, אנחנו ראינו זאת בעינינו, איך שברגע אחד, כל העולם ישתנה, ומה שהיה זה לא מה שיהיה, ותפקידנו עכשיו להאמין, שכמו שהעולם יכול להשתנות ברגע אחד לרעה [מה שנראה בעינינו, האמת שהכל לטובה, וזה אפילו טובה גדולה], כך העולם ברגע אחד יכול להפוך לטובה, כמו שהמלחמה נקבעה בראש השנה של שנת תשפ"ד, שהיא תגיח אלינו במהירות, וכמו שהנגיף נקבע בראש השנה של שנת תש"פ שהוא יתפשט וישנה את כל העולם, כך אפשר שבראש השנה של שנת תשפ"ה יגזר בשמים שהכל יפסק ברגע אחד, והכל יחזור על מתכונתו בשלום.

זה תלוי רק בנו, כל העולם עומד כעת על כף מאזניים, ובמקום להתעמק איך יראה השמחות של חודש חשוון, זה בידינו לשנות את התמונה כולה, מגיע כעת ראש השנה, והכל יכול להשתנות, הכל תלוי רק בנו, ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רע הגזרה.

מתנערים מהטינוף ברגע אחד, כתרנוגלת שמתנערת מן האפר בבת אחת

סיפר הראש ישיבה רבי דוד פוברסקי זצ"ל שפעם אחת ישב החפץ חיים בין התלמידים באחד מימי אלול, שקוע בהרהוריו, זמן רב לא הוציא הגה מפיו. התלמידים הסתכלו ברבי וציפו לשמוע ממנו דברי אלקים חיים. לפתע הקיץ הח"ח משערפי קדשו, ופתח ואמר: חז"ל (בראשית רבה פרשת וישלח פרשה עה, א) דרשו על דברי הנביא (ישעיהו נב, ב) "התנערי מעפר קומי", אמר רב אחא כהדא תרנוגולתא דמנערא אגבא מקוטמא. כמו התרנוגולת שנפלה לתוך אפר שחור, ומנערת עצמה בבת אחת ונטהרת מטינופה. נתאר לעצמנו אילו לא היה לה לתרנוגולת תכונה כזו שיכולה להתנער ברגע אחד ולהתנקות, הרי היתה צריכה לנקות נוצה אחר נוצה, כמה שבועות וחדשים. לכן נתן לה הקב"ה שיכולה להתנער ברגע אחד ולהתנקות. אמנם כל זה רק כשהיא לבדה רוצה להתנקות, אילו אחרים מבקשים לטהרה, יש להם יגיעה קשה מאוד לטהר נוצה אחר נוצה. (מוסר ודעת ח"ב עמ' מח).

התנערי מעפר קומי, היציאה מהגלות תבא בהתנערות של רגע אחת

ואמר עוד שכמו בעבודת הפרט יש ענין של התנערות כתרנגולת, כך בעבודת הכלל, בשעה שיצאו מגלותם יתקיים בהם כדברי שירו של רבי שלמה אלקבץ ז"ע "התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי" והרי אם באים לנקות נוצה אחר נוצה, לא שייך ללבוש תיכף בגדי תפארת, שהרי יתלכלכו מטינופיו, אך כשמתנערים בני ישראל ברגע אחד, יוכלו תיכף ללבוש בגדי תפארתם.

וזש"כ בזוה"ק (פרשת חיי שרה ח"א דף קכט ע"א) שהתיקון של התשובה הוא "בשעתא חדא וברגעא חדא קריבין לגבי קודשא בריך הוא", כשרק מתנערים באמת, יוצאים בבת אחת מהגלות הפרטי והכללי. וזש"כ שם "על יד בן ישי בית הלחמי, קרבה אל נפשי גאלה", וכדאיתא בגמרא (סנהדרין צח.) כששאל רבי יהושע בן לוי את משיח צדקנו "אימתי קאתי מר", אמר לו "היום אם בקולו תשמעו" (תהילים צה, ז), ברגע אחד שמתנערים כראוי, תיכף נשמע קול שופר של משיח במהרה בימינו.

דרוש ד

עשה למען הרוגים על שם קדשך

את בקשותינו בימים הרי גורל אלו, שבהם נחרץ גור דינו ודינם של בני ביתנו, איננו מבקשים בזכות עצמנו, דלי המעש ומעוטי השכל, אלא תולים בזכות אבות ובזכות כל אותם קדושי עליון שמסרו את נפשם על קידוש ה'.

בשורות הבאות נתודע לאחדים מתוך מליוני הקדושים שהעלו על מזבח קידוש ה' בימי השואה הנוראה, ואף בתוככי היא הצלמות שמרו על צלם האלוקים שבהם ועל רוממות ישראל שפעמה בתוכן והבדילה אותם מן התועים.

פסק בדיני נפשות בתוככי אושוויץ...

הרב מייזליש זצ"ל, שכיהן כרבה של העיר וויצל עוד בטרם אימי השואה, כתב ספר בשם מקדשי השם שבו אסף שאלות ותשובות מפי רבנים וגדולים שנרצחו בשואה, לעילוי נשמתם. בהקדמה לספר רשם הרב מייזליש, אוסף של שאלות שהתגלגלו לפתחו בימי האימה וקרא להם בשם שער מחמדים, החושפים טפח מגדולתם של היהודים הקדושים שנפחו את נשמתם מאחורי גדרות התיל ובתאי הגזים.

בין השאר, מספר הרב, שבערב ראש השנה תש"ד גילו הנאצים כאלף ושש מאות בחורים צעירים בגילאי עשר עד שבע עשרה, שהצליחו להמלט מן האקציות השונות. המספר הגדול של הניצולים הטרף את דעתם, והם החליטו על אתר להעמיד קרש בגובה מאה ושישים סנטימטר, והכריזו כי על כל הבחורים לעבור תחת הקרש, ובזאת יבחנו כולם. מי שראשו מגיע לגובה הקרש, זהו אות לכך שהוא גדול דיו ומסוגל לשרת את הנאצים, ומי שראשו אינו מגיע לגובה הנדרש, הינו "מיותר" עבורם, ודינו למיתה מיידית...

מתוך כל הנערים, לא הצליחו אלף וארבע מאות בחורים לגעת בראשם בקרש, ומיד נכלאו כולם באחד הבלוקים והודיעו להם כי למחרת בערב יוציאו אותם למשרפות.

לרבים מאנשי המחנה היה ילד אחד או יותר שנלקח לבלוק הנורא, והאבות החרדים לגורל ילדיהם ניסו לעשות ככל יכולתם על מנת להציל את הילדים הרכים ממות.

הם ניסו לשחד את הקאפו שניצב לשמור על אותם ילדים, ולמרבה שמחתם הסכים הקאפו תמורת סכום הגון, להוציא את בני המזל מתוך הבלוק ולמסור אותם לידי אבותיהם המאושרים. אולם, מאחר שידע כי עליו לשמור על מכסה בת אלף וארבע מאות ילדים, מיהר ללכוד ילדים אחרים במקום הילדים שהשתחררו, והמהומה במחנה הלכה וגברה. ובתוך כך, הבחין הרב מייזליש ביהודי הונגרי פשוט, שנראה נאמן לדבר ה', שבא לפניו ופיו שאלה, וכך אמר: "רבי, בני יחידי היקר לי כבבת עיני, נתפש בין הילדים. ויש לי אפשרות כספית לפדות אותך, אך אני יודע מעל לכל

ספק כי מיד כאשר אשחרר אותו, יתפוס הקאפו ילד אחר במקומו ויוליכהו למיתה. ולכן, הנני רוצה לשמוע מן הרב פסק הלכתי, האם מותר לי לשחרר את בני או לא, וכאשר יפסוק הרב כן אעשה".

למשמע השאלה, החל הרב לרעוד בכל גופו וחשש לפסוק בדיני נפשות. הוא השיב לאותו יהודי: "ידידי, איך אוכל לפסוק לך הלכה ברורה במצב כזה. הלא גם בזמן שבית המקדש היה קיים, היתה שאלה מעין זו עולה על שולחנם של הסנהדרין, וכאן, בגיא התופת, שאין לפני לא ספרי הלכה ולא רבנים נוספים לדון עימם, וישוב הדעת רחוק ממני ביותר, איך אוכל להשיבך?".

כאשר שמע האיש את הדברים, פרץ בבכי מר, והתחנן לפני הרכב שימהר ויפסוק לו מה עליו לעשות, כל עוד ניתן להציל את בנו. אך הרב פכר את ידיו לעומתו, והתחנן גם הוא שירפה ממנו, כי אין הוא מסוגל להכריע בדיני נפשות אלו.

לבסוף, התכונן האיש ברב ואמר לו בוז הלשון: "רבי, אם אינך פוסק לי שמותר לי לעשות זאת, הנני מבין מכך שאסור ולא אעשה דבר". הרב, שנחרד למשמע אוזניו, מיהר למחות בעדו, ואמר: "לא פסקתי בכך, ולכן ראה את הענין כאילו לא שאלת עליו". אך היהודי בשלו: "אם אינני מקבל פסק היתר לא אעשה דבר על מנת להצילו".

ובדברים אלו קם ויצא מלפני הרב, וכל היום ההוא הסתובב במחנה ואמר: "ראש השנה היום, ואני זכיתי לעשות עקידת יצחק פרטית משלי! יכול הייתי לפדות את בני, אבל הקדוש ברוך הוא לא מרשה לי לעשות זאת, ולכן הקרבתי את בני יחידי על מזבח אהבת ה'!".

אני אכנס תחתיו

אל אותו בלוק נורא, הוכנס בין אלף וארבע מאות הילדים גם בחור צעיר, ששמו היה מוישל'ה רוזנברג הי"ד, בחור זה היה מופלג בתורה וביראת ה' טהורה, ומשום כישוריו הגדולים כח זכרונו הנפלא והבנתו הבהירה נבחר ל"חוזר בחור", תפקיד חשוב שבו הבחור המבוגר נבחר לחזור לפני הבחורים הצעירים יותר על תוכן השיעורים הנמסרים בישיבה.

אמנם, גילו של מוישל'ה עמד על כעשרים שנה, אולם עובדת היותו קצר קומה עמדה בעוכריו, ומאחר שלא הגיע אל הגובה הנדרש נשלח גם הוא אל הבלוק, והמתין עם כולם למותו.

והנה, ניגש אל הרב מייזליש, בחור צעיר כבן חמש עשרה מעירו, ואמר לו: "רבי, מה יהיה עם מוישל'ה?". התכונן בו הרב ושאל: "מה אפשר לעשות? וכי יודע אתה על דרך כלשהי להצילו משם?". "רבי", לא הרפה הנער, "היתכן שמוישל'ה ישרף ואנחנו נחשה?". שוב פשט הרב את ידיו לצדדים, וחזר על שאלתו: "האם יש לך עצה כלשהי כדי להצילו?".

הבחור הנהן בראשו ופרש לפני הרב בהתלהבות את תוכניתו: בידו סכום כסף שיספיק לפדיונו של הבחור, ומאחר שהוא יודע כי אם יצא מוישל'ה יכנס אחר תחתיו, הוא מציע את עצמו! הוא יכנס אל הבלוק וימות תחתיו, למשמע הדברים גער בו הרב נחרצות, ואמר לו שמאחר שנפסקה ההלכה שחיך קודמים, אין אפשרות לעשות כדבר הנורא הזה - להכניס את עצמו לקרבן תמורת אדם אחר.

הבחור, ששמע את פסק ההלכה, יצא משם. אולם, כעבור רגעים אחדים חזר ופנה אל הרב: "רבי, אינני מוצא מרגוע לנפשי, בכך שאני אוותר בחיים ואילו מוישל'ה, שאינני מגיע אפילו לכפות רגליו, יומת. ולכן, החלטתי, כי אף אם הרב איננו מתיר לי לעשות זאת במפורש, אכנס במקומו אל הבלוק. אולם, הנני מבקש מן הרבי שיבטיח לי רק שלא אחשב שבכך אני מאבד את עצמי לדעת, ואז אאבד את חלקי לעולם הבא".

הרב מייזליש, שנדהם מתעצמות נפשו, גער בו שנית ואמר לו כי אין הוא יכול להבטיח לו שאינו מאבד את עצמו לדעת. שכן כלפי שמיא מהו ההבדל אם הוא יהרג או מוישל'ה? למשמע הדברים פרץ הנער בבכי מר והשיב: "הלא בודאי שקיים הבדל גדול בינינו. מוישל'ה הוא בחור תלמיד חכם ומתמיד בלימודו, והעולם כולו עתיד להפיק ממנו תועלת רבה. אולם אני, לצערי, הנני בער, ואינני שווה מאומה.

בעיני ראיתי את כל בני משפחתי מובלים למיתה, ואני, שאיני טוב מהם, נותרתי לבדי בעולם. וכעת, כאשר באפשרותי למסור את חיי, שאינם שווים פרוטה, עבור מוישל'ה שהעולם כולו זקוק לתורתו, מדוע לא אשמח ואזדרז לעשות זאת?!"

הרב מייזליש נרעש מדבריו, אולם לא הסכים לתכניתו, והנער הצעיר יצא מלפניו בפחי נפש.

תקיעת שופר אחרונה

ברשותו של הרב מייזליש נמצא שופר, ומכיון שכך הוא עבר במסירות נפש מבלוק לבלוק, כדי לתקוע לפני היהודים הנדכאים עד עפר, ולזכותם במצות תקיעת שופר. לאחר שתקע עשרים פעמים את סדר מאת התקיעות, נודע לילדים, הכלואים בבלוק הסגור, שבמחנה מתקיימות תקיעות שופר, והם החלו לבכות מתוך הבלוק, ולזעוק לעבר הרב שיכנס אליהם ויזכה אותם במצוה זו שעה קלה לפני מותם ושרפתם על קידוש ה'.

הרב, ששמע את בכיתם הגדולה, עמד נבוך ולא ידע להשית עצות בנפשו. התקיעה לפני אותם נערים היתה כרוכה בסכנת נפשות של ממש, שכן, השעה היתה כבר לפנות ערב, ובכל רגע עלולים הנאצים הארורים לבוא למקום, ומי שימצא בזמן בואם, לא יוכל לצאת בעודו חי. הוא עמד והרהר האם מותר לו לסכן את חייו, עבור תקיעה בפני אותם נערים.

הנערים, שהבחינו בהתמהמהותו לא הרפו מזעקות השבר שלהם, והם קראו אליו: "רבי, רבי, חוסה על נפשנו. בוא נא לזכותנו במצוה זו ברגעים האחרונים לחיינו".

ההכרעה לא היתה קלה, ובכל המקום לא נמצא איש שיוכל לעזור לו בהחלטה. בנו של הרב, שעבר את שבעת מדורי הגהנים יחד איתו, החזיק בו והתחנן: "אבא, אבא, אל תעשה זאת. למען ה'! אבא, הלא אם יקרה לך משהו, אשאר בודד וגלמוד בעולם כולו! הלא אינך חייב לעשות זאת ולסכן את חייך".

דבריו שנאמרו בבכי מר פצעו את ליבו של הרב, אולם זעקות השבר שנשמעו מאחורי הקירות לא נתנו מנוחה לנפשו. וכאשר עמדו עוד מספר חסידים סביבו, ודיברו אל ליבו, ששלוחי מצוה אינם ניזוקין, והיום עודנו גדול, והוא יספיק להכנס לתקוע ולצאת, החליט לקבל את דעתם.

תחילה, היה עליו לשחד את הקאפו, שהזהיר אותו, כי אם ישמע את צלצול הפעמון, ידע שהנאצים הגיעו והדרך לצאת מן המקום נחסמה עבורו. ולאחר מכן צויה על בנו לרוץ לכניסה למחנה, והורה לו כי כאשר יבחין ממרחק בנאצים המתקרבים, ירוץ במהירות לקרוא לו ויפסיקו אפילו באמצע התקיעות.

כעת, מיהר הרב ונכנס אל תוך הבלוק המוסגר, אין בעולם סופר ועט שיוכלו לתאר את המחזה הנורא שנגלה לעיניו, חלק גדול מבין הנערים הצעירים שהקיפו אותו באהבה נמנו על תלמידיו היקרים לליבו, והמחשבה על הצפוי להם בשעה הקרובה החרידה את כל כולו.

המוזן עינים צעירות התבוננו בו, וכולם געו בבכיה נוראה ויללתם עלתה עד השמים. הם הקיפו אותו ונדחקו כדי לנשק את ידיו וצעקו: "רבי, רבי, רחמים!!".

הרב מייזליש התגבר בכל על רגשותיו, והחל להכריז את הפסוקים הנאמרים לפני התקיעות: "מן המצר קראתי קה...", אולם הצעירים כולם התפרצו בבקשה שידבר לפניהם כמה מילים. משום ההתרגשות הרבה שאחזה בו, ומפני לחץ הדקות החולפות בזו אחר זו, נדבקה לשונו של הרב לחכו, והוא לא הצליח להוציא מפיו מילה.

לבסוף פתח ואמר: "אנו אומרים (תהלים פא, ד-ה) תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". בראש השנה עלינו לתקוע בשופר, ביום זה שהוא כסה ליום חגנו - הכל מכוסה מאיתנו, ואיננו יודעים מי יחיה ומי ימות, מי יזכה לצאת מכאן ומי לא, ועל הכל מכוסה מאיתנו מהם חשבונות שמים, מה רוצה הקדוש ברוך הוא ומה עלינו לעשות - אנו תוקעים משום שהוא "חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב".

דעו לכם, תלמידי היקרים, שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים. ומצאנו אצל תמר, שיהודה פסק לשרפה, וחכמינו זכרונם לברכה אומרים שכבר הציתו האש (עי' רבינו בחיי בראשית לח, כה), וברגעים האחרונים, היא שלחה אל חמיה את החותמת הפתילים והמטה, וזכתה להינצל, ולא זו בלבד אלא שמלך המשיח יצא ממנה! התחזקו גם אתם תלמידי היקרים! ואל תתייאשו מן הרחמים!".

ומיד לאחר מכן, תקע לפניהם בשופר ועמד לצאת מן המקום.

בצאתו, הבחין באחד הבחורים, שדיבר לפני כולם וצעק בבכי: "חברים! חברים! הרבי צויה עלינו להתחזק, ולהאמין שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. ואמנם, עלינו לקוות לטוב ביותר, אולם

גם לדעת כי יתכן שבעוד שעה קלה נהפוך כולנו לאפר, אם כן, חברי היקרים, למען ה'! הבה נתכונן גם למצב הזה: זכרו נא לא לשכוח לזעוק ברגעי חיינו האחרונים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".!

ולמשמע דבריו פרצו כולם בזעקות אדירות, בבכי ובהתלהבות, וכאיש אחד קראו "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", וכאשר הבחינו ברב מייזליש שפונה לעזוב את המקום, קראו אחריו: "איננו אומרים יישר כח למי שזיכה אותנו במסירות נפש לקיים את המצוה האחרונה בחיינו - מצות תקיעת שופר, משום שאי אפשר להודות על כך, אלא רק מברכים אנו כולנו כאחד, שבזכות מעשה זה, יזכה להנצל ולצאת מן התופת הזו בריא ושלם! אמן ואמן".!

וכשמילים לו מהדהדות באוזניו, עזב הרב את המקום בעיניים דומעות ובלב מורתח, וכעבור שעה קלה בלבד, כבר היו אותן נשמות קדושות, מסתופפות בכור מחצבתן, בצל השכינה.

לחיות על קידוש ה'

אנו, ברוך ה', לא עומדים כיום בניסיון שבו עלינו למסור את נפשנו ולמות עבור קדושת ה', המצוה שבכל זאת מוטלת עלינו בימינו היא לפחות לחיות על קידוש ה', לעיתים ברגע של התבוננות אנו מגלים שאנו חיים באופן מועטה כל כך, עד שנדמה שאנו כורעים ברך לפני רוחות זרות שמנשבות בתוך המחנה, וזאת מבלי שאיש יכריח אותנו לנהוג כך.

בתהלים (קו, ג) מצין דוד המלך את גדולתו של "עושה צדקות בכל עת", מיהו זה שמצליח בכל עת ובכל שעה לעסוק בצדקה? דרשו רבותינו (כתובות נ.) זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים. התורה מדריכה אותנו להיטיב עם הסובבים אותנו, ורבים מחפשים כיצד יוכלו לגמול חסד עם נזקקים, והנה אנו מוצאים שהנוקקים הגדולים ביותר, שאפשר לגמול עמם חסד בכל עת ובכל שעה הם הילדים הקטנים הגדלים בביתנו.

ילדים אלו הם הנוקקים הגדולים ביותר, שכן הם דלים בדעתם, וזקוקים להורים שידריכו אותם בכל צעד ושעל בחיים. הגמרא דורשת על פי סדר הא"ב (שבת קד.): "אל"ף ב"ת אלף בינה, גימ"ל דל"ת גומל דלים", ואכן, ההורים הם אלו האחראים לאלף את ילדיהם דלי השכל בבינה ולגמול עמם חסד. יש הסבורים שהם יצאו ידי חובתם בכך ששולחים את ילדיהם ללמוד בבית הספר, אך בבתי הספר שאליהם אנו שולחים את ילדינו מלמדים המורים לימודים תיאורטיים, ואילו בבית, בהכוונת ההורים, לומדים הילדים לחיות את החיים עצמם, כפי שצריך.

גמרא (פסחים קיג.) מובא ששלושה נוחלים לעולם הבא, ואחד מהם הוא המגדל בניו לתלמוד תורה, ונשאלת השאלה מהו 'המגדל' בניו לתלמוד תורה, וכי האב הוא הגורם לכך שילדיו יגדלו? והלא הילדים גדלים הם מעצמם?! אלא שטמון כאן יסוד גדול שמציב את ההורים כמגדלי הילדים. ההורים צריכים לגרום לילדיהם לגדול, ולהעניק להם את האווירה כדי שיתגדלו, הם האחראים לתת את הבסיס, שעליו ישתיתו את כל חייהם בהמשך.

באמת, היה עלינו להתעסק במשימה זו כל היום ללא הפסקה, כפי שנאמר (תהלים קו, ג): "עושה צדקה בכל עת". אולם, מכיון שההורים אינם מסוגלים לעמוד בכך, הם משלבים שותפים שיעזרו להם במשימה זו. דם ודמעות רבים שופכים ההורים על מציאת השותפים המתאימים, ועל בחירת מוסד הלימודים הטוב ביותר עבור ילדיהם. לא תמיד קלה המשימה, ולעיתים כרוך בה כאב לב גדול, כאשר מוסדות שונים מסרבים לקבל את הילדים לשורותיהם. **אולם**, למרבה הצער, ישנם הורים המכניסים שותפים נוספים, סמויים וגלויים, לעסק החינוך. בבתים בהם מכשיר הרדיו פתוח, שותפים לחינוכם של הילדים גם שדרנים שמעולם לא קרו ולא שנו, לחינוכם של הילדים הטהורים, ואין הדברים אמורים לגבי ערוצים חילוניים, חלילה.

בבתים בהם סרטי המחשב מהווים תחליף לשמרטף לילדים, שותפים גם השחקנים בחינוך הילדים. קיים נסיון לשווק סרטים חרדים כשרים, בטענה שיש בהם אך ורק דברים טובים, אולם עלינו לזכור שסרט הוא האמצעי החזק ביותר להעברת מסרים בצורה מוחשית, הילד אינו מקבל רק הנחיה תיאורטית כיצד עליו לנהוג, אלא הוא רואה בפועל כיצד מתנהגים גיבורי העלילה המשמשים עבורו מודל לחיקוי.

הבה ונשים לב למה שמראים בסרטים החרדים, גם אלו שהעלילה שבהם היא על "טהרת הקודש", מראים בהם את יוסף והאחים, הקדושים כמלאכי עליון, בדמות אנשים! מציגים את שלמה המלך, האיש שהצליח להוריד שכינה על "בית האבנים" שבנה, כאדם שקורא עיתון ואוכל פופקורן! או שבחרים בדמות של תנא קדוש, כמו נחום איש גמזו, למשל, רבו של רבי עקיבא, שאנו אפילו איננו יכולים להשיג את מראה פני קדוש, ומראים לילד שחקן שנקרא

"נחום איש גמזו!" אילו היו השחקנים מנסים להציג את דמותו של הגולם מפראג, היינו מניחים להם, אולם כיצד הם מרהיבים עוז בנפשם, ומנסים לגלם את דמותם של התנאים הקדושים?.

'רבונו של שלם פנה נא אל החטאות!'

זמן קצר לאחר פטירת הגר"א מוילנא זצ"ל, יצאו רבים מתלמידיו להגשים את שלא עלה בידי רבם - לעלות לארץ ישראל קבוצות קבוצות יצאו לדרך ועלו ארצה.

בני אחת הקבוצות, כמאה וחמישים איש, בהנהגתו של רבי ישראל משקלוב זצ"ל, מגדולי תלמידי הגר"א כתתו רגליהם בדרך לא דרך עד הגיעם לנמל, ועלו על אניה ישנה ורעועה, גדושת נוסעים, בה הוקצתה להם פינה דחוקה. בימים הראשונים התנהלה הנסיעה למישרין, אך לפתע קדרו השמים ויומיים תמימים נזרקה האניה מגל למשנהו, על נוסעיה ומיטלטליהם, ככלי שאין בו חפץ.

רבי ישראל משקלוב נקרא אל רב החובל והמתיק עמו סוד בעודם נאחזים לבל יישמטו המיימה. בתום שיחתם ביקש רבי ישראל מבני קבוצתו להקבץ יחדיו, ברצונו לשאת דברים בפניהם.

'מורי ורבותי, פתח רבי ישראל, זה עתה אמר לי רב החובל כהאי לישנא: שלושים שנה אני מפליג בנתיבי הים, ומעולם לא עמדתי מול סערה כה עזה. נוכח העובדה שהאניה ישנה ורעועה, אני צופה כי לא ירחק הזמן והיא תבקע לשניים! איני יודע אם כדאי לפרסם זאת בין הנוסעים, אך אני רואה מחובתי להעביר לכבודו את המידע, וכבודו יחליט אם לפרסם זאת בין בני קבוצתו.

לדעתי, אמר רבי ישראל, חובה עלי לידעכם בדבר, שהרי אם נגזר עלינו לשקוע במצולות ים, עלינו לנצל את הזמן הקצר לחזור בתשובה שלימה לפני בוראנו. בנוגע לאופן עשיית התשובה, ברצוני להציע בפניכם את הדברים הבאים. במסכת סוטה (לב:) נאמר, כי יש לומר וידוי בלחש, כדי שהשומעים לא ילמדו ממעשיו הקלוקלים של המתוודה. ברם, מאחר שנגזר על כולנו להפרד בקרוב מן העולם הזה, מתי נוכל לקלקל את דרכינו בעקבות שמיעת וידוי של אחר? לפיכך אני מציע כי כל אחד יתוודה על מעשיו בקול רם באזני חבריו, ותהי הבושה כפרה על עוונותינו. אותה שעה, הים והרוח, הגלים והמשברים לא נראו ולא נשמעו, הגשם העז שהצליף על קודקודם לא הורגש, נוכח המשימה החשובה ביותר בחיים שעמדה בפניהם, החזרת הפיקודון לבורא העולם כשהוא נקי ומצוחצח. נמנו וגמרו ביניהם כי צעיר התלמידים יתוודה תחילה. עמד הלה בפני הקהל הקדוש, כבש את פניו בידיו ורטט של בכי חלף בכל גופו. בראש מורכן החל להתוודות: בושתי וגם נכלמתי להרים פני אליכם. במשך שנתיים ימים שיקרתי את אמי! מעשה שהיה כך היה.

בן בכור לתשעה אחים אנכי. בילדותי גרנו בוילנא וזכינו שדירתנו גבלה בדירת הגאון מוילנא. אבי היה עמל ביום בחנות המכולת הקטנה שברשותו, ועם לילה היה שב הביתה ומתיישב ליד הקיר החוצץ בין ביתנו לבין חדר לימודו של הגאון מוילנא, מפנה את מחשבותיו ומאזין לקול תורתו של הגאון הקבוע מעבר לקיר.

לילה אחד ישב אבי ליד הקיר ושמע את הגר"א חוזר ושונה את דבריהם של התנאים הקדושים רבי שמעון בר יוחאי ובנו, בעת שיצאו מן המערה ותהו נוכח האנשים העוסקים במלאכה, "שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה" (שבת י.). והיה אבי יושב בדממה ושומע את קולו של הגאון שוב ושוב. "שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה", והיו הדברים מחלחלים בלבו של אבי הקיר, "שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה". אותו לילה נדדה השינה מעיניו. מה יהיה עם חיי עולם שלו?! עם אור ראשון אמר לאמי: 'הלילה הזה חלה מהפכה בנפשי. עז רצוני לנטוש את חנותי ולשקוד על דלתות התורה מבוקר ועד ליל. אך אעשה כן רק אם תסכימי בנכונות מלאה, ליטול על עצמך את עול הפרנסה', ללא היסוס הסכימה אמי הכשרה.

בלב רוגש ובנפש הומיה נפרד אבי מן הבית, פנה לבית המדרש ברגליים עולצות, ואמי המופלאה פנתה אל החנות. אחר תקופת מה כשלו עסקיה. המסחר לא צלח. אך היא לא סגרה את הגמרא של אבא, אלא סגרה את החנות והחלה לאפות לחם ולמכור אותו בשוק, ולהשלמת הפרנסה שטפה רצפות בבית העשירים. כל אותה עת לא גילתה לאבי מאומה, בחפצה העז כי ימשיך לעמול ולהגות בתורה הקדושה. חלפו ימים וקשיי הפרנסה הלכו וגברו. או-או אמרתי לאמי 'מאמא יקרה שלי. אני יכול לוותר על ארוחה אחת, היום הודיעו לנו בחדר, שמחר מתחילים לחלק ארוחות צהריים', היא מיד שאלה, 'האמנם כן, יקירי, כך הודיעוכם?', ואני השבתי בחיוב. שיקרתי כך במשך שנתיים ימים, מידי יום ביומו שאלתני אימי, 'בני יקירי, גם היום חילקו ארוחת צהריים?' - ואני ענית בצהלה, 'כמובן'.

'מורי ורבותי, הנני מתוודה, איפוא, בפניכם, על ששיקרתי לאימי שנתיים ימים! עיני הכל דמעו. רטט קדושה וסילודין אחז בהם. ויעמוד רבי ישראל וישא ידיו לשמים ויאמר: רבונו של שלם, ביום הראשון של סליחות אנו אומרים 'פנה נא אל התלאות ולא לחטאות' (פיוט במוצאי מנוחה סליחות ליום ראשון), כלומר: חטאינו מרובים אמנם, אך בטובך הגדול ראה נא גם את תלאותינו ואת צרותינו הפוקדים אותנו מיד יום. ואני מבקש ממך, קוני ובוראי, 'היום פנה נא אל החטאות!' הבט נא על איזה חטא מתוודה הצעיר שבנו. עשה נא למענו אם לא למעננו! לאחר מספר רגעים נח הים מזעפו. אם לא היה נח, לא היה הסיפור המופלא מגיע אל החוף. הגשם פסק. העננים התפורו. הים בלע אל קרבו את הגלים והפגין חזות רוגעת ושלווה. (ע"פ ילקוט לקח טוב חיים של תורה ח"ב עמ' רעו).

והסיפור המרטיט עשה את דרכו מאוזן לאוזן, וסופר על ידי רבים, ביניהם כ"ק האדמו"ר מסאטמר זצ"ל, אשר היה מספרו לקהל עדתו כדי לעורר את הלבבות לתשובה - אלול.

דרוש ה

לעשרת ימי תשובה השפעת עשרת ימי תשובה עד שמיני עצרת

כתוב ברבינו האריז"ל (שעה"כ ריש דרושי ר"ה) דבר"ה חוזר כל העולם לכמות שהיה בתחילת בריאת העולם, וכפי תפילתנו ותשובתנו בר"ה, עשי"ת, ויוה"כ ועד שמיני עצרת, הקב"ה בונה מחדש את כל העולם, ונותן לכל אחד כלים וכוחות חדשים שעל ידם נזכה לעבוד אותו ולהתקרב אליו יותר ויותר, ולכל עבודת ה' ברוחניות וגשמיות.

עוד כתוב בהאריז"ל (הוכח בספר אהבת דוד לחיד"א דרוש ד לשבת תשובה כט ע"א) דע"י התשובה שעושים בז' הימים שבין ר"ה ליו"כ, אפשר לתקן ולקבל כפרה על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו, דביום א' אפשר לתקן כל ימי א' שבחיו, וביום ב' כל ימי ב' וכו'. וכן מביא רבינו המשנה ברורה (ס' תר"ג, סק"ג) מהיערות דבש (ח"א דרוש א) וז"ל ז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ הם נגד ז' ימי שבוע ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום עכ"ל. ואיתא בגמ' ר"ה (ב:): "יום אחד בשנה חשוב שנה" ולכן גם אם לא זכינו לשוב עד עכשיו אין להתייאש, דעדיין הנר דולק, ואם יתחזק עכשיו כמה שאפשר יזכה לתשובה וכפרה שלימה בעזרת השי"ת.

הנה ידוע טענת היצר דמה יש לנו מכל העבודה והתשובה בימים אלו, והרי למעשה לא נשאר לנו עם כל זה אח"כ, ואיך זה תשובה. אמנם צריך לדעת דמבואר בהאריז"ל דעשרת ימי תשובה (וגם הימים שבין יום כיפור לשמיני עצרת) הם השורש לכל השנה ועל ידי תפילתנו ועבודתנו בימים אלו, אנו זוכים לבנות לעצמינו כלים וכוחות חדשים לעבוד את הקב"ה כל השנה - והרי נמצא דכפי כמה שאנו מעלים עצמינו ועובדים את הקב"ה במדרגה גבוהה יותר בימים אלו, כן יתוסף לנו כוח וחיות לעבוד את הקב"ה כל השנה - דכפי השורש ובנין הנפש בלידת השנה, כן ילך כל השנה, וא"כ בודאי עשי"ז גם כל השנה יעבוד את הקב"ה ויתעלה הרבה יותר, ונמצא דבאמת התחזקותנו ועבודתנו עתה, כך נשאר לכל השנה, וממילא נחשבת עבודתנו ותשובתנו תשובה אמיתית.

ואפילו שלמעשה אין מדרגתנו ועבודתנו במשך השנה ממש כעכשיו, אין זה, אלא משום דבימים אלו הקב"ה נותן לנו מתנה מיוחדת של תוספת כח ורצון כדי להגיע אפי' למדרגות שבאמת לא שייכות לנו, כדי שנזכה לבנות שורש חזק ועליון לעבוד את הקב"ה כל השנה, ולזכות בדיון. אמנם אח"כ הקב"ה לוקח מאתנו תוספת כח זו, ואז אינו דורש מאתנו אלא לעבוד אותו כל יום כפי כוחינו ומצבינו באותו יום, וכפי סוגלת הזמן ההוא. והרי ברור שכל תשובתנו עכשיו היא אמיתית, דאם מתחזק עכשיו, ודאי דגם במשך השנה יעבוד את הקב"ה הרבה יותר ובמדרגה יותר עליונה.

מעלת עשרת ימי תשובה

כבר נודע שימים אלו ימים חשובים מאד, עליהם נאמר (ישעיהו נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב", בימים הללו השכינה יורדת לתוך עם ישראל ועם ישראל יכול לשוב אל ה' אפי' מעבירות חמורות, כמ"ש (הושע יד, ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" אפי' כשלת בעוון שזה מזיד - שובה ישראל עד ה' אלהיך.

עשרת ימי תשובה הם שורש של כל השנה כולה, ולכן צריך להתרחק מכל נדנדוד עבירה, והטעם הוא כדי שלא יוכלו למצוא אצלו שום חסרון, וצריך האדם לנצל אותם במילואם לא להתבטל אפיו רגע, למה, כדי שלא יאבד את המתנות היקרות אשר נתנו לו מן השמים.

ימים אלו ימים חשובים מאד עד כדי כך שאפי' אדם פשוט ביותר יכול לפעול פעולות כמו פעולות של צדיק גדול בכל השנה כולה, ויש ראייה לזה מהרמב"ם שכותב (פ"ב מהלכות תשובה הלכה ו'), תשובת יחיד מתקבלת בעשרת ימי תשובה כמו תשובה של ציבור, כל כך עשרת ימי תשובה הכח שלהם חזק, שיחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור של שאר ימות השנה, וידוע תפילת ציבור זה כמו תפילה של צדיק גדול, צדיק גדול מתפלל - ציבור מתפללים, זה אותו דבר, כי צדיק גדול הוא פועל כמו שציבור מתפללים בכל השנה, עכשיו יחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור, יוצא שתפלה של יחיד זה כמו תפלה של צדיק גדול.

הרב יערות דבש (ח"א דרוש א) כותב בשם האר"י ז"ל כי עשרת ימי תשובה הם כמו ימי חול המועד שאסורים בעשיית מלאכה, רק מלאכת דבר האבד וחיי נפש, וטעמו של היערות דבש הוא כדי שהאדם יהיה פנוי לעשות חשבון נפש בעבודת ה' כי בלי זה האדם לא יתבונן במעשיו, לכן צריך למעט במלאכה בימים אלה ויתבונן איך התנהג כל השנה, ויעשה חשבון נפש ותשובה ויתפלל לקב"ה ויבכה לפניו שיכפר לו על כל עוונותיו.

בימים האלו, יורד אור של תשובה גדול מן השמים ואז נטהר ונכתב לחיים טובים, כמו שכותב הרב פלא יועץ (סוף ערך תשובה) שעשרת ימי תשובה יש להם אור גדול, וקדושה מיוחדת, וההבדל בין ימים רגילים לעשרת ימי תשובה כהבדל האור מהחושך, והוסיף ששעה אחת בהם שווה כמה חדשים, וזה ביום חול של עשרת ימי תשובה, וביום שבת תשובה עוד יותר, ויום הכיפורים זה שיא המעלה שאין כמותו בעולם, [עיי"ש בפלא יועץ ערך יום כיפור שמאריך כמה מעלה של יום הכיפורים היא מעלה חשובה מאד].

ניצול הזמן בעשרת ימי תשובה

כתב רבינו הקדוש הפלא יועץ זצ"ל בספרו דן ידין (בדרשה לראש השנה) וזה לשונו: "והימים האלה נזכרים ונעשים, אשר בהם פתחי תשובה פתוחים, ואם יפתח אדם פתח כחודה של מחט, יפתחו לו פתח כפתחו של אולם (שיה"ש רבה ה, ב). וכתבו המפרשים, שהתורה והמצוות של ימים אלו - היא העולה לחשבון גדול של ימים אחרים". עכ"ל. ועוד כתב בספר דן ידין (דרוש שני לשבת תשובה - פרשת וילך) וזה לשונו: "יתברך היוצר ויתעלה הרוצה בתשובה, שנתן לנו את הימים האלו, ימי חפץ ימי רצון, אשר יש בהם יתרון על כל ימות השנה - כיתרון האור מן החושך, שבהם שערי תשובה פתוחים" וכו' עכ"ל. וכן כתב עוד בספרו פלא יועץ (סוף ערך תשובה) וזה לשונו: "וכתוב בספרים, שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפלה - כהפרש האור מן החושך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים האלה - מימים שלמים בשאר הימים, אשר על כן ראוי לחוש על כל רגע של ימים אלו שלא לאבדו, ומי שתורתו אומנותו, בימים האלה יניח עסק פלפולו, ויהיה רק עסוק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה, ולשפוך שיחה לדרוש סליחה, ולהקדים תפלה על כל צרה שלא תבא, אשרי מי שיוכל להתבודד לחשוב עם קונו בד קדש ילבש, ולפחות בימים אלו יקיים להקריב ב' תמידין כהלכתם: "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהילים טז, ח), ו"חטאתי נגדי תמיד" (שם נא, ה). ואם ימצא חבר טוב, מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, טובים השנים, אז נדברו יראי ה' אזוהי דרך ישרה, ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק". עכ"ל. ומרן הבן איש חי זלה"ה כתב באחת מאיגרותיו "אני כותב לך מכתב זה בעשרה ימי תשובה, שבהם כל דקה חשובה בעיני כחודש ימים". ונדפסה איגרת זו בספר "פרקים בתולדות יהדות בבל" (ח"ב עמוד 431 עיי"ש).

חומרת החטא

יחזקאל הנביא התנבא לעם ישראל שמועיל תשובה וכך יתכפר עוונותיהם, ועם ישראל לא האמינו לו, לכן אמר הנביא "חי אני נאום ה' אלוקים אם אחפץ כמות הרשע" (יחזקאל לג, י-יא). שאל רבי יצחק בלאזר זצ"ל בספרו כוכבי אור (מאמר כט), איך לא האמינו ליחזקאל הנביא שתשובה לא תכפר את עוונותיהם? עד כדי כך שהוא היה צריך לעשות שבועה? ואילו היום כולם מאמינים שאפשר לעשות תשובה??!

ותירץ שהיום זה שמאמינים שאפשר לעשות תשובה זה בגלל ירידת הדורות, כי פעם ידעו כמה חמור כוחו של חטא, ומה התוצאות שיש מחטא, ידעו שע"י חטא היה פגם בנשמה, ולא השיגו כלל ששייך לתקן זאת ע"י תשובה. היום לצערנו אנו לא יודעים מה באמת החטא עושה לנשמה. למשל אם יש למישהו מחלה בגוף רח"ל והרופא אומר

לו שיגיד פרק תהילים והכל יסתדר, או מי שעובר התקפת לב והרופא אומר לו שיתן עשר שקל לקופת צדקה והכל יהיה טוב, הוא לא יסמוך על הרופא כלל ורק ילחץ ממנו יותר. פעם ידעו שחטא זה כמו חיידק בנשמה ולכן לא האמינו ששייך תשובה שיועיל לתקן, אבל היום כשבן אדם מבקש סליחה זה נראה רק מחילה מבחוץ.

לכן כל אחד צריך להתבונן יותר בגודל הפגם שנוצר ע"י החטא שעשה, וכך ירגיש יותר את המעשה תשובה שעליו לעשות.

ברבינו יונה (שערי תשובה שער א) כתוב שיש ארבע חלקים בתשובה והסדר לכך הוא עזיבת החטא, חרטה, קבלה לעתיד וודוי. ויש נידון מה קודם, האם חרטה קודם או עזיבת החטא. ולפי רבינו יונה למי שהוא בדרך לא טוב ולא שחטא דרך מקרה אז עזיבת החטא קודם.

שמעתי מהמשגיח דיישיבת גייטסהר רבי משה שווב זצ"ל, משל על בן אדם שרצה להגיע לחיפה והגיע לתחנת רכבת ונכנס לאחת מהרכבות ולאחר זמן שאל את אחד הנוסעים "עוד כמה זמן מגיעים לחיפה?" הנוסע ענה לו "אדוני, הרכבת הזאת נוסעת לירושלים". הוא לא מאמין לו ושואל עוד נוסעים וכולם אומרים לו אותה תשובה. הוא מתחיל להתעצבן ולצעוק שהוא צריך להגיע לחיפה ולא לירושלים. מגיע אליו אחד מהנוסעים ואמר לו "כל זמן שאתה עומד ברכבת אתה יכול לצעוק מה שאתה רוצה אבל אתה ממשיך לנסוע לכיוון ירושלים ולא יעזור לך להגיע לחיפה, דבר ראשון שעליך לעשות הוא לרדת בתחנה הבאה, אח"כ תעשה מה שאתה רוצה, כל זמן שאתה עדיין ברכבת אתה הולך בכיוון הלא נכון". אותו דבר בתשובה, בן אדם יכול להתחיל את תהליך התשובה אבל כל זמן שעדיין לא עשה 'עזיבת החטא' הוא עדיין לא יצא מהחטא שלו.

עכשיו שאנחנו בעשרת ימי תשובה, לא מספיק לחפש קבלות חדשות אלא קודם עלינו לבדוק מה אפשר לתקן כדי לא להמשיך ללכת בדרך הלא נכון, וכך אפשר לעשות תשובה כראוי ולהתקרב להקב"ה.

איך אפשר להתנמנם

איתא במשנה יומא (פ"א משנה ו-ז), כשביקש (הכה"ג) להתנמנם, פרחי כהונה מכין באצבע צרדה, ומבואר שם שמתחילה קורין לפניו באיוב ובדברי הימים, ופירש בספר 'פני אפרים' (סוקולובר דרוש י) שרמזו יש בדבר, שאומרים לו אישי כהן גדול, כיצד אפשר לישן ולהתנמנם בזמן בווער' כזה, וכי בדקת ב'דברי הימים' - קורות כל השנה שעברה, הידעת כמה אנשים נכנסו בשנה זו לסבול יסורים כשל איוב, אין לנו אלא להרעיש עולמות שתהא השנה הבאה שנה טובה ומנוקה לחיים טובים ולשלום.

וכמו שדרש הגאון גאב"ד פוניבז' זצ"ל כי מצינו ב'ברית בין הבתרים' (בראשית טו, יב-ג) "ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה". והרואה יתמה כיצד ייתכן לראות מראות כאלו - גזירת כל הגלויות על בני ישראל 'דם ואש ותמרות עשן' ולהמשיך לישון שינה עמוקה ומתוקה [וכדאיתא בתרגום ירושלמי 'תרדמה' שישן שינה עמוקה]... אלא, בע"כ תאמר, כי כל זה חלק מהגזירה, שבתוך כל החושך והערפל ימשיכו לישון כלא היה, ולא ירעישו עולם ומלואו בתפילה ותחנונים לקרוע את רוע הגזירה. (ע"פ ספר זכרון ויטע אשל עמ' תקמז).

אין זמן להתעסק במילי דעלמא

כתב בקונטרס באר הפרשה משל לאביון מהודר אשר ביתו ריק מכל, ולא היה לו בבית כי אם שקע של חשמל אחד לחבר לתוכו מכונות וכלים אשר פעולתם נעשית ע"י זרם חשמל, ולפי הצורך היה משתמש בו, אם את התנור לאפות בו לחם לימות החול וחלות ליום השבת, אם את הפרידז' (מקרר) או למכונת כביסה וכיו"ב. ביום מן הימים ערכו בבית המלכות הגרלה בין עניי העיר, ומי שיוכה בגורל יקבל לביתו למשך כמה שעות את המכונה שבה מדפיסים את שטרות הכסף. משעלה עני פלוני בגורל שלחו מיד את המכונה לביתו, הלה שידע כי כל רגע ורגע שווה לו כל הון דעלמא ניגש למלאכתו בכל מרצו וחשקו, חיבר את המכונה לזרם החשמל, ועיניו החלו נוצצות מרוב אושר ותענוג בראותו את ה'שטרות' מתגוללים מהמכונה חוצה לחלל ביתו, וממש לא ידע את נפשו לרוב 'שכרותו' מראיית כל כך הרבה שטרות מה שלא ראו הוא ואבותיו במשך כל ימי חייהם גם יחד, לאחר זמן מה החלו בניו הקטנים בוכים כי רעבים הם ללחם (הדל) - כי בביתו היום עדיין לא אפו לחם בבית, מחוסר 'שקע' לחבר את התנור, על כן הם מבקשים שיואיל נא אביהם לחבר את התנור עכ"פ לזמן קצר ביותר ויתן לחם לפי הטף, נענה האב ואמר, לכו נא ושאלו משכננו מעט לחם, כי כל רגע באלו השעות שווה אלפי אלפים, וכאשר יהיו ברשותנו אלו ה'אלפים' נבנה בית חדש עם עשרות

'שקעים', גם נוכל לקנות תחת רשותנו את כל הלחם אשר בעיר. שוב בקשו ממנו לכבס מלבושיהם המטולאים שנתלכלכו, אמר להם אביהם, חוסו נא, כי טוב לנו להמשיך לסבול מעט לילך בבגדינו אלו, העיקר שלא תשבות מכונה זו אף לא לרגע כמימריה. אף לדין ייאמר, עשי"ת - כל רגע ורגע בימים אלו אין ערוך לחשיבותו, אין הזמן עתה להתעסק בו במילי דעלמא, וימלא כל רגע לתורה, תפילה, בקשת רחמים, צדקה וחסד.

דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב

ידוע שהצאר ניקולאי היה מפעם לפעם מחליף שמלותיו ולובש עצמו כאחד הכפריים, והיה מהלך בין הבריות לשמוע מה הבריות סחים ומה דעתם על הנעשה במדינה. באחד הלילות פגש בכמה אנשים היושבים בבית המזיגה, פתח שיחתו עמהם, בתוך הדברים שאלם - לו שמעתם שהמלך יושב בחברתכם, מה הייתם מבקשים מאתו, ויענו כל אחד לפי דרכו, זה אמר הייתי מבקש לקבל אחווה גדולה, השני ביקש שדה גדולה, והשלישי ביקש סכום מעות אדיר, רק אחד מהם אמר בזלזול 'מה לכם כי תדברו גבוהה, מה לכם עוסקים בשטויות והבלים - והרי אין המלך נמצא כאן, שתקו והניחו אותי לנפשי', והם לא ידעו שהמלך מדבר עמהם. ויהי ממחרת, קיבל כל אחד מהם ע"י שליח מבית המלכות ככל אשר שאלה נפשו ביום האתמול, זה קיבל אחווה, זה שדה, והשלישי קיבל את מלוא הסכום שדיבר עליו אתמול, והרביעי קיבל מכתב חתום בידי המלך, אכן, נניח לנפשך מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ומאומה לא יגיע אליך מבית המלך, וכי אפשר לתאר עלי גליון את צערו הגדול שהפסיד אלפי אלפים בדבריו אלו.

חבל הצלה מהשמים

ידוע מאמרו של הרה"ק ישראל מסאלנט זי"ע שכל תורת המוסר כולה כלולה ב'עשה' אחד ו'לא תעשה' אחד, עשה - היה חכם ופיקח, לא תעשה - אל תהיה שוטה, (עי' קדוש ישראל ח"ב שער השביעי) ולעניינינו כשמושיטים לנו מן השמים 'חבל הצלה' הבה נזהר שלא להיות מן השוטים המאבדים מה שנותנים להם.

העיקר להיכן פניו מיועדות

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ביאר הא דאיתא בגמ' (ר"ה יח.) בר"ה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון, מאי כבני מרון וכו', ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, שהנה עינינו הרואות שיש אחד העומד בראש ההר ורעהו עומד בתחתית ההר, ולאחר זמן מה התהפכו היוצרות, ועולים ויורדים בו, ואם ברצוננו לידע מי הוא העולה ומי הוא היורד אין לנו אלא להביט אחר פניהם, שמי שפניו כלפי ההר הרי הוא העולה בהר, וסופו שיגיע לפסגה, ולעומת זאת מי שפניו כלפי הארץ הרי בחזקת יורד הוא, ואף אם עתה נמצא למעלה למעלה אך סופו שירד. על דרך זה הוא בענייני עבודת ה', אשר מי שעניו נשואות כלפי מעלה ורוצה לעלות בהר ה', אזי אף אם נמצא עתה בתחתית שפל המצב אך שם 'עולה' עליו, וכבר ידון על שם סופו, לעומת זאת מי שעומד בראש ההר אך ל"ע פניו למטה והרי הוא מצב של ירידה, אזי תחילתו יוכיח על סופו כי מר הוא.

וכבר אמר גדול אחד, שכשירד לטבול במקווה טהרה ראה מודעה המכרזת ואומרת 'כשאתה יורד מדרגה היזהר מהחלקה' (פון זיר אויסגליטשען), ולמד ממודעה זאת, כי אומרים לאדם 'כשאתה יורד מדרגה' - כלומר כשנפלת ונכשלת באיזה חטא ופגם, 'היזהר מהחלקה' - שלא תוסיף ליפול מכל המדרגות.

ולעולם לא תפול רוחו בקרבו, והדבר דומה לאותו שר הצבא בחיל המלך שיצא עם גדוד חייליו לשדה הקרב, ובאמצע המערכה פגע חץ באחד החיילים והרגו נפש, ברור לכל בר דעת שלא יעמוד המפקד לשאת דברי הספד בנהי בכי תמרורים על הסתלקותו של החייל, שהרי אם יעשה כן באותו הזמן ימשיך האויב להסתער ויקל עליו להפיל עוד חללים, ועוד שכתוצאה מההספד תשתרר עליהם עצבות ויאבדו ה'מוראל' ורוח הלחימה ומכאן ואילך ילחמו ברפיון ידיים, ודא קשיא מכולהו, אלא יצווה המפקד להמשיך במלחמה כאילו לא היה כלום, ורק כשוך סערת הקרב יתפנה, ועל דרך זה ממש, גם אם גבר עליו יצרו ח"ו אל יכנס לעצבות ולמרה שחורה כי בכך יפול שדוד לגמרי.

עשרת ימי תשובה

עשרת ימי תשובה, ולבסוף יום הכיפורים? מה תפקידנו בכל אחד מן הזמנים הללו?

בעלי המוסר המשילו זאת לאחד ששכר דירה. בסוף השנה ניגש לבעל הבית שלו, ובקש להאריך את החוזה שכירות בשנה נוספת. "אני מסכים", נותן לו בעל הבית אשור עקרוני, "אך עלי לבוא תחילה לדירה, ולראות מה מצבה".

האישי נחרד. במהלך השנה החולפת הוא החריב את הדירה - פה ושם הוריד קירות שלא נראו לו ועקר דלתות, גם הקירות אינם נראים במיטבם, וודאי שלא הרהיטים, ועל הכלוך וההזנחה מיותר לדבר. אם יבוא בעל הבית ויראה את הדירה החרבה, ודאי יכעס עליו ולא יסכים להמשיך להשכיר את הדירה.

מיד שנס מתניו והחל לשוות לבית מראה נורמאלי. את הדלתות תחזיר למקומן, את הקירות צבע, נקה את הדירה באופן יסודי, ואפילו החל בבניה של הקירות ההרוסים פה ושם. כשבא בעל הבית לביקור, הדירה עדין אינה נראית מושלמת, אמנם, אבל כבר אפשר לתרץ את המצב במגורים רגילים.

בראש השנה אנו באים אל הקב"ה ואומרים לו: ריבוננו של עולם, תן לנו עוד חיים. בראש השנה ניתן לנו אשור עקרוני לכל הבקשות, אך עדין הכל תלוי ועומד באישור המנהל. האישור המיוחל יתקבל רק לאחר בדיקה שנעשית ביום כיפור. או אז יגיע המנהל לבדוק מקרוב מה נעשה בדירה.

והנה, מי מאתנו לא החריב את הדירה בשנה החולפת? מי לא עבר על אסורים ושבר קירות? מי לא טמא את נפשו במדות רעות? מצבו של הבית אינו מלבב כלל, בלשון המעטה.

המשכיל בעת הזאת מנצל את ההזדמנות ובעשרת ימי תשובה מנקה, בונה את החורבות שעשה, צובע ומשפץ, אדם כזה יוכל ביום הכיפורים לעמוד לפני בעל הבית ולהצטדק: 'הייתי עם הילדים, לא הייתי במיטבי כל כך' ותרוצו יתקבלו. אך מי שדירתו חרבה לגמרי - אינו יכול כלל לפתח פה ולדבר. מה ידבר ובמה יצטדק לפני בעל הבית שלו?!

מכאן תפקידנו בעשרת ימי תשובה: עלינו לגיס את כל הכוחות, ולנסות להתאמץ לשפץ את כל מה שאפשר ולנסות לתקן.

בימים הללו הקב"ה אומר לנו: אני כאן, אני שומע, אני מקבל אפילו משהו, גם תשובה חלקית זה בסדר - אבל תעשה משהו, תתעורר, תתפוס את ההזדמנות!

רק כך יצא לפועל האישור העקרוני שקבלנו בראש השנה, ונוכה להיחתם לשנה טובה יתד עם כלל ישראל.

בימי הרחמים אפילו ילד קטן יכול לפעול למעלה מדרך הטבע

בימי הרחמים מספר הגאון הגדול רבי יצחק טוביה ווייס זצוק"ל הגאב"ד ירושלים מה שהיה עימו בילדותו שהיה דר בעיירה הסמוכה לפרעשבורג (במרחק 4 ק"מ) בימי ה'מלחמה' כשנכנסו הרשעים (הגרמנים) ימ"ש לעיירתם לא ידע 'ראש הקהל' דשם מה עליו לעשות, מתוך חסרון ידיעה האם הרשעים פניהם לשלום או להיפך - כי באותם הימים לא הייתה כלל 'תקשורת' בין עיר לעיר, ולא ידעו בני עיר הקטנה מה נעשה בעיר הגדולה. מיהר ראש הקהל לשלוח את הנער 'טוביה' שיחיש פעמיו לעבר העיר הגדולה פרעשבורג וישאל את פי ראש הקהל דשם מה עליו לעשות בזו השעה, משהגיע אמר לו ראש הקהל שישב למשלחיו כי המצב בכי רע ולרחמים מרובים הם זקוקים, והוסיף לומר לו הנה מלך אנגליה עתיד לשלוח הנה רכבת בת אלף מקומות להציל על ידה את ילדי בני ישראל, ואף שלא אדע את מי להעדיף על פני מי, מ"מ משבאת הנה ומצאת חן בעיני אעניק לך כרטיס לנסיעה באותה רכבת, הנער מיהר לעירו מסר את השליחות לראש הקהל, משם מיהר לבית אביו ואמו שארזו במהרה את מטלטליו ונפרדו ממנו בלב כבד ובוכה, ואכן, בעזרת השי"ת מצא את עצמו כעבור זמן קצר באנגליה יחד עם אלף ילדים ניצולי מלחמה.

כעבור כמה שבועות נכנס רצון בלב המלך לחזות במו עיניו את מעשה ההצלה שנעשה על ידו - לראות 1000 ילדים הניצולים בזכותו, ושלח לומר כי הוא עתיד לבקרם ביום פלוני.

בהגיע היום המיועד העמידו את כל הילדים ברחבת העיר בשני שורות, המלך הופיע ברוב הדרו ובהתרגשות גדולה עבר במרכבתו בין שני השורות, לפתע קפץ אחד הילדים - שהיה בעל רוח ונפש, לתוככי המרכבה ברצותו לדבר עם המלך, מיד עטו עליו שומרי המלך ומשרתיו ורצו לסלקו ולהשליכו מעל המרכבה, אך המלך שראה כל זאת רצה לשמוע מה יש בפי הנער, וציווה על משרתיו להניח לו. פתח הילד בדברי שיר ושבחה על טובו של המלך שהשכיל לפעול פעולת טוב כזאת להציל נפשות רבות כל כך, אבל, הוסיף הילד - כאב לבי על שאין חסדו של המלך יכול להיות חסד וטוב בשלימות, שהרי לא מצאה נפשי מנוח כל עוד שהנני דואג וחרד יומם ולילה לגורל הורי ובני משפחתי, כאשר אינני יודע מה נעשה עמם בזה הרגע, שאל המלך את הילד למקום מגורי אביו ואמו ופטרו לשלום, ואכן, תוך שבועיים באו הנה אביו ואמו וכל משפחתו, ע"כ המעשה.

ועתה הנלמד מזה אומר הגאב"ד היא דבר נפלא ונורא. הבה נחשב, כיצד היה נראה 'מעשה' זה כשהמלך שוהה בארמונו הגדול, וכי היה ביד הנער להתקרב אל המלך מה גם לדבר עמו, והרי ממרחק מרחקים כבר עומדים שומרי המלך להרחיק כל מי שאינו 'קריו' אל המלך, כיצד אכן היה בידי הנער לבוא אל המלך ולהתחנן לפניו - כי אז היה בהמצאו, מלך בשדה - בהמצאו, ואז יש אפילו בידי הקטן לגשת אליו ולפעול דברים למעלה מדרך טבעו של עולם.

עוד יש ללמוד מכאן, עוז ותעצומות של הנער, שהרי שהו שם עוד אלף נערים חסר אחד, והם לא עשו כמותו ולא העיזו לבקש על בני משפחתם, ואילו נער זה לא איבד את שעת הכושר, ראו נא מה השיג בזכות זה, אף אנו אם נשכיל עשות כמוהו, וכאשר אנו עומדים עתה קרובים אל המלך בהיות קרוב לא נפסיד שעת הכושר הלז ונפעל גדולות ונצורות לטוב לנו.

בני תן ליבך לי

מובא בבאר הפרשה: ילדה קטנה כבת שבע נכנסה לחנות תכשיטים, ושאלה על תכשיט מסוים האם הוא אמיתי. המוכר הנהן בראשו ואישר. הילדה ביקשה לקנות אותו. והמוכר תמה: זה עולה המון כסף. יש לך לשלם? הילדה השיבה בחיוב. והוציאה את ארנקה, מתוכו ערמה על השולחן עשרות אגורות וחצאי שקלים.

המוכר הסביר לה שמדובר בתכשיט יקר שעולה למעלה מאלף שקל ושאל עבור מי היא קונה אותו ולמה חשוב לה שהוא יהיה אמיתי. "אמא שלי נפטרה לפני חצי שנה", הסבירה לו הילדה. ואחותי הגדולה נטלה על עצמה את עול הבית. והיא מתמסרת אלי בצורה שקשה לתאר. היום מלאו לה י"ח שנה ואני רוצה לקנות לה תכשיט ולשמח אותה, הילדה סיימה בתמימות את סיפורה ופנתה חסרת אונים לצאת מהחנות בהבינה שאין לה כסף לאף תכשיט אמיתי בחנות הזו, ובעצם בשום חנות אחרת.

המוכר קרא לה שתיכנס בחזרה וארו לה את התכשיט. מתנה ממנו. הוא לא עמד בתמימות הטהורה הזו. לאחר שעתיים מגיעה בחורה בת י"ח עם התכשיט ושואלת האם הוא נקנה מכאן.

המוכר השיב לחיוב. "היא שילמה?" שאלה הנערה. והמוכר הניד בראשו להן. "מאיפה היה לה כסף?" הזדעקה האחות בחשש.

"**תביני**", הסביר המוכר, "יש מי שמשלם לי בכסף. ויש מי שמשלם בסחורה שוות ערך. אחותך שילמה לי בלב שלה". **מטעים** הרב: "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", הלוואי ויהיו ברשותנו עשרות אגורות וחצאי שקלים, אבל את הלב ביכולתנו לתת לבורא עולם. לרצות מכל הלב לקנות עבורו "תכשיט" אמיתי, עם הרעיון הזה נוכל לבקוע המחיצות בימים קדושים אלו.

אם אין אני לי מי לי

הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע נתן משל לאלו הימים. לעיר שפרצה בה מגיפה רעה ל"ע שרבים נחלו במחלה אשר הביאתם עד שערי מוות ל"ע, ויהי אחד מבני העיר שלקה באותה מחלה ל"ע נחפו מאד לצאת למסע אל חוצות העיר לתור אחרי רופא מומחה שירפאו מן החולי ויצילו מידי מיתה. וישאלהו אחד מידידיו בתמיהה, מדוע תברח מן העיר. ויענהו, פונה אנכי לדרוש ברופאים אחרי שגברה סכנה לחיי. השיבו הידיד, הבט נא וראה, רבים מבני העיר חולים ומוטלים במיטותיהם ועולם כמנהגו נוהג ולמה לך להיחפו יותר מהם ולתור אחרי הרופאים. ויענהו החולה בתמהון לבב - שמא נשתבשה דעתך - מה לי להביט על שאר בני העיר השוככים על ערש דוויה. הלא חיי מונחים לפני על כף המאזניים - 'אם אין אני לי מי לי' - רק אני את נפשי אציל.

על ידי התנהגותו של אדם באלו הימים מטה את דינו לטוב ולמוטב

אומר ה'חפץ חיים', בימים הללו הכל מתעוררים לתשובה, וגדולי ומנהיגי ישראל והמוכיחים בעם מלמדים את בני ישראל שאלו ימים נוראים בהם על כל אחד ואחד לנצל כל רגע בתשובה והתקרבות לפני הבורא. והנה אם יבוא אחד ויאמר, מה לי לרדוף אחר התשובה, ראה כמה אנשים מהלכים ברחובה של עיר שאננים... אף אתה אמור לו, מה לך כי תביט על אחרים בשעה שחיים ומוות מונחים על כף מאזני המשפט, ועל ידי התנהגותו של אדם באלו הימים הריהו מטה את דינו לטוב ולמוטב.

משל נאה אמרו בשם הגה"ק ה'חפץ חיים', מעשה בעני מסכן שהיה מהלך ומשרך רגליו בצדי דרכים כשתרמילו הכבד על כתפו, עבר שם עשיר אחד במרכבתו ההדורה, נכמרו רחמיו על העני המהלך רגלי, וקרא לו לעלות

על מרכבתו, וכך יוכל ליתן מנוחה לרגליו היחפות והעייפות, במשך דרכם ישב העני בפיתו בהשקט ולא דיבר אפילו מילה אחת עם מיטיבו העשיר. ברדת העני ראוהו ידידיו וקידמוהו לשלום, אחר שאלוהו - האם דיברת איזה שיחה עם העשיר הלזה, אמר להם, לא ולא, אמרו לו - הרי זהו הקיסר יר"ה בכבודו ובעצמו, ואילו היית מתחבר ומתקשר עמו באיזה דרך ואופן הרי היו לך 'קשרים' ב'חלונות הגבוהים' והיה לך בזה טובה לכל ימי חיך... נענה ה'חפץ חיים' ואמר, מסכן זה לא ידע כי היושב לצידו הוא הקיסר המקרבו בקירבה מופלגת ומעלהו לעגלתו, אבל אנו הרי יודעים אנו את ה'סוד' שבימים אלה נמצא כביכול הקב"ה עמנו - אני לדודי ודודי לי - אל נהיה כאותו עני מסכן, הבה נתחבר בקשר אמיץ לכל יכול ויהיה 'קשר' זה לטובה לנו לכל השנה הבעל"ט.

וב'משלי הח"ח' (אות קכ) הביא משל זה באופן אחר. כמי שהיה מחויב ראשו למלך, והיו לכך הוכחות וראיות ברורות ללא כל עוררין, עד שלא היה בידי איש מבית המלוכה לעזרו זולת המלך בכבודו ובעצמו שבידו לחון כל איש כרצונו, המלך היה נוהג אחת בשנה ללבוש בגדי 'איש פשוט' ולסובב במדינה, באותה השנה כשהגיע זמן המלך לעשות כן התאכסן באכסניית ה'מחוייב' הנ"ל והמארח לא ידע מאומה מגדולת 'אורחו' הדגול, רק משיצא המלך ועזב את ביתו נודע לו על כך, מיד החל האיש למרוט שערות ראשו וכה גער בעצמו מתוך בכי ויללה - הרי רק בידי המלך לעזרני, והוא היה תחת ידי - כיצד הנחתי להזדמנות פז כזאת להשמט מתחת ידי.

אבינו אתה - רחם עלינו והושיענו

מסופר על הגאון רבי חיים שמואלביץ שהיה נוהג להתפלל במערת אבשלום. ותמוה הדבר מאוד - אנו בדרך כלל מתפללים על קברם של צדיקים שזכותם תגן עלינו, אבל איזו תועלת יש מתפילה על 'מערתו' של רשע?! הרי ידוע שאבשלום היה רשע גדול, הוא היה בנו של דוד המלך ומרד במלכות דוד. הוא ניסה לגנוב את לב העם, שיבואו להישפט אצלו ולא אצל דוד המלך ואחר יכתירוהו למלך עליהם במקום דוד. אם לא די בכך הרי שאבשלום רדף אחרי דוד להורגו! ובעצת אחיתופל גם לקח אבשלום לעצמו את פילגשי אביו לאור יום ולעיני ישראל, כחלק מהמרד שמרד בדוד המלך.

אומר רבי חיים שמואלביץ: "אני הולך להתפלל בכותל ובקבר רחל וגם במערת אבשלום. במערת אבשלום אני לא מדבר עם אבשלום, אני מדבר עם הקב"ה ומתחנן לפניו". הבן המורד הרשע, שלקח לעצמו את פילגשי אביו, שרדף אחר אביו להורגו - מת! המלחמה הסתיימה. שוב אין דוד המלך צריך להימלט על נפשו. כאשר באו לבשר את הבשורה הטובה הזאת לדוד זו הייתה תגובתו (שמואל ב יט, א): "וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך, וכה אמר בלכתו בני אבשלום, בני בני אבשלום, מי ייתן מותי אני תחתך, אבשלום בני בני... ותהי התשועה ביום ההוא לאבל לכל העם, כי שמע העם ביום ההוא לאמור נעצב המלך על בנו... והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום, אבשלום בני בני".

שמונה פעמים זעק דוד המלך "בני" ובכל פעם שזעק העלה את אבשלום למדור גבוה יותר, עד שהוציאהו משבעת מדורי גיהנום והביאהו לגן עדן. רבי חיים שמואלביץ התפלל אל ה' במערת אבשלום במילים הללו: "ריבנו של עולם, כמה חטא אבשלום לדוד אביו וכמה רדפו? ומה עשה דוד המלך? - התאבל עליו, התפלל עליו וזעק: "בני אבשלום בני..." להוציאו משבעת מדורי גיהנום הנורא ולהביאו לגן עדן.

כלום אנחנו גרועים מאבשלום?! הן אנו בניך אהוביך, אף אם חטאנו ופשענו - הצל אותנו, אבא... יום הדין מתקרב, בסכנה גדולה אנחנו, אנה הצל אותנו, אבינו מלכנו... (ע"פ אוצר הידיעות ח"ד עמ' פט).

ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה

הנה בבואנו לגשת אל הקודש, ולדבר בעניו "עשרת ימי תשובה", ואיזה דרך ישכון אור לנצלם כראוי, יש לשים לנגד עינינו את דברי חז"ל הקדושים (ירושלמי, פ"ב דתענית ה"א ח ע"ב): שלשה דברים מבטלין את הגזירה קשה, ואלו הן: תפלה, וצדקה, ותשובה. ושלשתן בפסוק אחד (דברי הימים ב, ז יד) ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם, 'ויתפללו' - זו תפלה, 'ויבקשו פני' - זו צדקה, כמה דאת אמר (תהלים ז, טו) "אני בצדק אחזה פניך", 'וישבו מדרכיהם הרעים' - זו תשובה, אם עשו כן מה כתיב תמן 'ואני אשמע השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם'. ע"כ.

בלי תורה אין תשובה

כפי מה שאדם עוסק בתורה כך זוכה לתשובה, וכמ"ש רביה"ק הפלא יועץ (ערך תשובה) כי באמת אמרו שהעיקר הגדול ליכנס לדרכי התשובה הוא לימוד התורה שילמוד דינים הנצרכים וספרי מוסר ויראת ה' וכל הקרב הקרב

אל משכן ה' בתי מדרשות ללמוד או לשמוע בלימודים הוא קרוב יותר אל ה' והולך ומתקרב מדי יום ביום הלך וגדל ביהדות הלך ושוב בתשובה וכל הרחוק מן התורה הוא רחוק מן השי"ת מידי יום יום הלך וחסור עד שדש בעבירות ונעשות לו כהתר אי מטעם דלא ידע דיני התורה ואוסר את המתיר ומתיר את האסור ואפילו ידע את האסור אינו יודע חומר שבו וכמו שפי' המפרשי' ע"פ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום רק הוא מיעוט היצה"ר ממעט ומקטין העבירה בעיניו ואי מטעם דכיון שעבר עבירה ושנה בה נעשה לו כהתר באופן שדרך איש כסיל ישר בעיניו עד שאם יאמרו לו שיעשה תשובה אמור יאמר מה נמצא בי עול שאעשה תשובה ומה הוא תשובה והיאך נעשה תשובה ומתוך כך הכסיל בחשך הולך ומרעה אל רעה יוצא עד שיצא מן העולם הלך ילך ובכה לבאר שחת ר"ל לא כן השוקד ללמוד או לשמוע בלימודים הולך אל חכמים יחכם ויודע מה הוא אסור וחומר שבו שאפילו על עבירה קלה חשוב ככופר בעיקר שהרי הוא מורד במלכות בפני המלך הגדול הגבור איום ונורא אשר מלא כל הארץ כבודו והוא משגיח על כל מצעדי גבר מחשבות אדם ותחבולותיו אין שום דבר נעלם ממנו ויודע שהקב"ה משלם שכר טוב לצדיקים ועונש רע ומר על כל עבירה אפילו קלה שבקלות ומדקדק כחוט השערה ואינו מוותר כלום והעונש הוא גדול מאד מאד עד כדי שאמרו שאם יסבול כל ימי חייו יסורין כיסורין של איוב אינו כלום נגד מה שעוברת נפש החוטאת ביום המיתה ויום המיתה אינו כלום נגד מה שעובר בעוה"ב עונשים קשים ומרים מינים ממינים שונים עד שמשפט רשעים בבהי"ט אעפ"י שהוא קשה מאד כמפורש במדרשים ועוברי בעמק הבכה מעיין ישיתוהו שמורידין נהרי נחלי דמעה אעפ"כ אינו כלום נגד שאר דינים וגלגולים וכף הקלע וכדומה וכל קבל דנא מרובה מדה טובה שכר מצות רב מאד וכמ"ש לעיל בער' שמיעה וער' שכר ובקרוא איש יהודי ספרי הקדש בעיניו יראה כי אשר לא יחשוב לו עון הוא עון פלילי וחרדה ילבש ושב ורפא לו וכן ידע המצות על בוריין וכיצד סדר עבודה לאל ית"ש וסגולת התורה שהיא תבלין ליצה"ר עד שאמרו אם פגע בך האי מנוול משכהו לבה"מ אם אבן הוא נמוח אם ברזל הוא מתפוצץ באופן שגדולה תורה שהיא מוציאה את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים והשונה הלכות ומוסר בכל יום או שומע שהוא כקורא מובטח לו שהוא בן העה"ב שהמאור שבה מחזירו למוטב וע"כ תיקנו לנו רז"ל בתפילה י"ח "השיבנו אבינו לתורתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך" דאי אפשר לתשובה שתתקיים בלי קדימת עסק התורה. עכ"ל.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

הפטר זה היא השביעית משבע הפטרות של נחמה, שמפטירין בשבע שבתות של נחמה החל משבת הראשונה שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטר

עם ישראל מתנחמים ושמחים בה', כי עשה אתם חסדים גדולים. וכשם שהארץ מוציאה צמחים, אחרי שהזרעים נרקבו באדמה, כך ישראל לאחר שהושפלו בגלות יעלו לגדולה.

ה' לא ישתוק ולא תהא מנוחה לפניו, עד שיפרע בגוים שהצרו לישראל, והישועה תהא גלויה לעיני כולם.

ה' יקרא לציון בשם חדש שהוא "חפצי"בה", וכאשר ישובו ישראל לארצם ויתישבו בה, הרי יהיה דבר זה הגון ונאה, כי הארץ מתאימה רק להם ולא לאומות העולם, כפי שבתולה מתאימה לבחור ולא לזקן, וכמו שחתן שמח על כלתו כך ישמח ה"ת בך.

הנביא פונה למתאבלים על ירושלים, שלא ינוחו ולא ישקטו וימשיכו בבכיה, עד שה' יכונן ויבנה את ירושלים, ואכן ה' נשבע בימינו שלא יעזוב את עמו, ובני נכר לא יאכלו את תבואתו כפי שעשו בעבר, אלא בני ישראל יהנו מפרי עמלם.

הנביא פונה לאומות העולם שיסללו כבישים, ויכינו דרכים בטוחות, להביא בהם את בני ישראל לארצם.

כמו כן הנביא מתנבא על חורבנה של אדום שמדמה את ה' לגבור היוצא להרוג באויביו, שבגדיו מתלכלכים מדם ההרוגים, כן ה' יפרע מאדום על מה שעוללו לישראל, אך לא בגלל זכויותיהם של ישראל, אלא יעשה את זה למען שמו יתברך, שבכל צרה של ישראל הוא משתתף אתם, והוא מציל אותם בגלל אהבתו וחמלתו אליהם, ולכן עלינו להודות לו על כל הטובות שגמלנו כרוב רחמיו וכרוב חסדיו.

ישעיה פרק ס"א פסוק י' - פרק ס"ג פסוק ט'.

י' כאשר ישראל יחזרו מהגלות יאמרו (רד"ק) [וי"א שירושלים תאמר (ת"י)] **שׁוֹשׁ אָשִׁישׁ בִּיהוָה** אשמח בתשועת ה' [בשמחה גלויה] [א] ב-ה' במדת הרחמים (רד"ק) **תִּגְלַל נַפְשִׁי** כי גילה היא בלב **בְּאֱלֹהֵי** מצד שיתגלה לי שהוא אלהי המיוחד אלי בהשגחתו (מלבי"ם) [וי"ז באלהי - מידת הדין [ב] שריחם עלי אף בזמן שהתנהג עימי במידת הדין, ולכן כפל שוש אשיש] (רד"ק) **כִּי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי-יֵשַׁע** [ג] התפורים כמידתי, שהישועה היתה פרטית מיוחדת לי (מלבי"ם) **וּבְמַעֲלֵי צַדִּיקָה יַעֲטֵנִי** עטף אותי בצדקתי **כַּחַתֵּן יִכְהֵן פָּאֵר** [ד] שלובש בגדי פאר ככהן גדול (רש"י) **וְכַפְלָה תַעֲרֶה** אשר תתקטט (ת"י) עם **כְּלִיָּהּ** [ה] תכשיטיה (רש"י): **יֵא כִּי** ישועת ה' לישראל היא **כְּאֶרְץ תּוֹצִיא** [ו] צְמִחָה כמו

עיונים והארות

ממאכלו, שהרי ביקש בשר ולא ירק. לא כן מי שהזמין בד משי כדי למוכרו ולהרויח ממנו פרנסתו, אולם המוכר נתן לו צמר גפן, וכאשר מכר אותו הרויח, הרי הרויח בא לו מכל מקום, ואין הבדל בעיניו, אם זה משי או צמר גפן. והנמשל, כיון שהצדיק מבקש הטובה רק בשביל להגיע אל השלימות בזה, הרי גם אם מקבל יסורים ועל ידי זה זוכה לשלימות - הרי הוא שמת. וזהו שאומרת כנסת ישראל, "שוש אשיש בה" (במדת הרחמים) ותגלל נפשי (גם) באֵלֵהי" - במדת הדין, כמו שאמר דוד המלך (תהלים קא): "חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה" (מעם לוועז).

א. **שוש אשיש בה'** - כתיב זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אין אנו יודעים במה לשמוח, אם בהיום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, וכן הוא אומר שוש אשיש בה'. משל למטרונא שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים, אמרו לה באו בניך, אמרה להם ישמחו כלותי, הרי חתניך, ישמחו בנותי, כיון שאמרו לה הרי בעליך, אמר להם הא חדו שלמה. כך הנביאים אומרים לה לירושלים בניך מרחוק יבואו, והיא אומרת ישמח הר ציון, ובנותיך על צד תאמנה, היא אומרת תגלנה בנות יהודה, וכיון שאמרו לה מלכך יבא לך היא אומרת הא חדו שלמה, שוש אשיש בה'.

ג. **כי הלבישני בגדי ישע** - משל ליתומה שגדלה בפלטיין, אומרים לה אית ליך כלום, היא אומרת להם אית לי מאבא, אית לי מסבא, כך ישראל יש להם זכות מאברהם, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה, ויש להם זכות מאבינו יצחק, כי הלבישני בגדי ישע זה יצחק אבינו, מעיל צדקה יעטני זה אבינו יעקב. כחתן יכהן פאר וגו' אתה מוצא כיון שעמדו ישראל על הר סיני היו מצמצמין עצמן ככלה, פותחין אחת וקומצין אחת (פסיקתא).

בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה, ששה על ידי שלמה, שנאמר אתי מלבנון כלה... ושלשה על ידי ישעיה, ותקשרים ככלה... והאחת על ידי ירמיה התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה. (ילק"ש).

ד. **כחתן יכהן פאר** - אמר רבי חנא בר חנינא מכאן לחתן שמסב בראש, שנאמר כחתן יכהן פאר מה כהן בראש אף חתן בראש (מ"ק כ"ח).

שוש אשיש בה' - חכמינו אמרו (ברכות נד): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", אך במה דברים אמורים, אם הרעה נגעה רק אליו, אבל אם נגעה אל הזולת, אסור עליו לשמוח בה, אלא אדרבא - עליו להשתתף בצערו. זוהי איפוא הכוונה בפסוק זה: "שוש אשיש בה" - בזמן של "הויה", היינו מידת הרחמים, כאשר ניתן לי שפע טובה אזי רשאי אני לשמוח וגם לשמח אחרים - "שוש אשיש", אבל "תגלל נפשי באלהי", בזמן של "אלהי", היינו מידת הדין, כאשר נגעה אלי הרעה, אזי רשאי רק אני לשמוח, שכן "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", אולם איני רשאי עוד לשמח אחרים, שכן על הזולת אסור לשמוח באסוני... (מענינה של תורה).

ה. **וכפלה תעדה כליה** - איתא בילקוט שמעוני (ישעיה תקו): בעשרה מקומות נקראו ישראל "כלה": ששה על ידי שלמה (שיר השירים פרקים ד-ה): "אתי מלבנון כלה"; "לבבתני אחותי כלה"; "מה יפו דודיך אחותי כלה"; "נופת תסופנה שפתותיך כלה"; "גן נעול אחותי כלה"; "באתי לגני אחותי כלה", ושלושה על ידי ישעיה (מט, יח): "ותקשרים ככלה" (סא, י); "וככלה תעדה כליה" (סה, ח); "ומשוש חתן על כלה", ואחת על ידי ירמיה (ב, לב): "התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה", וכנגדם

ב. **שוש אשיש בה'** תגלל נפשי באֵלֵהי - "אלהים" זו מדת הדין, רמז שהצדיקים מקבלים בשמחה גם היסורים. משל לאחד שהזמין במסעדה בשר ונתנו לו ירק, בודאי אינו נהנה

שלאחר שהגרגריר נרקב ונשחת יתחדש ויהיה יותר יפה מן הישן, ועוד מגרגריר אחד יצאו כמה גרגרירים, כן ישראל אחר שהושפלו יעלו לגדולה, ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר בכבוד ובגדולה, ועוד המשיל את ישראל **וּכְנָנָה** כמו הגינה ש**יְרוּעֵיהָ** **תְּצַמִּיחַ** בזו אחר זו, שאין הירקות צומחין כאחד אלא לפי עיטי השנה **כִּן | אֲדֹנָי יְהוִה יְצַמִּיחַ** לישראל טובה אחר טובה ו**צְדָקָה** וחסד [בכח הצדקה העליונה (מלבי"ם) שהיא השכינה] ו**תְּתַלֶּה** והילול [נתהלל במעשינו הטובים (מלבי"ם)] **נִגְדָה** לעיני (מ"ד) **כָּל-הַגּוֹיִם**:

א דבר ה' בהיות ישראל בגלות: (רד"ק) **לְמַעַן צִיּוֹן** שהחריבו אותה עד היסוד **לֹא אֶחְשָׁה** לא אשתוק מלהפרע בגוים (מ"ד) **וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוֹט** לא תהיה מנוחה ושלוש לפני (רש"י) **עַד** אשר **יֵצֵא כְנָנָה** בגלוי כדבר המזהיר לעיני כל **צְדָקָהּ** וכפל ואמר **וַיִּשׁוּעַתָּהּ** שאביא עליה **כְּלִפִּיד** אש **יִבְעַר** שיהיה נראה לכל (מ"ד), ואף לגויים הרחוקים (רד"ק): **ב וַיֵּרְאוּ כָל הַגּוֹיִם צְדָקָתְךָ** הצדקה והחסד שאעשה לך **וְכָל-מַלְכִים** יכירו את **כְּבוֹדְךָ וְקָרָא לְךָ** ויקראו לך ב **שֵׁם חַדָּשׁ** "חפצי בה" (רד"ק) **אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ** יגלה טעמו של שם זה ויפרשהו (מלבי"ם): **וְהָיִיתָ שְׁמוֹרָה בִּידוֹ כְּעֵטְרַת תְּפָאֲרֶת** כעטרה וכתר מפואר אשר **בְּיַד-יְהוָה** (מ"ד), ואף תהיי תפארת בעיני הגוים שיתפארו בך וכפל ואמר **(וּצְנוּף) וּצְנִיף** והיית כמצנפת **מְלוּכָה בְּכַף בִּיד אֱלֹהֶיךָ** שהוא יתמוך בך שלא יפלו לעולם העטרת תפארת ומצנפת המלוכה ממך (רד"ק): **ד לֹא-יֵאמַר לְךָ** [עליך] ירושלים **עוֹד שָׂאת עֲזוֹבָה** מה' **וְלֹא-אַרְצֶךָ** [על ארצך] שאר ארץ ישראל **לֹא-יֵאמַר עוֹד שְׂמִמָּה מְיוֹשְׁבֶיהָ כִּי לְךָ יְרוּשָׁלַם יִקְרָא חֲפְצִי-בָהּ** דהיינו רצוני בה, **וְלֹא-אַרְצֶךָ בְּעוֹלָה** מיושבת, ומפרש הטעם שיקרא לך "חפציבה" **כִּי-חֲפִיץ יְהוָה בְּךָ** וישוב לשכון בך **וְאַרְצֶךָ תִּבְעַל** תתישב (רד"ק ומ"ד): **ה כִּי-יִבְעַל כְּשִׂיתַחֲתֵן בְּחֹרֶךָ עַם בְּתוֹלָה** ויהיו בחיבור אחד בלי פירוד, כן **יִבְעְלוּךָ יְתִישְׁבוּ בְךָ בְּנֵיךָ** ולא יתפרדו **וּמִשׁוֹשׁ** וכמו ששמה מאוד

עיונים והארות

– להיפרע ממלכות אדום ככתוב (ישעיה סג, ב): "מדוע אדום ללבושך". הלבוש העשירי להיפרע מגוג ומגוג הוא הדור שנאמר (שם, א): "זה הדור בלבושו".

ו. **כִּי** כארץ תוציא צמחה וכו' – הכוונה, שאין התעוררות מלמעלה אלא אם כן יש תחילה התעוררות מלמטה, ככתוב (מלאכי ג, ז): "שובו אלי ואשובה אליכם", ונאמר (שיר השירים רבה ה, ג): "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של היכל". וזה כדוגמת הארץ אשר תוציא צמחה – בתחילה צריך להיות מעשה ידי אדם בחרישה ובנטיעה, ואז הקדוש ברוך הוא יוציא הצמח על ידי טל ומטר, וזהו שכתוב: "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, כן ה' אלהים יצמיח צדקה ותהלה" (אדרת אליהו).

לבש הקדוש ברוך הוא עשרה לבושים. הלבוש הראשון - לבש ביום בריאתו את העולם לבוש של הוד והדר שנאמר (תהלים קד, א): "הוד והדר לבשת". הלבוש השני היה של גאות כאשר נפרע מאנשי המבול, שנאמר (תהלים צג, א): "ה' מלך גאות לבש". הלבוש השלישי היה של עוז בעת שנתן תורה לישראל שנאמר (שם, שם): "לבש ה' עוז התאזר". הלבוש הרביעי היה של שלג – להיפרע ממלכות בבל שנאמר (דניאל ז, ט): "לבושה כתלג חור" (לבושו כשלג לבן). הלבוש החמישי היה של נקמה – להיפרע ממלכות מדי שנאמר (ישעיה נט, יז): "וילבש מדי נקם תלבושת ועש כמעיל קנאה" (הרי אלו שניים נקם וקנאה), הלבוש השביעי, היה של צדקה להיפרע ממלכות יוון, שנאמר (שם, שם): "וילבש צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו" (גם כאן יש שניים – צדקה וישועה), הלבוש התשיעי

חַתָּן עַל-פֶּלֶה [ו] יֵשִׁישׁ עֲלֶיךָ (ישמח בך מ"ד) **אֵלֶיךָ: וְעַל-חֹמְתֶיךָ [ח] יְרוּשָׁלַם** על חומות ירושלים ההרוסות **הַפְּקֹדֶתִי מִנִּיתִי שְׁמֵרִים** מלאכים המזכירים את ה' על חורבנה לבנותה (רש"י) וי"מ שהם אבלי ציון המתאבלים ומצפים לבנינה **כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה תִּמְדִּיר לֹא יִחָשׂוּ** לא ישתקו מלבכות ומלהתאבל שתבנה (רד"ק) הנביא מבקש **הַמְזַכְרִים אֶת-יְהוָה** המזכירים לה' את זכות האבות שעי"ז יגאל את בניהם **אֶל-דָּמֵי לַכֶּם** בבקשה אל תפסקו מלזעוק ומלהזכיר זכותם (רש"י) **וְאֶל-תִּתְּנוּ** ואל תניחו את ה' **דָּמֵי לֹא** לשתוק מלבנותה, אלא תפצירו בו **עַד-יִכּוֹנֵן** ויתקן את ירושלים על כנה ובסיסה **וְעַד-יֵשִׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה** ותשם (מ"ד) **בְּאַרְצָא:** ה' ואומר להם הנביא בנחמה: הן (מ"ד) **נִשְׁבַּע יְהוָה [ט] בִּימֵינוּ** [שהוא (רד"ק)] **וּבְזִרְעֵנוּ עֹזוֹ** [החזק (מ"ד)] **אִם-אֶתְּךָ אֶת-דָּגְנֶךָ** [חמשת מיני דגן] **עוֹד מֵאֲכָל לֶאֱבִיבֶךָ** הקרובים **וְאִם-יִשְׁתָּו בְּנֵי-יִבְרָא** [הרחוקים (מלבי"ם)] **תִּירוּשָׁךָ** יינד (מ"ז) **אֲשֶׁר יִגְעֶתָ בּוֹ: ט פִּי** את דגנך (רש"י) **מֵאֲסָפִיו** המאספים אותם לביתם הם **יֹאכְלֶהוּ [ו] וְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה** על השפע והטובה **וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתָּהוּ** את התירוש **בְּחֲצֵרוֹת קִדְשֵׁי** בבתיהם הנמצאים בחצרות עיר הקודש ירושלים (מ"ד) **יֵאתֶם הַגּוֹיִם עֲבָרוּ עֲבָרוּ**

עיונים והארות

ז. ומשוש חתן על כלה - תאני אבימי בריה דר' אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך (ב"ר).

ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך - הנה ישנם ששואלים, הרי רואים אנו שכל הסימנים שאמרו חכמינו שעתידים להיות לפני הגאולה, כמעט שנתקיימו כולם. ועם כל זה עקבות משיח צדקנו עדיין לא נראה והישועה עוד רחוקה מאתנו?

ח. על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו' - מאי אמרי, אמר רבא אתה תקום תרחם ציון וגו', רב נחמן אמר בונה ירושלים ה', ומעיקרא מאי הוּא אמרי, כי בחר ה' בציון איוה למושב לו (מנחות פ"ז)

ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך - הנה ישנם ששואלים, הרי רואים אנו שכל הסימנים שאמרו חכמינו שעתידים להיות לפני הגאולה, כמעט שנתקיימו כולם. ועם כל זה עקבות משיח צדקנו עדיין לא נראה והישועה עוד רחוקה מאתנו?

ט. נשבע ה' בימינו - אמר רבין בר אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין, שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, ואין ימינו אלא תורה, שנאמר מימינו אש דת למו, עוזו זה תפילין, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ותניא ר"א הגדול אמר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייה בר אבין תפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו, מי כעמך ישראל, ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל, אמר ליה אין, דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (ברכות ז')

התשובה היא, שבודאי לא יפלא מה' כל דבר ותשועת ה' כהרף עין, וכמו שכתוב: "היום אם בקולו תשמעו" שביד ה' להביא לנו הגאולה בכל יום ויום. אך הדבר ברור שהקדוש ברוך הוא מעכב עוד קצת את זמן הגאולה, כדי שנכין את עצמנו לביאת משיח צדקנו, ולא נבוא לקבל פניו ערומים מתורה ומצוות.

תניא מנין לאומר ימין שהיא שבועה, שנאמר נשבע ה' בימינו, ומנין לאומר שמאל שהיא שבועה, שנאמר ובזרוע עוזו, וכן הוא אומר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (גדרים ט').

והענין יבואר על פי משל: עשיר מופלג אחד זימן את קרוביו ומיודעיו לחתונת בנו. וכיון שידע שבחתונה ישתתפו עשירים מופלגים, ואם יבואו לשם אנשים פשוטים במלבושים קרועים, יהיה לו בזיון גדול. לכן הזהיר את האנשים הפשוטים שיקפידו על מלבושיהם שיהיו נקיים ויפים שלא יתבייש כשישב עמם על שלחן אחד.

י. והרד"ק פירש בענין אחר עי"ש.

והנמשל, מבואר בספרים הקדושים שהקדוש ברוך הוא נקרא בבחינת "חתן", וכנסת ישראל בבחינת "כלה", וכן כתוב מפורש בפסוק: "ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך", וזמן הגאולה הולך וקרב, וביד ה' להביאה בכל יום, וגם אנו מחכים לזה. ואם כן אנו צריכים להכין את עצמנו בתורה ובמצוות ובמעשים טובים שהם הלבושים הרוחניים, שבהם נוכל לקבל את פני מלכנו כשיבוא אלינו הוא וכל

בְּשַׁעְרֵי־ם משער לשער בשערי העיר **פָּנּוּ** ממכשול את **יְרֵךְ הָעַם** שיוכלו כל ישראל לשוב לארצם בבטחה **סָלוּ סָלוּ** סללו והרימו והגביהו את **הַמִּסְלָה** [יא] והדרך להשוות הגומות שיהיה נח לבני שילכו בה **סָקְלוּ** הסירו ונקו את הדרכים **מֵאַבְן וּמִכְשׁוֹל הָרִימוּ נָס** דגל לסימן **עַל-הָעַמִּים** שיביאו את ישראל לארץ ישראל (רד"ק ומ"ד): **יֵא הַנְּהָ יְהוָה הַשְּׁמִיעַ** שבא זמן הגאולה **אֶל-קִצְהָ** בקצוות **הָאָרֶץ אָמְרוּ לְבַת-צִיּוֹן הַנְּהָ יִשְׁעֶךָ** גואלך **בֵּא** לגאול אותך **הַנְּהָ שְׂכָרוֹ** תשלום שכר וגמול נמצא **אֲתָוּ** לשלם לישראל על הגלות שסבלו למען שמו, וכפל ואמר **וּפְעֵלְתָוּ** ושכר הפעולה והמעשים טובים שעשו בגלות אף שהיו עם צרות גדולות, מוכן **לְפָנָיו** לתתו לצדיקים (רד"ק ומ"ד): **יב וְקָרְאוּ לָהֶם** לבני ציון **עַם-הַקֶּדֶשׁ** [כי הם קדושים במעשיהם וצדקתם (מלבי"ם)] **גְּאוּלֵי** הגאולים של **יְהוָה וְלֶךְ צִיּוֹן יִקְרָא** ארץ **רְרוּשָׁה** כי ה' דורש אותה תמיד לטובה **עֵיר לֹא נַעֲזֹבָה** ואז יכירו שה' לא עזב אותך לעולם (מ"ד):

א מתנבא הנביא על חורבן אדום לעתיד: וכאילו שואל **מִי-זֶה| בָּא מֵאֲדוֹם** [יב] [ממלכת רומי (מלבי"ם)] **הַמּוֹיץ** [אָדוֹם (רד"ק)] **בְּנָדִים** שבגדיו אדומים כי נצבעו בדם **מִבְּצָרָה** [עיר גדולה לאדום], הרי **זֶה** היה **הַדָּוָר בְּלְבוּשׁוֹ** וא"כ מזה זה הדם על לבושו הלא הוא **צִעָה** מניע ומטלטל גויים ממקום למקום ואין מי שיעמוד נגדו **בְּרַב כַּחוֹ** כאילו המקום משיב ואומר **אֲנִי הוּא הַמְּדַבֵּר בְּצַדְקָה** [יג] לעשות צדקה וחסד ומבטיח לעשות צדקה לישראל **רַב לְהוֹשִׁיעַ** לישראל כפי שהבטחתי (מ"ד) כי בחורבן אדום תהיה ישועת ישראל (רד"ק): **ב** וכפל דבריו, כאילו שאלו אותו: **מִדּוּעַ אָרְם** מדוע יש כתמים אדומים **לְלְבוּשֶׁךָ** [יד] **וּבְנָדֶיךָ** נראים **בְּדַרְךְךָ בְּנֵת** שבגדיו מלוכלכים בכתמים אדומים מהתזת היין (מ"ד): **ג** וכאילו

עיונים והארות

שנאמר מי זה בא מאדום וגו'. **יג. אני** מדבר בצדקה - זה שאמר הכתוב, בעת ההיא יעמוד מיכאל, לעתיד לבא באים שרים ומקטרגים על ישראל ואומרים לפני הקב"ה, רבוננו של עולם וכי יש לפניך משוא פנים, אם אלו עובדי עו"א אף אלו עובדי עו"א... באותה שעה מיכאל סניגורן של ישראל משתתק, שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל העומד על בני עמך, ואין יעמוד אלא שתיקה, שנאמר עמדו ולא ענו עוד, וכיון שהוא משתתק אומר הקב"ה מיכאל נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך שאני מלמד ומדבר עליהם בצדקה ומושיען, שנאמר אני מדבר בצדקה רב להושיע. ובאי זו צדקה, רבי פנחס ור"י ור"א, חד אמר בצדקה שעשיתם עמי שקבלתם את התורה, שאלמלא כן היכן היתה מלכותי, וחרינא אמר בצדקה שעשיתם עם עצמכם, שאלמלא כן הייתי מכלה אתכם מן העולם, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה (שוח"ט).

יד. מדוע אדום ללבושך - כתיב ויצא הראשון אדמוני, הוא אדום, ותבשילו אדום, ארצו אדומה, גבוריו אדומים, לבושו אדום, ופורע ממנו אדום בלבושים אדומים (ב"ר פ"ג).

מדוע אדום ללבושך, מי זה בא מאדום, כשהקב"ה בא מאדום

יא. סולו סולו המסילה - אומרים ישראל לפני הקב"ה אתה יודע בכחו של יצר הרע שהוא קשה, אומר להם הקב"ה היו מסלקין אותו בעולם הזה קמעה קמעה, שנאמר סולו סולו המסילה סקלו מאבן, ולעולם הבא אני עוקרו, שנאמר והסירותי את לב האבן (תנחומא). וכע"ז פירש תרגום יונתן את הפס' עברו ושובו משער לשער ותפנו לב העם לדרך טובה, תבשרו בשורות טובות לצדיקים שהסירו את יצה"ר שהוא כאבן וכו' ע"ש.

יב. מי זה בא מאדום - אמר ריש לקיש בשלשה טעיות עתיד שר של אדום לטעות, שנאמר מי זה בא מאדום, טועה שאינה קולטת אלא בצר, והוא גולה לבצרה, טועה שאינה קולטת אלא אדם, והוא מלאך, טועה שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מזיד (מכות י"ב).

היה ר' ישמעאל אומר שלש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים, שנאמר כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה, אחת בים ומפני קשת דרוכה, ואחת ביבשה מפני חרב נטושה, ואחת בכרך גדול שהוא כבד משניהם, שנאמר ומפני כובד מלחמה, ומשם בן דוד יצמח ויראנו באבדן של אלו ושל אלו, ומשם יבא לארץ ישראל,

פורה | את הגת **דרכתי** אני **לבדי** פי לא בזכותם אלא בצדקתי לבד **ומעמים אין-איש אתי** משיב:

לעזרתי להנקם באויבי ישראל, כי כולם אויביהם, ובכולם אעשה נקמה, לפיכך **ואדרכם** דרכתי אותם **באפי** בכעסי **וארמסם בהמתי** כי הרעו לישראל כשגלו אצלם **ויז נצחם** ודמם [טו] טפסף **על-בנדי** **וכל-מלבושי אנאלתי** לכלכתי מדמם (רד"ק): **ד פי יום נקם בלבי** כי זמן רב אני מחכה לעשות נקמה בגויים **ושנת גאולי באה** [טז] הגיעה השנה לגאול את עמי ולעשות הנקם (מ"ד): **ה ואביט** והסתכלתי אם אמצא מי יעזור, אבל **ואין עזר** כי אין הדור זכאי **ואשתומם** עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא להם זכות להיות סומך עליי לגאולה **ואין סומך ותושע** הושיע **לי זרעי** (מ"ד) **וחמתי** שיש לי על האומות **היא סמכתני** תסמוך ותחזק אותי לגאול את ישראל (רד"ק): **וואבוס** ארמוס ואדרוך **עמים באפי** בכעסי **ואשכרם** ואעשה אותם שיכורים **בהמתי** בכוס חמתי **ואוריד** ואשפוך **לארץ נצחם** את דמם (רד"ק): **ז הנביא אומר:** **חסדי יהוה** | **אזכיר** לישראל, כדי שיודו ויזכירו **תהלת יהוה** כמו שראוי להללו ולשבחו **פעל על כל** הטובות **אשר-גמלנו יהוה** וכפל דבריו, שהזכיר את **ורב-טוב** שעשה ה' **לבית ישראל אשר-גמלם פרחמיו וכרב חסדיו** ולא לפי מעשיהם (רד"ק): **ח ויאמר** אע"פ שגלוי לפני שיחטאו לי ויבגדו בי מ"מ אני מרחם עליהם ואומר להם **אך-עמי יהמה** והרי הם לפני כ**בנים לא ישקרו** שלא בגדו בי (רש"י) **ויהי להם למושיע** [יז] ומציל: **ט בכל-צרתם** כשהיו צרות לישראל | **(לא)** הצר להם כפי מעלליהם (רש"י) ואדרבה **לו** לקב"ה היה **צר** (רד"ק) כי ישתתף [יח] בצרתם (ע"פ מלבי"ם) **ומלאך** מיכאל המשמש **לפניו הושיעם** [יט] בשליחות

עיונים והארות

לא היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר, תלמוד לומר אך, היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר, ומה תלמוד לומר ויהי להם למושיע, לא הושיען בבני אדם שהם עתידים לשקר, אלא בבני אדם שאין עתידין לבגוד בו עולמים (ילק"ש)

ית. ולרד"ק היה לקב"ה צר על דרך "ותקצר נפשו בעמל ישראל".

יט. **בכל** צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם - פירש האדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא זצ"ל, (בבא סאלי), כי מי ראוי להתפלל על הציבור, רק מי שמרגיש בצערם.

וזהו שאומר הכתוב: "בכל צרתם לו צר", היינו בכל צרת הצבור גם לו צר, מרגיש ממש בכאב נפשם, ועל כן "ומלאך פניו הושיעם", כלומר הוא נהפך לשליח - מלאך - כדי להושיעם מצרתם (ילקוט חמישא).

בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם - כתוב "לא" וקוראים "לו", מכיון ש"לו צר", שהקדוש ברוך הוא משתתף בצערנו ושכינתו שרויה עמנו בגלות, הרי ממילא "לא צר" - הצרה שוב אינה צרה לגבינו. אם האב שרוי יחד עם בנו, אין הבן מתיירא (מעש"ת)

באים מלאכי השרת כנגדו ומוצאים את בגדיו שהם אדומים כתולעת שני, אומר להם גת קטנה היתה לי ודרכתיה, שנאמר פורה דרכתי לבדי, באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם של ישראל ונותנם על עשו הרשע, שנאמר ונשא השעיר עליו את כל עונות, ואין שעיר אלא עשו הרשע, שנאמר הן עשו אחי איש שעיר. אומר עשו לפני הקב"ה, כמה כח יש לי שאתה נותן עלי כל עונות יעקב אחי, באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם ונותנם על בגדיו ונעשים אדומים כתולעת שני, ושוב מכבסן עד שנעשים לבנים כשלג, שנאמר לבושיה כתלג חיור (ילק"ש).

טו. **ונקרא** הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחזקו (רש"י).

טז. **כי יום נקם בלבי**, ושנת גאולי באה - רבי אומר ימות המשיח לישראל שס"ה שנה כמנין ימות החמה, שנאמר כי יום נקם בלבי. א"ר יוחנן ללבי גליתי לאברי לא גליתי. רבי שמעון לקיש אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי (סנהדרין צ"ט). רבי שמואל מתני בשם רבי ירמיה, אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה בא אל תאמן, שנאמר כי יום נקם בלבי, לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי (שוח"ט).

יז. **ויאמר** אך עמי המה וגו' - דרש רבי אלעזר ברבי יוסי וכי

המקום (רש"י) בְּאַהֲבַתּוֹ בעבור אהבתו וּבְחַמְלָתוֹ עליהם הוּא גֹאֲלָם מִן הַצָּרָה הַבָּאָה וַיִּנְשָׂאָם סבל משאם וַיִּנְשָׂאָם לַתַּת יְדֵי מַחְסוֹרָם כָּל-יְמֵי דוֹרוֹת עוֹלָם (מ"ה):

הפטרת יום א' דר"ה

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על חנה שהיתה עקרה, וה' פקד אותה ונתן לה בן, וזה מעין הקריאה שמסופר בה גם כן על שרה שהיתה עקרה, וה' פקד אותה ונתן לה בן. גם אמרו חז"ל ששרה וחנה נפקדו בראש השנה ולכן קוראים הפטרה זו בראש השנה.

תוכן ההפטרה

לאלקנה היו שתי נשים חנה ופנינה, לפנינה היו ילדים, אך חנה היתה עקרה, ואלקנה אהב את חנה יותר מפנינה, וכשהיה עולה לבית ה' בשילה לזבוח זבח, היה נותן מנה יפה לחנה לפייסה, אך פנינה היתה מקניטה אותה בדברים ומכעיסה אותה, עד שלא היה לה חשק לאכול ולשתות. לאחר הפצרות מרובות של בעלה, אכלה מעט ומיד קמה להתפלל אל ה'.

בגלל שהיתה מרת נפש, האריכה בתפילתה ונדרה נדר שאם ה' יתן לה בן זכר, הרי תקדיש אותו לה' שיתבודד בעבודת ה' ויהא נזיר כל ימי חייו, עלי הכהן בראותו את חנה מאריכה בתפילה ומדברת בלחש, חשב שהיא שיכורה, ולכן גער בה על שנכנסה לבית ה' כשהיא שיכורה, היא הסבירה לו את מצבה הקשה, ואז עלי ברך אותה שתיפקד בזרע של קיימא, חנה שמחה מאד על כך, כי בטחה בברכתו של הצדיק עלי הכהן. ברכתו התקיימה ונולד לה בן וקראה את שמו "שמואל" כי "מה' שאלתי".

כאשר אלקנה עם בני ביתו עלו לרגל, חנה לא עלתה איתם, כי אמרה לבעלה שהיא מעדיפה לחכות עד שהילד יפסיק לינוק, ואז תעלה אותו לבית ה' לקיים את נדרה.

לאחר שגמלה אותו העלתה אותו לשילה, העמידה אותו לפני עלי ובקשה ממנו שישים עין טובה עליו, אחרי כן חנה התפללה לה' והודתה לו על הטובה שעשה עמה שנתן לה בן.

ואמרה שמעתה תוכל לפתוח את פיה, ולהשיב אמרים לאויביה. יעצה להם שלא לדבר בגאווה, כי מעשי אדם מנויים וספורים אצל הקב"ה. הגבורים כאין נגדו ואילו החלשים אורו כח וגבורה. אנשים שהיו עשירים ושבעים, נהיו עניים והיו צריכים להשכיר את עצמם עבור פת לחם, ואילו העניים נהיו שבעים ויושבים על מי מנוחות, כי הדבר תלוי בהשגחתו יתברך. וגדולה השגחתו עד שהעקרה ילדה שבעה בנים, ואילו רבת בנים נהיית אומללה מבניה שמתו.

כמו כן התנבאה על תחיית המתים, שה' ממית ומחיה, ובהשגחתו יתברך, מקים את האביון מעפר, ומעלה אותו לגדולה ומנחיל לו עושר וכבוד, כי העולם שלו ובידו לעשות בעולמו כרצונו.

ולכן התפללה על בנה שהאויבים שלו יחתו וישברו, וה' יתן לו חכמה לשפוט את בני ישראל בעריהם, יתן כוח למלך "שאול" שבנה ימליך אותו, וכן ירים קרנו של "דוד" שהוא משיח ה' שנמשח למלך ע"י בנה.

עיונים והארות

ואותיות "לא" "לו" זה "אלול". כי הכל תלוי באלול שלנו, הי"ת באמת. כמה אנחנו משתנים ומראים נכונות לעבוד את

שמואל א', פרק א' - פרק ב' פסוק י'.

א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הַרְמְתִים [שם מקום (מ"ז)] שהיו בו שתי רמות-שתי גבעות שצופות ומקבילות זו את זו **צופים** ממשפחת צופים ונביאים (דר"ק ע"פ ת"י) **מִהָר אֶפְרַיִם** הגר בהר אפרים ואינו משבט אפרים אלא לוי היה ו**שְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן־יִרְחָם בֶּן־אֵלִיהוּא בֶן־תַּחוּ בֶן־צֹפִי** שהיה **אֶפְרָתִי** [א] מהר אפרים (מ"ד): **וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים [ב] שֵׁם אַחַת** האשה הראשונה שנשא אלקנה היא **תָּנָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לְפְנִנָּה יְלָדִים וּלְתָנָה אֵין יְלָדִים** [ג] גם לאחר נישואי פנינה (מלב"ם): **וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מְנַהֵגוּ** היה לעלות בכל שנה לשילה וכל שנה עולה מדרך אחרת כדי להשמיע את ישראל ויעשו כמותו (ר"ש) **מִעִירוֹ** [ד] שהיה מזרו גם את בני עירו לעלות, והוא היה עולה **מִיָּמִים | יְמִימָה** משנה לשנה **לְהִשְׁתַּחֲוֹת** ולהתפלל לפני ה' (דר"ק) **וְלִזְבַּח** שלמי שמחה ושלמי חגיגה (רלב"ג) **לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלָּה וְשָׁם שְׁנֵי בָנָיִם - עָלֵי חֲפְנֵי וּפְנֵיחָם** [ה]

עיונים והארות

ד. ועלה האיש הוא מעירו - חז"ל מתארים את גדולת המעשה של אלקנה, שלא היה מסתפק בעלייתו הוא לבד, אלא היה מעורר את כל הצבור לעלות, וכך אמרו: שהיה מעלה את אשתו ואת בניו ואת אחיותיו וכל קרוביו, והיו לנים באמצע העיר, וכאשר היו שואלים אותו להיכן אתם הולכים? היה אומר, לבית ה' אשר בשילה, ששם עמד המשכן מימי יהושע, ומשם היתה יוצאת תורה ומצוות לכל ישראל. והיה אומר אלקנה לשואלים אותו, ומדוע אתם לא תבואו אתנו ונעלה יחד? ומיד היו עיניהם זולגות דמעות. ובכל שנה גדל מספר העולים לרגל, ובזה זיכה את הרבים. אמר הקב"ה לאלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, חונת הרבה למצוות וזכו רבים על ידך, לכן אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחזק אותם במצוות (מעם לועז).

ועלה האיש הוא - נתעלה בביתו, נתעלה בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עלויו לא היה אלא משל עצמו. להשתחות ולזבוח, ר' אבא בר יוסף בש"ר יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות, דכתיב להשתחות ואחר כך לזבוח, ורבנן אמרי תפלה שקולה כנגד כל הקרבנות, דכתיב להשתחות ולזבוח. אלקנה ואשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל, ובאים ולנים ברחובה של עיר, והיתה המדינה מרגשת והיו שואלין אותן להיכן תלכו, ואומרים לבית ה' שבשילה שמשם תצא תורה ומצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד. מיד עיניהם משגרות דמעות אומרים להם נלך עמכם, ואומרים להם הן עד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כולם עולים. ובדרך שהיה עולה שנה זו לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כולם עולים, אמר לו הקב"ה, אלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחונתם במצוות וזכו רבים על ידך, אני אוציא בן ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות, הא למדת שבשכר אלקנה שמואל (ילק"ש).

ה. ושם שני בני עלי חפני ופנחס - א"ר שמואל בן נחמני א"ר יונתן, כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, סבר לה כרב דאמר פנחס לא חטא, מקיש חפני לפנחס, מה פנחס לא

א. ויהי איש אחד מן הרמתים - שנו רבותינו ארבעים ושמונה נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פיתחו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחד חוץ ממקרא מגילה, ותו ליכא, והוא כתיב ויהי איש אחד מן הרמתים, וא"ר אבהו אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל. מיהו הו טובא, כדתניא הרבה נביאים נתנבאו לישראל כיוצאי מצרים, ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים, נבואה שנצרכה לדורות נכתבה... ר' שמואל בר נחמני אומר, אדם הבא משתי רמות שצופות ורואות זו את זו, ר' חנן אמר אדם הבא מבני אדם שעומדים ברומו של עולם, ומאן נינהו בני קרח, שנאמר ובני קרח לא מתו, ותאנא משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו ואמרו שירה (מגילה י"ד).

ושמו אלקנה, הרשעים קודמין לשמם, נבל שמו... אבל הצדיקים שמם קודמים להם, ושמו אלקנה... דומין לבוראם, ושמי ה'. (ילק"ש).

בן ירוחם בן אליהו בן תהו - א"ר יוחנן לשון גימטריקון הוא תהו הוא אסף, א"ת ה"ס ו"ף, אפרתי, ר' יהושע אמר פלטיאני, ר' יהודה בר' פנחס אמר מוכתר בנימוס, ר' פנחס אמר עטרה נתעטר אפרים מאבינו יעקב בשעת פטירתו מן העולם, אמר לו בני אפרים ראש ישיבה, ראש שבט, מעולה ומשובח שבבני יהו נקראים על שמך, בן תהו בן צוף אפרתי (שוח"ט).

ב. ולו שתי נשים - ר' אמי בש"ר יצחק הכתוב פותח בשבחו וחותם בשבחו, ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנותו. א"ר יונה בש"ר חמא כיון שראתה חנה שלא ילדה אמרה, אומר לו שיכניס צרתי בתוך ביתי, ומתוך כך יראה הקב"ה ויפקוד אותי. אמר לה הקב"ה, חנה הפקדת אצלי נפשות, חייך אני משלם לך, כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות. (ילק"ש).

ג. ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים - א"ר לוי בכל מקום שנאמר אין לה הוה לה, ותהי שרי עקרה אין לה ולד, והוה לה, וה' פקד את שרה (ב"ר ל"ח).

פְּהַנִּים סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה (מ"ד) **לִיהוָה** לפני ה' (ת"י): **דַּוְיָהִי הַיּוֹם** הגיע יום המועד (ת"י)
וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה קרבנותיו **וַנִּתֵּן לְפָנָיָה אֲשֶׁתּוֹ וְלָכֹל - בְּנֵיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מְנוֹת** מן השלמים
 שהיה זובח (רד"ק): **וְלַחֲנָה יִתֵּן מִנְּהָ אַחַת** מיוחדת ביופי [ופי שנים משל פנינה] **אֵפִים** [ו] הראויה להתקבל בסבר
 פנים יפות (רש"י) **כִּי אֶת - חֲנָה אָהַב וַיהוָה סָגַר רַחֲמָהּ** והיתה בצער לכך הראה לה חיבה יתירה להפיג צערה
 (מ"ד): **וְכַעֲסָתָה צָרָתָהּ** פנינה צרתה היתה מכעיסה אותה **גַּם - פְּעַם** פעם אחר פעם פעמים רבות **בְּעֵבוֹר** בשביל
 שחנה תהיה **הַרְעִמָהּ** שתתאונן, [וי"ט שתזעף (רד"ק) א"נ תקנא (ת"י)] **כִּי - סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחֲמָהּ** [כנגד] **רַחֲמָהּ** [ו]
 (רש"י): **וְזֶכֶן יַעֲשֶׂה אֱלֹקָיָה שָׁנָה בְּשָׁנָה** נותן לחנה חלק מובחר להראות שמחבבה **מִיָּדִי** [מתי - בכל זמן (מ"ט)]
עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה, ולפי חיבה שבעלה מראה לה **כֵּן** פנינה **תִּכְעַסְנָהּ** (רש"י) **וְתִבְכֶּה** חנה, ומחמת צערה גם
 (מ"ד) **וְלֹא תֹאכַל: ה' וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ** [ה] בעלה **חֲנָה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא**

עיונים והארות

(בנים), כי כך אמרה הגר לשרה. ואמרו חז"ל (בבא בתרא טז): שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן כי היכי דלא ליהוי איניש עדיף כאברהם, פנינה דכתיב וכעסתי צרתה גם כעס בעבור הרעימה. דרשה רב אחא בפפוניא, קם שטן נשקיה לרעייה (ב"ב ט"ז) (שטן התכוון - שלא יהיה שום אדם גדול מאברהם, לכן קטרג על איוב - עיין שם בגמרא). פנינה ביקשה לעורר את מרירות לבה של חנה, כדי שתתפלל לפני הקב"ה, היות ובעלה אהבה - היתה מתייאשת מלבקש רחמים, וזהו "כי סגר ה' בעד רחמה".

לפי זה מדוע נענשה פנינה, כמו שכתוב (בפרק ב, ה), שמתו ילדיה? אלא חנה היתה עקרה כמו כל הצדיקים, שהקב"ה מתאווה לתפילתם של הצדיקים, כמו שהיה עם שרה רבקה לאה כאשר הפסיקה ללדת, וגם רחל, ולא מפני חטא חלילה. אולם פנינה חשדה בה שאין תוכה כברה (אין הפנימיות כמו החיצוניות, כלומר הכל היה ברמאות) ולכן על חטאה נענשה, וביקשה להרעימה כדי שתשוב בתשובה ותיפקד. ועל שחשדה בה - נענשה, ככתוב (שבת צז): "החושד בכשרים לוקה בגופו". ועוד שאף על פי שפנינה נתכוונה להרעימה בסופו של דבר יצאה מזה טובה גדולה, שחנה התפללה וילדה בן, וזהו "פנינה לשם שמים נתכוונה", אם כן סופה הוכיח על תחילתה שכוונתה היתה לשם שמים.

ח. ויאמר לה אלקנה אישה - אמר לה שרה שהיתה עקרה כך היתה יושבת ובוכה, אלא רבקה שהיתה עקרה כך היתה עושה, ולמה ירע לבבך, אלא רחל שהיתה עקרה כך היתה יושבת בינה לבין עצמה, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, אלו בניה של פנינה, דבר אחר אלו עשרה זורות, אלה תולדות פרץ וגו'. הלא אני טוב לך אין כתיב כאן אלא אנכי, אמר לה ברייך יהא בחלקך, כמו דאמר אנכי ה' אלקיך (פסיקתא רבתי). כתיב היתה לי דמעותי לחם יומם, מכאן אתה למד שהצרה משבעת לאדם ואינו מבקש לאכול, וכן אלקנה אמר חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי, מכאן שהבכיה מאכילה (שוח"ט).

חטא אף חפני לא חטא, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים, מתוך ששיהו את קניהם ולא הלכו אצל בעליהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבון. אמר רב, פנחס לא חטא, שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן לה' בשילה, אפשר חטא בא לידו והכתוב מיחסו, והכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה, אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, ואם כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה לה' צבא-ות, אלא שמע מינה פנחס לא חטא, ואלא הא כתיב ישכבון, א"ר נחמן בר יצחק ישכבן כתיב, והא כתיב אל בני כי לא טובה השמועה, א"ר נחמן א"ר יצחק בני כתיב, והא כתיב מעבירים עם ה', א"ר הונא בריה דרב יהושע מעבירים כתיב, והא כתיב ובני עלי בני בליעל, מתוך שהיה לו לפנחס למחות בחפני ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא (שבת ג"ה).

ו. ולחנה יתן מנה אחת אפים - בכפלים, אפים, בסבר פנים יפות, כנגד פנינה וילדיה, כנגד כל הבנים, דבר אחר היפה שבהם (ילק"ש).

ז. וכעסתה צרתה גם כעס - מכעסת וחוזרת ומכעסת, מה הוות, אמרה לה זבנת לברך רבא סודר וכתונת וחלוק, א"ר נחמן בר אבא היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך כדי שילכו לבית הספר, ובשש שעות היתה אומרת לה, חנה אין את עומדת ומקבלת בניך שבאו מבית הספר. ר' תנחום בר אבא אמר היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל אחד אחד מבניו חלקו, היתה פנינה מתכוונת להכעיס את חנה, והיתה אומרת לאלקנה תן לזה בני חלקו, ולזה בני חלקו, ולזה לא נתת חלקו, למה בעבור הרעימה על אלקים. אמר לה הקב"ה את מרעמת אותה עלי, חייך אין רעמים שאין אחריהם מטר, ומיד אני פוקדה, שנאמר כי פקד ה' את חנה (פסיקתא).

מובא בספר מעם לועז: בעבור הרעימה, שהיתה אומרת לה, אילו היית צדקת לא היה הקב"ה מונע ממך פרי בטן

תֹּאכְלֵי וְלִמָּה יִרְעֶ לְבַבְךָ הֲלוֹא אֲנֹכִי רצוני ואהבתי אליך **טוֹב לָךְ** לעזר ולמגן **מִעֲשָׂרָה בְּנִים** מאילו היית יולדת עשרה בנים (מ"ד ע"פ ת"י): **ט וְתִקְּם תְּנָה אַחֲרֵי אֲכֹלָה** מעט **בְּשִׁלְהָ** [ט] להחיות הנפש (מ"ד) **וְאַחֲרֵי שְׁתָּה** [כי אכלה מעט לאחר שבעלה הפציר בה (ד"ק)] **וְעֲלֵי הַכֶּהֵן יֵשֵׁב** [י] על-הַכֶּסֶּא כי אותו היום מינוהו כה"ג על ישראל (רש"י), והוא יושב בעזרה **עַל סִמּוֹךְ לְמִזְוֹזֹת הַיְהוּדָה** (ד"ק): **י וְהִיא מֵרַת נֶפֶשׁ** [יא] בבואה להתפלל היתה נפשה מרה לה מאוד (מ"ד) והקב"ה שומע לנשברי לב **וְתִתְּפַלֵּל עַל** [לפני ת"י] **יְהוָה** [יב] שהתפללה בכוונה לה' לבדו (מלבי"ם) **וּבְכֹחַ תְּבַכְּהָ** ששערי דמעה לא ננעלו (רלב"ג): **יג וְהִלֵּךְ נָדָר וְהִתְאַמֵּר יְהוָה** אלהי **עֲבָאוֹת** [יג] [עליונים ותנאים (רש"י)] **אִם-רָאָה תְּרָאָה | בְּעֵינַי אֲמַתְךָ** [יד] בעיניו והצער של

עיונים והארות

לעולם הבא. והצבא של מטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ואינם חיים, ואיני יודעת מאי זו צבא אני, אם מצבא של מעלה אני לא אהא לא אוכלת ולא שותה ולא מולידה ולא מתה, אלא חיה לעולם, ואם מצבא של מטה אנכי אהא מולידה ואוכלת ושותה.

דבר אחר חנה היתה עולה לרגל וראתה כל ישראל, אמרה לפניו, רבוננו של עולם כל הצבאות הללו יש לך ואין לי אחד בהם. אמר ר' יהושע בן לוי אמר לה הקב"ה, חנה את הרבית בחיילותי, אף אני ארבה חיילותיך, דכתיב כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדבר אלקים להרים קרן, וכתיב ויתן האלקים להימן ארבעה עשר בנים ושלוש בנות (פסיקתא רבתא).

יד. אם ראה תראה בעני אמתך - אמר ר' אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה, אם ראה מוטב, ואם לאו תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ומשקה לי מי סוטה, חס ושלום שאתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר ונקתה ונזרעה זרע... דבר אחר אם ראה בצערי תראה בעיבורי תראה בלידתי.

ה' צבאות אם ראה תראה - אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה צבאות, עד שבאת חנה ואמרה לפניו רבוננו של עולם, מכל חיילות שבראת בעולמן קשה לפניך שתתן לי בן אחד. משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שעשה משתה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו, דחק ונכנס לפני המלך, אמר, מכל סעודה שעשית קשה לך ליתן לי פרוסה אחת (ברכות ל"א).

אם ראה תראה בעני אמתך, ולא תשכח את אמתך, ונתת לאמתך - א"ר יוסי בר חנינא שלש אמתות הללו למה, אמרה חנה לפני הקב"ה, רבוננו של עולם שלשה דבקי מיתה בראת באשה, ואמרי לה שלשה בדקי מיתה בראת באשה, ואלו הם חלה נדה והדלקת הנר, כלום עברתי על אחת מהן.

ונתת לאמתך זרע אנשים, מאי זרע אנשים, אמר רב גבר בגוברין, ושמואל אמר זרע שמשח שני אנשים, מאן אמון שאול ודוד, ר' יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים, ומאן אינון, משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, ורבנן אמרין זרע שהוא מובלע בין אנשים, לא ארון ולא גוף, לא אלם ולא חגר, לא אוכם ולא גיחור, לא חכים

ט. אחרי אכלה בשילה - דרש ר' יהודה איש כפר גבורייא מנין שאין פוסקין יינות לאשה, שנאמר ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה, שתה ולא שתת (כתובות ס"ה).

י. ועלי הכהן יושב - אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין ישיבה בעזרה, ולמי היתה ישיבה לכהן גדול, שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא, אם כן מהו ויבא המלך דוד וישב לפני ה', ישיב עצמו בתפלה.

ועלי הכהן יושב - מלמד שבאותו יום מינוהו כהן גדול (שוח"ט).

יא. והיא מרת נפש - שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, מנא הני מילי, אמר ר' אלעזר דאמר קרא והיא מרת נפש ותתפלל. וממאי דילמא שאני חנה דהוה לבה מרירא טובא, אלא אמר רבי יוסי בר חנינא מהכא, ואני ברוב חסדן אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך (ברכות ל"א).

ואמרו חז"ל (עין בספר "מעם לועז"): "והיא מרת נפש" - צערה היה לעצמה (כי צערה של אשה עקרה, אין אדם יכול לשער), ועליה נאמר (משלי יד, י): "לב יודע מרת נפשו". מובא בגמרא ברכות (לא): "אין עומדים להתפלל - לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים - אלא מתוך שמחה של מצוה". לפי זה אין חנה התפללה והיא מרת נפש, הרי זו עצבות? אלא הכתוב הדגיש "והיא מרת נפש" - לכן לא נענשה, כי היתה מרת נפש, ואין אדם נתפס על צערו, כמו שמצאנו באיוב (איוב מב, ז): "כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב" (ועם שגם איוב לא דבר נכונה, בכל זאת קראו ה' עבדי, ואמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז): "מכאן שאין אדם נתפס על צערו", כי כל מה שדבר היה בעבור קושי היסורין).

יב. ותתפלל על ה' - השליכה את כל יהבה (תקוותה) על ה', שלא היה לה כוח לשאת נטל מצוקתה. והאלשי"ך הקדוש פירש - שתפילתה היתה על כבוד שמים, שיהיה לה בן שיחנך את העם למצוות ולמעשים טובים, ואלקנה יוליד בן כזה ממנה ולא מאשה אחרת (מעם לועז).

יג. אמר רבי יהודה ברבי סימון, אמרה חנה לפני הקב"ה רבוננו של עולם, יש צבא למעלה יש צבא למטה, הצבא של מעלה לא אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים

וְזָכַרְתָּנִי וְלֹא-תִשְׁכַּח אֶת-אַמְתָּךְ וְנִתְתָּה לְאַמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים זרע צדיק וחשוב (רש"י) לשרת לפני ה' (מלבי"ם) וְנִתְתָּיו לַיהוָה כָּל-יְמֵי חַיָּיו שיתבודד ויעבוד את ה' (מ"ד) וּמִזְרָה וְתַעַר לֹא-יַעֲלֶה יַעֲבִיר עַל-רֵאשׁוֹ אלא יהיה נזיר כל ימי חייו (רד"ק): **יְבִיחָהּ כִּי הִרְבָּתָה לְהִתְפַּלֵּל לְפָנַי יְהוָה [טו] לִפְנֵי קוֹדֵשׁ הַקִּדְשִׁים (מלבי"ם) וְעָלִי שֹׁמֵר אֶת-פִּיָּהּ ממתין ומצפה לשמוע מדבריה (מ"ד) והמתין לה עד שגמרה את תפילתה (ת"י): יג אמנם וְחָנָה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל-לְבָבָהּ [טז] שהיתה מכוונת את לבה בתפילתה (רד"ק) וגם רַק שְׂפָתֶיהָ נִעֲוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע וַיַּחֲשֹׁבָה [חשב אותה (ת"י)] עָלַי לְשַׁכַּרְהָ לִפְנֵי שְׁלֵא** היו מתפללים בלחש (רש"י): **יִדְוִי אֲמָר אֵלֶיהָ עָלַי עַד-מָתִי תִשְׁתַּפְּרִין [יז] תתפללי כשאת שיכורה הרי שיכור אסור להתפלל ולשהות בבית המקדש, לכן הִסִּירִי אֶת-יַיִךְ מֵעַלְיָךְ ע"י שינה או עיסוק אחר (מ"ד) ואח"כ תבואי למקדש (מלבי"ם): טו וְתַעַן חָנָה וְהִיא מְדַבֶּרֶת לֹא אֲדַנִּי אינני שיכורה רק אִשָּׁה קָשָׁת-רוּחַ אֲנֹכִי [יה] רוחי קשה עלי מרוב צרתי (רד"ק) וַיִּזַּן וְשָׁכַר לֹא שָׁתִיתִי אלא מדעת באתי להתפלל כאן (מ"ד) וְאֶשְׁפָּךְ אֶת-נַפְשִׁי אמרתי את רצוני בתפילתי (מלבי"ם) לְפָנַי יְהוָה וְמָה לִּי לְהִרְיֹם קוֹל וְלֹא שְׁמִיעַ לְזוֹלַת (מ"ד): טז אֶל-תִּתֵּן אֵל תַּחֲשׁוּב אֶת-אַמְתָּךְ [שפחתך] לְפָנַי ה', כְּמוֹ בַת-בְּלִיעֵל [רשע - בלי עול של ה'] לְבֵא שִׁיכּוּרָה לְבֵית ה' (רד"ק) כִּי-מֵרֵב שִׁיחִי וְכַעֲסִי שצרתי מכעיסה אותי (רש"י) וְדַבַּרְתִּי עַד-הֵנָּה עַד עַכְשָׁיו (מ"ד): יז וַיַּעַן עָלַי**

עיונים והארות

ולא טפש (ברכות ל"א).
זרע אנשים - אנשים חכמים, כמא דאמר אנשים חכמים ונבונים, אנשים נביאים, וישארו שני אנשים במחנה, אנשים גדולים, והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, אמרו לחנה למה את שואלת אנשים חכמים ונבונים גדולים וצדיקים, אמרה להם שהם לשמו של הקב"ה.
ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו -תמן תניע נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי, שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו, נאמר בשמשון מורה, ונאמר בשמואל מורה. אמרו לו ר' יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם, דמתרגמיני ומרוות אינשא לא תהא עלוהי, אמר לו רבי נהוראי, והלא כבר נאמר איך אלך ושמע שאול והרגני, כבר היה עליו מורה של בשר ודם (ילק"ש).
טו. והיה כי הרבתה להתפלל - ר' חייא בשם ר' יוחנן ור' שמעון בן חלפתא בשם ר' מאיר, מכאן שכל המרבה בתפלה נענה, מיחלפא שיטתיה דר' לוי, דכתיב בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור, ר' אבא בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, חנה על ידי שרבתה בתפלה קיצרה ימיו של שמואל, שנאמר וישב שם עד עולם, עד עולמו של לוי, דכתיב ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה, והא אינון חמשה ותרתי, א"ר יוסי בר אבין שתיים שגמלתו (מדרש שמואל).
טז. וחנה היא מדברת על לבה - למה נשתתפו הנשים עם

הקטנים והעבדים לענין המצות, לפי שאין להם אלא לב אחד, שנאמר וחנה היא מדברת על לבה (ילמדנו)... אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא וחנה היא מדברת על לבה, על עסקי לבה, אמרה לפני הקב"ה, ריבונו של עולם. כלום בראת דבר אחד לבטלה, בראת עינים לראות... דדים הללו שבראת על לבי לא להניק בהם, תן לי בן להניק בהם. אמר רבי אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר ותתפלל על ה'.
אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבה, מכאן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתיה נעות, מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע, מכאן למתפלל שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכורה, מכאן שאסור לשכור להתפלל (ברכות ל"א).
יז. עד מתי תשתכרין - אמר רבי אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון לו שצריך להוכיחו (ילק"ש).
יה. לא אדוני - אמר עולא ואיתימא ר' יוסי בר חנינא, אמרה לו לא אתה אדון בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות, מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי. א"ר אלעזר מכאן לחושדים אותו בדבר ואין בו צריך להודיעו (ילק"ש).
אשה קשת רוח אנכי - כי צרתי מתקשה בי. רבי חגי בש"ר יצחק מאותם שקשים לקבל מתנותיהם אני, כגון שרה וחרותיה.

וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם [יט] **וְאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתְּנִן אֶת-שְׁלָתְךָ** ימלא ה' את בקשתך (ת"י) **אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ**: **יְיָ וְתֹאמַר תִּמְצָא שְׂפָחַתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ** אני מודה לך שמצאתי חן בעיניך לבקש רחמים עלי (מ"ד) **וְתִלְךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ** הלכה לה לביתה וקבלה אורח כנשים (רד"ק) **וְהִתְאָכַל וּפְנִיָּהּ** העצובות (ע"פ ת"י) **לֹא-הָיוּ-לָהּ עוֹד** [כ] כי בטחה בברכה (ע"פ רלב"ג): **יֵט וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֵי יְהוָה** שהלך בירושלים צריך להיפטר שנית א"נ באו להשתחוות על שנשמע תפילתם (מלבי"ם) **וַיָּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתֵם הַרְמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת-חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָה יְהוָה עִלָּה וּזְכוּנָה לְטוֹבָה לְפָנָיו** (מ"ד): **כַּיְהִי לְתַקְפּוֹת הַיָּמִים** [כא] כשהושלמו ימי ההריון (רד"ק, ועיין רש"י) מעת אשר הרתה חנה (מ"ד) **וְתִהְיֶה חַנָּה וְתִלְדַּ בֵּן וְתִקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמוֹאֵל כִּי אָמְרָה מִיְהוָה שָׁאַלְתִּיו** [שמואל אותיות שאול-מאל] (רד"ק): **כֹּא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל-בֵּיתוֹ לְזִבְחַ לַיהוָה אֶת-זִבְחַ הַיָּמִים** המועדים (ת"י) וי"מ הזבחים שרגיל לזבוח כל שנה (רד"ק) **וְאֶת-נְדָרָו גַּם הֵבִיא אֶת הַנְּדָרִים שֶׁנָּדַר מִשְׁךְ הַשָּׁנָה** (מ"ד): **כַּכִּי וְחַנָּה לֹא עָלְתָה בְּשָׁנָה הַהִיא כִּי-אָמְרָה לְאִשָּׁה לֹא אֵצָא מִבֵּיתִי** (מ"ד) **עַד יִגְמַל הַנְּעָר** שיושלמו ימי ההנקה דהם כ"ד חודשים (רד"ק), ואח"כ **וְהִבְאֵתִיו** אני לבית ה' **וְנִרְאָה וִירָאָה אֶת-פְּנֵי יְהוָה** להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער היולד (מ"ד) **וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד-עוֹלָם**: **כַּכִּי וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִשָּׁה עֲשֵׂי הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ** כפי רצונך (מ"ד) **וְחַפְצְךָ** (מ"ד) **שָׁבִי עַד-גְּמֻלְךָ אִתּוֹ** שנתיים ימים שאו את גומרת להניק אָךְ מתפלל אני שיקם יְהוָה **אֶת-דְּבָרָו** [כב] שיחיה הבן באופן שיתקיים מה שנדרה חנה (רלב"ג) וגם שה' יתן בלב הנער שיתבודד כל ימיו בעבודת ה' **וְתָשֶׁב הָאִשָּׁה וְתִינַק אֶת-בְּנָהּ עַד-גְּמֻלָּהּ אִתּוֹ** [שגמרה להניקו] בתום כ"ד חודש: **כַּד וְתַעֲלֶהּוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר גְּמֻלָּתוֹ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה** עם שלושה פרים לזבוח לה' **וַאִיפָּה** [ג' סאין] **אֶתֶת קָמַח לְמַנְחוֹת וְנִגְבַּל נָאֵד מֵלֶא יֵיִן** לנסך ע"ג המזבח **וְתִבְאָהּוּ** את הנער אל **בֵּית-יְהוָה** אשר ב'שָׁלוֹ [כג] **וְהַנְּעָר**

עיונים והארות

יט. ויען עלי ויאמר לך שלום - אר"א מכאן לחושד דבר בחברו ואין בו צריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו, שנאמר ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמ... לך שלום, שלמא מן דידי, שלמא מן ברייך. ואלקי ישראל יתן את שלתך כתיב, אמר לה הבן הזה שאת עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול בתורה (ילק"ש).

כ. ותלך האשה לדרכה - מהו לדרכה, שפרסה נדה. ופניה לא היו לה עוד, מלמד שהיו פניה דומות לקוף ונתרפאה (ילק"ש).

כא. ויהי לתקופת הימים - אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים, יולדת לשבעה יולדת למקוטעים, שנאמר ויהי לתקופת הימים, מיעוט תקופות שנים, מיעוט ימים שנים. בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה, מנלן, א"ר אלעזר אתיא וכירה זכירה פקידה פקידה (ר"ה י"א).

כב. ותבאיהו בית ה' שילה - שנו רבותינו, עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות... באו לשילה נאסרו הבמות

נֶעַר קָטָן וְרַךְ וּבִכּוֹר לֹא נִמְנָעָה מִלְּהִבְיָאוּ (ט"ד): **כֹּה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת-הַפֶּר** (הראשון ט"ד) **וַיָּבִיאוּ אֶת-הַנֶּעַר**
אֶל-עֲלִי להראות לו שנתקבלה תפילתו, ורבתינו דרשו שהורה הלכה לפניו (רש"י): **כֹּה וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי** מלא את
שאלתי וקח את הילד הזה ושים עיניך עליי [שיהיה תלמידך ולמדרש רבתינו שלא יענישהו מיתה (רש"י)] **הֲיִי נִפְשֶׁךָ אֲדֹנָי**
השבעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער, שהרי **אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְעֶבֶת** אשר עמדתי פה **עִמָּכָה בָּזָה** בהיותך גם אתה
יושב פה **לְהִתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה** (ט"ד): **כֹּז אֶל** [בעבור (רד"ק)] **הַנֶּעַר הַזֶּה הִתְפַּלְלָתִי** [כד] **וַיִּתֵּן**
יְהוָה לִי אֶת-שְׂאֵלָתִי אֲשֶׁר שְׂאֵלָתִי מֵעַמּוֹ: **כֹּה וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאֵלְתִּהוּ לִי יְהוָה**
בעת התפלה נדרתי שיהיה נתון להי, ולעבדו **כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה** כל זמן אשר יהיה בזה העולם **הוּא שְׂאוֹל**
לִי הִנֵּה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה שָׁם שמואל להודות **לִיְהוָה** [כה] **שִׁשִּׁם חֲלָקוּ מֵעוֹבְדֵי ה'** (ט"ד): (פ)
א וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה [נו] על בנה שיחיה ויהיה להי, וגם נתנה לו שבח והודאה **וַתֹּאמֶר עֲלֶיךָ** [שמח] **לְבִי בִיהוָה**

עיונים והארות

הכהנים (ויקרא א, ד), ובשחיטה כתוב: "ושחט את בן הבקר לפני ה'", מכאן אומרת הגמרא (יומא כז): מקבלה ואילך מצות כהונה (קבלת הזם) לימד על השחיטה שכשירה בזר (עיין בתורה תמימה, ויקרא א, ה). אמר לו עלי, יפה אמרת, אבל מורה הלכה בפני רבך אתה, וכל המורה הלכה בפני רבו - חייב מיתה. באה חנה וצעקה לפניו: "אני האשה הנצבת עמכה בזה". אמר לה: הניחי לי ואעניש אותך, ואתפלל לה' שיתן לך בן גדול ממנו. אמרה לו: "אל הנער הזה התפללתי". אף על פי שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה - זו בידי שמים, אלא מובא בספר "מעם לועז" אמר לה עלי: למה לך בן שהוא צפוי למיתה בידי שמים, אתפלל עליו שימות עכשיו ויהיה לך בן שיאריך ימים. (עיין מעם לועז).

כה. וישתחוו שם לה' - הגליות אינם מתכנסות אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', לא חזר אברהם אבינו מהר המוריה אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר ונשתחוה ונשובה אליכם, ישראל לא נגאלו אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר והשתחיתם מרחוק, חנה לא נפקדה אלא בזכות ההשתחואה, שנאמר וישתחוו שם לה' (ב"ר נ"ו).

נו. ותפלל חנה - מובא במדרש שמעוני (שמואל-א ב, פ): מכאן אנו למדים שהנשים חייבות בתפלה, שכן חנה היתה מתפללת שמונה עשרה ברכות: "רמה קרני בה' - מגן אברהם, ה' ממית ומחיה" - מחיה המתים. "אין קדוש כה' - האל הקדוש, כי אל דעות ה' - אתה חונן, ונכשלים אזרו חיל" - הרוצה בתשובה, "מוריד שאל ויעל" - המרובה לסלות, "שמחתי בישועתך" - גואל ישראל, "מקים מעפר דל" - רופא חולים, "שבעים בלחם" - מברך השנים, "רגלי חסידיו ישמור" - מקבץ נדחי ישראל, "ה' ידין אפסי ארץ" - אוהב צדקה ומשפט, "ורשעים בחושך ידמו" - מכניע זדים, "ויתן עוז למלכו" - בונה ירושלים, "וירם קרן משיחו" - את צמח דוד, "ואין צור כא-להינו" - שומע תפילה, "אל תדברו גבוהה" -

ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה, והיא היתה מנוחה... א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כתוב אחד אומר ותיבאהו בית ה' שילה, אלמא בית הוא, וכתוב אחד אומר ויטוש משכן שילה אהל שכן באדם, אלמא אהל הוא, הא כיצד, מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה (זבחים קי"ב).

כד. אל הנער הזה התפללתי - א"ר אלעזר מכאן ששמואל היה מורה הלכה בפני רבו, שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו את הנער אל עלי, אלא אייתו תורא לקורבנא, אמר להו עלי קרו כהן דליתי ולשחוט, חזינהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהנא למשחט, אמר להו מה לכו למהדר בתר כהנא, שחיטה כשרה בזר, אתיוה לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, ושחט את בן הבקר כתיב, והדר והקריבו בני אהרן הכהנים, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן על השחיטה שכשרה בזר, אמר ליה מימר שפיר קאמרת, אלא מי שהוא מורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, אתייא חנה וקא צווחת קמיה, אני האשה הנצבת עמכה בזה, אמר לה שבוק לי דאענישה ובעינא רחמי ויהבי לך ברא טבא מניה, אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי, וגם אנכי השאלתי לה'. באותה שעה נצנצה בה רוח הקודש, כל הימים ששמואל קיים שאול קיים. רבי שמואל בר רבי יצחק אמר בת ק"ל שנים היתה ונפקדה כשם שנפקדה יוכבד (ברכות ל"א).

אל הנער הזה התפללתי - אמרה חנה: התפילה שהתפללתי אז, היתה שאכן אזכה ללדת בן, וברוך ה' זכיתי ללדת בן. מובא במסכת ברכות לא: אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה בפני רבו היה כי עלי ביקש להביא כהן כדי לשחוט את הפר. אמר להם שמואל, הרי השחיטה כשירה בזר (גם במי שאינו כהן) אם כן למה אתם מחפשים אחר הכהן? הביאו את שמואל בפני עלי. שאל אותו עלי, מנין לך שהשחיטה כשירה בזר? אמר לו: האם כתוב בתורה, "ושחט הכהן, נאמר רק והקריבו

[בן] ליבי שהיה עצב, עכשיו שמח (רד"ק) **רַמָּה** גבהה **קַרְנֵי** לנגח בו אויבי ע"י ה' וז"ש **בִּיהוָה** [כה] **רָחַב פִּי**
עַל-אֹיְבֵי עד עתה הייתי שותקת ולא משיבה לאויבי, אך עתה הפה שלי נפתח, ואוכל להשיב אמרים (מ"ד) **כִּי שָׂמַחְתִּי**
בִּישׁוּעַתְּךָ שהושיעתני מצרתי ונתת לי בן (רד"ק): **אֵין-קָדוֹשׁ בִּיהוָה כִּי אֵין** בורא **בְּלִתְךָ** זולתך שראוי
להתפלל לו **וְאֵין צוֹר חֹזֵק בְּאַלְהֵינוּ** [נט] שהופך הטבעים כרצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת (רד"ק) [ומי מהנבראים
אשר ידמה קדושתו לקדושת הבורא (מ"ד)]: **אֶל-תִּרְבּוּ תִּדְבְּרוּ גְבוּהָהּ גְבוּהָהּ** דברי גסות וגאווה, אל **יֵצֵא**
עַתָּק דְּבָרִים קָשִׁים וְחֻזְקִים מִפִּיכֶם [ל] (מ"ד) **כִּי אֵל יְדֻעוֹת יְהוָה** [לא] יודע מה שבלבבכם (ולא) **וְלֹא** ולפניו

עיונים והארות

מלכותם, שאול ויהוא שנמשחו בפק לא נמשכה מלכותם (מגילה ד').

נט. אֵין קדוש כה' כי אין בלתיך - א"ר יהודה בר מנסיא אל תקרי בלתיך, אלא בלתיך, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשיו מבלין אותו, אבל הקב"ה מבלה את מעשיו, ואין צור כאלקינו, א"ר יהודה בן מנסיא אין צייר כאלקינו, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל לתוכה רוח ונשמה קרבים ובני מעים. מדת בשר ודם אינו יכול לצור צורה במים, אבל מי שאמור והיה העולם צר צורה במים, שנאמר ישרצו המים... בשר ודם צר צורה אבל צורתו אינה עושה צורה, אבל הקב"ה צר צורה וצורתו עושה צורה, וצר את האשה והיא יולדת (מגילה י"ד ומכילתא).

ל. אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה - אמרה חנה, אל תדברו נגדי גבוהה גבוהה שהייתי עקרה, ואל יצא עתק מפיכם על כך, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, והוא הנותן בנים לעקרות וממית בני היולדות. ועוד, ואל יצא עתק מפיכם - היינו דברים מיותרים, כמו (איוב כא, ז): "מדוע רשעים יחיו, עתקו גם גברו חיל", אל תצערו איש את אחיו בדברים מיותרים, שאם תראו אדם עני - לא תהיו מוונים לו עוניו, אם תראו אדם חלש אל תהיו מבזים אותו. וכן אם תראו אשה בלא בנים, אל תכנו אותה עקרה, וכן אם תראו אדם שאין שעתו עומדת לו (אין לו הצלחה) אל תבזו אותו, וכל שהוא שרוי בצרה, אל יתייאש מתוך הצרה, כי אל דעות ה', והוא יודע מי הוא הראוי להשפילו (מעם לוועז).

אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם - ר' יהושע אומר הפה שאמור וגם את ישראל לא אשלח, הוא הפה שאמור אנכי אשלח אתכם, הפה שאמור מי ה' אשר אשמע בקולו, הוא הפה שאמור ה' הצדיק.

כי אל דעות ה' - האדם אינו יכול לבוא בעלילה (אשמת שקר, כמו (דברים כב, יד): "ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע") על חבירו, כי כמו שזה מתחכם להתעולל - כן גם זה מתחכם להינצל, אבל ה' יתברך הוא "אל דעות ומשיב חכמים אחור", ולזה "ולו נתכנו עלילות" - ולא לזולתו, ולזה אמר (בפסוק ד'): "קשת גבורים חתיים".

לא. כי אל דעות ה' - אמר רבי: תמה אני היאך בטלו ברכת "חונן הדעת" בשבת, שאם אין באדם דעת, היאך הוא מתפלל? אמר רבי פינחס: גדולה היא הדעת שהיא ממוצעת

שאותך לבד ביראה (נעבוד), "יצא עתק מפיכם" - הטוב שמך ולך נאה להודות, "ויתן עוז למלכו" - עושה השלום, הרי שמונה עשרה ברכות שהתפללה.

נו. עלץ לבי בה' - לבי שהיה עצב, עתה עלץ ושמח, וקרני שהייתה שפלה שלא היה לי במה להרים ראש לפני צרתי - עתה רמה (גבהה) קרני בה'. התוקף יקרא קרן, לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה, גם הקרניים תוקף החייה (הבהמה) ככתוב (דברים לג, יז): "וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינגח", והוא באדם דרך משל, וכאילו אמרה רם ראשי, ככתוב (תהלים כז, ו): "ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי", וכל זה בה' שהיה בעזרי (רד"ק).

עלץ לבי בה' - אמרה חנה: לאברהם נתת בן למאה שנה ושרה בת תשעים, לכן עלץ לבי שגם לי נתת בן לאחר שהייתי עקרה כמו שרה. ויש רמז בזה שאמרה חנה "עלץ לבי" - כי בשעה שאדם מתפלל או לומד תורה צריך שיהיה בשמחה, כמו שנאמר(תהלים ק, ב): "עבדו את ה' בשמחה", וכן אמרו חז"ל: כאשר תעמוד להתפלל - יהיה לבך עלץ שמח, שאתה עובד א-להים, שאין כיוצא בו, וזהו שנאמר: "ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'. אמר רבי ירמיה בן אלעזר, גדול כוחם של צדיקים, שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקדוש ברוך הוא, אלא בחצי שם, שנאמר (תהלים קג, ו): "כל הנשמה תהלל יה הללויה", אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר (תהלים לג, א): "וננו צדיקים בה' (י-ו-ה), וגם כאן "עלץ לבי בה'" (ילקוט שמעוני).

עלץ לבי בה' - ע' שבעים, ל' שלשים, צ' תשעים, הרי ק"צ, אמרה לאברהם נתת בן למאה שנה, ולשרה לתשעים, לכך עלץ לבי. א"ר ירמיה בן אלעזר גדול כוחן של צדיקים שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקב"ה אלא בחצי שם, שנאמר כל הנשמה תהלל י-ה הללויה, אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר רננו צדיקים בה', עלץ לבי בה' (אגדת שמואל).

כח. רמה קרני בה' - עשר קרנות הם, קרנו של אברהם, כרם היה לידידי בקרן בן שמן... וקרנו של משיח, וירם קרן משיחו, וכולם היו נתונות בראשן של ישראל, וכיון שחטאו ניטלו מהם ונתנו לעובדי אלילים, דכתיב ועל קרניא עשר די ברישיה, הדא הוא דכתיב גדע בחרי אף כל קרן ישראל, למחר כשעושין ישראל תשובה קרנו של חי העולמים גודע את כולם, הדא הוא דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. **רמה** קרני - ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה

נְתַפְנוּ נַמְנִים עֲלֵי לֹת כל מעשה הבריות (רש"י): ד כך אמנותו של הקב"ה מתייש את הגבורים ומחזק את החלשים משיבוע את הרעבים ומרעיב את השבעים (רש"י) וז"ש **קִישֵׁת** של **גְּבֻרִים חֲתָיִם** [נשברים] על ידי ה', כי הגבורים כאין נגדו **וְנִכְשָׁלִים** והחלשים **אָזְרוּ חֵיל** חגרו כח וגבורה (ע"פ מ"צ): ה אלה שהיו **שְׁבָעִים** ירדו מנכסיהם ונהיו עניים, עד כדי **בְּלָחֶם** שבעבור פת להם **נִשְׁפְּרוּ** [לב] השכירו את עצמם ו**רַעֲבִים** שהיו משכירים עצמם בעבור רעבון **חֲרָלוּ** מנעו עצמם מלהשכיר עצמם, **עַד** ובעוד ש**עֵקְרָה** [חנה] ילדה **שְׁבַעָה** בנים **וְרַבַּת בָּנִים** [פנינה] נעשית **אִמָּלָה** היתה קוברת בניה (רש"י): ו **יְהוֹה מִמִּית** בני רבת הבנים **וּמַחִיהָ** בני העקרה, ובוזה **מוֹרִיד** את בת רבת הבנים ל**שְׂאוֹל** לעומק הצרה **וַיַּעַל** [לג] העקרה שתביא בנים (מ"ה): ז **יְהוֹה מוֹרִישׁ** את העשירים ו**מַעֲשִׂיר** את העניים **מִשְׁפִּיל** את הגבורים המושלים בגבורתם **אֶף-מְרוֹמָם** [לד] את העניים החלשים (מלבי"ם): ח **מִקִּים מַעְפָּר דָּל** [לה] מי שהיה דל ונבזה ומושפל עד עפר הקים ורומם אותו, וכפל דבריו ואמר **מֵאֲשַׁפֵּת** שגם אדם שהיה נחשב כאשפה **יִרְיִם**

עיונים והארות

הקהל" - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אומר הכתוב: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שהיתה עדתו של קורח שוקעת ויורדת, עד שהתפללה עליהם חנה ואמרה: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שקרח חלק על משה מפני שראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, היינו שמואל שהוא שקול כנגד משה ואהרן. ואמר: בזכותו אני נמלט. ולא ראה יפה, כי בניו עשו תשובה ומהם יצא שמואל, ולכן אחר אשר ילדה חנה את שמואל - התפללה עליהם, שהיה קשה בעיניה שיהיה שמואל הגורם שלא יהיה להם חלק בעולם הבא. ועוד - שמואל תיקן מה שהם קלקלו, הם החטיאו את הרבים ושמואל תיקן הרבים (עיין באורך מעם לועז).

ה' ממית ומחיה - שנו רבותינו עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא. ר' אליעזר אומר עליהם הכתוב אומר ה' ממית ומחיה. ריב"ל בש"ר אומר כך היתה עדתו של קרח משוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם, שנאמר ה' ממית ומחיה (סנהדרין ק"ט).

לד. ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם - באף שהוא מביא על זה, הוא מרומם את זה. תדע לך כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים בידם, מה כתיב, וישבו בני ישראל את נשי מדין, ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, וכן הוא אומר כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים נעשה עשיר, כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תנחומא).

לה. **מִקִּים** מעפר דל - זה יוסף, מאשפות ירים אביון, וישלח פרעה ויקרא את יוסף, להושיב עם נדיבים ויוסף הוא השליט. דבר אחר מקים מעפר דל זה דניאל, מאשפות ירים אביון והוסק דניאל מן גובא, להושיב עם נדיבים ואכריזו עלוהי דליהו שליט תלתא במלכותא. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם רואה אדם עומד יפה ועשיר הוא מעמידו ומסיעו, ושהוא רואה לאדם שהוא נופל שוב הוא מפילו, אבל הקב"ה אינו כן, אם הוא רואה אדם שמתגאה הוא מפילו,

בין שתי אזכרות ככתוב (משלי ב, ה): "אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא", ואומר: "כי אל דעות ה'". אמר רבי אלעזר: גדולה דעה שהיא שקולה כנגד בית המקדש, ככתוב (שמות טז, יז): "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידך". ואמרו (ברכות לג.): "כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו", והטעם נאמר (ישעיה כז, יא): "כי לא עם בינות הוא, על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו" (מדרש שמואל).

כי א-ל דעות ה' - א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי שמות, שנאמר כי א-ל דעות ה', א"ר גדול מקדש שנתן בין שתי שמות, שנאמר פעלת ה' מקדש ה', מתקיף לה רב אדא קרטיגנאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי שמות, שנאמר א-ל נקמות ה', אמר ליה אין למילתיה מיהת גדולה היא... וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, שזה נתן בין שתי שמות וזה נתן בין שתי שמות, ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר ובדעת חדרים ימלאו (ברכות ל"ג, סנהדרין צ"ב).

לב. שבעים בלחם נשכרו - זו לאה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה בבנים. עד עקרה ילדה שבעה זו לאה, ורבת בנים אומללה, זו רחל שהיתה ראויה להעמיד ממנה רובן של בנים אומללה, ומי עשה כן, ה' ממית ומחיה. דבר אחר פנינה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו, חנה שהיתה רעבה בבנים חדלה (ב"ר מ"ב).

לג. ה' ממית ומחיה - אם רבת בנים אומללה, הרי זה מאת ה' שהוא הממית וגם מחיה את השבעה שילדה העקרה (אומר הרד"ק שמספר שבעה אינו דוקא שבעה במספר, אלא כך דרך הכתוב, כאשר ירצה לומר רבים - אומר שבעה, כמו "אומללה יולדת השבעה", וכן (ויקרא כו, כא): "ויספתי עליכם מכה, שבע כחטאתיכם". וכן (משלי כד, יז): "שבע יפול צדיק וקם") - מכאן רמזה להשאר הנפש, שאחרי שהקב"ה ממית - הוא מחיה.

ואמרו חז"ל (מעם לועז משם הירושלמי סנהדרין פרק י, א): עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר טז, לג): "ותכס הארץ עליהם" - בעולם הזה, ויאבדו מתוך

אָבִיוֹן מגביהו עד **לְהוֹשִׁיב** אותו **עַם-נְדִיבִים** שרים חשובים **וְכִפָּא כְבוֹד יִנְחֵלֶם** מנחיל אותם מלכות ושררה **כִּי לִיהוָה מְצַקִּי** יסודות שעליו הושתת ה**אָרֶץ** [לז] **וַיִּשֶׁת וַיִּשְׁתַּת עֲלֵיהֶם תַּבַּל** מקום הישוב ובידו לעשות בעולמו כרצונו (מ"ד): ט אולם הכל במשפט כי **רַגְלֵי** (חסידו) **חֲסִידָיו יִשְׁמְרוּ** מלכד [שלא ינגפו (רד"ק)] **וְרִשְׁעִים בְּחֻשָּׁן יִדְמֻוּ** יכרתו בחשיכת הצרות בעת שנתמלא סאתם (מ"ד) **כִּי-לֹא בְכַח יִגְבֵּר-אִישׁ** [לז] גבורת כל אדם לא בכוחו שלו אלא הכל בכוחו יתברך (רד"ק): י מוסיפה חנה ומבקשת: **יְהוָה יַחַתּוּ יְהוּ נְשִׁבְרִים (מְרִיבֹו) מְרִיבֵיו** אנשי מלחמתו של בני שמואל **(עלו) עָלָיו** בעבור בני **בְּשָׁמַיִם יִרְעֵם** על הפלישתים תעשה רַעַם גדול להבהיל אותם **יְהוָה** בבקשה תן חכמה בלב בני **שִׁדְוֹן וַיִּשְׁפּוּט אֶת כָּל הַנְּמַצִּאִים בְּאִפְסֵי-אֶרֶץ** [קצוות הארץ] **וַיִּהְיֶה ה' עִז וַתַּעֲצוּמוֹת לְמַלְכּוֹ** למלך שימליך בני והוא שאול שינצח את אויבי ישראל **וַיִּרְם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ** [לה] ומבקשת גם שה' ירים ויגדיל את קרנו של דוד שנמשה בשמן המשחה ע"י בנה שמואל אף שלא הומלך על ידו, והתפללה חנה שירום קרן ממשלתו לו ולזרעו אחריו (רלב"ג ומ"ד):

עיונים והארות

הקב"ה היום והיה עשו עומד בחושך. **דבר** אחר רגלי חסידיו ישמור זה יוסף, ורשעים בחשך ידמו זו אשתו של פוטיפר. כי לא בכח יגבר איש, דתנינן איזהו גבור הכובש את יצרו (ילק"ש). **לח.** ה' יחתו מריביו - מריבו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אם חד הוא יפול, ואם תרין אינון יפלו. עליו בשמים ירעם, עלו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי ומורידם. ה' ידִין אפסי ארץ, אמר רבי אבא בר כהנא אלִין עובדי אלילים דסובריהון פסיק מן ברייהון... **וירם** קרן - אותם עשר קרנות שגדען צדיקו של עולם, שנאמר וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, אימתי הקב"ה מחזירן, כשירומם קרנו של משיח, שנאמר וירם קרן משיחו (ילק"ש).

שנאמר כי יום לה' צב-אות על כל גאה ורם, ואם רואה אדם שנפל עד שאול תחתית הוא מעמידו, שנאמר מקים מעפר דל (ילמדנו). **לו.** כי לה' מצוקי ארץ - אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראה הקב"ה שהצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד מתקיים העולם, שנאמר וצדיק יסוד עולם (יומא ל"ח). **לז.** אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר רגלי חסידיו ישמור. רגלי חסידיו ישמור, זה אברהם כשרדף אחרי המלכים, ורשעים בחשך ידמו, אלו המלכים שהרג בחשך, שנאמר ויחלק עליהם לילה. דבר אחר רגלי חסידיו ישמור זה יעקב, שנאמר הנה אנכי עמך ושמרתך, ורשעים בחשך ידמו זה עשו ואלופיו שרדפו אחר יעקב בעשר שעות, והשקיע

הפטרת יום ב' דר"ה

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על הבן היקר אפרים שהם עם ישראל שה' ירחם עליהם, ויזכור אותם לטובה, וזה מעין ראש השנה שתוקעים בשופר, שה' יזכור אותנו לטובה.

תוכן ההפטרה

ה' אומר שישאל מצאו חן בעיניו במדבר, ולכן הלך לפניו בדרך כדי להביאם למנוחה ולנחלה, ואהבתו אליהם היתה מזמן קדמון, וגם עתה שיצאו לגלות לא יעזבם, אלא יבנה להם את הבית השלישי שישאר קיים לעד.

וכן יטעו כרמים בשומרון והברכה תשרה בענבים שיתרבו מאד, עד שלא יוכלו להעלותם לירושלים בשנה הרביעית, אלא יפדו אותם ואת הכסף יעלו לירושלים, שמחה וצהלה ישררו בארץ ישראל, עם ישראל יחזרו בתשובה, ויהיה קבוץ גלויות גדול, הברכה תשרה בדגן בתירוש וביצהר, אבלם של ישראל יהפוך אותו ה' לששון ולשמחה, ובניה של רחל יזכו לשוב לארצם, ובוזה היא תנוחם.

וכשישובו בתשובה, הם יתחרטו ויכלמו מעוונותיהם, ואז ה' ירחם עליהם ויזכור אותם לטובה, וישיבם לארצם בששון ובשמחה.

ירמיה פרק ל"א פסוק א' - י"ט.

כֹּה אָמַר יְהוָה עם ישראל **מָצָא חֵן** בעת שהלכו אחרי **בַּמִּדְבָּר** כי הם היו **עִם שְׂרִידֵי** שנשארו מִן הַקָּרֵב מצרים, והעמלקי והכנעני **הָלֹךְ** האל הלך לפניו בדרך **לְהַרְגִיעוֹ** להביאם לארץ מרגוע שישבו שם **יִשְׂרָאֵל** בשקט ושלום (רש"י ומ"ד): ב אומרת כנסת ישראל בגלות, אמת הוא זה כי **יִמְרְחֹק** לפני זמן רחוק **יְהוָה נִרְאָה לִי** אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות, וענה להם האל לא היתה אהבתי אליך לפי שעה אלא **וְאֶהְבֶּת עוֹלָם אֶהְבֶּתִיךָ** מזמן קדמון **עַל-בֶּן מִשְׁכְּתֵיךָ** משכתי לך **הַסֵּד** ונראתי לך בכבודי על הר סיני להיות אהבתי לך לעולם (רד"ק): ג היו לך ב' בתי מקדש ונחרבו כי נבנו ע"י בני אדם, אבל **עוֹד** אני בעצמי **אֶבְנֶךָ** בנין בית שלישי **וְנִבְנִית** ותשאר בנויה עד עולם (רש"י) **בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל** עדת ישראל החביבים עלי כבתולה החביבה על החתן **עוֹד תִּנְעָדֵי** תקשטי **תִּפְיֶךָ** [כלי הניגון שלך] ליפותם בכל מיני פאר **וַיִּצְאֵת בְּמַחֹל** בריקוד **מִשְׁחָקִים** של שמחה (מ"ד): ד אם כי עתה הרי שומרון שוממין **עוֹד תִּטְעֵי** את ה**כְּרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרֶן נִטְעוּ** ינטעו **נִטְעִים** ולא יקח אותן האויב (מ"ד) **וְחִלְלִי** יפדו בכסף את פרים (רש"י), כי מגודל הריבוי לא יוכלו להביאם לירושלים (מ"ד): ה **כִּי יֵשׁ-יּוֹם** מוכן שעתיד לבא (רד"ק) **קָרָאוּ** שיכריזו בקול **נִצְרִים** שומרים [ששמרו את התורה"ק] וצופים (רש"י) העומדים **בְּהָר אֶפְרַיִם קוֹמוּ וְנַעֲלָה צִיּוֹן** אל-**יְהוָה אֱלֹהֵינוּ** כי באה הגאולה וחזרה השכינה למקומה לציין (מ"ד): ו **כִּי-כֹה** אָמַר יְהוָה ליעקב היינו לעם ישראל **רָנֹו** בקול **לְיַעֲקֹב** בית יעקב ב **שְׂמֵחָה** על תחלת הגאולה (רד"ק) **וַיִּצְהָלוּ** השמיעו קול גדול (מ"ד) **בְּרֹאשׁ הַגּוֹזִים** במקומות הגבוהים (רש"י) לעיני כל העמים (ת"י) **הַשְּׂמִיעוּ** את הבשורה ו**חִלְלִי** את ה' יתברך (רד"ק)

וַאמְרוּ הוֹשִׁעַ יְהוָה אֶת-עַמּוֹךְ הַצְדִּיקִים אֶת שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם רוצים תְּשׁוּעָה אַמִּיתִית (מלבי"ם): ז כי הִנְנִי מְבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן אֲשֶׁר הִגְלוּ לָשֵׁם לְבָבֶל וְקִבְּצֵתִים את עשרת השבטים מֵיִרְכַּתִּי [סוף] הָאֶרֶץ שִׁגְלוּ לְקִצּוֹת הָאֶרֶץ (מצודות). כל כך ילכו בנחת שאפילו בָּם אתם ילך גם עוֹר וּפְסִחַ [וחיגר] הָרָה וְיִלְדֵת יַחַדוּ [א] כי ילכו בנחת (רד"ק) קַחֲלֵךְ גְּדוֹל כּוֹלֵם (מ"ד) יִשׁוּבוּ הִנְחָה: ח ע"י תשובה ותפילה יזכו לגאולה (רש"י) וי"ש בְּבָכִי יָבִאוּ וְבַתְּחִנוּנִים אוֹבִילֵם הִבִּיאֵם (מ"ד) ואנהיגם לארצם אוֹלֵיכֶם אֵל עַל שְׂפַת נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָמַעַן לֹא יִכְשְׁלוּ בָהּ כִּי-הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאַרְחָם עֲלֵיהֶם וְאַפְרִים בְּכָרִי הוּא חֲבִיב עָלַי כֶּבֶן בְּכוֹרִי (מצודות): ט שִׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ מַה שִׁתְּשַׁמְעוּ בְּאֵיִם מְפֹרָחִים בָּאֵים הַרְחֻקִים (מ"ד) וַאמְרוּ מִזֶּרֶה מִי שְׁפִיזָה וְהִגִּידָה אֵת יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ (רד"ק) וְשִׁמְרוּ וְיִשְׁמֹר אוֹתוֹ כְּרַעְיָה הַשּׂוֹמֵר אֶת עֲדָרוֹ הַפְּרָטִי (ע"פ מלבי"ם): י כִּי-פָדָה יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב יִצֵּל אוֹתוֹ מִצַּד הַרְחָמִים וְיִגְאָלוּ מִצַּד הַקּוֹרְבָה מִיַּד חֹזֶק מַמְנּוֹ שֶׁהִגְוָל יִמְסוֹר נַפְשׁוֹ בַּעַד קְרוּבוֹ וְיִלָּחֵם בַּעֲדוֹ, לֹא כֵן הַפּוֹדָה שִׁיתֵן רַק מִמּוֹן פְּדִיּוֹן נַפְשׁוֹ (מלבי"ם): יא וְבָאוּ וְרִנְנוּ וְיִשְׁמַחוּ בַּבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ הַבְּנוּי (ת"י) בְּמָרוֹם בְּהַר צִיּוֹן שֶׁהוּא רֵם וְנִשְׂאָ (מ"ד) וְיִנְהָרוּ וְיִנְהָרוּ כִּנְהַר (רש"י), לְבוֹא אֵל-טוֹב יְהוָה לְקַבֵּל טוֹבָה מְרֻבָּה, וּמִפְרֵשׁ בְּמָה הַטּוֹבָה עַל-דָּגְוֹן תְּבוּאָה וְעַל-תִּירְשׁ יִין וְעַל-יִצְהָר שְׂמֵן וְעַל-בְּנֵי-צֹאֵן וּבָקָר וְהִיָּתָה נַפְשָׁם שְׁבַעַה מְרֻב טוֹבָה (מ"ד) כְּגֹן רָוָה וְלֹא-יִוָּסְפוּ לְדָאֲבָה לְהִיּוֹת עַצְבִּים וְדוּאָגִים (רד"ק) עוֹד: יב אִזּוֹ תִּשְׂמַח כֹּל (רד"ק) בְּתוֹלָה בְּמַחֲוֹל בְּרֻקוֹד שֶׁל שְׂמֻחָה (מ"ז) וּבַחֲרִים וּזְקָנִים יַחַדוּ וְהַפְּכֹתִי אֶהְפֹּךְ אַבְלָם שֶׁהִיָּה לְהֵם מָאוּ (מ"ד) לְשִׁשׁוֹן שְׂמֻחָה חִיצוֹנִית בְּמַלְבוּשִׁים יָפִים וְכו', וְנַחֲמֹתִים עַל הַצַּרּוֹת שֶׁסָּבְלוּ בַּעֲבַר וְשִׂמְחֹתִים שְׂמַחַת הַלֵּב יוֹתֵר מִיִּגּוֹנָם (מלבי"ם) עַרְךְ הַשְׂמֻחָה יִהְיֶה יוֹתֵר מֵעַרְךְ הַיִּגּוֹן שֶׁהִיָּה לְהֵם (מ"ד): יג וְרוּיֹתִי אֲשַׁבֵּעַ אֶת נַפְשׁ הַפְּהֻנִים דְּרִשָׁן שׂוֹמְן הַקְּרֻבָּנוֹת כִּיּוֹן שִׁיחֵיו הַרְבֵּה קְרֻבָּנוֹת (רד"ק) וְעַמִּי אֶת-טוֹבִי הַטּוֹב הַבָּא מִמֶּנִּי (מ"ד) יִשְׁפְּעוּ נְאֻם-יְהוָה: יד כֹּה | אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה בְּשֵׁמִי מְרוֹם נִשְׁמָע נְהִי [קול יללה] בְּכִי תִמְרוּרִים בְּכִי מַר, וְהוּא הַקּוֹל שֶׁל רַחֵל אֲמַנּוּ שֶׁמְבַכָּה עַל-בְּנֵיהָ [כ] מֵאֲנָה מִמְּאֲנַת לְהִנָּחֵם לְקַבֵּל תַּחֲנוּמִים עַל-בְּנֵיהָ כִּי אֵינְנָה [ג] שְׂאִין מִי שֶׁנִּשְׂאָר בָּאֶרֶץ

עֲזוּנִים וְהַאֲזוּרָה

לשם בנה, שנאמר אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף, ולא לשם בנה אלא לשם בן בנה, שנאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים (ב"א ע"א).

רחל מבכה על בניה - מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס, נכנסה רחל אמרה לפניו, רבנו של עולם רחמי מי מרובים, רחמיך או רחמי בשר ודם, הוי אומר רחמיך מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב

א. הרה ויולדת יחדו - (ילק"ש) יתב רבן שמעון בן גמליאל ודרש עתידה אשה שתתעבר ותלד בכל יום, שנאמר הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו אותו תלמיד, אמר אין כל חדש תחת השמש, אמר לו בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק ואחוי ליה תרנגולא (שבת ל"ה).

ב. רחל מבכה על בניה - א"ר יצחק לפי שהדברים אמורים ברחל, דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל, לפיכך נקראו ישראל על שמה, שנאמר רחל מבכה על בניה, ולא לשמה אלא

כי כולם גלו (מצודות): טו פֶּה | אָמַר יְהוָה מִנְעֵי קוֹלְךָ מִפְּכֵי וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה [ה]
 פִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלָתְךָ לַפְעוּלוֹת בְּנִיךְ שֶׁסָּבְלוּ הַגְּלוּת וְלֹא שָׁכַחוּ אוֹתִי (רד"ק) נָאִם-יְהוָה וּבְגִמּוּל זֶה (מ"ד) וְשָׁבוּ
 מֵאֶרֶץ אוֹיֵב לְאֶרֶצָם: טז וַיֵּשׁ-תִּקְוָה יֵשׁ לְךָ מְקוֹם לְקוֹוֹת וּלְצַפּוֹת (מ"ד) לְאַחֲרֵיתֶךָ לְאַחֲרֵית טוֹבָה לְבָנִיךְ (רד"ק)
 נָאִם-יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים שֶׁל הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יֵשׁוּבוּ (מלבי"ם) לְגִבּוֹלָם: יז ה' אוֹמֵר שְׁמוֹעַ
 שְׁמִיעָתִי שְׂאֵפְרָיִם מַלְכוּת עֶשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים (מ"ד) מִתְנַזֵּר [בּוֹכָה וְנוֹהֵם] וְאוֹמֵר הִנֵּה יִסְרְתֵנִי בִּיסוּרִין וְאֶסְרֶה
 וְהִתִּירֵתִי דִּהְיִינוּ קִיבְלָתִי הַמוֹסֵר כְּעֵגֶל לֹא לְמֹד לְמִשׁוּךְ בְּעוֹל עַד שֶׁמְכִין אוֹתוֹ וּמְרַגְלִין אוֹתוֹ, כֵּךְ אֲנִי סָבְלָתִי יִיסוּרְךָ וְלִמְדָתִי
 לְשׁוּב אֵלַיךְ, וְלִכֵּן אֲבַקֵּשׁ יְהוָה וְאֶשׁוּבָה כְּלוֹמֵר קִבְלָנִי בְּתִשׁוּבָה (רד"ק), וַיִּמַּם אֶתְּךָ תְּעוֹדֵר אֶת לְבִי לְשׁוּב אֵלַיךְ וְכֵן אֶעֱשֶׂה
 וְאֶשׁוּב אֵלַיךְ (מ"ד) כִּי אֶתְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי: יח כִּי-אַחֲרֵי שׁוּבִי אֵלַיךְ שָׁחַזְרָתִי בְּתִשׁוּבָה נִחְמָתִי
 הַתַּחֲרַטְתִּי עַל מַעֲשֵׂי הָרַעִים וְאַחֲרֵי הַנְּדָעִי שְׁוֹדַעְתִּי בְּעַצְמִי שְׁלֹא עֲשִׂיתִי טוֹב סָפְקָתִי בְיָדֵי עַל-יָרֵךְ כְּדָרְךָ
 הַמִּתְחַרֵּט לְאוֹת צַעַר בְּשָׂתִי בְּעַצְמִי וְגַם-נִכְלָמָתִי הַתְּבִיִּישְׁתִּי בְּמַעֲשֵׂי הָרַעִים כִּי נִשְׂאָתִי נַעֲנַשְׁתִּי וְלִקְיָתִי עַל

עיונים והארות

הפרק האחרון בחייה, בלידתה את בנימין, שכלל שידעה שהנה עוד בן לה, היתה שמחתה מעורבת תוגה וצער עמוק.

ובלל הוא, חוק שמימי, שבדבר ובענין הרוחני שבו עוסק האדם בהיותו בעולם הזה - הוא הענין שבו הוא עוסק גם שם בעולם הבא. במצוה שבה עסק והצטיין בעולם הזה, באותה המצוה ובאותו הענין, הקנוי ומושרש בגופו ובנשמתו - הוא מרחף ושרוי בעולם הבא. המידה הטובה שבה הוא מתקשר בעולם הזה, היא נשארת דבוקה וחרותה בו גם שם בעולם הבא, הוא מתעסק שם בזה, מייחדים לו שם בשמים מקום מיוחד, פלטרין נפרד, שבו יתעסק במדתו ובחכמתו שהתנהג בזה העולם.

ענין הבכיה, שבא מתוך טוהר הנשמה העליונה, היא מדה וסגולה עילאית. נמשכת אתו בעולם הבא.

רחל שהיתה בוכה כל ימיה וגדלה בתוך דמעות, קבעו אותה בשמים ויעדו אותה לתפקיד זה של בכיה, כי יבוא יום שישראל יצטרכו למליצים טובים, לבעלי בכי ומקוננים ומעוררים, ומן השמים רמזו שרחל היא מלומדת במקצוע זה, ובעולם העליון זימנוה לתפקיד זה, ולכן קבר יעקב את רחל בדרך אפרת, כי צפה שהגלויות עתידות לעבור שם, לפיכך קבר אותה שם, כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים (קול צופיך ח"ב).

ד. כתב מהר"ר יעקב צמח זצ"ל, כי ראשי תיבות של תיבת "מנע" יוצא מקבץ נדחי עמו ישראל. ואפשר להוסיף ולרמוז כי סופי תיבות של מקבץ נדחי עמו ישראל יוצא מאה שלושים ושש, שהוא בגימטריה "קול", לרמז לנו שבזכות התורה תהיה הגאולה, והוא רמז בפסוק מנעי קולך וכו', שיהיה "מנעי" שהוא ראשי תיבות "מקבץ נדחי עמו ישראל" על ידי "קולך" שהוא קול התורה (צוארי של).

את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי, ולא די ששתקתי, אלא שמסרתי לה סימנים, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם. אמר לה יפה לימדת סגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך.

ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל הולכים בגולה, על כן אמר רחל מבכה על בניה, ודרשו זה על פסוק "ותקבר בדרך אפרתה", ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקדש שהגלויות עתידות לעבור דרך שם, לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הדא הוא זכתיב קול ברמה נשמע וגו', ויונתן תרגם הפסוק כן, כדנן אמר ה' קלא ברום עלמא וגו'. בכי תמרורים - שבוכה במרירות לב על דרך אמרר בבכי, ובוכה אליך במר נפש. רחל מבכה - יבא הפעול מפעל הדגוש לרוב הבכי.

ג. הזוהר הקדוש (פרשת ויחי) מקשה, והרי בני רחל היו יוסף ובנימין ולא יותר, וללאה היו ששה שבטים, ואם כן מדוע בכתה רחל ולא לאה?

ויש לומר, שרחל היתה בוכה כל ימי חייה, כי מיד כשנישאה ולא ילדה, פחדה שמא תינשא לעשו, לאחר שלא הגדולה נשואה ליעקב וילדה לו בנים, והפחד שהיה ללאה עבר לרחל שלא תפול ותנשא לעשו, כי בנוסף על הצער והעלבון הזה שגרם לה להוריד דמעות, הנה כפול הצער והעלבון שהיא חשוכת בנים, שטרם זכתה להעמיד שבטים, שבטי יה שכה השתוקקה וחשקה לכך.

רחל לא מצאה מרגוע לנפשה ולא מנחם על לבה השבור ורוחה הנדכאה, עד שעברו הדמעות על כל גדותיה, ואף יעקב בעלה שאליו פנתה, גם אצלו לא מצאה תשובה נכונה, תשובה כזו שיש בה ניחומים וארגעה. מכאן איפוא, שכל חייה של רחל עברו עליה בבכיות ובדמעות, שלא לדבר כבר על

העונות שעשיתי וזכרתי **חַרְפַּת** ביזוי ובושה של עוונות **נְעוּרַי** (רד"ק): יט אומרת השכינה (רש"י) **הַבֵּן יִקְרֵ לִי**
 יקירי הוא **אֶפְרַיִם** ואני זוכר אותו תמיד כאילו שלא חטא מעולם **אִם יֵלֵד שְׁעֵשׂוּעִים** שאביו משתעשע בו שאפי'
 שיחטא אביו יאהבנו **כִּי-מֵדֵי** בכל עת **דְּבָרֵי** שאדבר **בּוֹ** [ה] **זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד** באהבתו הקדומה **עַל-כֵּן**
הָמוּ מַעֲלֵי לֹא [ו] יתגולל רחמי עליו ו**רַחֲמֵם אֶרְחַמֶּנּוּ** אוציאנו מהגלות **נְאֻם-יְהוָה**:

עיונים והארות

הייתי נותן לו. רבי יצחק אומר והלא בדמים נטלם, משפחות של כנים, משפחות של ערוב, הוי ביוקר ישראל עומדים לי. **אם** ילד שעשועים - אי זה ילד של שעשועים בן שנים בן שלש שנים, ר' אבא בשם ר' לוי בן ארבע בן חמש שנים, כי מדי דברי בו, ר' יוחנן בשם ר' אבא בר כהנא די דבורי בו, ר' יודן ברבי סימון אמר, אפילו בשעה שאני מדבר עמו איני יכול לסבול בו, כי מדי דברי בו כי בודאי דבורי בו, דבר אל בני ישראל, צו את בני ישראל, ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני, משל למלך שהיה לו אפיקריסין והיה מצוה את עבדו ואמר לו נערה וקפלה תן דעתך עליה. אמר לו עבדו, אדוני המלך מכל אפיקרסין שיש לך אי אתה מצוני אלא על זה, אמר לו מפני שדבקה בבשרי. כן אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, משבעים אומות אוותנטיאות שיש לך אי אתה מצוני אלא על ישראל, ואל בני ישראל תאמר... אמר לו מפני שהם דבוקים בי (ויקרא רבה).

ה. **הבן יקיר לי אפרים** - זה שאני זוכר אותו תמיד, כאילו הוא בן יקר לי שלא חטא לי מעולם, אם ילד שעשועים - כאב המשתעשע עם בנו החביב לו, בכל עת שאני מדבר בו, אזכרנו עוד באהבתי הקדומה אליו (רד"ק). מהר"י קרא אומר: בכל פעם שאני מדבר בו, אני מבטיח שזכור אזכרנו עוד. ואין בכל השבטים אשר חטא והחטיא את ישראל כמו שבט אפרים. שהרי ירובעם חטא והחטיא את ישראל, העמיד שני עגלי הזהב, אחד בדרך ואחד בבית אל. אלא היות והוא מתנחם ושב מרשעו, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו. הבן יקיר לי אפרים - ראשי תיבות למפרע אליה, אם ילד בגימטריא מילה (שמונים וחמשה), כי מדי דברי בו - "בו" בגימטריא שמונה, רמז לשמונת ימי המילה. ובזכות המילה מתקיימת הארץ על התהום כמו שכתוב (איוב, כו, ז): "תולה ארץ על בלימה" - בלימה אותיות במילה (מעם לועז).

על כן המו מעי לו - כשישראל מזכירים להקב"ה מעיהם הומים לו, שנאמר אזכרה אלקים ואהמיה. וכשהקב"ה מזכיר את ישראל מעיו הומים עליהם, שנאמר כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו (שוח"ט).

ו. **הבן יקיר לי** - ביוקר ישראל עומדים לי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא יוצא מהם מאה, מאה נכנסים למשנה יוצאים מהם עשרה ואחד לגמרא. הדא הוא דכתיב אדם אחד מאלף מצאתי. ר' אבא בר כהנא אמר אילו בקש פרעה משקל כל אחד מישראל אבנים טובות ומרגליות לא